

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU ENSTİTÜSÜ**

**SERMAYE BİRİKİMİNİN ULUSAL GÜÇ UNSURU OLARAK
POLİTİK ETKİNLİĞİ: SUUDİ ARABİSTAN, BİRLEŞİK
ARAP EMİRLİKLERİ ve KATAR ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Abdüssamet PULAT

Enstitü Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kemal İNAT

EYLÜL – 2022

TEZ ONAYI

Abdüssamet Pulat tarafından hazırlanan “Sermaye Birikiminin Ulusal Güç Unsuru Olarak Politik Etkinliği: Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar Örneği” adlı bu çalışma jürimizce Doktora Tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Kabul (sınav) Tarihi: 02/09/2022

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI
Prof. Dr. Kemal İNAT	BAŞARILI
Prof. Dr. Mahmut BİLEN	BAŞARILI
Dr. Öğretim Üyesi Yıldırım TURAN	BAŞARILI
Prof. Dr. Ferhat PİRİNÇÇİ	BAŞARILI
Dr. Öğretim Üyesi Abdüsselam SAĞIN	BAŞARILI

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Abdüssamet PULAT

ÖZET

Sakarya Üniversitesi, Ortadoğu Enstitüsü

Doktora Tez Özeti

Tezin Başlığı: Sermaye Birikiminin Ulusal Güç Unsuru Olarak Politik Etkinliği: Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar Örneği

Tezin Yazarı: Abdüssamet PULAT

Danışman: Prof. Dr. Kemal İNAT

Kabul Tarihi: 02.09.2022
(tez)

Sayfa Sayısı: XI (ön kısım) + 277

Anabilim Dalı: Ortadoğu Çalışmaları

Bu araştırma doğal kaynak ihracatı sayesinde büyük miktarda sermaye birikimi sağlayan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar'ın bu sermaye gücünün politik etkinliğini incelemektedir. 1970'li yılların ortasından itibaren petrol gelirleri sayesinde önemli bir gelir elde eden Suudi Arabistan ve BAE'nin yanı sıra 2000'li yıllarda doğalgaz ihracatı sayesinde zenginleşen Katar'ın birçok ülkede yatırım yaptıkları bilinmektedir. Buna ek olarak özellikle Suudi Arabistan ve BAE uzun yıllardır Katar ise son yıllarda başta bölge ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye parasal yardım sağlamaktadır. Çalışmada esas olarak 2000'li yıllardan itibaren uluslararası arenada ve özellikle de bölgelerinde nüfuzları artan bu üç ülkenin yükselişinde bu sermaye güçlerinin etkili olup olmadığını konu edinmektedir. Bu doğrultuda tezin iki temel araştırma sorusu bulunmaktadır. İlk olarak bu devletler sermaye güçlerini politik bir araç olarak kullanmakta mıdır? İkinci soru ise yatırım ve yardımlarla diğer ülkelerde değerlendirilen bu sermayenin politik bir etkinliği bulunmakta mıdır? Araştırmada bu sorulara neo-liberal uluslararası ilişkiler teorisinin güç unsurlarına ve ekonomik güç araçlarına dair yaklaşımı esas alınarak cevap aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Yatırım, Dış Yardım

ABSTRACT

Sakarya University, Middle East Institute

PhD Thesis

Title of the Thesis: Political Efficiency of Capital Accumulation as an Indicator of National Power: The Case of Saudi Arabia, United Arab Emirates and Qatar

Author: Abdussamet PULAT

Supervisor: Prof. Dr. Kemal INAT

Acceptance Date: 02.09.2022

Nu. of pages: XI (pre text) + 277 (thesis)

Department: Middle Eastern Studies

This thesis examines the political effectiveness of capital power of Saudi Arabia, the United Arab Emirates (UAE) and Qatar, which accumulated large amounts of capital thanks to exporting of their natural resources. It is a known fact that not only Saudi Arabia and the UAE, which have got a significant income from oil revenues since the mid-1970s, but also Qatar, which has become rich due to the natural gas exports in the 2000s, have been investing in many countries. In addition, Saudi Arabia and the UAE have been providing financial aid to many countries especially to regional countries for many years, while Qatar has been doing in recent years. The study mainly focuses on whether these capital forces have any effects in the rise of those countries influence both in the international arena and in their regions since the 2000s. In this regard, the thesis has two main research questions. First one is that do those states have any agenda at using those capital powers as a political tool? The second question is that if it is so, does this capital which is utilized in host countries through the investments and aids, have any positive effects on their agenda into the practice? The thesis seeks to answering to those questions by means of neo-liberal international relations theory's approach to power elements and economic power tools.

Keywords: Saudi Arabia, United Arab Emirates, Qatar, Investment, Foreign Aid

ÖNSÖZ

Uzun bir zaman aralığına yayılan bu çalışma değerli ailem ve çalışma arkadaşlarımın yardımıyla nihayete ermiştir. Öncelikle tez önerisi sırasında değerli fikirleri ile bana yol gösteren ve bütün çalışma boyunca desteğini esirgemeyen danışmanın Sayın Kemal İNAT'a teşekkür ederim. Hem fikirleriyle araştırmaya katkı sunan hem de değerli vakitlerini ayırarak tezin düzeltmelerini yapan dostlarım Recep Tayyip GÜRLER ve Mustafa KÜPELİ'ye şükranlarımı sunarım. Bunun yanında yaklaşık on yıldır Ortadoğu Enstitüsü'nde birlikte çalıştığım hocalarım ve çalışma arkadaşlarıma da ne kadar teşekkür etsem azdır. Son olarak bugünlere kadar yetişmemde büyük katkıları olan Annem ve Babam'a, evliliğimiz boyunca bana destek olan ve bu süreçte en çok fedakârlığı yapan eşim Sümeyye'ye ve tez bitirme aşamasında ihmal ettiğim canım oğlum Ahmed Akif'e şükranlarımı arz ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLO LİSTESİ	viii
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
BÖLÜM I: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	17
1.1. Uluslararası Sermaye Hareketleri.....	17
1.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar	19
1.1.2. Dolaylı Sermaye Hareketleri (Portföy Yatırımları).....	25
1.1.2.1. Para Piyasası Araçları.....	28
1.1.2.2. Sermaye Piyasası Araçları.....	29
1.2. Dış Yardımlar.....	31
1.2.1. Dış Yardımın Amaçları	32
1.2.1.1. Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımlar	32
1.2.1.2. Kalkınma Amaçlı Dış Yardımlar	34
1.2.1.3. Dış Yardımların Diğer Amaçları	37
1.3. Uluslararası İlişkilerde Güç.....	39
1.3.1. Uluslararası İlişkilerde Ekonomik Güç	40
1.3.2. Liberal Teorilerde Ekonomik Güç	45
1.3.2.1. Yatırımlar	47
1.3.2.2. Ekonomik Yardımlar	52
1.3.2.3. Ekonomik Yaptırımlar.....	54
1.3.2.4. Uluslararası Ticaret	57
BÖLÜM II: SUUDİ ARABİSTAN, KATAR VE BAE’NİN YATIRIMLARI VE POLİTİK ETKİNLİĞİ	61
2.1. ABD ve Batı Avrupa Ülkelerine Yapılan Yatırımlar	69
2.1.1. Suudi Arabistan’ın ABD’deki Yatırımları	70
2.1.1.1. Bir Meşruiyet Kaynağı Olarak ABD’deki Suudi Yardımları.....	77
2.1.2. BAE’nin ABD ve Avrupa Ülkelerine Yatırımları.....	89
2.1.2.1. BAE’nin ABD Yatırımları	92
2.1.2.2. BAE’nin İngiltere ve Avrupa Ülkelerine Yatırımları.....	102

2.1.3. Katar'ın Avrupa Ülkelerine ve ABD'ye Yatırımları.....	110
2.1.3.1. Katar'ın Avrupa Yatırımları.....	112
2.1.3.1.1. Katar'ın İngiltere Yatırımları	113
2.1.3.1.2. Katar'ın Almanya Yatırımları	115
2.1.3.1.3. Katar'ın Fransa Yatırımları	117
2.1.3.1.4. Diğer Ülkelerdeki Yatırımları	120
2.1.3.2. Katar'ın ABD Yatırımları	124
2.2. Ortadoğu Ülkelerine Yapılan Yatırımlar.....	127
2.2.1. Müttefikleri Desteklemek: Suudi Arabistan'ın Ortadoğu Ülkelerine Yatırımları... 127	
2.2.1.1. Suudi Arabistan'ın Mısır Yatırımları	128
2.2.1.2. Suudi Arabistan'ın Ürdün Yatırımları.....	136
2.2.1.3. Suudi Arabistan'ın Fas Yatırımları	141
2.2.2. Yatırım, Yaptırım ve Destek: BAE'nin Ortadoğu Ülkelerine Yatırımları	143
2.2.2.1. Yatırım ve Yaptırım: BAE'nin Türkiye Yatırımları	145
2.2.2.2. Müttefiklere Destek: BAE'nin Ürdün, Mısır ve Fas'a Yatırımları	150
2.2.2.2.1. BAE'nin Ürdün Yatırımları.....	151
2.2.2.2.2. BAE'nin Mısır Yatırımları	152
2.2.2.2.3. BAE'nin Fas Yatırımları	157
2.2.3. Nüfuz Mücadelesi ve Ekonomik Diplomasi: Katar'ın Ortadoğu Ülkelerine Yatırımları	160
2.2.3.1. Müttefiki Desteklemek: Katar'ın Türkiye Yatırımları	162
2.2.3.2. Nüfuz Mücadelesi: Katar'ın Kuzey Afrika Ülkelerine Yatırımları.....	167
2.2.3.2.1. Katar'ın Mısır Yatırımları	168
2.2.3.2.2. Katar'ın Tunus Yatırımları.....	172
2.2.3.2.3. Katar'ın Fas Yatırımları	174
BÖLÜM III: DIŞ YARDIMLAR ve POLİTİK ETKİNLİĞİ	177
3.1. Suudi Arabistan'ın Dış Yardımları	178
3.1.1. Suudi Arabistan'ın Dış Yardım Görünümü.....	181
3.1.2. Suudi Arabistan Dış Yardımlarının Politik Etkinliği	185
3.2. BAE'nin Dış Yardımları	196
3.2.1. BAE Dış Yardımının Görünümü.....	199
3.2.2. BAE Dış Yardımlarının Politik Etkinliği	202
3.3. Katar'ın Dış Yardımları	208
3.3.1. Katar Dış Yardımının Görünümü.....	210
3.3.2. Katar Dış Yardımlarının Politik Etkinliği	214

SONUÇ	222
KAYNAKÇA	228
ÖZGEÇMİŞ	278

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 2018 Yılı Sonu İtibariyle Yurt Dışı Varlıklarına Göre En Büyük 10 Çok Uluslu Şirket	20
Tablo 2: Sermaye Büyüklüğüne Göre Dünyanın En Büyük 10 Varlık Fonu	21
Tablo 3: Suudi Arabistan, Katar ve BAE'nin Öne Çıkan Varlık Fonları	22
Tablo 4: Son Üç Yılda DAC Üyesi Ülkelerin Yaptığı Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)	35
Tablo 5: 2000'li yıllarda Suudi Arabistan'ın Dış Ticaret Rakamları (Milyar Dolar)	64
Tablo 6: Yıllara Göre Birleşik Arap Emirlikleri'nin Dış Ticareti (Milyar Dolar)	66
Tablo 7: Yıllara Göre Katar'ın Dış Ticareti (Milyar Dolar)	68
Tablo 8: 1970-1985 Yılları Arasında SAMA'nın	72
Tablo 9: Suudi Arabistan'ın 1976 sonu İtibariyle Rezervlerinin Yüzdelik Dağılımı	74
Tablo 10: Yıllara Göre Suudi Arabistan'ın Kamu Gelirleri (Milyar Dolar)	76
Tablo 11: Yıllara Göre SAMA'nın Portföyündeki ABD Hazine Tahvilleri (Milyar Dolar)	79
Tablo 12: Yıllara Göre Suudi Arabistan'ın ABD'deki DYY Varlığı	80
Tablo 13: Son 20 Yılda Suudi Arabistan'ın Yurtdışı DYY Varlıkları	80
Tablo 14: 2016-2021 Yılları Arasında PIF'ın Bazı Hisse Alımları (dolar)	82
Tablo 15: Yıllara Göre BAE'nin Gelir ve Harcamaları (Milyar dolar)	91
Tablo 16: Yıllara Göre BAE'nin ABD'deki DYY Varlığı	93
Tablo 17: Yıllara Göre BAE'nin Portföyündeki ABD Hazine Tahvilleri Miktarı (Milyar Dolar)	94
Tablo 18: BAE Varlık Fonlarının ABD Menşeli Şirketlerden Hisse Alımları	95
Tablo 19: BAE'nin Avrupa Ülkelerindeki Yatırımları	106
Tablo 20: Yıllara Göre Katar'ın Kamu Gelirleri (Milyon Katar Riyali)	111
Tablo 21: Katar'ın İngiltere'de öne çıkan yatırımları (Sterlin)	114
Tablo 22: Katar'ın Almanya'da öne çıkan yatırımları (Euro)	116
Tablo 23: Katar'ın Fransa'da öne çıkan yatırımları (Euro)	118
Tablo 24: Katar'ın ABD'deki Yatırımları (Dolar)	124
Tablo 25: Yıllara Göre Katar'ın ABD'deki DYY Varlığı (milyon dolar)	125
Tablo 26: 2011 sonrasında Suudi Arabistan'ın Mısır'a Yatırımları (Dolar)	130
Tablo 27: Yıllara göre Suudi Arabistan sermayesinin Fas'taki yatırımları (Milyon Dolar)	141
Tablo 28: Yıllara göre Suudi Arabistan'ın Fas'taki Toplam Doğrudan Yatırım Varlığı (Milyar Dolar)	142
Tablo 29: Yıllara BAE'nin Türkiye'deki DYY Varlığı (Milyon Dolar)	145
Tablo 30: 2012 Haziran-2019 Haziran Arasında BAE'nin Mısır'a Doğrudan Yatırım Girişleri (Milyon Dolar)	153
Tablo 31: BAE'den Mısır'a Sermaye Akışı (Dolar)	155
Tablo 32: Yıllara Göre BAE'nin Fas'taki Doğrudan Yatırımları (bin dolar)	159
Tablo 33: Yıllara göre Katar'ın Türkiye'deki Doğrudan Yatırım Varlığı (Milyon Dolar)	163
Tablo 34: Katar'ın Türkiye'de öne çıkan yatırımları	165
Tablo 35: Katar'ın Mısır'da öne çıkan yatırımları	170
Tablo 36: Yıllara göre Katar'ın Fas'taki Yatırımları (Milyon dolar)	175
Tablo 37: Suudi Arabistan'ın Ortadoğu Ülkelerine Yaptığı Yardımlar: 2011-2021 (Milyar Dolar)	181
Tablo 38: 2010-2020 Yılları Arasında BAE'nin Toplam Dış Yardımları	199
Tablo 39: Ülkelere göre BAE'nin son 10 yıldaki dış yardımları (milyar dolar)	200

Tablo 40: Yıllara göre Katar'ın Dış Yardımları (milyon dolar).....	210
Tablo 41: Katar'ın Ortadoğu ve Afrika Ülkelerine Yardımları (Milyon Dolar)	212

GRAFİK LİSTESİ

Şekil 1: Yıllara göre Doğrudan Yabancı Yatırım Akışı (milyon dolar).....	24
Şekil 2: Yıllara Göre Petrol Fiyatları (Dolar)	63
Şekil 3: Yıllara göre Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın GSMH'leri (milyar dolar).....	65

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADIA	: Abu Dhabi Investment Authority
ARAMCO	: Arabian-American Oil Company
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BP	: British Petroleum
BM	: Birleşmiş Milletler
BMGK	: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
DAC	: Development Assistant Committee
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
İİT	: İslam İşbirliği Teşkilatı
İKO	: İslam Konferans Örgütü
KİK	: Körfez İşbirliği Konseyi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
PY	: Portföy Yatırımları
QIA	: Qatar Investment Authority
SAMA	: Saudi Arabia Monetary Authority
PIF	: Public Investment Authority
MBS	: Muhammed bin Selman
MBZ	: Muhammed bin Zayed
IMF	: International Monetary Fund

GİRİŞ

Bu tez zengin doğal kaynak gelirleri sayesinde dış ticaret fazlasına sahip olan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar'dan yurtdışına yönelik yatırım ya da (parasal) yardım şeklindeki sermaye akışlarının politik bir etkinliği olup olmadığını araştırmaktadır. 1973 Petrol Krizi'nin ardından petrol fiyatları kısa sürede dört kat artarken Suudi Arabistan ve BAE gibi petrol ihracatçısı ülkeler yüksek miktarda dış ticaret fazlası vermeye başladılar. 2000'li yıllarda önde gelen doğalgaz ihracatçısı ülkelerden biri haline gelen Katar da ihracat gelirleri sayesinde milyarlar dolarlık sermayeye sahip bir ülke oldu. Her üç ülke de sahip oldukları bu sermayenin bir kısmını başta ABD ve Batı Avrupa ülkeleri olmak üzere çeşitli ülkelerde yatırımlar yaparak değerlendirdi (Bölüm II). Yatırımların yanı sıra 1970'li yıllarda Suudi Arabistan ve BAE, son yıllarda da Katar yaptıkları dış yardımlarla öne çıkan bağışçı ülkeler oldular (Bölüm III).

Bu üç körfez ülkesinin yaptığı yatırım ve yardımların yanı sıra bir diğer ortak yönleri de son yıllarda hem bölgelerinde hem de uluslararası arenada artan etkinlikleridir. Söz konusu üç ülke de özellikle 2000'li yıllardan itibaren büyüyen ekonomileri ve dış politikadaki aktivizmleri ile uluslararası ve bölgesel çapta daha fazla görünür oldu. Arap Ayaklanmaları'nın ardından Ortadoğu'da yaşanan gelişmeler ise Suudi Arabistan'ın yanı sıra BAE ve Katar'ın da bölge siyasetinde başrol oyuncusu ülkeler olarak ortaya çıkmasını sağladı. Bu doğrultuda çalışmanın iki temel araştırma sorusu bulunmaktadır. İlk olarak Suudi Arabistan, BAE ve Katar, diğer ülkelere yaptığı yatırım ve yardımları politik bir araç olarak kullanmakta mıdır? Bu soru 1970'li yıllardan itibaren Suudi Arabistan ve BAE'nin ve 2000'li yıllardan itibaren Katar'ın sahip olduğu sermayeyi parasal kâr etme amacı dışında politik amaçlarla kullanıp kullanmadığını anlamak açısından önemlidir. Bununla bağlantılı olarak araştırmanın ikinci sorusu ise bu üç ülkeden diğer ülkelere yapılan yatırım ve yardımların politik etkinliği var mıdır? Bu soru Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın sermaye gücüyle yoğun yatırım ve yardım yaptığı ülkelerle ilişkilerindeki rolü ve üç ülkenin içinde bulunduğu kriz ya da ittifaklarda nasıl bir rol oynadığını göstermesi açısından önemlidir.

Bu çalışma söz konusu sorulara cevap ararken uluslararası sermaye hareketlerinin iki türü doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımlarının yanı sıra dış yardımı kavram seti

olarak almaktadır. Hem yatırım hem de yardımların geniş kavramsal anlatımı söz konusu üç ülkenin birçok ülkeye yayılan sermayesini anlamlandırabilmek adına önem arz etmektedir. Buna ek olarak bu sermaye akışlarının politik yönünü anlamak için uluslararası ilişkiler teorilerinde ekonomik güç unsurlarını ön plana çıkaran neo-liberal teorinin tezleri de genel hatlarıyla ortaya konmuştur. Buna göre uluslararası sistemde üst bir otorite olmasa da özellikle ekonomik süreçlerde yaşanan değişimle birlikte devletler birbirine daha fazla bağımlı hale gelmiştir. Uluslararası işçi ve sermaye hareketlerinin artması, teknolojik gelişmelerle birlikte iletişim ve ulaşımın daha kolay ve hızlı olması ve dünya ticaretinin artması uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletler arasındaki bağlantıları da artırmıştır.

Neo-liberal uluslararası ilişkiler teorisyenleri Joseph Nye ve Robert Keohane bu durumu karşılıklı bağımlılık olarak adlandırırken devletler arasında artan bu bağlantıların askeri güç dışındaki güç unsurlarını da eskisinden daha önemli kıldığını ifade etmektedirler.¹ Buradan hareketle ekonomik güç unsurlarının uluslararası ilişkilerdeki davranışsal boyutuna bakıldığında yatırım, dış yardım, yaptırım (ekonomik) gibi araçların aktörler arasındaki ilişkilerde daha fazla kullanıldığı görülmektedir.² Araştırmada teorinin, devletler arasındaki ilişkilerde ekonomik unsurların geçmişe göre daha ön planda olduğu varsayımından hareketle Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın diğer ülkelere yaptığı parasal yatırım ve yardımlar incelenmiştir.

Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın yatırım ve yardımlarının araştırıldığı bu tez 1970'lerden günümüze kadar gelen geniş bir zaman aralığına bakmaktadır. Bu geniş zaman aralığının seçilmesinin nedeni Suudi Arabistan ile ABD arasında 1974'te başlayan ve hali hazırda devam eden bir yatırım ilişkisinin mevcut olmasıdır. Suudi Arabistan'ın bu önemli yatırımlarının politik yönünü inceleyebilmek için 1974 yılına kadar gidilse de tezin özellikle odaklandığı zaman dilimi 2000-2022 arasındaki dönemdir. Bunun iki önemli nedeni vardır. İlk olarak her üç ülkenin de sermaye birikiminin rekor seviyelere ulaştığı ve bununla bağlantılı olarak söz konusu ülkelerin uluslararası yatırım ve yardımlarının da zirveye çıktığı dönem son yirmi yılı aşkın dönemdir. İkincisi ise 2000'li yıllardan önce yapılan yatırım ve yardımlara rakamsal olarak ulaşmada yaşanan

¹ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, 2. Baskı, USA: Scott, Foresman, 1989

² Michael Beckley, "The Power of Nations: Measuring What Matters", **International Security**, Vol. 43, No. 2 (Fall 2018), p. 11.

zorluktur. Suudi Arabistan'ın yaptığı yatırımları şeffaf bir şekilde açıklamaması ve diğer iki ülkenin de özellikle 2000'li yıllardan itibaren yatırım ve yardımların verilere yansımaları nedeniyle bu döneme odaklanılmıştır.

Gerekçelendirme

Haziran 2017'de Suudi Arabistan ve BAE'nin öncülük ettiği Mısır ve Bahreyn'in de katıldığı dörtlü ittifak Katar'a karşı geniş çaplı bir abluka başlattı. Dört ülke de bir yandan Katar ile diplomatik ve ekonomik ilişkilerini keserken diğer yandan da hava sahalarını da bu ülkenin uçaklarına kapattı. Buna ek olarak ülkenin tek kara bağlantısının olduğu Suudi Arabistan, Katar ile olan sınırını da kapattı. Katar'a yönelik bu ablukanın kendisi kadar önemli bir diğer tarafı da hem Batılı ülkelerin hem de Ortadoğu ve Afrika'daki bazı ülkelerin hızlı bir şekilde krize müdahil olmaları oldu. ABD Başkanı sosyal medyadan yaptığı açıklamayla ablukacı ülkelere destek verirken Almanya, İngiltere ve Fransa anlaşmazlıkların çözülerek krizin bir an önce sonlandırılması için diplomatik temaslarda bulunmaya başladı. İlerleyen süreçte ise Almanya'nın Katar'a yakın tutumu Berlin ve Riyad arasında bir krize dönüştü. Bazı Ortadoğu ve Afrika ülkeleri ablukacı ülkelerin yanında yer alıp Katar ile ilişkilerini keserken diğerleri ise Katar'ın yanında yer aldı. Bölgedeki kimi ülkeler ise tıpkı Avrupa ülkeleri gibi arabuluculuk teklifiyle diplomatik girişimlerde bulundu.³

Krizin başrolünde olan beş ülke haricindeki ülkelerin krize bu denli müdahil olmalarının arkasında elbette farklı nedenler olabilir. Katar Krizi özelinde ortaya çıkan daha önemli şey ise Suudi Arabistan, BAE ve Katar arasındaki sorunlar neticesinde oluşan bu krizin hızlı bir şekilde uluslararasılaşmasıdır. ABD başta olmak üzere Batılı büyük güçlerin ve bölge ülkelerinin bu denli krize müdahil olmalarının başlıca nedenlerinin biri söz konusu Körfez ülkelerinin artan nüfuzu ve ilişkileridir. Suudi Arabistan sahip olduğu zengin petrol rezervleri, ekonomisi, dini ve tarihi açıdan yeri itibarıyla geçmişten itibaren ağırlığı olan bir ülkeydi. Ancak Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar ise 2000'li yıllardan önce dış politikada genellikle tüm aktörlerle ilişkilerini iyi tutarak tarafsızlık politikası izleyen ve

³ Kristian Coates Ulrichsen, **Qatar and the Gulf Crisis: A Study of Resilience**, New York: Oxford University Press, 2020; Jane Kinninmont, "The Gulf Divided: The Impact of the Qatar Crisis", **Chatham House**, Research Paper, May 2019; "The Qatar Crisis", **POMEPS Briefings**, October 2017.

bölgesel konularda Suudi Arabistan'ın peşine takılan ülkeler konumundaydı.⁴ BAE'nin en güçlü emirliği olan Abu Dabi Emirliğinin sahip olduğu petrol rezervleri BAE'ye kısmi bir ekonomik zenginlik katmaktaydı. Katar ise 1995 yılına kadar Arap Yarımadasında en geri planda kalan ülkelerden biriydi.

BAE ve Katar'ın bu görece zayıf ve pasif konumları 2000'li yıllarda değişmeye başladı. İlk olarak 2000'li yıllara doğru her iki ülkenin de değişmeye başlayan politikası bu dönemde hem küresel hem bölgesel çapta bir dış politika aktivizmine döndü. Başta gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm ülkelerle ilişkilerini geliştirmeye çalışan Abu Dabi ve Doha yönetimleri çeşitli stratejilerle uluslararası arenada etkinliklerini artırmayı başardılar. İkincisi ise petrol ve doğalgaz fiyatlarının artmasıyla her iki ülke ekonomisinin de hızlı bir şekilde büyümesi bu ülkelerin nüfuzlarının artmasında önemli bir rol oynadı. BAE ve Katar yönetimleri elde ettikleri bu zenginlikle bir yandan ülkelerini askeri, ekonomik, eğitim, kültür ve spor gibi farklı alanlarda geliştirmeye çalışırken bir yandan da kurdukları varlık fonları ile özellikle Batılı ülkelerde yatırımlar yapmaya başladılar. BAE ve Katar menşeli milyarlar dolarlık bu fonların yatırımlarına bakıldığında daha çok ABD ve Avrupa'nın gelişmiş ülkelerine yöneldiği görülmektedir.⁵

Körfez ülkelerinin nüfuzunun artması sadece BAE ve Katar ile sınırlı değildi. Yukarıda da değinildiği gibi 1970'li yılların ortasından itibaren hem bölgesinde hem de uluslararası arenada önemli bir konuma sahip olan Suudi Arabistan'ın nüfuzu da 2000'li yıllarda daha da arttı. Artan petrol fiyatlarıyla birlikte gelirleri yeniden artan Suudi Arabistan, Irak ve Mısır gibi ülkelerin bölgedeki nüfuzlarının azalmaya devam etmesiyle daha fazla ön plana çıktı.⁶ Tezin araştırma konusunun öznesi olan üç ülkenin 2000'li yıllarda politik ve ekonomik olarak yükselişi literatürde "Gulf Moment" (Körfez Zamanı) olarak adlandırıldı.⁷ Söz konusu üç ülkenin ekonomik olarak güçlenmeleri ve dış politikadaki

⁴ Khalid S. Almezaini, **The UAE and Foreign Policy: Foreign Aid, Identities and Interests**, London: Routledge, 2011; Jamal Abdullah, "Qatar's Foreign Policy 1995 – 2013: Leverages and Strategies", Doha: **AlJazeera Centre for Studies**, 2014.

⁵ Khalid Almezaini and Jean-Marc Rickli, Small states in the Gulf, ed. Khalid S. Almezaini and Jean-Marc Rickli, **The Small Gulf States: Foreign and security policies before and after the Arab Spring** (içinde), (1-8), London: Routledge, 2017.

⁶ Khalid Almezaini and Jean-Marc Rickli, p. 3.

⁷ Abdulkhaleq Abdulla, "The Arab Gulf moment", ed. David Held, Kristian Ulrichsen, **The Transformation of the Gulf Politics, Economics and the Global Order** içinde,(106-124), London: Rotledge, 2011.

aktivizmleriyle 2000’li yıllardaki artan nüfuzları 2010 yılı sonunda meydana gelen Arap Ayaklanmaları’nın ardından yaşanan gelişmeler sonrası daha net ortaya çıktı. Ayaklanmalara kadar bölgedeki hemen hemen bütün aktörlerle ilişkisi olan Katar, ayaklanmalar sonrası istikrarsızlığa sürüklenen Mısır, Suriye, Tunus ve Libya gibi ülkelerde yaşanan değişimleri desteklerken Suudi Arabistan ve BAE ile de ciddi bir rekabete girdi. Suudi Arabistan ve BAE ise Suriye’de yaşanan protestoları desteklerken Mısır, Tunus ve Libya’daki değişimleri terse çevirmek için mücadele etti. Elbette 2011 sonrasında bölgede nüfuz mücadelesi veren sadece bu üç ülke değildi. Türkiye ve İran gibi bölgesel güçler de doğrudan veya dolaylı olarak bu güç mücadelesinin içinde yer aldı. Söz konusu üç ülkeyi farklı kılan ise Arap ülkeleri içinde bu mücadelede en öne çıkan ülkeler olmaları ve özellikle BAE ve Katar’ın bu güce son yirmi yılda ulaşmış olmalarıdır.

Son yirmi yılda nüfuzları artan bu üç ülkenin de güç kapasitelerine bakıldığında sahip oldukları zengin petrol ve doğalgaz kaynakları nedeniyle doğal kaynak açısından öne çıktıkları görülmektedir. Bu doğal kaynakları başarılı bir şekilde üretim ve ihracata dönüştürmeyi başaran üç ülke de bu sayede ciddi bir ekonomik güce de kavuştu. Ancak bu gücün her üç ülke için de endüstriyel ve/veya teknolojik gelişime dayalı bir üretim yerine doğal kaynak ihracatına bağlı bir güç olduğunu vurgulamak gerekir. Suudi Arabistan ve BAE 1973 Petrol Krizi’nin ardından Katar ise 2000’li yılların başından itibaren petrol ve doğalgaz ihracatı sayesinde büyük miktarda gelire kavuşmuştu. Bu gelirlerin bir kısmı ithalat, bir kısmı ise bu ülkelerin her alanda inşası için kullanırken önemli bir kısmı ise sermaye olarak merkez bankaları, varlık fonları ve şirketlerin kasalarında birikti.⁸ Söz konusu bu üç ülke için de elde ettikleri bu yüksek miktardaki sermaye güç kapasitelerini artıran bir etken oldu.

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar’ın sahip olduğu yüksek miktardaki sermaye yatırım ve yardım olarak farklı ülkelere aktı. Dünya ekonomisinin büyük bir değişimin evresinde olduğu 1970’li yılların başında gerçekleşen petrol krizi sonrası gelişmiş ülkelerde ödemeler dengesi açıkları oluşurken Suudi Arabistan gibi ihracatçı ülkelerde ise dış ticaret fazlası oluşmuştu. Gelişmiş ülkeler açıklarını kapatabilmek adına

⁸ Deborah J. Gerner, Petro-Dollar Recycling: Imports, Arms, Investment and Aid, **Arab Studies Quarterly**, Vol. 7, No. 1, Winter 1985, pp. 1-26

bu parayı kendi ülkelerine çekmek için yarıştı. Uluslararası ekonomi-politik literatürüne *petrodolar döngüsü* olarak geçen bu olguyla birlikte başta ABD olmak üzere gelişmiş piyasalar ihracatçı ülkelerin sermaye birikiminden faydalanmaya başladı. Suudi Arabistan'ın merkez bankası SAMA da portföyündeki petrodolarların büyük kısmını ABD'de dolaylı yatırımlarla değerlendirmeye başladı ve iki ülke arasında bir yatırım ilişkisi oluştu. BAE de bu yıllarda Suudi Arabistan kadar olmasa da sermayesinin bir kısmını ABD ve diğer gelişmiş ülke piyasalarında değerlendiren ülkelere biriydi. Söz konusu iki ülke petrol ihracatından elde ettikleri gelirleri sadece farklı ülkelere yatırım olarak değerlendirmede. Hem Suudi Arabistan hem BAE yönetimleri başta Arap ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye yardım yapmaya başladılar.

Neo-liberal ekonomi politikaları devam ettikçe dış açık veren ve tasarruf eksiği olan ülkeler yatırımlara daha fazla ihtiyaç duyarken 2000'li yıllarda varlık fonları dünya ekonomisine önemli birer aktör olarak dahil oldular. Bu dönemde petrol fiyatlarıyla bağlantılı olarak yüksek miktarda dış ticaret fazlası veren BAE ve LNG ihracatını artıran Katar'da varlık fonları ile gelişmiş ekonomilere milyarlarca dolarlık yatırım yaptılar. Suudi Arabistan ise merkez bankası üzerinden geleneksel düşük riskli portföy yatırımları politikasını devam ettirirken ancak 2015'ten sonra varlık fonları aracılığı ile aktif bir yatırım politikasına geçiş yapabildi.

Dünya ekonomisinde yaşanan değişim ile birlikte uluslararası ilişkilerin de bir değişime uğradığını iddia eden neo-liberal uluslararası ilişkiler teorisi söz konusu üç ülkenin son yirmi yılda artan sermaye gücü ile nüfuzları arasında bir bağlantı olup olmadığını inceleyebilmek için uygun bir zemin hazırlamaktadır. Gelişmiş ülkelerin açıklarını kapatabilmek, ekonomik olarak zayıf ülkelerin de döviz ihtiyaçlarını karşılayabilmek için dış kaynaklara ihtiyaç duymasının ülkeler arasında ilişkileri ne kadar etkilediğini görebilmek adına araştırma bu teoriyi temel almaktadır. Bu minvalde tezin vaka kısmını oluşturan ülkelere BAE ve Katar gibi sert güç unsurundan yoksun nispeten iki küçük ülkenin hem bölgelerinde hem de uluslararası arenada nüfuzunu hızla artırması ile sermaye güçleri arasında bir bağlantı olup olmadığı ortaya konmuştur. Araştırmanın konu edildiği bir diğer vaka Suudi Arabistan'ın ise 1970'li yıllardan itibaren kendi stratejisiyle yaptığı yatırım ve yardımların da Riyad yönetiminin nüfuzunu artırmasında etkisi olup olmadığı incelenmiştir.

Bu tezde yöntem olarak veri toplama ve toplanan verilerin analiz edilmesi noktasında esneklik tanıyan gömülü kuram (grounded theory)⁹ yöntemi kullanıldı. Yatırım kararlarının arkasındaki nedenler ve dış yardım-dış politika ilişkisine bakan çalışmalar nicel yöntemlere başvursa da, bu yöntem tek başına ülkeler arasındaki karmaşık ilişkileri analiz etmede yeterli değerlidir. Bu nedenle hem nitel hem de nicel yöntemlerin bir arada kullanılmasına olanak sağlayan gömülü kuram yöntemi tercih edildi. Bu doğrultuda araştırmanın odaklandığı iki kategori olan yatırım ve yardımlara uygun olarak veriler toplandı. Veriler toplanırken ülkelerin ve uluslararası kurumların resmi istatistiklerinden, şirket ve varlık fonlarının açıklamalarından ve güvenilir medya kaynaklarından faydalandı. Uygun kategorilere göre toplanan veriler eş zamanlı bir şekilde analiz edilerek çalışmanın bulguları ortaya konuldu. Böylece Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın sermaye gücünün politik bir etkinliği olup olmadığı sorusu cevaplanmıştır.

Tezin Tasarımı, Sorular ve Hipotezler

Bu çalışmada yukarıda da bahsedildiği üzere iki temel soruya cevap aranmaktadır. İlk olarak söz konusu üç ülke sahip olduğu bu sermaye gücünü politik bir araç olarak kullanmakta mıdır? Araştırma kapsamında bu ülkelerin yaptığı yatırım ve yardımlara bakıldığında her üç ülkenin de sermaye gücünü politik bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Elbette bu durumdan yatırım ve yardımların sadece politik amaçlarla kullandığı sonucu çıkmamaktadır. Ancak bu ülkelerin hem yatırım hem yardım yaptığı ülkelerle ilişkileri bize bunların zaman zaman politik bir araç olarak kullanılabildiğini göstermektedir. Bununla bağlantılı ikinci sorumuz ise her üç ülkenin de yatırım ve yardımlarının politik bir etkinliği bulunmakta mıdır? Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın geniş bir zaman aralığına yayılan yatırım ve yardımlarına bakıldığında birçok durumda söz konusu üç ülkenin sermaye gücünün politik etkinliği olduğu görülmektedir. Bu çalışmada neo-liberal uluslararası ilişkiler teorilerinin ekonomik güç unsurlarının devletler arasındaki ilişkilerde artan önemine dair sunduğu nedensel açıklamalardan hareketle Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar vakalarına dair aşağıdaki hipotezler test edilmektedir.

⁹ Barney Glaser ve Anselm Strauss, **The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research**, Chicago, Adline, 1967; Anselm Strauss ve Juliet M. Corbin, **Grounded Theory in Practice**, Londra, Sage, 1997; Uluslararası İlişkilerdeki kullanımı için de ayrıca bkz. Todd N. Tucker, "Grounded Theory Generation: A Tool for Transparent Concept Development", **International Studies Perspectives**, Cilt 17, No 4, 2016, s. 426-438.

İlk olarak, doğal kaynak ihracatı sayesinde sermaye birikimine sahip olan devletler bu sermayelerini çeşitli araçlar vasıtasıyla bir dış politika aracı olarak kullanabilmektedirler. Bu durum yatırım veya parasal yardımların belirli stratejilerle dış politika hedeflerine uygun bir şekilde işlemektedir. Yatırım ve yardımlar kimi durumda ödül veya teşvik olarak kullanılabilirken kimi durumda da bu sermaye akışı kesilerek ceza olarak kullanılmaktadır. Bu hipotezi test etmek için söz konusu üç ülkenin yatırım ve yardımlarının arkasındaki motivasyonlar incelenerek bunların arkasındaki politik amaçlar ortaya konulmuştur. İkinci olarak, bu sermaye gücüne sahip ülkeler yatırım ve dış yardımlarını genelde savunma işbirliği içinde olduğu müttefik ülkelere yönlendirmektedirler. Yatırımcı ya da bağışçı ülkelerin politik amaçlarından birinin de bu sermaye gücünü ittifak ilişkisiyle paralel bir şekilde kullandığına dair güçlü deliller vardır. Söz konusu üç ülkenin hem yatırım hem de dış yardım yaptığı ülkelere ilişkilerine bakılarak bu hipotezin doğruluğu test edilmiştir.

Üçüncü olarak sermaye gücüne sahip ülkelerin yoğun yatırım ve yardımlarının genel olarak politik bir etkinliği bulunmaktadır. Başka bir deyişle sermaye sahibi ülkelerin yatırım ve yardımları devletler arasındaki ilişkileri etkilemekte ve bunun yatırımcı ve bağışçının lehine bazı sonuçları olabilmektedir. Ülkelerin dış ekonomik kaynaklara olan ihtiyacı arttıkça sermaye birikimine sahip ülkelerin bu gücü de onları daha avantajlı bir konuma getirmiştir. Buna bağlı olarak dördüncü hipotez ise sermaye gücüne sahip ülkelerin yatırım ve yardımlarının politik etkilerinin ekonomik olarak görece zayıf olan ülkelere karşı daha etkili olduğudur. Ekonomik olarak zayıf olan ülkelerin dış kaynaklara bağımlılığının daha fazla olması bu kaynakların sahibi olan ülkelerle ilişkilerinde politik etki altında kalmalarının düzeyini artırmaktadır. Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın Ortadoğu ve bazı Afrika ülkelerine yaptığı yatırım ve yardımların incelenmesi bu hipotezin doğruluğunu test etme imkanı sunmaktadır.

Araştırmanın test ettiği beşinci hipotez ise aynı bölgede yer alan sermaye gücüne sahip ülkelerin bölgesel rekabetin arttığı dönemlerde yatırım ve yardımlarını artırmasıdır. Sermaye gücüne sahip ülkelerin bu gücü dış politikalarında kullanmasının yanı sıra rekabetin arttığı, tehdit veya fırsatların ortaya çıktığı durumlarda yatırımcı ve bağışçı ülkeler bu araçlara daha fazla başvurumaktadırlar.

Literatür Taraması

Sermaye birikime sahip olan ülkelerin, özellikle de petrol ihracatçısı ülkelerin farklı ülkelerdeki yatırım ve yardımlarına dair 1970’li yıllardan itibaren önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar ilk dönem diyebileceğimiz 1975-1985 arasında yani petrol fiyatlarının yüksek olduğu ve dolaylı olarak ciddi bir sermaye akışının olduğu dönemde petrodolar döngüsü üzerinedir. Bu dönemde yapılan çalışmaların çoğu petrol ihracatçısı ülkelere gelişmiş piyasalara akan petrodoların ekonomik etkilerini incelerken¹⁰ bu sermaye ilişkisinin politik boyutuna değinen çalışma sayısı sınırlıdır. Bunlardan birinde Gerner, petrol ihracatçısı ülkelerin fiyatların artmasıyla elde ettiği birikimi nereye harcadığına değinerek bunların içinde yatırım, silah ithalatı ve dış yardımlara odaklanmıştır. Çalışmaya göre fiyatların artmasıyla oluşan petrodolar döngüsü gelişmiş ülkelerle petrol üreticisi ülkeler arasında bir bağımlılık oluşturmaktadır. Şöyle ki petrol ihracatçısı ülkelerin ekonomileri büyük oranda bu gelirlere dayalı olduğu ve en çok petrol ithal eden ülkelerin de sanayileşmesini tamamlamış gelişmiş ülkeler olması iki tarafı birbirine bağımlı kılmaktadır. Gerner, petrol ihracatçısı ülkelerin sermayeleriyle yatırımların yanı sıra silah ithalatıyla da Batılı ülkelerin dış açıklarının kapanmasına katkı yaptıklarını iddia etmektedir. Son olarak, petrol ihracatçısı ülkelerin dış yardımlarının incelendiği çalışmada güvenlik kaygılarının, milliyetçiliğin ve dini dayanışmanın bu yardımların arkasındaki motivasyonlar olduğu tespitini yapmıştır. Gerner’in çalışması ihracatçı ülkelerin sermayelerini kullanma şekilleri ve bunların olası etki ve amaçlarını değerlendirmesi açısından önemlidir.¹¹

Petrodolar döngüsünün politik yönünün de incelendiği bir başka çalışma ise David E. Spiro’nun *The Hidden Hand of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Market* başlıklı kitabıdır. Spiro, 1973 Krizi’nin ardından ABD’nin başta Suudi Arabistan olmak üzere petrol ihracatçısı ülkelere biriken sermayeye uluslararası

¹⁰ Arnold E. Safer and Anne Parker Mills, Oil and The Balance of Payments, **Business Economics**, May 1974, Vol. 9, No. 3 (May 1974), pp. 21-24; Lütkenhorst, Wilfried; Minte, Horst (1979) : The petrodollars and the world economy, *Intereconomics*, **Verlag Weltarchiv**, Hamburg, Vol. 14, Iss. 2, pp. 84-89; Ibrahim M. Oweiss, Petrodollar Surpluses: Trends and Economic Impact, **The Journal of Energy and Development**, Spring 1984, Vol. 9, No. 2 (Spring, 1984), pp. 177-202; Christopher C. Joyner, The Petrodollar Phenomenon And Changing International Economicrelations, **World Affairs**, Vol. 138, No. 2 (Fall 1975), pp. 152-176; Arnold E. Safer, Oil and the International Economy, **Business Economics**, Vol. 13, No. 1, January 1978, pp. 46-51.

¹¹ Deborah J. Gerner, “Petro-Dollar Recycling: Imports, Arms, Investment and Aid”, **Arab Studies Quarterly**, Vol. 7, No. 1 (Winter 1985), pp. 1-26

ekonomi politik açısından bakmaktadır. Buna göre Bretton Woods ile birlikte hegemonyası düşüşe geçen ABD, petrol krizi sonrası bir hegemon olarak OECD'deki ortaklarıyla birlikte hareket etmektense gizli anlaşmalarla bu sermayeyi kendi ülkesine çekmeye çalışmıştır. Buna ek olarak Washington yönetimi ihracatçı ülkelerle yaptığı görüşmelerle petrolün dolar üzerinden satılması için baskı uygulayarak doların gücünü devam ettirmek için mücadele etmiştir. Bu durumun realistlerin Hegemonik İstikrar Teorisi ile çeliştiğini iddia eden Spiro, ABD'nin hegemonyasının düşüşe geçmesiyle daha fazla kendi çıkarlarını düşünmeye başladığı argümanını ileri sürmektedir. Çalışmanın dikkat çeken noktalarından biri de ABD ile Suudi Arabistan arasında 1974'te yapılan gizli anlaşmanın hikâyesini içermesidir. Spiro kitabında petrodoların ABD ekonomisi için önemi ve bu sermayenin ABD piyasalarına etkisini ekonomi politik açıdan analiz etse de sermaye sahibi ülkeler açısından nasıl bir politik etkisi olduğu konusuna değinmemiştir.¹²

2000'li yıllara kadar petrol ihracatçısı ülkelerden gelişmiş ülke piyasalarına akan sermaye geçişi ile ilgili yayınlar kaynak ülkelere değil de sermayenin gittiği ülkelere odaklanırken bu ilişkinin politik yönü de yeterince incelenmemiştir. 2000'li yıllarda ise konuya farklı açılardan bakan oldukça fazla sayıda çalışma yapılmıştır. Bunun iki nedeni vardır: ilk olarak petrol fiyatlarının yeniden artması ve varlık fonlarının dünya ekonomisinin önemli aktörlerinden biri haline gelmesidir. İkincisi ise Suudi Arabistan'ın yanı sıra BAE ve Katar'ın da 2000'li yıllardan itibaren hem aktif birer yatırımcı olarak öne çıkmaları hem de nüfuzlarının giderek artmasıdır. 2000'li yıllarda Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın sermaye güçlerinin yatırım ve yardım olarak akışlarına ve bunun etkilerine dair önemli çalışmalar bulunmaktadır. İlk olarak gelişmiş piyasalarda oldukça aktif yatırımlar yapan körfez varlık fonları üzerine yapılan çalışmalar dikkat çekmektedir. Yukarıda da belirtildiği gibi BAE ve Katar'ın 2005'ten sonra varlık fonları ile yüksek miktarda yatırımlar yapması, büyük şirketlerle ortaklık kurmaları öncelikle çeşitli kurumların raporlarına konu olmaya başladı. Habibi'nin 2008, Setser ve Ziemba'nın ile Behrendt ve Kodmani'nin 2009 tarihli geniş kapsamlı raporları BAE, Katar ve Suudi Arabistan'ın sahip olduğu parasal rezervleri ve yatırımları ortaya çıkaran araştırmalardır.¹³ Bahsi

¹² David E. Spiro, **The Hidden Hand of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Market**, New York: Cornell University Press, 1999.

¹³ Nader Habibi, "Managing the Oil Wealth: Foreign Assets of GCC Countries", **Crown Center for Middle East Studies**, Crown Paper, 1 June 2008; Brad Setser and Rachel Ziemba, "GCC Sovereign Funds: Reversal of Fortune", **The Council on Foreign Relations (CFR)**, Working Paper, January 2009; Sven

geçen bu çalışmalar söz konusu ülkelerin yatırım politikaları ve yatırımlarını incelerken politik tarafına değinmemişlerdir.

Körfez varlık fonlarının bu yıllardaki aktif yatırımlarını analitik olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu varlık fonlarının güvenlik zafiyeti doğuracağı iddiasını ele alan Seznec, bu varlık fonlarının yatırımlarını rakamsal olarak ele alarak aslında yabancı yatırımlar için bu rakamların çok büyük bir yer kaplamadığını ileri sürmektedir.¹⁴ Varlık fonlarının yatırımları ve bunların Batı’da yarattığı korku üzerine yapılan bir başka araştırmada ise fonların şeffaflık sorununun çözülmesi konusunda daha fazla baskıyla karşı karşıya kalacakları ileri sürülmektedir.¹⁵ Diwan ise özellikle BAE ve Katar’ın varlık fonlarının bu derece aktif politikasına karşılık Suudi Arabistan’ın geleneksel politikasını devam ettirmesini sorgulamaktadır. Bu durumu Riyad yönetimiyle ABD arasındaki yakın ilişkiye bağlayan Diwan, aynı zamanda Suudi hanedanı içindeki dengeler nedeniyle varlık fonu kurulmasının rasyonel bir adım olmayacağını iddia etmektedir.¹⁶ 2009’da yapılan bu üç çalışmada da bu ülkelerden çıkan sermayenin ve varlık fonlarının aktif yatırımlarının Batılı ülkelerde yarattığı güvenlik kaygıları ve şeffaflık sorunu ele alınmaktadır. Bununla birlikte varlık fonlarının bu ülkelerdeki yatırımlarının ikili ilişkilerdeki etkisine değinilmemesi dikkat çekmektedir.

Varlık fonlarının güvenlik zafiyeti doğurabileceğine dair endişeler aslında politik bir araç olarak kullanılabilecekleri imasını da taşımaktadır. Bu durumun Batılı ülkelerde sıkça dillendirilmesinin ardından körfez ülkelerinden de bunun aksini iddia eden çalışmalar yayınlanmıştır. Kuveyt Bilimsel Araştırmalar Enstitüsü’nden Süleyman Al-Qudsi 2010 tarihli çalışmasında körfez varlık fonlarının tamamen ekonomik ve finansal amaçlarla hareket ettiğini ve körfez ekonomileri için fonların istikrarı artırıcı etkisi olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷ Varlık fonlarının bu ülkelerin ekonomik gelişimine katkısını araştıran bir

Behrendt and Bassma Kodmani, Managing Arab Sovereign Wealth in Turbulent Times—and Beyond, CarnegiePapers, No. 16, April 2009.

¹⁴ Jean-François Seznec, “The Gulf Sovereign Wealth Funds: Myths and Reality”, **Middle East Policy**, Vol. Xv, No. 2, Summer 2008, pp. 97-110.

¹⁵ Gawdat Bahgat, "Oil Funds: Perils and Opportunities", **Middle Eastern Studies**, Vol. 45, No. 2, pp. 283-293.

¹⁶ Kristin Smith Diwan, “Sovereign Dilemmas: Saudi Arabia and Sovereign Wealth Funds”, **Geopolitics**, 2009, Vol.14, No.2, pp. 345-359.

¹⁷ Sulayman Al-Qudsi, “The Gulf Corporation Council Sovereign Wealth Funds: Are They Instruments for Economic Diversification or Political Tools?”, **Asian Economic Papers**, Vol. 9, No. 1, 2010.

başka çalışmada ise BAE ve Katar'ın havayolları şirketlerinin 2000'lerin ortasından itibaren yükselişi ile varlık fonlarının yatırımları arasında bağlantı olup olmadığı sorgulanmaktadır. Bu sektörlerin yükselişi ile varlık fonlarının yatırım stratejileri arasında bağlantı olduğunu iddia edilen çalışmada, bu tür stratejilerin ekonomik çeşitliliği artırmak isteyen rantçı ülkeler için bir çıkış yolu olabileceği ileri sürülmektedir.¹⁸

Abu Dabi Yatırım Otoritesini de vaka olarak alan başka bir çalışmada ise varlık fonlarına ekonomi-politik açıdan bakılmaktadır. Buna göre Çin, BAE, Singapur gibi ülkelerde varlık fonları aracılığı ile yaptığı yatırımlar bu ülkelerde iktidarı elinde bulunduran kesimler için otonomi artırıcı bir rol oynamaktadır. Buna göre Arap Ayaklanmaları'nda olduğu gibi otoriter iktidarların ciddi sarsıntılarla karşılaştığı bir dönemde yüksek miktarda sermaye gücünü elinde bulunduran bu fonların yöneticileri, içerde ve dışarda bu sermaye gücünü kullanarak iktidarlarını sağlamlaştırmaktadırlar. Bu, içerde yatırımlar vasıtasıyla rant dağıtımıyla sağlanırken yabancı ülke hükümetleriyle de yapılan yatırımlar vasıtasıyla ilişkiler geliştirilebilmektedir.¹⁹

2012 yılından sonra varlık fonları ve körfez ülkelerinin yatırımları üzerine yapılan çalışmalarda belirgin bir düşüş olurken Suudi Arabistan'ın Kamu Yatırım Fonu (PIF) aracılığıyla 2015'ten sonra yatırımlara başlaması üzerine önemli çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların odak noktalarından biri Suudi tahtında yaşanacak olan kuşak değişimi ve iktidar mücadelesidir. Roll'un 2019 tarihli çalışmasında veliaht prens Muhammed bin Selman'ın babasının tahta oturmasının ardından başlattığı reform süreciyle PIF'ın aktive edilmesi arasındaki bağlantı ortaya koyulmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada, PIF'ın İbn Selman'ın ekonomik reformları için bir araç olmanın yanında özellikle ABD'deki yatırımlarıyla da meşruiyet kazanması için önemli bir rol oynadığı ileri sürmektedir.²⁰ Muhammed bin Selman ve PIF'ın aktif yatırımları arasındaki bağlantıya dikkat çeken bir

¹⁸ Daniel Haberly, "Strategic sovereign wealth fund investment and the new alliance capitalism: a network mapping investigation", **Environment and Planning A**, Vol. 43, 2011, pp. 1833 -1852;

¹⁹ Kyle Hatton and Katharina Pistor, "Maximizing Autonomy in the Shadow of Great Powers: The Political Economy of Sovereign Wealth Funds", **Colum. J. Transnat'l. L.** 1, 2011.

²⁰ Stephan Roll, "A Sovereign Wealth Fund for the Prince: Economic Reforms and Power Consolidation in Saudi Arabia", **German Institute for International and Security Affairs**, SWP Research Paper 8 July 2019, Berlin.

başka çalışma ise benzer şekilde sermaye gücünün içerde ve dışarda siyasi liderliğin pekiştirilmesi için bir araç olarak kullanıldığı argümanını dile getirmektedir.²¹

Varlık fonlarıyla ilgili yapılan çalışmaların geneline bakıldığında iki konu öne çıkmaktadır. İlk olarak Batılı gelişmiş ülkelerde varlık fonlarına dair merkantilist bakış incelenerek bu görüşlerin haklı olup olmadıkları sorusuna cevap aranmıştır. İkinci olarak ise ilk dönemde petrodolar döngüsü üzerine yapılan yayınların aksine bu kez varlık fonlarının yaptığı yatırımlara körfez ülkeleri açısından da bakılmıştır. Yapılan çalışmalar varlık fonlarının sermaye gücünün bu ülkelerin ekonomileri üzerindeki etkilerinin yanı sıra politik yönüne de ele almaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışmaların üzerinde durduğu en önemli konu ise varlık fonlarının sermaye gücünün ve yatırımlarının onları yöneten erklerin gücünü pekiştirmede etkili bir araç olduğudur.

Tezin araştırma evreniyle ilgili taranan bir başka konu ise söz konusu üç ülkenin son yıllarda artan nüfuzuna dair yapılan çalışmalardır. 2000’li yılların ortasından itibaren nüfuzunu artırmaya başlayan bu üç ülkenin dış politikaları birçok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmaların bazılarında bu ülkelerin yatırım ve yardımları ile dış politikaları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bunlardan biri Ulrichsen’in 2016 tarihli “*The Gulf States in International Political Economy*” kitabıdır.²² Kitap’ta körfez ülkelerinin gelişen ve eskiye göre dışa daha fazla açık ekonomileri ile dünya ekonomisinde daha etkili birer aktör oldukları ileri sürülmektedir. Bu iddiayı körfez ülkelerinin havayolu şirketleri gibi markalaşan şirketlerinden uluslararası organizasyonlara ev sahipliği yapmalarına kadar geniş bir alanda değerlendiren Ulrichsen, varlık fonlarının aktif politikalarının da bu nüfuz artışında payı olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte kitap, ekonomiyle ilgili çok geniş bir faktörler dizgisini incelediği için yatırımlarla ilgili ayrıntılı bir açıklama sunamamaktadır.

Arap Ayaklanmaları sonrasında söz konusu üç ülkenin dış yardımlarını araştıran Karen E. Young ise bu ülkelerin özellikle Kuzey Afrika ülkelerine yaptığı parasal yardım ve yatırımların nedenlerini ele almıştır. Young’a göre söz konusu sermaye akışı başta BAE

²¹ Oliver McPherson-Smith, "Diversification, Khashoggi, and Saudi Arabia's Public Investment Fund", Global Policy Volume 12 . Issue 2 . April 2021

²² Kristian Ulrichsen, **The Gulf States in International Political Economy**, New York: Palgrave Macmillan, 2012

olmak üzere körfez ülkeleri için bir dış politika aracı haline gelmiş bulunmaktadır.²³ BAE'nin artan dış yardımları ile ilgili bir diğer çalışmada ise bu ülkenin dış yardım stratejisi ve bu yardımların alıcı ülkelerin kalkınmasına etkisi ele alınmaktadır. Çalışmada, yüze yakın ülkeye dış yardım yapan BAE'nin bu yardımları bir yumuşak gücünü artırma yöntemi olarak kullandığı ileri sürülürken dış yardım konusunda Abu Dabi yönetiminin bir marka olmaya doğru gittiği vurgulanmaktadır.²⁴

BAE'nin yanı sıra Katar'ın dış politika aktivizmi ve parasal yardımları da bazı araştırmalara konu olmuştur. Bunlardan ilki Mahram Kamrawa'nın Katar dış politikasını 2000'li yıllardan itibaren ele alan çalışmasıdır. Kamrawa çalışmasında, Katar'ın Suudi Arabistan'ın uydusu olmaktan çıkarak tüm ülkelerle ilişkilerini geliştirme stratejisini tüm yönleriyle ele almaktadır. Buna göre Doha yönetimi, bölge ülkeleri başta olmak üzere tüm ülkelerle ilişkilerini geliştirmesi, arabuluculuk siyaseti, yardım ve yatırımları, Aljazeera üzerinden medyadaki ağırlığını artırması gibi uygulamaları ile nüfuzunu artırmayı başarmıştır.²⁵ Kamrawa, güç unsurlarını oldukça etkili kullanarak bu etkinliğe ulaşan Katar'ın bu durumunu "Subtle Power" (İnce Güç) kavramı ile tanımlamaktadır. Çalışma, Katar'ın yükselişinde yatırım ve yardımlarının rolünü kabul etmekte ancak diplomasiye daha fazla ağırlık vermektedir.

Körfez ülkelerinin yatırım ve dış yardımlarını da içine alan bu geniş literatüre bakıldığında bu tez, üç ülkeyi de aynı düzlem içerisinde ele alarak benzerlikleri ve farklılıkları araştırması, yatırım ve yardımların her ikisini araştırmaya dahil etmesi açısından önemlidir. Buna ek olarak yapılan çalışmaların birçoğu bu ülkelerin Batılı gelişmiş ülkelere yaptığı yatırımları veya Ortadoğu ülkelerine yaptığı parasal yardımları konu edinmektedir. Söz konusu üç ülkenin yatırımlarına bakıldığında ise özellikle son yılda bölge ülkelerine önemli yatırımlar yapıldığı görülmektedir. Sonuç olarak bu çalışma söz konusu üç ülkenin sahip olduğu sermaye gücünün geniş bir coğrafi alandaki politik etkisini incelemesi bakımından literatüre özgün bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

²³ Karen E. Young, "A New Politics of GCC Economic Statecraft: The Case of UAE Aid and Financial Intervention in Egypt", **Journal of Arabian Studies**, Vol.7, No.1, pp. 113-136; Karen E. Young, "Gulf Financial Aid and Direct Investment Tracker", **American Enterprise Institute**, August 2020.

²⁴ Adam Krzymowski, "Role and Significance of the United Arab Emirates Foreign Aid for Its Soft Power Strategy and Sustainable Development Goals", **Social Sciences**, 11: 48, pp. 1-18.

²⁵ Mehran Kamrava, Qatari Foreign Policy and the Exercise of Subtle Power, **International Studies Journal** (ISJ), Vol. 14, No. 2, 2017.

İçerik

Çalışma uluslararası sermaye hareketleri ve dış yardım kavramalarını ele alan kavramsal ve uluslararası ilişkiler teorilerinde ekonomik gücü ele alan kavramsal ve kuramsal çerçeve ile başlamaktadır. Bu bölümün ardından Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın Batılı ülkeler ve Ortadoğu ülkelerindeki yatırımlarını ele alan ikinci bölüm, sonrasında ise bu üç ülkenin daha çok Ortadoğu ve Afrika ülkelerinde yoğunlaşan dış yardımları ele alınmaktadır. Kavramsal ve kuramsal kısım birbirinden ayrı üç başlıkta ele alınmaktadır. İlk olarak uluslararası sermaye hareketlerinin tanımı ve türleri kısa tarihsel bağlam içinde ele alınmaktadır. Bu kısımda uluslararası sermaye hareketlerinin iki türü doğrudan yabancı yatırımlar ve dolaylı sermaye hareketleri tanımı, günümüzde ne kadar bir büyüklüğe ulaştığı ve olumlu-olumsuz yanlarıyla birlikte açıklanmaktadır.

Birinci bölümde ele alınan bir diğer kavram ise tezin üçüncü bölümünü oluşturan dış yardımların kavramsal olarak anlaşılabilmesi için ele alınan dış yardım kavramından oluşmaktadır. Devletlerin neden dış yardım yaptığı ve dış yardım türleri incelenerek tezin üçüncü bölümünün anlaşılması için bir çerçeve oluşturulmaktadır. Bu bölümün üçüncü başlığı ise uluslararası ilişkilerde ekonomik gücün tartışıldığı kuramsal çerçevedir. Uluslararası ilişkiler teorilerinin güç kavramına bakışı açıklanarak neo-liberal uluslararası ilişkilerin güç unsurlarına bakışı ve ekonomik güç unsurları ayrıntılı bir şekilde ele alınmaktadır.

İkinci bölümde Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın ABD, Batı Avrupa ve Ortadoğu ülkelerindeki yatırımları ve bunların politik etkinliği ele alınmaktadır. Bu bölümün ilk kısmında bahsi geçen üç körfez ülkesinin en çok yatırım yaptığı ABD ve Batı Avrupa ülkelerindeki yatırımları ikinci kısmında ise bazı Ortadoğu ülkelerinde yoğunlaşan yatırımları ele alınmaktadır. Bu yatırımlar tablolar vasıtasıyla ortaya koyulduktan sonra hangi stratejiler ve bağlamda yapıldığı açıklanmaktadır. Bu ülkelerin bahsi geçen coğrafyadaki yatırım yapmalarının arkasında politik bir gündem olup olmadığı, varsa bu yatırımların politik etkinliği incelenmektedir.

Tezin üçüncü ve son bölümü ise söz konusu ülkelerin dış yardımlarını incelemektedir. Yukarıda da değinildiği üzere uzun yıllardır yüksek miktarda parasal yardım sağlayan bu ülkelerin 2010'dan sonra bu yardımları daha da artırdığı görülmektedir. Bu bölümde Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın dış yardım politikalarına değinilerek yıllara ve ülkelere göre ne kadar yardım yaptıkları rakamlarla gösterilmektedir. Son olarak söz konusu üç

ülkenin yardımlarının kronolojik ve olaylara bağılı ayrıntılarına inilerek politik etkinlikleri olup olmadığı sorusuna cevap aranmaktadır.

BÖLÜM I: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Uluslararası Sermaye Hareketleri

Uluslararası sermaye hareketleri günümüz dünya ekonomisinin en önemli olgularından biridir. Ülke sınırlarını aşarak başka ülkelerin sınırları içinde ekonomik faaliyetlere katılan bu sermaye hareketleri küreselleşmenin temel dinamiklerindendir. Ekonomik kalkınma, eşitsizlik, adil gelir dağılımı, korumacılık-serbestlik ve kriz gibi temel tartışma konularının odak noktalarından biri de uluslararası sermaye hareketleridir.

Uluslararası sermaye hareketlerinin doğuşu 14. yüzyıl Avrupa'sına kadar geri götürülebilir. İtalya'da ilk bankanın kurulması ve sonrasında ortaya çıkan değerli kağıtlar bugün bildiğimiz anlamda finansal ekonominin çıkış noktalarıdır.²⁶ Ancak hem bu araçların ve kurumların yaygınlaşması ve çeşitlenmesi hem de yabancı sermayedarların bu araçlara yönelik yatırımları uzun yıllar daha çok Batılı gelişmiş ekonomilerin konusu oldu. 20. yüzyıl ise finansal piyasaların tüm dünyaya yayıldığı ve ülke ekonomilerini doğrudan etkilediği bir dönem olarak tarihe geçti.

1980'li yıllardan önce gelişmiş ülkeler arasında hareket eden sermaye, 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Çin, Güney Kore, Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelere de gitmeye başladı. Bu durumun birkaç sebebi vardır: Bunlardan ilki neo-liberal ekonomi politikalarının gelişmekte olan ülkeler tarafından da uygulanmaya başlamasıdır.²⁷ 1970'lerin ikinci yarısıyla birlikte Batılı gelişmiş ekonomilerin neo-liberal ekonomi politikaları uygulamaya başlaması ve bu politikaların 1980'li yıllarda gelişmekte olan ülkelere de yayılması, sermayenin ülkeler arası hareketliliğini de olumlu etkiledi. Bilgisayar ve internet teknolojisinin yaygınlaşması ve gelişmesi herhangi bir ülkedeki sermayenin başka bir ülkeye teknoloji vasıtasıyla çok hızlı bir şekilde taşınması ve pazarlar hakkında daha fazla bilgiye ulaşılması uluslararası sermaye hareketliliğini artıran ikinci faktördür.²⁸ Son olarak piyasalar geliştikçe bir taraftan finansal kurumlar (borsalar,

²⁶ Niall Ferguson, **The Ascent Of Money: A Financial History of the World**, New York: The Penguin Press, 2008, s. 47.

²⁷ Vedat Cengiz ve Rıdvan Karacan, "Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Sonuçları", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl: 8, Sayı:15, Yaz 2015, s.328

²⁸ Bknz. World Bank, Private Capital FLOws in Historical Perspective, <http://siteresources.worldbank.org/INTGDF2000/Resources/CH6--118-139.pdf>, Erişim Tarihi: 23.01.2019.

bankalar, aracı kurumlar vs) ve pazarlar gelişirken diğer yandan da sermayedarların yatırım yapacakları finansal araçlar çeşitlendi.²⁹

Uluslararası sermaye hareketleri Doğrudan Yabancı Yatırımlar (DYY) ve Dolaylı Sermaye Hareketleri ya da Portföy Yatırımları olarak ikiye ayrılır. DYY'ler yabancı sermayenin bir ülkedeki üretim sürecine doğrudan katılmasıdır. Bu durum aşağıda daha ayrıntılı değinileceği gibi satın alma ya da ortaklık yoluyla olabildiği gibi sıfırdan yeni bir şirket kurarak da olabilir. Ülkelerin neo-liberal politikalara ayak uydurma süreçleri içerisinde devletin ekonomideki alanını daraltmak için yaptıkları özelleştirmeler, bazı ülkelerde işgücünün ucuz olması, yüksek nüfus ve hammaddeye yakın olma gibi nedenler şirketleri başka ülkelerde yatırım yapmaya yönelten bazı faktörlerdir. OECD verilerine göre 2018 sonu itibariyle dünyadaki DYY'lerin toplamı 30 trilyon doları geçmektedir.³⁰

Portföy Yatırımları ise yabancı sermayenin bazı aracı kurumlar vasıtasıyla bir ülkenin finansal araçlarına yaptığı yatırımlardır. Devletlerin kısa vadeli ödemeler açığını kapatmasında, şirketlerin sermayelerini büyütmesinde, bankaların mevduatlarını artırmalarında dolaylı sermaye yatırımlarının önemli bir yeri vardır. DYY'lerin aksine sadece şirketlerin değil bireysel yatırımcıların da dahil olduğu bu süreç son 30 yılda gelişen ve çeşitlenen finansal kurum ve araçlarla daha da büyüdü. 1990'lı yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkelerin büyümelerinde dolaylı sermaye yatırımlarının önemli bir etkisi oldu. Bununla birlikte kısa vadeli olmaları ve yatırım yaptıkları ülkeden hızlı bir şekilde ayrılabiliyor olmaları nedeniyle ekonomiler için istikrarsızlık kaynağı da olabilmektedirler.³¹

Yukarıda da değinildiği gibi 2018 sonu itibariyle DYY toplamı dünyanın 2020 yılı GSYİH'si olan 84,7 trilyon doların³² yarısına yakın bir rakama ulaştı. Bunun yanında portföy yatırımlarının da içinde olduğu finansal ekonominin büyüklüğü dünyanın bir yıllık ekonomik büyüklüğünden çok daha fazladır.³³ Rakamlar uluslararası sermaye hareketlerinin günümüz dünya ekonomisi açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya

²⁹ World Bank, s. 119.

³⁰ <https://data.oecd.org/fdi/fdi-stocks.htm>, Erişim Tarihi: 21.01.2020

³¹ Mehmet Kara, "Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'deki Sıcak Para Akımının Değerlendirilmesi", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, Aralık 2001, ss. 29-45.

³² Dünya Bankası verilerinden alınmıştır: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>

³³ Selva Tor, "Güçlü Dolar Yeni Bir Krizi Tetikler mi?" *Aljazeera Türk*, 21 Aralık 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/guclu-dolar-yeni-bir-krizi-tetikler-mi>, Erişim Tarihi: 23.01.2019.

koymaktadır. Açık ekonomi politikaları uygulayan ve fon açığı olan ülkeler sermaye hareketlerini ülkelere çekerek daha iyi bir büyüme performansı göstermek, istihdam yaratmak, üretimini de artırarak uluslararası ticarete avantaj elde etmek için çaba sarf ederler. Yatırımcılar ise dünyanın farklı piyasalarını izleyerek kâr oranının en yüksek olduğunu düşündükleri sektörlerde farklı ülkelerde yatırım yaparlar. Sonuç olarak DYY ve Portföy Yatırımları küreselleşen sermaye hareketlerinin iki önemli parçasıdır. Aşağıda sırasıyla DYY ve Portföy Yatırımları tanımlanarak genel özelliklerine değinilmiş ve aralarındaki farklar anlatılmıştır.

1.1.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar

Doğrudan yabancı yatırım yurt dışı kaynaklı bir sermayenin başka bir ülkenin reel sektörüne yaptığı yatırımları ifade eder. Bu yatırım hali hazırda var olan bir firmanın satın alınması ya da firmaya ortak olunması şeklinde olabileceği gibi yeni bir firma kurarak da gerçekleşebilir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), DYY'yi tanımlarken yapılan yatırımın uzun vadeli olması ve sermaye yatırılan şirketin yönetiminde tamamen ya da kısmen söz sahibi olması gerektiğini vurgular. Bunun yanında yabancı bir sermayenin DYY sayılabilmesi için yatırım yapılan şirkette en az %10'luk bir kısmın yatırımcıya ait olması gerekmektedir.³⁴

DYY yatırımcı açısından dikey, yatay ve her ikisinin birleşimiyle oluşan yatırımlar olarak üçe ayrılır. Yatay yatırımlar aynı ya da benzer bir ürünü farklı bir ülkede üretmek amacıyla yapılan yatırımlardır. Burada amaç kendi ülkesindeki rekabet kanunlarından dolayı üretilmediği ürünleri farklı ülkelerde üretmesidir. Dikey yatırımlar ise daha çok ham madde ya da tüketiciye yakın olan bir ülkede yapılan yatırımlardır. Her ikisini bir arada bulunduran yatırımlar ise hem ham madde ya da tüketiciye yakın olup hem de ürün çeşitliliğini artırmaya yönelik yatırımlardır. Yatırım yapılan ülke açısından ise DYY, ithal ikameci, ihracat artırıcı ve hükümetlerin teşviki ile yapılan yatırımlar olmak üzere üçe ayrılır.³⁵ İthal ikameci yatırımlar, bir ülkede daha önce ithal edilen ürünü üreterek o ülkedeki ithalat bağımlılığını kaldıran ya da azaltan yatırımlardır. Ancak aynı ürün ihraç ediliyorsa ihracatı artırıcı etkisi de vardır. Türkiye'deki otomotiv sektöründe faaliyet

³⁴ OECD, "Benchmark of Definition", **OECD Publishing**, 4th edition, 2008, s. 14-16.

³⁵ Imad A. Moosa, **Foreign Direct Investment: Theory, Practice and Evidence**, Londra: Palgrave, 2002, s. 4-5.

gösteren firmaların her iki özelliği de bir arada bulundurduğunu örnek gösterebiliriz. Bu örnek aynı zamanda yatırımcı açısından dikey yatırımlar sınıfına girmektedir.

DYY'nin büyük çoğunluğu Shell, Toyota, Softbank gibi çok uluslu ya da uluslararası şirketler tarafından yapılmaktadır. Ancak özellikle son yıllarda bazı ülkelerin kurduğu varlık fonları da DYY'nin önemli yatırımcılarından oldular. Çok uluslu şirketlerin tanımlanması oldukça zordur. Bazı kurumlar bu şirketleri Çok Uluslu Şirket olarak tanımlarken Birleşmiş Milletler gibi bazı kurumlar ise Uluslararası Şirket olarak tanımlarlar. Bu tanımlamaların ortak özelliği bu şirketlerin birden fazla ülkede faaliyet gösteren şirketler olarak tarif edilmesidir.³⁶

Otomotiv, petrol, teknoloji, gıda vb. alanlarda dünyanın birçok ülkesinde faaliyet gösteren çok uluslu şirketler 1990'lı yıllarla birlikte hızlanan küreselleşmenin de en önemli aktörleridir. Gittikleri ülkenin ekonomilerine olan etkisinin yanı sıra onları takip eden banka ve diğer finans kuruluşları, teknolojik gelişim, yeni ürünler vs. sermaye hareketlerine çarpan etkisi yapmaktadır.³⁷

Tablo 1: 2018 Yılı Sonu İtibariyle Yurt Dışı Varlıklarına Göre En Büyük 10 Çok Uluslu Şirket

Şirket	Kaynak Ülke	Sektör	Yurt Varlıkları (milyon dolar)	Dışı Varlıkları (milyon dolar)	Toplam Varlıkları (milyon dolar)
Shell	İngiltere	Petrol	343.713		400.563
Toyota	Japonya	Otomotiv	300.384		468.872
BP	İngiltere	Petrol	254.533		283.144
Softbank	Japonya	İletişim	240.305		325.869
Total SA	Fransa	Petrol	233.692		256.327
Volkswagen	Almanya	Otomotiv	224.191		524.566
BTA	İngiltere	Tütün	185.974		187.330
Chevron	ABD	Petrol	181.006		253.863
Daimler AG	Almanya	Otomotiv	169.115		322.440
Exxon	ABD	Petrol	168.053		346.196

Kaynak: BM Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD)'nın DYY verilerinden derlenmiştir.

DYY'nin bir diğer aktörü olan Bağımsız Varlık Fonları (Sovereign Wealth Fund-SWF) ise özellikle dış ticaret fazlası olan ülkeler tarafından çeşitli makroekonomik hedefler gözetilerek kurulan ve oldukça büyük bir parasal büyüklüğe sahip fonlardır. Varlık fonları

³⁶ Richard E. Caves, **Multinational Enterprise and Economic Analysis**, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, p. 1.

³⁷ Riada A. Ajami ve diğerleri, **International Business; Theory and Practice**, 2. Baskı, Londra: M.E. Sharpe, , 2006, p. 6.

kuruluş amaçları itibariyle 3'e ayrılmaktadır. İlki özellikle doğal kaynak zengini ülkeler tarafından fiyat dalgalanmaları karşısında bütçe dengesini sağlamak için kurulan istikrar fonlarıdır. Suudi Arabistan'ın merkez bankası sayılan Suudi Arabistan Para Ajansı bu türe örnek verilebilir. İkincisi ise sahip oldukları fonları gelecek dönem harcamaları için ayıran tasarruf fonlarıdır. Katar Yatırım Otoritesi (QIA), Kuveyt Yatırım Ajansı (KIA), Abu Dabi Yatırım Otoritesi (ADIA) gibi kurumlar tasarruf fonlarıdır. Son olarak Suudi Arabistan'ın Sanabil fonu gibi kendi ülkelerinde kalkınma amaçlı yatırım yapmak için kurulan kalkınma fonları da vardır.³⁸

Varlık fonları aslında 1950'li yıllardan itibaren sermaye hareketlerinin içinde olan aktörlerdir. Ancak 1970'li yıllardan itibaren önce petrol ihracatçısı ülkelerin gelirlerinin artmasıyla kurdukları fonlar, sonrasında Uzak Doğu'da ticaret fazlasına sahip ülkeler tarafından kurulan fonlar büyük bir parasal büyüklüğe ulaştılar. 2019 sonu itibariyle dünya genelindeki varlık fonlarının toplam sermaye stoku 4,3 trilyon dolardır.³⁹ Parasal büyüklüğün artması ve sermaye hareketlerine konulan sınırların da kaldırılması ile uluslararası sermaye hareketleri içindeki varlık fonlarının payı da artmaya başladı.⁴⁰

Varlık fonlarını çok uluslu ya da uluslararası şirketlerden ayıran en önemli özellik bir kamu kuruluşu olmalarıdır. Bir diğer özelliği ise yatırım amacı ön planda olduğu ve üretim sektöründe olmadığı için çok uluslu şirketler gibi teknoloji, bilgi ve tecrübe transferi değil sadece sermaye transferi yapmaktadırlar. Varlık fonlarının temel amacı sahip oldukları sermayeyi daha kârlı yatırımlara dönüştürmek ve kamu kaynaklarını çeşitlendirmektir.⁴¹ Aşağıdaki tabloda dünyanın en büyük 10 varlık fonu ve sahip oldukları sermaye miktarı verilmektedir.

Tablo 2: Sermaye Büyüklüğüne Göre Dünyanın En Büyük 10 Varlık Fonu

Varlık Fonu	Miktar (milyar dolar)	Bölge
Norveç Hükümeti Emeklilik Fonu	1.098	Norveç

³⁸ Ruth Rios-Morales, Mohamed A. Ramady, and Louis Brennan, "GCC Sovereign Wealth Funds: Challenges, Opportunities, and Issues Arising from Their Growing Presence on the Global Landscape", Mohamed A. Ramady ed., **The GCC Economies: Stepping up to Future Challenges** içinde, pp. 237-250, New York: Springer, 2012, p. 241

³⁹ <https://www.swfinstitute.org/research/sovereign-wealth-fund>, Erişim Tarihi: 01.02.2020

⁴⁰ Gawdat Bahgat, "Sovereign Wealth Funds: Dangers and Opportunities", **International Affairs**, Vol. 84, No. 6 (Nov., 2008), p. 1189.

⁴¹ SWF's and Foreign Investment Policies, Deutsche Bank Research, International Topics, Current Issues, October 22, 2008, p. 5.

Çin Yatırım Şirketi	940	Çin
Abu Dabi Yatırım Otoritesi	696	BAE
Kuveyt Yatırım Otoritesi	592	Kuveyt
Hong Kong Para Otoritesi Yatırım Portföyü	509	Çin
GIC Limitet Şirketi	440	Singapur
SAFE Yatırım Şirketi	417	Çin
Temasek Holding	375	Singapur
Katar Yatırım Otoritesi	328	Katar
Sosyal Güvenlik Fonu Ulusal Konseyi	324	Çin

Kaynak: Sovereign Wealth Funds Institute

Varlık fonlarının 2000’li yılların başından itibaren Batılı ülkelerde artan faaliyetleri yatırımlara ev sahipliği yapan ülkelerin güvenlik kaygılarına neden oldu. 2008 yılında IMF önderliğinde bu fonların temsilcileriyle yapılan toplantılar sonucunda varlık fonların uymaları gerek ilkeler belirlenmiştir. Ortadoğu bölgesinden Katar ve BAE’nin temsilcileri de bu ilkelere imza atan ülkeler arasında bulunmuştur.⁴²

Ortadoğu’nun doğal kaynak ihracatçısı olan ülkeleri Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan ve BAE’de yüksek yüksek miktarda döviz rezervini bulunduran varlık fonlarına sahiptir. Bu konuda ilk adımı İngiltere’nin yol göstericiliğinde 1953 yılında Kuveyt atmıştır. Kuveyt Yatırım Ajansı (KIA) adıyla kurulan fon 1971’te bağımsızlığını kazanan 1976’da BAE’de kurulan ADIA ve 2005 yılında da QIA’ya örnek olmuştur. Aşağıdaki tablo çalışmanın incelediği Suudi Arabistan ve BAE’ye ait varlık fonları ve büyüklükleri bulunabilir.

Tablo 3: Suudi Arabistan, Katar ve BAE’nin Öne Çıkan Varlık Fonları

Fon	Ülke	Kuruluş	Büyüklük
Abu Dabi Yatırım Otoritesi	BAE	1976	697
Suudi Arabistan Para Ajansı	Suudi Arabistan	1952	-
Sanabil	Suudi Arabistan	2008	-
Katar Yatırım Otoritesi	Katar	2005	450
Abu Dabi Yatırım Konseyi	BAE	2007	123
Mubadala	BAE	2002	230
Kamu Yatırım Fonu (PIF)	Suudi Arabistan	1971	580
Dubai Yatırım Topluluğu	BAE	2006	305
Uluslararası Petrol Yatırım Şirketi (IPIC)	BAE	1984	125
Abu Dabi Kalkınma Fonu	BAE	2007	-
Emirlikler Yatırım Otoritesi	BAE	2008	78

⁴² Ruth Rios-Morales ve diğerleri, p. 245.

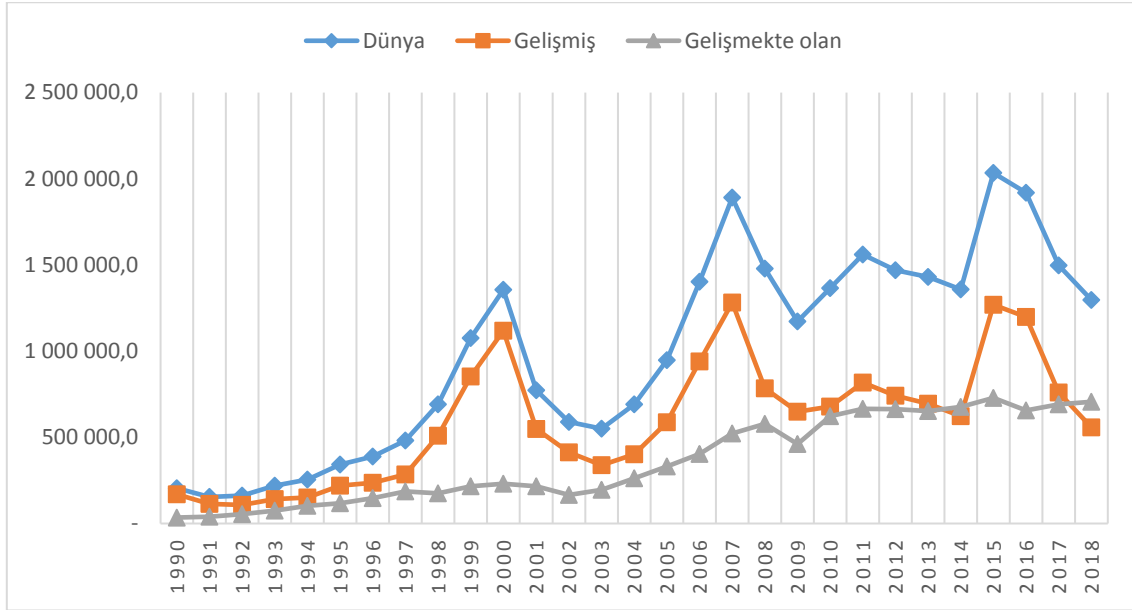
Kaynak: Fonların kurumsal internet sayfalarından ve SWFI'den derlenmiştir.

DYY'nin tarihi Sanayi Devrimine kadar uzanır. Dönemin büyük güçleri arasında yer alan İngiltere, Fransa ve Hollanda gibi ülkeler arasında başlayan DYY'ler, bu ülkelerin sömürgeleri altında olan ülkelere yaptıkları yatırımlarla devam etti. Ancak hem Dünya Savaşları hem de iki dünya savaşı arasında yaşanan 1929 Krizi ülkelerin korumacı politikalar uygulamasına neden olduğu için sermaye hareketleri de bundan olumsuz etkilendi. İkinci Dünya Savaşından sonra Bretton Woods toplantısı ile kurulan yeni ekonomik düzende de sermaye hareketliliğinin kısıtlanması DYY'yi de engelledi. Ancak 1970'li yılların ortasında ABD sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamaların kaldırılması için diğer gelişmiş ülke hükümetlerine de baskı yapmaya başladı ve başta ABD olmak üzere sanayileşmiş ülkeler finansal hareketlerin önündeki engelleri kaldırdı.⁴³ 1980'li yıllarda DYY daha çok gelişmiş ülkeler arasında gerçekleşti. Bunun nedeni gelişmekte olan ülkelerdeki kurumsal yapıların yetersizliğinin yanı sıra bu ülkelerin sömürge geçmişlerinden dolayı bu yatırımlara mesafeli olmalarıydı. Ancak 1990'larla birlikte aralarında Türkiye, Güney Kore, Brezilya gibi ülkelerin olduğu gelişmekte olan ülkelerin sermaye hareketlerine ekonomilerini açması ile uluslararası sermaye hareketleri ciddi bir şekilde arttı.⁴⁴

⁴³ Imad A. Mousa, p. 16-17, Oğuz Esen, "Finansal Piyasaların Küreselleşmesi ve Sermaye Kontrolleri", **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 8, Sayı 27, Kış 1997, s. 35-36, Philip Turner, **Capital Flows: A Major Trends**, Bis Economic Papers, No. 30, April 1991, p. 27-33

⁴⁴ José Antonio Ocampo, Shari Spiegel, and Joseph E. Stiglitz, "Capital Market Liberalization and Development", p. 1, 2008, Londra: Oxford University Press; Aysu İnel, Nesrin Sungur, 'Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği-1989:III-1999:IV' **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**, 2003/8, 2003, s.3.

Şekil 1: Yıllara göre Doğrudan Yabancı Yatırım Akışı (milyon dolar)

Kaynak: UNCTAD verilerinden derlenmiştir.

1990 yılında toplam DYY akışı 204 milyar dolar düzeylerindeki 1999 yılına gelindiğinde bu rakam 1 trilyon doları geçti. 2015 yılında ise 2 trilyon dolara ulaştıktan sonra gelişmiş ülkelere yönelen DYY’lerdeki düşüş nedeniyle tekrar 1 trilyon dolar seviyelerine indi. Buna ek olarak özellikle gelişmekte olan ülkelere giden DYY’lerin genel olarak artış yönünde olduğu ve 2018’de ise gelişmiş ülkelere daha fazla yatırım çekmeyi başardığı görülmektedir.

DYY’lerle ilgili öne sürülen olumlu yönler şunlardır:

- DYY’ler yatırım yapılan ülkede istihdamı artırır. Kurulan ya da eklenen sermaye ile üretim kapasitesi büyüyen bir işletmenin istihdamı da artacaktır. Hükümetlerin DYY’leri ülkelere çekmek istemelerinin arkasındaki en önemli sebeplerden biri bu yatırımların istihdama olan olumlu etkisidir.
- DYY’ler teknoloji transferi sağlar. DYY, şirketlerin sahip olduğu teknolojik kapasiteyi yatırım yaptıkları ülkelere taşıyarak o ülkelerin know-how kapasitesini de artıracaktır.
- Yatırım yapılan ülke ve sektördeki rekabeti artırmaları da DYY’lerin bir diğer olumlu özelliğidir.

- DYY'lerden bazıları hem ithal ikameci olmaları açısından hem de ihracatçı olmaları bakımından ülkenin ödemeler dengesine her iki yönden de katkı verebilmektedir.
- Buna ek olarak kapasite artırımı ya da yeni bir işletme kurulması hükümetlerin vergi gelirlerini artıracak ve bu yönde de olumlu bir etkisi olacaktır.⁴⁵

DYY'lerin olumsuz yönleri olarak şunlar sayılmaktadır:

- Denetimsiz bir yabancı sermaye artışı ülke ekonomisi üzerindeki etkin bir güç olabilir. Örneğin ana ya da stratejik sektörlerin yabancı sermaye tarafından kontrolü ülkenin bağımsızlığını tehlikeye düşürebilir.
- Bir diğer olumsuz tarafı ekonomide ikili bir yapı oluşma durumudur. Teknolojik üstünlükle ülke pazarına giren sermayenin sektördeki diğer firmalara göre daha üstün ürünler üretmesi hem haksız rekabet yaratma açısından hem de ikili bir yapı oluşturması açısından ekonomiye zarar verebilir.
- Teknoloji transferi yukarıda da belirtildiği gibi bu yatırımların olumlu yönleri arasında olduğu gibi ülkenin sadece bu teknolojilerle yetinmesi durumunda bir bağımlılık da yaratabilir.⁴⁶

Sonuç olarak özellikle 1980'li yıllarla birlikte dünya ekonomisinde yaşanan dönüşümde önemli bir payı olan DYY'ler günümüz ekonomisinin en önemli parçalarından biridir. Bugün dünya ekonomisindeki üretimin büyük kısmı dünyanın her alanına yayılan çok uluslu şirketler tarafından yapılmaktadır.

1.1.2. Dolaylı Sermaye Hareketleri (Portföy Yatırımları)

DYY dışında kalan uluslararası sermaye hareketleri olan dolaylı sermaye hareketleri ya da diğer adıyla portföy yatırımları yurt dışı kaynaklı bir sermayenin bir ülkedeki menkul kıymetlere yaptığı yatırımları ifade eder.⁴⁷ Buradaki ilişki bir tarafta tasarruf eden ve elinde belli bir fonu bulunan özel veya tüzel bir aktör ile fon açığı olan ve borçlanmak isteyen bir kurumun karşılaşmasından oluşur. Temel amaçları daha fazla kâr etmek olan

⁴⁵ Imad A. Mousa, s.75-90, Mevlüdiye Şimşek ve Sema Behdioğlu, "Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma", **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 20 Eylül 2006 Sayı: 2, s. 52.

⁴⁶ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 15. Baskı, 2003, s. 742-743.

⁴⁷ Ha-Joon Chang ve Ilene Grabel, **Reclaiming Development: An Alternative Economic Policy Manuel**, New York: Zed Books, 2004, s. 91.

fon arz edenler yurt dışında bazı riskleri de göze alarak finansman araçları vasıtasıyla yatırım yapmaktadırlar.

Fon arz edenlerle fon talep edenlerin karşılaştığı piyasaya mali piyasalar denmektedir. Mali piyasalar vadeleri yönünden ikiye ayrılır: Vadesi bir yıl kadar olan kısa vadeli piyasalara para piyasası, vadeleri bir yıldan uzun olan piyasalara ise sermaye piyasası denir. Tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olan aktörlerin karşılaştığı mali piyasaların temel aracı kurumu bankalardır. Kambiyo senetleri, hazine bonosu, mevduat sertifikası, repo ve çek gibi mali araçlar bu piyasaların temel ürünleridir. Sermaye piyasalarının temel aracı kurumları ise borsalardır.⁴⁸

Finansal piyasalarda fon arz edenlerle fon talep edenler doğrudan karşılaşmazlar. Yatırımcı ile şirketleri ortak noktada buluşturan araçlar vardır. Her türlü bankacılık faaliyeti yürüten bankalar, borsalar, menkul kıymet aracı şirketleri, factoring şirketleri, portföy yönetim şirketleri finansal piyasaların öne çıkan aracı kurumlarıdır. Örnek vermek gerekirse Suudi Arabistan devlete bağlı petrol şirketi olan Aramco'nun %1,5'lik hissesini 2019 yılı sonunda Suudi Arabistan borsası Tadawul'da satışa sunarak 25 milyar doların üstünde bir finansman sağladı.⁴⁹ Bir başka örnek ise ABD Hazine Bakanlığının çıkardığı bonolar aracılar vasıtasıyla dünyanın birçok yerinden yatırımcılar tarafından satın alınmakta ve ABD ödeme açıklarını çıkardığı hazine bonoları ile finanse etmektedir.⁵⁰

Para ve sermaye piyasalarının araçları genellikle benzer olsa da ülkeden ülkeye göre farklılık gösterebilir. Özellikle ABD, Japonya, İngiltere gibi finansal piyasaların geliştiği ülkelerde Türkiye ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelere göre daha çeşitli araç olabilir. Ancak bu araçlar özellikleri açısından farklılık gösterse de genel olarak yine kısa veya uzun dönemli finansman araçlarıdır.

Portföy yatırımlarının tarihi oldukça geçmişe dayansa da tıpkı DYY'lerde olduğu gibi bu yatırımlar da 1970'lerin sonunda sermaye hareketlerine getirilen sınırlamaların kaldırılması ile birlikte artmaya başlamıştır. 1990'larla birlikte gelişmekte olan ülke

⁴⁸ Halil Seyidoğlu, s. 680.

⁴⁹ "Aramco'dan dünyanın en büyük halka arzı: 25,6 milyar dolar", BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682217>, Erişim Tarihi: 22.01.2020;

⁵⁰ Hasan Ersel, "Çin, ABD'ye neden borç veriyor?", http://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/cin-abd-ye-neden-borc-veriyor_ID674474/, Erişim Tarihi: 22.02.2020.

piyasalarının yeniden düzenlemesi ile portföy yatırımcıları fonlarını gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelerin piyasalarına doğru kaydırmaya başlamıştır. Ancak bazı araştırmalar kısa vadeli sermaye hareketlerinin çabuk hareket ediyor olmasını özellikle 1990'lı yıllarda Meksika'da ve Asya'da yaşanan krizlerin sebeplerinden biri olarak göstermiştir.⁵¹ Bunun aksini savunan ve 44 ülke üzerinde yapılan bir başka araştırmada ise bulgular portföy girişlerinin ülkelerin kalkınması için önemli bir rol oynadığını iddia etmiştir. Araştırmanın sonuçlarına göre portföy yatırımlarının fon kaynağı olması, piyasaların gelişmesine katkı sunması ve aktivizm yaratması, kısa vadeli finansmandan uzun vadeli finansmana geçmeleri konusunda ülkelere yardımcı olması ve piyasaların oturması ile şekillenecek mekanizmaların/kurumların oluşması konularında katkı sunmaktadır.⁵² Ekonomist Joseph Stiglitz ise portföy yatırımlarının bir ülkeden sadece çıkışlarının değil o ülkelere girişlerinin de o ekonomiler için sorun olabileceğini iddia etmiştir. Stiglitz büyük miktarlarda fon girişinin yerli paranın değerini yükselteceği için ihracatını düşüreceği ve bunun da reel sektöre olumsuz yansıyacağı tezini savunmuştur.⁵³

Portföy yatırımcıları yatırım yapacakları ülkelerin ekonomik büyüme rakamlarına, bankacılık sektörünün sağlam olup olmamasına, merkez bankasındaki döviz rezervine, genel makro ekonomik görünüme, faiz oranlarına ve politik istikrarın olup olmadığına bakarak karar verirler. Portföy yatırımcılarının temel motivasyonu tasarruflarını en fazla kâr getirecek ve en az risk içerecek şekilde değerlendirmektir.⁵⁴ Bu riskleri minimize etmek için ise yatırım yapacakları ülkelerde bazı faktörlere bakarlar. İlk olarak ülkenin makro ekonomik performansı risklerin düşürülmesi için önemlidir. Ülke ekonomisinin hali hazırdaki büyüme performansı, gelecek dönem beklentileri gibi faktörler yatırımcıların kararlarını etkileyen oldukça önemli etkenlerdir. Portföy yatırımcıları ile yatırım yapacakları araçları buluşturan aracı kurumların örneğin borsaların kurumsallığı ve performansı, yeterince yatırımcı çekip çekemediği bir diğer belirleyici faktördür. Yatırım yapılacak olan ülkedeki siyasi durum, politik risklerin olmaması yatırımcıyı yatırım yapmaya yönelten faktörlerden biridir. Portföy yatırım araçlarının birçoğu yatırımcısına

⁵¹ Stephany Griffith-Jones, **Global Capital Flows: Should They Regulated?**, New York:Palgrave, 1998, s.19.

⁵² P. L. Rousseau and P. Wachtel, "Equity markets and growth: cross-country evidence on timing and outcomes, 1980 – 1995", **Journal of Banking and Finance**, 2000, pp. 1933 – 1957

⁵³ Joseph E. Stiglitz, **90'ların Yükselişi: Dünyanın En Parlak 10 Yılıın Hikayesi**, Barış Güven, Aytül Özer (Çev.), İstanbul: Güncel Kitaplar Dizisi, 2003, s. 201.

⁵⁴ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998, s. 32.

faiz geliri getirmektedir. Dolayısıyla ülkedeki faiz oranları ve faiz oranlarının belirlenış yolları da yatırımcılar açısından dikkate alınmaktadır. Yabancı yatırıma ve yatırımcıya karşı nasıl bakıldığı ve sermaye kontrollerinin uygulanıp uygulanmadığı da yatırımların yönünü belirleyen faktörlerden biridir.⁵⁵

1.1.2.1. Para Piyasası Araçları

Hazine Bonosu: Devletin ödeme açıklarını denkleştirmek için çıkardığı finansman aracıdır. Kamu finansmanında oldukça önemli bir rol oynayan hazine bonoları 3 aydan 1 yıla kadar olan vadelerde çıkarılır ve belirli bir faiz oranına göre ödemesi geri yapılır. Devlet güvencesi ile çıkarıldığı için geri ödenme konusunda riski en az olan finansman aracıdır ve faizi de diğer araçlara nispeten daha yüksek olduğu için yatırımcılar tarafından tercih edilir.⁵⁶

Finansman Bonosu: Ticari kâğıt olarak da bilinen finansman bonoları belli bir kurumsallığı ve itibarı olan şirketlerin, finansal kuruluşların ve hükümetlerin kısa dönemli ödemelerini finanse etmek için kullandığı para piyasası aracıdır. Finansman bonoları Türkiye'deki Sermaye Piyasası Kurulu ya da onun yurt dışındaki muadil kurumları tarafından belirlenen şartları haiz özel şirketler ya da kamu iktisadi teşebbüsleri tarafından çıkarılabilir.⁵⁷

Repo: Finansal araçların yine finansman sağlamak amacıyla belli bir faiz oranı ile ödünç verilmesi işlemidir. Genellikle bankaların kısa dönemli finansman ihtiyacını karşılamak için kullandığı repo ile tahvil, bono gibi araçlar belli bir süreliğine satılır ve sonra ödemeye geri alınır. Repo sermaye piyasasını yöneten kurumlardan yetki almış aracı kurumlar vasıtasıyla satılır ve geri alınır.⁵⁸ Para piyasasının diğer araçları mevduat sertifikaları, çek, bono, poliçe gibi ticari senetlerdir. Bu araçlar da yine firmaların ödeme dengelerini sağlamak için kullandığı araçlardır.

⁵⁵ Zekai Şenol ve Selahattin Koç, “Yabancı Portföy Yatırımları, Borsa ve Makroekonomik Değişkenler Arası İlişkilerin Var Yöntemiyle Analizi: Türkiye Örneği”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl 11, Sayı 21, ss. 1-20.

⁵⁶ Andrew M. Chilson, **An Introduction to Capital Markets: Production, Strategies, Participants**, 2. Baskı, Chishester: Wiley, 2009, s. 21

⁵⁷ Andrew M. Chilson, s. 24.

⁵⁸ Andrew M. Chilson, s. 32.

Kısa vadeli yabancı sermaye literatürde *sıcak para* olarak da adlandırılır. Sıcak para denmesinin nedeni faiz oranı veya kurlara kıyasla ülkeye hızlı bir şekilde girebilmesi ve yine piyasa şartlarına bakarak hızlı bir şekilde ülkeden ayrılmasıdır. Sıcak paranın faydalı mı zararlı mı olduğu yönünde önemli tartışmalar vardır. Sıcak paranın faydalı olduğu tezini savunanlar için, ülkeye döviz girişi olması ve yerli paranın değerinin artması, yabancı banka kredilerine alternatif olması nedeniyle sıcak para girişi faydalıdır. Zararlı olduğuna dair iddialar ise sıcak paranın spekülatif olmasından dolayı ülke ekonomisini döviz açığına düşürme durumu ile temellendirilir.⁵⁹

1.1.2.2. Sermaye Piyasası Araçları

Hisse Senedi: Anonim şirketler ve yasalarla belirlenmiş bazı kuruluşlar tarafından çıkarılan ve şirketten belli bir paya karşılık gelen menkul değerlerdir. Günümüzde birçok şirketin hisseleri ulusal ya da uluslararası borsalarda yatırımcıya arz edilmekte ve satılmaktadır. Şirketler bu hisselerin satılmasıyla sermayelerini artırırken yatırımcılar ise şirket yönetimine katılma ya da oy hakkı, kâr payı hakkı, payını artırma hakkı gibi haklar kazanır.⁶⁰

Tahvil: Yine şirketler ve kanunlarla belirlenen kamu şirketleri tarafından arz edilen uzun dönemli borç senetleridir. Finansman için kullanılan tahviller yatırımcısına hisse senedinde olduğu gibi herhangi bir kâr payı ya da yönetime katılma hakkı vermez ancak tahvillerin geri ödeme tarihi geldiğinde ana para ve faiziyle yatırımcısına gelir getirir. Bunun dışında Kâr-Zarar Ortaklık Belgeleri, Katılım Senetleri, Gelir Ortaklığı Senetleri gibi yaygın olmayan sermaye piyasası araçları da vardır.⁶¹

DYY'ler ve Portföy yatırımları arasında bazı farklılıklar mevcuttur.

- İlk olarak yukarıda da belirttiğimiz gibi, DYY'ler direk olarak reel sektöre yapılan yatırımlardır. Dolaylı yabancı sermaye yatırımları ise isminden de belli olduğu gibi çeşitli aracı kurumlar vasıtası ile şirketler ya da devlet ile karşılaşarak yatırımlarını yaparlar.

⁵⁹ Bknz. Stijn Claessens, Michael P. Dooley and Andrew Warner, "Portfolio Capital Flows: Hot or Cold?", **The World Bank Economic Review**, Jan., 1995, Vol. 9, No. 1 (Jan., 1995), pp. 153-174

⁶⁰ Matthew Bishop, **A'dan Z'ye Ekonomi Sözlüğü**, Şeyma Akın, Bahadır Akın ve Ceren Yıldız (çev.), Ankara: Adres Yayınları, 2013, s. 169.

⁶¹ Halil Seyidoğlu, s. 696.

- Bir diğerk fark DYY'ler özel veya kamu şirketleri tarafından yapılırken portföy yatırımları ise finans alanında faaliyet yürüten kurum ya da kurumsal yatırımcılar ile bireysel yatırımcılar tarafından yapılabilmektedir.
- DYY'ler sermaye getirmenin yanında ülkeye teknoloji transferi, kurumsal tecrübe gibi değerleri de aktarıırken portföy yatırımları sadece sermaye transferi yapar.
- Portföy yatırımcıları yukarıda da belirtildiği gibi yatırım yaptıkları şirketlerde herhangi bir karar alma hakkına sahip değildir. DYY'lerde ise yatırımcı yönetim kurulunda temsil edilir hatta hisse oranına göre karar alma mekanizmasının en güçlü aktörü de olabilir.
- Son olarak DYY'ler çoğunlukla uzun dönemli yatırımlardır, portföy yatırımları ise daha kısa vadeli yatırımlardır.⁶²

Sonuç olarak hem DYY'ler hem de portföy yatırımları diğerk ülkelerin ekonomileri için önemli bir kaynak durumundadırlar. Finans balonları ile ilgili önemli eserler ortaya koyan ünlü iktisatçı Charles P. Kindleberger, 1971 yılında yayınlanan ve ABD üzerinden yabancı uluslararası sermaye hareketlerini ele alan eserinde, her ne kadar yabancı yatırımlar kriz riski içerse de doğru politikalar sonucunda bu yatırımların uzun dönemde kazanç sağlayacağını ifade etmiştir.⁶³ Yatırımcılar açısından ise uluslararası sermaye hareketleri riski ve maliyeti düşürerek karlılığı artırmak için uygun araçları ve ortamı sağlar. Yukarıda da bahsedildiği gibi çok uluslu ya da uluslararası şirketler dünyanın birçok bölgesinde üretim yaparak maliyeti düşürürler ve kârlılıklarını artırırılar. İlgili bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alındığı gibi petrol ve doğalgaz ihracatından dolayı yüksek bir dış fazlaya sahip olan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikler ve Katar gibi ülkeler bu dış fazlalarını dünyanın farklı ülkelerinde karşı yatırımlara dönüştürmektedirler.

⁶² **Transnational Corporations**, UNCTAD, Vol. 8, No 1, April 1990; Serkan Çınar, "Uluslararası Sermaye Akımları Üzerindeki Kontroller ve Büyüme Dinamikleri Üzerindeki Etkileri: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Celal Bayar Üniversitesi, SBE, 2013, s. 63-64; Goldstein Itay ve Assaf Razin, "Foreign Direct Investment Vs Foreign Portfolio Investment", **National Bureau of Economic Research**, Working Paper 11047, s. 2.

⁶³ Charles P Kindleberger, **American Business Abroad: Six Lectures On Direct Investment**, Third Edition, New Haven and London: Yale University Press, 1969, s. 177.

1.2. Dış Yardımlar

Dış yardım bir ülkeden başka bir ülkeye karşılıksız ya da imtiyazlı geri ödeme ile yapılan kaynak transferi olarak tanımlanabilir. Finansal varlıklar, teknoloji desteği, ticari ürünler, gıda, tarımsal malzemeler, askeri ekipmanlar vb. tüm kaynaklar dış yardım olarak verilebilir.⁶⁴ Dış yardımın DYY'lerle ya da ticaretle karıştırılmaması gerekir. Yabancı sermaye yatırımları kâr amaçlı olarak bir ülkeye gelir, ticaret ise yine kendi içinde parasal bir karşılık içerir. Ancak dış yardımlar verilen bir yardıma karşı ya imtiyazlı bir geri dönüş beklentisi ile (örneğin çok düşük faizle verilen kredi gibi) ya da karşılıksız yapılır.

Dış yardımlar çok uzun süredir devletler arası ilişkilerin konusudur. Örneğin İngiltere'nin 1929 ve 1940 yılında sömürgesi olan ülkelere destek için hayata geçirdiği yardımlar ya da 1. Dünya Savaşı'nda ittifak halinde olan devletlerin birbirlerine yaptığı yardımlar bunlara örnek verilebilir. Bunlardan önce de zaman zaman devletler farklı amaçlarla birbirlerine askeri ve parasal olarak yardımlarda bulunmuşlardır. Ancak bu yardımlar bugün bildiğimiz anlamda sürdürülebilir, kurumsallaşmış ve yoğun bir şekilde yapılmamıştır.⁶⁵ Günümüzde dış yardım kavramı için İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD tarafından önce Truman Doktrini kapsamında Türkiye ve Yunanistan'a verilen yardım, sonrasında ise Batı Avrupa ekonomilerini restore etmek için yaptığı yardımlar başlangıç kabul edilir.⁶⁶

Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği ile dünyanın birçok bölgesinde girdiği rekabet ABD'yi dünyanın en çok yardım yapan (bağışçı) ülkesi haline getirdi.⁶⁷ Devam eden yıllarda Japonya ve Avrupa ekonomilerinin toparlanması ile birlikte Batı Avrupa'nın gelişmiş ekonomiye sahip ülkeleri, sonrasında Norveç, Danimarka ve İsveç gibi ülkeler dış yardımlarını artırmaya başladı. 1960'lı yıllardan itibaren Çin gibi orta gelirli ve Suudi Arabistan, Kuveyt gibi petrol ihracatçısı ülkeler de dış yardım süreçlerinin içine bağışçı ülkeler olarak girmeye başladılar.⁶⁸ Az gelişmiş Afrika ve Güneydoğu Asya ülkeleriyle

⁶⁴ Klaus Knorr, **Power and Wealth: The Political Economy of International Power**, London and Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1973, s. 165

⁶⁵ Carroll Lanchester, **Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics**, Chicago: The University of Chicago Press, 2007, s. 1.

⁶⁶ Roger C. Riddell, **Does Foreign Aid Really Work?**, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 24.

⁶⁷ Carroll Lanchester, s. 5.

⁶⁸ Carroll Lanchester, s. 29-32

birlikte Latin Amerika'nın birçok ülkesi ise alıcı olarak bağışçıların yardımlarından faydalandılar.

1.2.1. Dış Yardımın Amaçları

Devletlerin dış yardım yapmalarının arkasında birçok motivasyon olabilir. Bunlardan ön plana çıkanlar ise insani amaçlarla yapılan yardımlar, kalkınma amaçlı yapılan yardımlar, politik ve stratejik amaçlarla yapılan yardımlar, diplomatik amaçlarla yapılan yardımlar, ekonomik çıkar amaçlı yardımlar ve tarihi-kültürel bağların etkili olduğu yardımlardır.⁶⁹

1.2.1.1. Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımlar

İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan bugüne kadar dış yardımların amaçlarına yönelik yapılan çalışmaların en çok odaklandığı nokta bu yardımların politik amacına yöneliktir. Hükümetlerle iyi ilişkiler kurmak, müttefiklerinin rakip ülkelerin nüfuzu altına girmesini ya da hükümetin düşmesini engellemek, bir ülkede nüfuzunu artırmak suretiyle yeni müttefikler kazanmak, bölgesel nüfuzunu artırmak, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nde kendi lehine oy verilmesini sağlamak gibi amaçlar için dış yardımlar bir araç olarak kullanılabilir.⁷⁰

ABD'nin Marshall Planı ya da Truman Doktrini ile başlattığı yardımlar her ne kadar alıcı ülkelerin kalkınmasını amaçlasa da aslında bir tarafıyla da Sovyetler Birliği ile girdiği güç mücadelesinin bir sonucudur. Soğuk Savaş'ın özellikle ilk yirmi yılında dış yardımların bu mücadelenin temel araçlarından biri olduğu görülmektedir.⁷¹ Örneğin Sovyetler Birliği'nin nüfuz alanı altında bulunan Mısır, bu ülkeden 1960-1970 yılları arasında 720 milyon dolar dış yardım aldı. Bunun yanında Sovyet askeri uzmanları da Mısır ordusunun eğitiminde görev yaptı. ABD'nin arabuluculuğu ile 1979 yılında Mısır ve İsrail arasında imzalanan Camp David Anlaşması'ndan günümüze kadar ise ABD tarafından Mısır'a askeri ve ekonomik dış yardım yapılmaktadır. ABD ve Sovyetler Birliği'nin yanı sıra Çin de Soğuk Savaş boyunca Güney Yemen ve Kuzey Kore gibi komünist rejimlere dış yardımlarda bulundu.⁷²

⁶⁹ Roger C. Riddell, s. 92.

⁷⁰ Clair Apodaca, "Foreign Aid as Foreign Policy Tool", Oxford **Research Encyclopedia**, April 2017 <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-332>, Erişim Tarihi: 26.12.2020, s. 5-6.

⁷¹ Tomohisa Hattori, s. 641; Klaus Knorr, s. 164.

⁷² Klaus Knorr, s. 172-175.

Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi günümüzde de müttefik rejimlerin düşmesini engellemek ya da yeni müttefikler kazanmanın araçlarından biri de dış yardımlardır. Müttefik olduğunuz bir rejimin ya da hükümetin iç muhalefete karşı zor durumda kaldığı bir durumda siyasi desteğin yanında askeri yardımlar, ekonomik krize girmesi halinde yapılan finansal yardımlar, uluslararası arenada zor durumda kalması durumunda verilen diplomatik destekler alıcı ülkedeki müttefik rejimin ayakta kalabilmesi için kullanılabilir. Arap Baharı sürecinde Suudi Arabistan ve BAE'nin Mısır'da darbeye iktidara gelen Sisi rejimine verdiği ekonomik yardımlar, ABD ve Avrupa ülkelerinin darbeye sessiz kalarak diplomatik olarak destek olması buna örnek gösterilebilir.

Japonya'nın askeri gücünün İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD tarafından sınırlandırılmasının ardından dış yardımlar Japonya için hem güvenliğini sağlamak hem de dış politika etkinliğini artırmak için bir araç oldu.⁷³ Suudi Arabistan ve Kuveyt, 1979 İran İslam Devrimi'nden hemen sonra Irak'ın İran'a açtığı savaşta Irak'ın en büyük destekçisi olmuş ve milyarlarca dolar yardımda bulunmuştur.⁷⁴ Dış yardımın diplomatik bir araç olarak kullanıldığına dair bazı çalışmalar, ABD gibi devletlerin dış yardımlar vasıtasıyla BM Genel Kurulu ve BM Güvenlik Konseyi gibi uluslararası kurumlarda bazı ülkelerin kendi lehlerine oy vermelerini sağladıklarını göstermektedir.⁷⁵

Bazı çalışmalar dış yardımın askeri müdahalenin tamamlayıcı bir aracı haline geldiğini de ortaya koymaktadır. ABD'nin 11 Eylül saldırı sonrasında Irak ve Afganistan'ı işgali ve Fransa ile Belçika'nın 1978 yılında Kongo'ya müdahalesinden sonra bu ülkelere olan dış yardımların arttığı gözlemlenmektedir. Askeri müdahalenin ardından yapılan dış yardım ülkede istikrarın sağlanması ve tahribatın giderilmesini amaçlamaktadır.⁷⁶

Sonuç olarak dış yardımlar dış politikada tıpkı askeri, ekonomik ya da diplomatik araçlar gibi hem caydırıcı hem de teşvik edici bir araç olarak kullanılabilir. Buradaki amaç dış yardımların kullanılarak alıcı ülkenin karar verme süreçlerini bağışçı ülkenin istediği

⁷³ Ali Balcı ve Murat Yeşiltaş, "Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımların Kullanılması: Japonya Örneği", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 8 (Kış 2005-2006), ss. 167-198.

⁷⁴ Mansour Farhang, "The Iran-Iraq War: The Feud, the Tragedy, the Spoils", **World Policy Journal**, Vol. 2, No. 4 (Fall, 1985), p. 668.

⁷⁵ Byungwon Woo and Eunbin Chung, "Aid for Vote? United Nations General Assembly Voting and American Aid Allocation", **Political Studies**, Vol: 66, No:4, 2018, pp. 1002– 1026; Axel Dreher, "Peter Nunnenkamp, Rainer Thiele, Does US aid buy UN general assembly votes? A disaggregated analysis", **Public Choice**, No: 136, (2008), pp. 139–164.

⁷⁶ Emizet F Kisangani and Jeffrey Pickering, "Soldiers and development aid: ilitary intervention and foreign aid flows", **Journal of Peace Research**, Vol. 52, No. 2, 2015, p. 215.

yönde olacak şekilde etkilemektir. Bağışçı ülkenin istediği yönde bir karar alınması durumunda dış yardım bir ‘havuç’ yani ödül görevi görmektedir. Aksi durumda hali hazırda devam eden bir dış yardımın kesilme tehdidi ise ‘sopa’ görevi görmektedir.⁷⁷

1.2.1.2. Kalkınma Amaçlı Dış Yardımlar

1960 yılında OECD bünyesinde kurulan Kalkınma Yardımı Komitesi (DAC-The Development Assistance Committee), resmi kalkınma yardımını bir ülkenin kalkınması için yapılan kaynak transferi olarak tanımlar. DAC’ın yaptığı bu tanımda askeri ekipman desteği dış yardımın dışında tutulur. Bunun yanında dış yardımın amacı kalkınma ile sınırlandırılır.⁷⁸

Kalkınma amacıyla yapılan dış yardımlar düşük gelirli ülkelerin ekonomik kalkınması için yapılan yardımlardır. Bu yardımlar DAC’ın kurulması ile daha kurumsal bir yapıya kavuşmuş sonrasında uluslararası kurumlar bünyesinde ve bölgesel kuruluşların da dahil olmasıyla bu kurumsal yapı daha da gelişmiştir. Kalkınma odaklı proje destekleri, alt yapı yatırımları, beşerî sermaye desteği, eğitim kalitesinin artırılmasına yönelik politikalar ve doğrudan parasal yardımlar kalkınma amaçlı dış yardımların araçları olabilir. Dünya Bankası ve OECD gibi kurumlar bu konularda dış yardım yaparken ülkelere bazı konularda şartlar koşarken özellikle gelişmekte olan ülkelerin koşulsuz bir şekilde doğrudan parasal yardım yaptıkları gözlemlenmektedir.⁷⁹

OECD’ye göre kalkınma amaçlı dış yardımlar en çok şu kategorilerde verilmektedir⁸⁰:

- 1- Sosyal ve ekonomik alt yapı yatırımları
- 2- Üretim Sektörüne (tarım, hayvancılık, madencilik gibi sektörlerle) yapılan yardımlar
- 3- Genel bütçe desteği (ödemeler açığı olan devletlere yapılır)
- 4- Kredi afları, imtiyazlı krediler ve proje destekleri

OECD’nin verdiği resmi kalkınma yardımı istatistiklerinde de görüldüğü üzere ABD, Almanya ve Japonya’nın resmi kalkınma yardımları diğer ülkelere nazaran oldukça

⁷⁷ Curt Tarnoff ve Marian L. Lawson, “Foreign Aid: An Introduction to U.S. Programs and Policy”, **Congressional Research Service Reports**, April, 2019, p. 1.

⁷⁸ OECD, “What is ODA?”, 2019, <http://www.oecd.org/dac/stats/What-is-ODA.pdf>, Erişim Tarihi: 28.01.2020

⁷⁹ Roger C. Riddell, s. 18.

⁸⁰ Clair Apadoca, p. 3-4.

yüksektir. Bu üç ülke aynı zamanda en eski bağışçı ülkeler arasındadır. İngiltere, Fransa ve Türkiye'nin de önde gelen bağışçı ülkeler arasında olduğu görülmektedir. Ayrıca bu rakamlar sadece resmi kalkınma yardımlarını içermekte, farklı amaçlar gözetilerek yapılan diğer yardımları içermemektedir. Tabloda da görüldüğü üzere 2017 yılında sadece Kalkınma Yardım Komitesi'ne üye olan 29 devletin toplam yardımı 147 milyar dolardır.

Tablo 4: Son Üç Yılda DAC Üyesi Ülkelerin Yaptığı Resmi Kalkınma Yardımları (Milyon Dolar)

	2017	2018	2019	GSYİH içindeki Payı(%)
DAC Ülkeleri	147.554	147.160		
ABD	36.108	34.152	34.009	0,16
Almanya	25.938	24.976	25.031	0,61
İngiltere	18.084	19.410	19.828	0,70
Japonya	15.457	14.163	15.224	0,28
Fransa	11.289	12.136	12.651	0,43
Türkiye	-	8.611	8.750	1,15
İtalya	6.194	5.189	5.136	0,25
Hollanda	5.352	5.658	5 428	0,62
Kanada	4.426	4.678	4.736	0,28
BAE	-	3.863	2.279	0,54
Kore	2.221	2.358	2.686	0,14
Suudi Arabistan	-	4.386	4.533	0,55
Rusya	-	999	1.114	0,07

Kaynak: OECD

Dış yardımlar veriliş metodu açısından ikiye ayrılmaktadır. Bir devletten diğer bir devlete doğrudan veya devlet dışı organizasyonlar tarafından yapılan yatırımlar tek taraflı (bilateral) yardımlar olarak ifade edilirken uluslararası kurum ve uluslararası organizasyonlar vasıtasıyla yapılan yardımlar çok taraflı (multilateral) yardımlar olarak tanımlanmaktadır.⁸¹

Kalkınma amaçlı dış yardımların büyük bir kısmı tek taraflı olarak yapılmaktadır. Hükümetler kendi kurdukları yardım kuruluşları aracılığı ile dünyanın birçok ülkesine yardım yapmaktadırlar. ABD, Japonya, Batı ve Kuzey Avrupa ülkeleri, Körfez ülkeleri, Türkiye ve Kanada gibi ülkeler tek taraflı yardım yapan ülkelerin başında gelmektedirler.

⁸¹ Roger C. Riddell, s. 51.

Bu ülkeler tek taraflı yardımları kendi kurdukları fonlar aracılığı ile yapmaktadır. Örneğin ABD resmi kalkınma yardımlarının birçoğunu 2004 yılında kurduğu Millennium Challenge Corporation isimli yardım kuruluşu vasıtasıyla yapmaktadır.⁸² Ortadoğu’da ise petrol ihracatçısı olan Kuveyt, BAE, Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkeler, birlikte ya da ayrı ayrı kurdukları yardım kuruluşları ile bu yardımları yapmaktadırlar. Kuveyt Arap Ekonomileri Kalkınma Fonu, Abu Dabi Kalkınma Fonu, Araplar için Sosyal ve Ekonomik Kalkınma Fonu, Suudi Kalkınma Fonu gibi kurumlar öne çıkan yardım kuruluşlarıdır.⁸³

Çok taraflı dış yardımlar BM, Dünya Bankası, bölgesel kalkınma bankaları, IMF ve en yaygın olarak OECD üzerinden yapılmaktadır. 1960 yılında OECD bünyesinde kurulan Kalkınma Yardımı Komitesi, Dünya Bankası bünyesinde bulunan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği; Avrupa Birliği bünyesinde yer alan Avrupa Kalkınma Fonu; bölgesel ölçekte çalışan Asya Kalkınma Bankası, Amerikalılar Arası Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Bankası ve İslam Kalkınma Bankası; BRICS ülkeleri tarafından oluşturulan Yeni Kalkınma Bankası (NDP); Çin’in başını çektiği 21 Asya-Pasifik ülkesi tarafından kurulan Asya Altyapı Yatırımları Bankası (AIIB) gibi kuruluşlar çok taraflı dış yardımların başlıca aracı kurumlarıdır. 1970’lerle birlikte çok taraflı dış yardımlar özellikle OECD ve Dünya Bankası öncülüğünde yükselişe geçti.⁸⁴ Günümüzde kalkınma yardımlarının üçte biri uluslararası kuruluşlar tarafından yapılmaktadır.⁸⁵

Çok taraflı dış yardımların daha az politik olduğuna dair yaygın bir kanaat vardır. Tek taraflı dış yardımların devletlerin kendi politik, ekonomik ya da diplomatik ajandalarına göre yapıldığı iddia edilirken çok taraflı yardımların uluslararası kurumlar tarafından yapılması dolayısıyla daha az politik olduğu iddia edilmektedir. Bununla birlikte Dünya Bankası ve OECD gibi kurumların dış yardımlarını araştıran bazı çalışmalar, bu kuruluşların bağışlarının da politik bir gündemi olduğunu iddia etmektedir.⁸⁶

⁸² Roger C. Riddell, s. 55, 58

⁸³ Bknz. Soliman Demir, “Arab Development Funds in the Middle East”, New York: Pergamon Press, 1979.

⁸⁴ Tomohisa Hattori, p. 643, 644; Clair Apodaca, s. 13.

⁸⁵ Roger C. Riddell, s. 108.

⁸⁶ Michael G. Findley, Helen V. Milner and Daniel L. Nielson, “The Choice Among Aid Donors: The Effects Of Multilateral Vs. Bilateral Aid On Recipient Behavioral Support”, **The Review of International Organizations**, No. 12, 2017, p. 308.

Dış yardım literatüründe kalkınma amacıyla yapılan yardımların alıcı ülkelerin kalkınmasını sağlayıp sağlayamadığı ile ilgili de tartışmalar vardır. Dış yardımların kalkınma için pozitif etkisi olduğunu savunan araştırmacılar, bağışların ülkedeki sermaye stokunu ve işgücü verimliliğini artırdığı iddiasında bulunurken negatif etkisi olduğunu savunanlar uzun dönemde bu bağışların ülke ekonomisini reformlara zorlamadığı için tembelleştirdiği ve yolsuzluklara yol açtığını iddia etmektedirler.⁸⁷

1.2.1.3. Dış Yardımların Diğer Amaçları

Dış yardımların kalkınma ve politik amaçları dışında da amaçları bulunmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde yaşanan kıtlık sorunlarını çözmek, doğal afetlerin yol açtığı zararı gidermek ve salgın hastalıkları önlemek gibi amaçlarla yapılan dış yardımlar insani dış yardım sınıfına girmektedir. Örnek olarak kıtlıkla mücadele eden bir ülkeye gıda desteğinde bulunmak, deprem-tsunami gibi doğal afet yaşanan bir ülkeye ekipman desteği sağlamak, salgın hastalıklara karşı ilaç ve ekipman yardımı yapmak insani yardımlardır.

Ekonomik çıkarlar da devletlerin dış yardım yapmalarının arkasındaki temel motivasyonlardan biridir. Devletler ekonomik ilişkilerini güçlendirmek istedikleri düşük gelirli bir ülkeye parasal ya proje odaklı destekler verebilirler. Örneğin Japonya'nın 1954 yılında başlayan dış yardımlarının birçoğunun Filipinler ve Tayland gibi ASEAN ülkelerine gittiği görülmektedir. Japonya'nın ticari ilişkilerini güçlendirmek istediği bu ülkelere altyapı yatırımları başta olmak üzere çeşitli şekillerde yatırım yaptığı iddia edilmektedir.⁸⁸ Benzer şekilde Batı Avrupa ülkelerinin ilk yıllardaki dış yardımlarının çoğunun eski sömürgeleri olan ülkelere gittiği gözlenmektedir. Örneğin Belçika'nın 1950'li yıllarda Kongo, Ruanda ve Burundi'ye dış yardım yaptığı görülmektedir. Yapılan dış yardımların temel nedeni ise Belçika'nın bu ülkelerdeki ticari çıkarlarının korunması ve güçlenmesidir.⁸⁹ Son yıllarda ise özellikle Çin'in ekonomik ilişkilerini güçlendirmek istediği Afrika ülkelerine önemli miktarda dış yardım yaptığı görülmektedir.⁹⁰ Buna ek

⁸⁷ Steven Radelet, "A Primer on Foreign Aid, Center for Global Development", **Working Paper**, No. 92, July 2006, s. 8-9

⁸⁸ Ali Balcı ve Murat Yeşiltaş, s. 169-170

⁸⁹ A. Maurits van der Veen, **Ideas, Interests and Foreign Aid**, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, p. 111.

⁹⁰ Lan Xue, "China's Foreign Aid Policy and Architecture", **IDS Bulletin**, Vol. 45 No. 4, July 2014, pp. 36-45.

olarak özellikle 1980’li yıllardan sonra neo-liberal piyasa ekonomisinin özendirilmesi bazı dış yardımların temel amaçlarından biridir.⁹¹

Tarihi, kültürel ya da kimliksel yakınlıklar da dış yardımların verilmesinde etkili olabilir. Örneğin Ortadoğu’nun petrol ihracatçısı devletlerinin Arap ülkelerinin kalkınması için oluşturduğu fonlar buna örnek gösterilebilir. Son olarak dış yardımların bu genel amaçlarının yanı sıra Soğuk Savaş’ın sona erdiği ve küreselleşmenin arttığı 1990’lı yıllarla daha farklı amaçlarla yardımlar yapılmaya başlandı. AIDS gibi bulaşıcı hastalıklar, terörizmle mücadele, neo-liberal politikaların uygulanması ve demokratikleşmeyi teşvik etmek gibi amaçlar devletlerin dış yardım motivasyonları arasına girdi.⁹² Son yıllarda yapılan dış yardımlar özellikle piyasa ekonomisinin özendirilmesi, salgın hastalıklarla mücadele, yoksulluğa karşı mücadele, doğal afetlerin verdiği zararların giderilmesi ve terörizmle mücadele gibi konulara odaklanmaktadır.⁹³

Dış yardımlar sadece tekil bir amaç için değil birçok amacı yerine getirecek şekilde de verilebilir. Yukarıda da örnek gösterildiği gibi ABD’nin Batı Avrupa ekonomilerini restore etmek için Marshall Planı kapsamında bu ülkelere verdiği 12 milyar dolar yardım bir taraftan Sovyetler Birliği’ne karşı yapılmış bir hamle diğer yandan ise ABD’nin bu ülkelerle olan ekonomik ilişkilerinin gelişmesi ve savaş sırasında aldıkları borçları geri ödeyebilmeleri için verilen bir destek amacı taşıyordu. Benzer şekilde ABD’nin Mısır’a yaptığı yardımlar hem politik amaçlıdır hem de Mısır’ın kalkınmasında katkı verebilir. Çin’in son yıllarda Afrika ülkelerine yaptığı yardımlar da hem bu ülkelerle olan ekonomik ve diplomatik ilişkilerini geliştirmek hem de alıcı ülkelerin ekonomik kalkınmalarına yardım etme amacı taşımaktadır.⁹⁴

Dış yardımların bu çok amaçlı yapısı onu aynı zamanda işlevsel bir araç haline getirmektedir. Bu nedenle İkinci Dünya Savaş’ından sonra Soğuk Savaş ortamında bir rekabet aracı olarak ortaya çıkan dış yardım olgusu zamanla hem kurumsal hem de parasal açıdan ciddi bir büyüklüğe ulaştı. Devletler arasındaki gelişmişlik farkı ve uluslararası

⁹¹ Steven W. Hook, “Foreign Aid in Comparative Perspective: Regime Dynamics and Donor Interests”, Louis A. Picard, Robert Groelsama, Terry F. Buss, (Ed.), **Foreign Aid and Foreign Policy: Lessons for the Next Half-Century** içinde (pp. 86-109), Londra: M.E. Sharpe, 2008, p. 87.

⁹² Caroll Lanchester, s. 48

⁹³ Stewen A. Hook, p. 87.

⁹⁴ Glenn Palmer, Scott B. Wohlander and T. Clifton Morgan, “Give or Take: Foreign Aid and Foreign Policy Substitutability”, **Jornal of Peace Research**, Vol. 39, No.1, January 2002, p. 11.

alandayaaanan rekabet nedeniyle dış yarımların miktarı ve devlet dışı organizasyonların sayısı da her geçen yıl artmaya devam etmektedir.

1.3. Uluslararası İlişkilerde Güç

Güç, uluslararası ilişkiler alanının en çok başvurulan ve tartışılan kavramlarından biridir. Gücün tanımı, doğası, işlevi ve işleyişi gibi konular üzerinde alanın önde gelen isimleri ve ekolleri arasında yıllardır süre gelen tartışmalar devam etmektedir. Realizmin önde gelen isimlerinden Hans J. Morgenthau güç kavramını siyaset biliminin en zor ve tartışmalı konularından biri⁹⁵ olarak nitelerken neo-liberal teorinin öncülerinden Joseph Nye da gücü hava durumuna benzeterek herkesin üzerine konuşabileceği ama çok az insanın işleyiş mantığını anlayabileceğini iddia etmektedir.⁹⁶ Güç kavramı üzerinde bu kadar tartışılması ve bir konsensüsün olmamasının nedeni devletler arasındaki ilişkileri analiz etmedeki farklı fikirlerin yanı sıra zamanla bu ilişkileri belirleyen sistemin ve aktörlerin değişmesidir.⁹⁷ Tanıma dahil edilmesi gereken çok fazla unsurun olması ve yıllar geçtikçe bu unsurların çeşitlenmesi kavram üzerindeki tartışmaların sürmesine neden olmaktadır. Söz gelimi Sanayi Devriminden önce devletler arasındaki ilişkileri incelerken güç farklı tanımlanabilirken endüstrileşmeden sonra farklı, hatta bugün yaşadığımız küreselleşme döneminde daha farklı bir güç tanımı yapılabilir.

Gücün tüm zaman ve mekânlara göre kabul gören tek bir tanımı olmasa da genelde Robert A. Dahl'ın 1957 yılında yaptığı tanıma atıf yapılmaktadır. Buna göre güç: bir aktörün (A) aksi takdirde yapmayacağı bir şeyleri başka bir aktöre (B) yaptırabilme kapasitesidir. Burada aslında A'nın B üzerinde güç uyguladığı ve bu şekilde onu ikna ettiği görölmektedir.⁹⁸ Biraz daha ayrıntı içeren tanıma göre ise güç bir devletin elindeki yetenekleri ceza, zorlama ya da ödöl gibi farklı yöntemlerle kullanarak başka aktörlerin/devletin davranışlarını etkileyebilmesidir.⁹⁹ Burada güç uygulanan aktörün

⁹⁵ Hans J. Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, New York: McGrawHill, 1964, p. 27.

⁹⁶ David A. Baldwin **Power and International Relations**, New Jersey: Princeton University Press, 2016, p. 2-3

⁹⁷ Bknz. Joseph Nye, "The Changing Nature of World Power," **Political Science Quarterly**, Vol.105, No.2, 1990, pp.177-192.

⁹⁸ Robert Dahl, "The Concept of Power," **Behavioral Sciences**, vol. 2, Issue 3, 1957, p. 203; Haluk Özdemir, "Uluslararası İlişkilerde Gü ok Boyutlu Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 63, Sayı 03, s. 119.

⁹⁹ Bknz. K.J. Holsti, "The Concept of Power in the Study of International Relations," **Background**, Vol. 7, No. 4, Feb., 1964, pp. 179-194

karşı tarafın isteklerini yerine getirmesinde üç faktör etkilidir. İlki yerine getirdiği eylem karşısında bir fayda yani ödül beklentisinin olması, ikincisi ise istenilen davranışı yerine getirmediği takdirde bundan zarar yani yaptırım görme ihtimali ve sonuncusu aktöre duyulan saygıdır.¹⁰⁰ Gücün anlaşılması noktasında iki kavram karşımıza çıkmaktadır: etki ve kontrol.¹⁰¹ Bir aktörün sonuçları ve süreçleri sahip olduğu güçle etkileyebilme ve kontrol edebilmesi bu aktörün sahip olduğu gerçek gücü göstermektedir.

Uluslararası arenadaki temel aktörler olan devletlerin gücünü oluşturan bazı unsurlar vardır. Hans Morgenthau gücü oluşturan unsurları coğrafya, doğal kaynaklar, endüstri, askeri hazırlık, nüfus, ulusal moral, diplomasi ve hükümetin etkinliği olarak sıralamaktadır.¹⁰² Gücün tanımı üzerine bir fikir birliği olmadığı gibi gücü oluşturan unsurlara dair görüşler de oldukça farklılaşmaktadır. Örneğin kimi teorisyenler tarih ve kültür gibi faktörleri de bu unsurlardan kabul ederken bazıları ise stratejiyi, niyetleri ve rejim türlerini gücü oluşturan unsurlar arasına almaktadır.¹⁰³ Buradaki unsurların dağılımı bir aktörün potansiyel gücünü oluştururken bunların sonuca yönelik ortaya çıkan etkinliği ise fiili gücü ortaya koymaktadır.

1.3.1. Uluslararası İlişkilerde Ekonomik Güç

Bir devletin potansiyel gücünü oluşturan unsurlar arasındaki en önemli maddi faktörlerden biri de o ülkenin ekonomik kapasitesidir. Morgenthau'nun yukarıda saydığımız unsurlarında endüstri yani sahip olduğu üretim kapasitesi yer alırken bir ülke ekonomisinin gücü farklı parametrelere bakılarak anlaşılabilir. Üretim kapasitesinin yanı sıra ticaret hacmi ve uluslararası ticaretteki yeri, finansal/parasal gücü ve GSMH'si bir ekonominin gücünün görülmesi açısından önemli parametrelerdir.¹⁰⁴

Paul Kennedy, uluslararası ilişkiler alanında sıkça başvurulanan Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri isimli eserinde Orta Çağ'dan günümüze yükselen ve düşüşe geçen devletlerin güçlerini bazı parametreler üzerinden göstermektedir. Tarih boyunca ülkelerin

¹⁰⁰ Haluk Özdemir, s. 118

¹⁰¹ Haluk Özdemir, s. 120

¹⁰² Atilla Eralp, **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 56.

¹⁰³ Joseph S. Nye, **The Future of Power**, New York: Public Affairs, 2011, s. 4

¹⁰⁴ Maaïke Okano-Heijmans, "Power Shift: Economic Realism and Economic Diplomacy on the Rise", Enrico Fels, Jan-Frederik Kremer and Katharina Kronenberg (ed.), **Power in the 21st Century International Security and International Political Economy in a Changing World** içinde (269-287), Bonn: Springer, 2012, p. 273.

GSMH, kişi başına düşen milli gelir, sanayi üretimleri ve dünya üretiminden aldıkları pay gibi parametreleri bize ülkelerin ekonomik ve politik güçleri arasındaki paralelliği göstermesi açısından önemlidir.¹⁰⁵ Günümüzde de uluslararası ilişkilerin en önemli konularından biri Çin'in yükselişi ve ABD'nin uzun süreli hegemonyasını tehdit eder duruma gelmesidir. Bu durumun altında yatan en önemli nedenlerden biri Çin ekonomisinin istikrarlı bir şekilde uzun süredir büyümesi ile ABD ekonomisini yakalama noktasına gelmesidir.¹⁰⁶

Gücün işleyişi ve unsurları üzerindeki uluslararası ilişkiler kuramları arasındaki görüş ayrılıkları ekonomik gücün uluslararası ilişkilerdeki yeri üzerinde de devam etmiştir. Uluslararası ilişkiler alanının önde gelen iki teorisinden biri olan realizmde güç kavramına merkezi bir önem atfedilir. Realistlere göre uluslararası sistem herhangi bir üst otoritenin olmadığı yani anarşinin hâkim olduğu bir alandır ve devletler bu alanda güç veya güvenlik için mücadele ederler.¹⁰⁷ Gücü değerlendirirken onun davranışsal yani aktörlerin etkileşiminde görülen tezahüründen ziyade materyal boyutu önemlidir. Buna göre güç uluslararası siyasette davranıştan bağımsız olarak devletlerin sahip olduğu askeri, ekonomik, kurumsal vs materyal unsurlar üzerinden değerlendirilmelidir.

Klasik realistler genelde ekonomi, nüfus, kurumlar gibi potansiyel güç unsurlarından ziyade uluslararası politikada başka aktörlerin davranışlarını etkileyebilen tek güç unsuru olduğunu düşündükleri askeri güce odaklanmaktadır.¹⁰⁸ Klasik realistler tamamen askeri unsurlara odaklanırken yapısal realizmin kurucusu sayılan Waltz'a göre ise güç, yeteneklerin dağılımıdır ve ekonomik kapasite de bu yeteneklerden biridir. Buna göre materyal güç unsurlarını maksimize eden devletler sistemik kısıtlamalar içinde daha serbest hareket eder. Bu yüzden devletlerin hayatta kalmasının en iyi yolu ekonomik faktörlerin de içinde bulunduğu materyal güç kapasitesini artırmaktır.¹⁰⁹

¹⁰⁵ Bknz. Paul Kennedy, **Büyük Güçlerin Yükselişi ve Çöküşleri**, 14. Basım, Birtane Karanakçı (Çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.

¹⁰⁶ Chinese economy to overtake US 'by 2028' due to Covid, BBC News, 26 Aralık 2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-55454146>, Erişim Tarihi: 24 Kasım 2021.

¹⁰⁷ John Mearsheimer, "Yapısal Realizm", Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (Ed.), **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik** İçinde(72-90) Sakarya: SAÜ Kültür Yayınları, çev. Özge Kelekçi, 2010, s. 87.

¹⁰⁸ Burak Kadercan, Güç, s. 221.

¹⁰⁹ Haluk Özdemir, s. 130.

Yapısalcı realistlerin önde gelen isimlerinden John Mearsheimer'a göre ise devletler iki tür güce sahiptir. Bir ülkenin nüfusu, ekonomisinin büyüklüğü ve üretim kapasitesi, teknolojik donanımı, kurumsal kapasitesi ve siyasi istikrarı gibi unsurlar o ülkenin potansiyel gücünü göstermektedir. Bu potansiyel gücü örtük güç (latent power) olarak tanımlayan Mearsheimer'e göre ikinci güç türü ise askeri güçtür.¹¹⁰ Örneğin Almanya 2020 sonu itibariyle 3,8 trilyon dolarlık bir GSMH'ye, 83,2 milyonluk bir nüfusa, oldukça gelişmiş bir sanayiye ve teknolojik donanıma, iyi bir kurumsal örgütlenmeye sahip bir ülkedir.¹¹¹ Bununla birlikte Almanya'nın askeri gücü İkinci Dünya Savaş'ından dolayı oldukça sınırlıdır. Bu durumda Almanya'nın örtük gücü oldukça yüksektir ve izin verilmesi halinde bunu hızlı bir şekilde gerçek güce dönüştürebilir.

Uluslararası ilişkilerde realizmin savunucularından bir diğer isim Robert Gilpin, ekonominin siyasete etkisi üzerindeki en çok araştırma yapan isimlerden biridir. O da diğer realistler gibi ekonominin güç unsurları arasında önemli bir yerde durduğunu ancak askeri gücün uluslararası politikadaki ağırlığının devam ettiğini ileri sürmektedir. Örneğin bugün Japonya ve Almanya önemli birer ekonomik güç olarak belirli bir saygınlığa ulaşırlar da bu saygınlıklarında kısmi bir askeri güç olmalarının da önemli bir yeri vardır.¹¹² Gilpin, Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyetler Birliğine ve sonrasında İran'a uyguladığı ekonomik yaptırımlarını örnek göstererek ekonomik yaptırımların bir silah olarak devletler tarafından kullanılabileceğini ama bunun etkili olamayacağını iddia etmektedir.¹¹³

Özetle realist geleneğin hem klasik hem de yapısalcı ekolleri için ekonomik güç devletlerin güç kapasitesi için önemli bir faktördür. Ancak ekonomik güç uluslararası sistemde tek başına etkili bir araç değildir. Bu nedenle yaptırım, yatırım, dış yardım ve ticari konular birer dış politika aracı olarak kabul edilse de realistler için bunların etkinliği sınırlıdır. Ekonomik güç de tıpkı diğer güç unsurları gibi askeri güce dönüşmesi açısından önemlidir. Bunun yanında askeri güç de ekonomik güce dönüşebilmelidir.¹¹⁴ ABD'nin

¹¹⁰ John Mearsheimer, **Tragedy of Great Power Politics**, New York: W.W. Norton, 2001, p. 55.

¹¹¹ Veriler Dünya Bankasından alınmıştır.

¹¹² Robert Gilpin, **War and Change in World Politics**, New York: Princeton University Press, 1981, p. 33-34.

¹¹³ Robert Gilpin, p. 218

¹¹⁴ Richard Rosecrance and Arthur A. Stein, "Beyond Realism: The Study of Grand Strategy", Richard Rosecrance and Arthur Stein (ed.), **In Domestic Bases of Grand Strategy**, içinde (3-21), New York: Cornell University Press, 1993, p. 9.

askeri gücü sayesinde oluşturduğu hegemonik istikrar kendisinin ekonomik olarak lider konumunu devam ettirmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte hem klasik hem de yapısalcı realistler uluslararası politikaya devlet merkezli baktıkları için ekonomik güç unsurlarının işlevi konusunda zamana dayalı bir değişim söz konusu değildir. Yani eski dönemlerde de bugünün küreselleşen dünyasında da devletler uluslararası sistemin temel aktörleridir ve ekonomik güç de devletlerin kapasitelerini artırmak için elde etmesi gereken unsurlardan biridir. Liberallerin karşılıklı bağımlılığın egemen olduğu günümüz dünyasında ulus aşırı şirketlerin de uluslararası arenada etkili olabileceğine dair düşünceleri realistler tarafından reddedilir.

Uluslararası siyasetin doğasını anlamlandırma konusunda hem realist hem de liberallerden ayrılan eleştirel teorilerin güce ve onun bir unsuru olarak ekonomik güce dair düşünceleri de her iki ekole göre farklılaşmaktadır. Marksizm'i uluslararası ilişkilere taşıyan isimler uluslararası sistemin anarşik olduğuna dair iddiaları reddederek sömürgeci ve sömürülen ilişkisi üzerinden hiyerarşik bir sistem olduğunu ileri sürmektedirler. Post-pozitif dönemin eleştirel kuramcıları ise ilişkiyel ya da materyalist güç anlayışını eleştirerek söylemsel güce ve iktidar ilişkilerine odaklanırlar. Son olarak eleştirel teorisyenlere yakın bir düşünce sistemi benimseyen inşacılar ise materyal güç anlayışını reddetmemekle birlikte aktörler arasındaki ilişkilerin ortaya çıkardığı kimliklerin de uluslararası siyasette belirleyici olduğunu iddia etmektedirler.¹¹⁵

Marksizm'in sınıf mücadelesi üzerinden kapitalizme getirdiği eleştiriyi uluslararası ilişkilere taşıyan Lenin, devletlerarasındaki mücadeleyi bir sömürge ve sömürülen ilişkisi olarak görmektedir. Ancak buradaki devlet, liberal ve realist teorilerde olduğu gibi uluslararası alanın iç yapılardan bağımsız temel aktörü değil yine iç sınıfsal mücadelelerin bir ürünü olan ve sermaye sahipleri tarafından kontrol edilen bir yapıdır. Buna göre uluslararası sistem ve dış politika iç ekonomik yapılarla belirlenen bir alandır.¹¹⁶ Uluslararası siyaseti bu şekilde okuyan Marksist düşünürler için uluslararası ilişkilerde ekonomik faktörler merkezi bir rol oynamaktadır. Bu anlamda 1970'li yıllarda Marksist düşünürler tarafından ortaya atılan Bağımlılık ve Dünya Sistemi kuramları bu

¹¹⁵ Burak Kadercan, s. 223.

¹¹⁶ Robert Gilpin, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası**, Ankara: Kripto yayınları, s. 55, 61

düşünce sistemi içinde ekonomik faktörlerin uluslararası alanı nasıl belirlediğini incelemektedir.

Immanuel Wallerstein'in ortaya attığı Dünya Sistemi kuramı Marksist görüşün güce bakışını anlamak açısından en sistemli görüştür.¹¹⁷ Dünya Sistemi kuramı da uluslararası sistemin anarşik olduğunu reddederek devletleri dünya ekonomisindeki konumlarına göre hiyerarşik olarak ele alır. Buna göre dünya ekonomisi merkez, çevre ve yarı çevre olmak üzere üçe ayrılır. Merkez çevreyi ve yarı çevreyi sömürürken, yarı çevre de çevreyi sömürmektedir. Merkez devletler endüstrileşmesini tamamlamış ve güçlü kurumlara sahip gelişmiş ülkeleri içerirken yarı çevre ülkeler ise bugünün gelişmekte olan ülkelerini kapsamaktadır. Çevre ülkeler ise gelişmemiş, yarı çevre ve merkez ülkelere hammadde sağlayan, emek yoğun üretim süreçlerinin yaşandığı ülkelere oluşmaktadır.¹¹⁸ Hem Bağımlılık hem de Modern Dünya Sistemi kuramı devletleri değil kapitalist sistemi çözümüleme amacı güttükleri için doğrudan bir uluslararası ilişkiler kuramı olmasalar da günümüz uluslararası sisteminin çözümlemesine önemli bir katkı sunmaktadırlar.

Realist ve liberal görüşlerin güç tanımlamalarını daha sert tenkit eden eleştirel yaklaşımlar ise gücü söylem düzeyinde incelemektedirler. Onlara göre gücü anlamak için önce dile ve dolayısıyla söyleme bakmak gerekmektedir.¹¹⁹ Buna göre söylemlerle oluşturulan güç ilişkileri sorunsallaştırılarak gücün oluşmasındaki davranışsal ve maddi boyutlar ifşa edilecektir. Uluslararası ilişkilerdeki güç temasına bu şekilde bakan eleştirel teorisyenler için ekonomik gücün uluslararası ilişkilerdeki yeri bir analiz konusu değildir.¹²⁰ Sonuç olarak eleştirel teorilerden Marksist ekolün temsilcileri ekonomik faktörleri önemsemekle birlikte devletler arasındaki ilişkilerden ziyade sınıfsal bir analiz yaparken radikal eleştirel teorisyenler ana akım teorilerin güç kavramsallaştırmalarına tamamen karşı çıkmaktadırlar. İnşacı yaklaşım ise ekonomik güç unsurları dâhil materyal güç unsurlarının etkinliğini kabul etmekle birlikte uluslararası ilişkileri normatif değerler üzerinden incelemektedir.

¹¹⁷ Oktay F. Tanrısever, "Güç", , **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, 8. Baskı, Atilla Eralp (drl.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 66

¹¹⁸ Mustafa Küçük, "Marksist Teoriler", Ali Balcı ve Şaban Kardaş (Ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş** içinde(137-148), İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 143

¹¹⁹ Oktay F. Tanrısever, s. 68

¹²⁰ Burak Kadercan, s. 223-224.

Bu çalışmada ekonomik güç unsurları ve dış politikada ekonomik araçların etkinliği ele alınırken liberal uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin görüşleri esas alınacaktır. Aşağıda liberal uluslararası ilişkiler teorilerinin devletler arası ilişkilerde ekonomik güce bakışı ve dış politika ekonomik araçların etkinliği konusundaki görüşleri ele alınmaktadır.

1.3.2. Liberal Teorilerde Ekonomik Güç

Uluslararası ilişkilerin iki ana akım teorisinden biri olan realist yaklaşım gücün materyal boyutlarıyla ilgilenirken liberaller gücün davranışsal boyutuna odaklanmaktadır. Bunun temel nedeni gücün etkisinin en temelde karşıdaki aktörün davranışlarında ortaya çıkıyor olmasıdır. Aktörler tehdit, ödüllendirme ve ceza gibi yöntemlerle karşısındaki aktörlerin davranışlarını etkilemeye çalışırlar. Buradaki etki her iki aktörün de güç kapasitesine ve bunları kullanma yeteneğine göre değişebilir.¹²¹ Bir aktörün gücünden bahsedebilmek için bu aktörün elindeki güç unsurlarını belirli hedefler doğrultusunda kullanması ve sonuç alması gerekir.¹²²

Liberal uluslararası ilişkiler kuramcıları güç unsurları arasında ekonomiye merkezi bir konum atfeder. Özellikle Soğuk Savaş'ın yumuşamaya başladığı 1970'li yılların başında Joseph S. Nye ve Robert Keohane gibi isimlerin ortaya koyduğu fikirlerle ivme kazanan neo-liberal uluslararası ilişkiler kuramı için ekonomik faktörler oldukça önemlidir.¹²³ Neo-liberaller, realistlerin anarşik uluslararası sistem tasvirini ve devletlerin bu sistemin başat aktörleri olduğunu kabul etseler de uluslararası politikanın değişen yönlerine vurgu yapmaktadırlar. İlk olarak devletler hala temel aktörler olsa da enerji şirketleri gibi çok uluslu şirketler ve Greenpeace gibi küresel ölçekte etkili STK'lar da artık uluslararası sistemin etkili aktörleridir. İkincisi realistlerin iddia ettiği gibi devletler arasındaki ilişkiler güç ya da güvenlik odaklı olmaktan çıkmış ve başka konular da –örneğin ekonomik refah artışı– yöneticiler için önemli hale gelmiştir.

Üçüncüsü ise güvenlik meselelerinin eskiye nazaran öneminin azalmasıyla güç unsurları içinde ekonomik faktörlerin önemi daha da artmıştır.¹²⁴ Bunun nedeni ise özellikle

¹²¹ Burak Kadercan, s. 218.

¹²² Haluk Özdemir, s. 117.

¹²³ Tanık Oğuzlu, "Liberalizm", Ali Balcı, Şaban Kardaş (ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş** içinde, İstanbul: Küre Yayınları, 2014, s. 98,99; Oktay F. Tanrısever, s. 63.

¹²⁴ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, 2. Baskı, USA: Harper Collins, 1989, s. 23-25.

iletişim ve ulaşım imkânlarındaki artışla birlikte ekonomik bağlantıların hızla eşitlenmesidir. Teknolojik gelişmelerin yanı sıra 1980’li yıllarda açık ekonomi politikaların uygulanmasıyla uluslararası sermaye ve işçi hareketliliği ve uluslararası ticaret hızla artmıştır.¹²⁵ Nitekim Dünya Bankası’nın verilerine göre ülkelerin toplam ihracatı 1980’de 1,9 trilyon dolardan 2018 sonunda 19,6 trilyon dolara, toplam DYY akışı ise 55,4 milyar dolardan 2008 krizi öncesinde 3,1 trilyon dolara yükselmiştir.

Keohane ve Nye özellikle dünya ekonomisinde meydana gelen bu değişimlere odaklanarak uluslararası politikada karşılıklı bağımlılık kavramını öne çıkarmaktadırlar. Buna göre 1970’li yıllardan itibaren yukarıda bahsedilen iki önemli değişim sürecinin ardından devletlerin bağlantıları artmış ve karşılıklı olarak birbirlerine bağımlı hale gelmişlerdir. Örneğin ABD’nin en büyük rakibi olarak ortaya çıkan Çin’i -Soğuk Savaş döneminde Sovyetler’e yaptığı gibi- çevreleyemeyeceğini iddia eden Nye, bunun en önemli nedeninin ise iki ülke arasındaki ekonomik bağlar olduğunu belirtmektedir. ABD ve Çin çok önemli ticari partnerler olmaları dışında (iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2020 itibariyle 615,2 milyar dolar) ABD menşeli şirketlerin Çin’in üretimindeki payı, Çin’in ABD’nin cari açıklarını kapatmasındaki rolü (1 trilyon doların üzerinde ABD Hazine Tahviline sahip), ABD’de eğitim gören Çinli öğrenci sayısı (2020 itibariyle 372 bin) gibi birçok somut bağ nedeniyle iki ülke arasındaki çatışmanın ABD’ye de zarar vereceğini ileri sürmektedir.¹²⁶

Karşılıklı bağımlılığı oluşturan ve devletleri çatışmadan ziyade işbirliğine yönelten iki önemli kavram söz konusudur: Hassasiyet ve kırılğanlık. Hassasiyet (Sensitivity) bir aktörün diğer aktöre karşı uyguladığı yaptırımdan etkilenme derecesi olarak tanımlanırken kırılğanlık (vulnerability) ise bu yaptırım karşısındaki kırılğanlığını ifade etmektedir.¹²⁷ Örneğin ekonomik kriz meydana gelen bir ülkenin durumu bu ülkeyle ekonomik ilişki içinde bulunan ülkeyi daha duyarlı hale getirecektir. Benzer şekilde bu ülkeyle bağımlılık derecesinde ekonomik ilişkileri bulunan ülke ise çok kırılğan olacaktır.

¹²⁵ Joseph S. Nye, Robert O. Keohane, “Transnational Relations and World Politics: An Introduction”, **International Organization**, vol. 25, no. 3, 1971, s. 332

¹²⁶ Joseph S. Nye, “Work With China, Don’t Contain It”, https://www.nytimes.com/2013/01/26/opinion/work-with-china-dont-contain-it.html?_r=0, Erişim Tarihi: 21.01.2022.

¹²⁷ Robert O. Keohane, Joseph S. Nye, s. 11.

Sonuç olarak uluslararası ilişkilerin bu değişen yapısında ekonomik faktörlerin devletler arasındaki ilişkilerdeki belirleyiciliği artmıştır.

Günümüzde askeri olarak karşısındaki aktörden daha zayıf olan bir aktör, ekonomik yaptırımların bir araç olarak kullanılmasının yaygınlaşmasıyla önemli bir koza sahiptir. Örneğin Kanada, ABD ile olan yüksek ticaret hacmi nedeniyle ticari kısıtlamalarla Birleşik Devletler'i zor durumda bırakabilir. Ekonomik faktörlerin uluslararası ilişkilerdeki rolünün artmasını bazı uzmanlar jeopolitiğin yerini jeo-ekonominin aldığını ileri sürerek anlatmaya çalışmışlardır. Buna en önemli delil olarak ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası politikadaki ağırlıklarını kaybeden Almanya ve Japonya'nın 1980'lerden sonra politik arenaya tekrar önemli bir aktör olarak geri dönmesini göstermektedirler. Almanya ve Japonya'yı bu pozisyona getiren ise askeri güçlerini geri kazanmaları değil ekonomik olarak güçlenmeleridir.¹²⁸

Yukarıda da değinildiği üzere liberal uluslararası ilişkiler teorisyenleri gücü davranışsal boyutu ile almaktadırlar. Yani bir durumda güçten söz edebilmek için ödüllendirme, cezalandırma ya da zorlamanın olması gerekmektedir.¹²⁹ Ekonomik güç unsurlarının ön plana çıktığı bir düzende devletler ya da diğer aktörler hangi ekonomik araçlarla karşısındaki aktörün istediği yönde hareket etmesini sağlayacaktır? Ticaret anlaşmaları ya da kısıtlamaları, yatırım yapma ya da yatırımları geri çekme, dış yardım ve yaptırım gibi araçlar bu sorunun cevabı olarak ön plana çıkmaktadırlar. Aşağıda günümüz uluslararası ilişkilerinde devletlerin ekonomik gücüne katkı yapan ve bir dış politika aracı olarak kullanılabilen yatırım, dış yardım, yaptırım ve uluslararası ticaret ele alınmıştır.

1.3.2.1.Yatırımlar

Kavramsal çerçeve bölümünde de değinildiği üzere uluslararası sermaye hareketleri günümüz dünya ekonomisinin en önemli olgularından biridir. Bir yanda tasarruf ya da teknik bilgi açıklarını yatırım çekerek kapatmaya çalışan ülkeler diğer yanda ise sermaye fazlasını daha iyi şartlarda değerlendirmeye çalışan ya da karını maksimize etmek isteyen aktörler (devletler, şirketler vs) yatırımlarla aralarındaki bağlantıları artırmaktadır. Ülkeler arasındaki sermaye hareketliliğinin tarihi uzun bir geçmişe sahip olsa da neo-liberal ekonomi politikaların yaygınlaşması bu hareketliliği tarihte hiç olmadığı kadar

¹²⁸ Joseph S. Nye, s. 51, 61.

¹²⁹ Joseph S. Nye and Robert Keohane, p. 216.

artırmıştır. 1980’li yıllarda Batılı ülkelerin, 1990’lı yıllarda da Asya ve Doğu Avrupa ülkelerinin sermaye hareketliliğinin önündeki engelleri kaldırması yabancı yatırımların hızla artmasını sağlamıştır.¹³⁰

Nye ve Keohane “karşılıklı bağımlılık” olarak adlandırdığı devletler arasındaki ilişkilerin yeni doğasını ortaya çıkaran dört etkileşim türü olduğunu iddia etmektedir: Bilgi hareketi, mal hareketi (ticaret), para hareketi (doğrudan ve dolaylı yatırımlar) ve kişi hareketi (seyahat).¹³¹ Bu dört etkileşim türünden para hareketliliği hükümetler arasında çok uluslu şirketlerin de dahil olduğu oldukça yoğun bir etkileşim ortaya çıkarmaktadır. Şirketler karlarını artırmak için ham madde ya da işgücünün ucuz olduğu ülkelere doğrudan yatırımlar yaparken bu ülkelerde de istihdama, üretime ve teknolojik gelişime dolayısıyla kalkınmaya katkı sunmaktadır. Buna ek olarak 1970’li yıllardan itibaren tasarruf açığı olan ülkeler ticaret fazlası veren ülkelerin fonlarını çeşitli finansal araçlarla ülkelerine çekerek bu açıklarını kapatmakta, yatırımcı ülkeler de bu yolla ciddi karlar edebilmektedir.¹³²

Uluslararası sermaye hareketliliğinin aktörleri olan devletler, şirketler, şahıslar veya herhangi bir finansal kuruluşun nereye nasıl yatırım yaptığı sorusu sadece ekonomik faktörler göz önüne alınarak cevap verilecek bir soru değildir. Sosyal, kültürel ya da kimliksel yakınlıklar, politik faktörler ve coğrafi nedenler gibi birçok faktör yatırım kararlarını etkileyebilir. Nitekim yapılan çalışmalar özellikle politik faktörlerin yatırım kararlarında doğrudan etkili olduğunu göstermektedir.¹³³

Yatırım kararlarının politik faktörlerden etkilenmesi sadece günümüz uluslararası politikasının bir özelliği olmayabilir ancak günümüz devletleri için yatırımlar da diğer ekonomik araçlar gibi bir dış politika aracı haline gelmiştir. Devletler yatırımları bazen

¹³⁰ Helen Thompson, “The Nation-State and International Capital Flows in Historical Perspective”, **Government and Opposition**, Winter 1997, Vol. 32, No. 1, pp. 84-113.

¹³¹ Joseph S. Nye, Jr. and Robert O. Keohane, “Transnational Relations and World Politics: An Introduction”, **International Organization**, Vol. 25, No. 3, p. 332.

¹³² Joseph S. Nye, “Multinational Corporations in World Politics”, **Foreign Affairs**, 1974, Vol. 53, No. 1, p. 159.

¹³³ Bknz. Piotr Bialowolski and Dorota Weziak-Bialowolska, “External Factors Affecting Investment Decisions of Companies”, **Economics**, Volume 8, Issue 1, March 2014, ss. 1-21; Len J Treviño, Franklin G Mixon, “Strategic factors affecting foreign direct investment decisions by multi-national enterprises in Latin America”, **Journal of World Business**, Volume 39, Issue 3, 2004, pp 233-243; Yosef Bonaparte, Alok Kumar, Jeremy K. Page, “Political climate, optimism, and investment decisions”, **Journal of Financial Markets**, Vol 34, 2017, pp 69-94,

bir ödöl yani havuç olarak kullanabilirken bazı durumlarda da sopa olarak (yatırımların geri çekilmesi veya engellenmesi) kullanabilmektedir. Nye bu durumu bir A devletinin kamu kaynaklarını kullanarak ya da özel şirketleri yönlendirerek B devletindeki istihdamı ve üretimi yatırımlarla olumlu yönde etkileyebileceği örneğiyle açıklamaktadır. B devletine verilen bu ödöl ya da teşvik karşılığını bulmadığında ise bu yatırımlar çekilebilir ve B'nin ekonomisi bu durumdan olumsuz etkilenebilir.¹³⁴

2022 yılında Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimde Avrupa Birliği'nin bazı üyelerinin Rusya'ya yapılacak bazı yatırımları kısıtlaması cezalandırmaya örnek gösterilebilir.¹³⁵ Politik olarak iyi ilişkilere sahip iki ülkeden biri diğerinin ekonomisini desteklemek amacıyla yatırım yapabileceği gibi ikili ilişkilerde sorunlar yaşandığında bu yatırımlar bir yaptırım olarak geri çekilebilir. Suudi Arabistan ve BAE'nin Mısır'da 2013'te gerçekleşen darbenin ardından Mısır'a yaptığı yatırımlar, Katar'ın son birkaç yıldır Türkiye'ye yaptığı yatırımlar bu aracın pozitif yönde kullanımına örnek gösterilebilir. Yatırımların bir diğer kullanım amacı bir ülkeyle olan ilişkileri ve bağlantıları güçlendirmek ve etki kapasitesini artırmak olabilir. Örneğin 1970'li yıllarda ABD ile ittifak içinde olan ülkelerin birçoğu ABD'nin hazine tahvillerine yatırım yaparak bu ülkeyle olan ilişkilerini güçlendirmeye çalışıyorlardı.¹³⁶

Dolaylı sermaye yatırımları ve bu yatırım içinde sıcak para olarak adlandırılan sermaye akışları finansal müdahaleler için yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Doğrudan yatırımlar ise bir ülkenin ekonomisine angaje olmanın en uygun yöntemlerinden biri haline gelmiştir. Çin'in Afrika kıtasındaki bazı ülkelere yaptığı yoğun yatırımlar bunun en çarpıcı örneklerindendir. Özellikle 2010'lu yıllarda başta Orta Afrika ülkeleri olmak üzere kıtanın birçok ülkesinde alt yapı yatırımları yapan ve fabrikalar açan Pekin yönetimi, bir yandan kıtanın yer altı zenginliklerinden ve ucuz işgücünden faydalanırken diğer yandan da politik olarak bu ülkeleri etkisi altına almaktadır. Yapılan çalışmalar

¹³⁴ Joseph S. Nye, "Multinational Corporations...", p. 336.

¹³⁵ EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine, EU Council, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-ukraine-crisis/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022

¹³⁶ Li Yang & Jin Zhang, "Political and Economic Analysis on SWFs of Saudi Arabia", **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies** (in Asia), Vol 6, No 3, 2012, pp. 28-57.

Çin'in BM gibi uluslararası örgütlerde yapılan oylamalarda Afrika'da yatırım yaptığı ülkelerin oy desteğini aldığını göstermektedir.¹³⁷

Yukarıda verilen örneklerin yanı sıra diğer birçok örnekte de görüleceği üzere yatırımların politik bir araç olarak kullanılması bazen etkili olurken bazı durumlarda da hiçbir etki yaratmamaktadır. Nye ve Keohane'a göre bu araçların etkili olabilmesi için en önemli faktör yatırım yapılan ülkenin kırılganlığıdır.¹³⁸ Ekonomisinin istikrarı için dış kaynağa daha fazla ihtiyaç duyan ülke ya da ülkeler sermaye çıkışı durumuna karşı daha kırılgan olacaktır. Örneğin 1990'lı yılların sonunda doların güçlenmesi Tayland, Güney Kore ve Endonezya'dan büyük bir sermaye çıkışına neden oldu ve bu ülkeler mali bir krizle karşı karşıya kaldı.¹³⁹

Neo-liberallere göre yatırımların uluslararası ekonomik ilişkilerdeki öneminin artması yatırımları yapan kuruluşların da birer aktör olarak uluslararası politikada etkili olmalarını sağlamıştır. Günümüzde DYY'lerin en önemli yatırımcıları olan çok uluslu şirketler hükümetlerle ilişki kurabilen, devletler arasındaki mücadelelere konu olan aktörler haline gelmiştir.¹⁴⁰ Örneğin 1980'li yıllarda Japon şirketlerinin birtakım ABD'li şirketleri satın almak suretiyle Amerikan piyasasında bazı sektörleri ele geçirmesi Washington yönetimini rahatsız etmiş ve iki ülke arasında ekonomik savaşları başlatmıştı.¹⁴¹ Benzer bir durum bugün Çin ve ABD menşeli büyük şirketler arasında yaşanmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren üretimlerinin bir kısmını ya da tamamını Çin'e kaydıran Apple, Boeing, General Motors gibi şirketler 2010'lu yıllarda ABD ile Çin arasında yaşanan ticaret savaşlarının ardından iki ülke arasındaki rekabetin ortasında

¹³⁷ Kartik Jayaram, Omid Kassiri, and Irene Yuan Sun, The closest look yet at Chinese economic engagement in Africa, **McKinsey&Company**, June 28, 2017, <https://www.mckinsey.com/featured-insights/middle-east-and-africa/the-closest-look-yet-at-chinese-economic-engagement-in-africa>; Carla Jones, Mengge Li And Hermann Ndofo, How Chinese Investment in Africa Changes Political Influence, **Foreign Policy Research Institute**, March 2022, <https://www.fpri.org/wp-content/uploads/2022/03/chinese-investment-in-africa-final.pdf>, Erişim Tarihi: 15.08.2022.

¹³⁸ Joseph S. Nye and Robert O. Keohane, Power and..., p. 231-233.

¹³⁹ Nikola Tarashev, Stefan Avdjiev and Ben Cohen, "International Capital Flows And Financial Vulnerabilities in Emerging Market Economies: Analysis and Data Gaps", Bank for International Settlements, August 2016, <https://www.bis.org/publ/othp25.pdf>, Erişim Tarihi: 15.08.2022.

¹⁴⁰ Joseph S. Nye, "Multinational Corporations in World Politics", **Foreign Affairs**, Vol. 53, No. 1, Oct., 1974, pp. 153-175

¹⁴¹ Sadık Ünay, "Ticaret savaşları ve küresel sistemin geleceği", Anadolu Ajansı Analiz, 22.08.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ticaret-savaslari-ve-kuresel-sistemin-gelecegi/1562155#>, Erişim Tarihi: 12.02.2022.

kalmışlardır. Bu şirketlerden bazıları yatırımlarını Çin'den kaydırırken bazıları ise baskılara rağmen Çin'deki üretimlerini devam ettirmektedir.¹⁴²

Yatırımların politik yönüne dair en önemli delillerden biri 2000'li yıllardan itibaren sayıları artan ve günümüzde finans sektörünün önde gelen aktörlerinden biri olan varlık fonlarıdır. Yukarıda da değinildiği üzere varlık fonları hem DYY hem de portföy yatırımları yapan kuruluşlar haline gelmişlerdir. Devletlerin doğrudan yöneterek yatırım stratejilerini belirlediği bu kurumlar dış politikanın finansal ayağı olarak görülmeye başlanmıştır.¹⁴³ Nitekim varlık fonlarının kendi topraklarındaki yatırımlarının hızla artmasından endişelenen Batılı ülkeler, bu yatırımların konjonktürel olarak bir güvenlik sorunu olabileceğini ileri sürmüşlerdir. 2008 yılında IMF'nin rehberliğinde varlık fonları ve ülkelerin temsilcileriyle yapılan toplantılarda Santiago İlkeleri olarak adlandırılan ve varlık fonlarının kurumsal yapılarını düzenleyen kararlar alınmıştır.¹⁴⁴

Dış ticaret fazlası veren Çin, Singapur, Kore ve doğal kaynak zengini Norveç, Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerin varlık fonlarının yatırım kararlarına bakıldığında politik faktörlerin de bu kararlarda etkili oldukları görülmektedir. Varlık fonları kuşkusuz sadece birer dış politika aracı değildir, aksine esas olarak ekonomik kazançlar sağlama hedefiyle hareket eden kurumlardır. Bununla birlikte her ne kadar ekonomik getiriyi ön planda tutsalar da politik faktörler de yatırım kararlarını etkilemektedir. Sonuç olarak gerek devlet kaynaklı fonlar gerekse özel fonlar aracılığı ile gerçekleştirilen yatırımların politik bir yönü bulunabilir. Tezin ikinci bölümünde Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın doğal kaynak ihracı sayesinde elde ettikleri sermayenin ABD, Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinde nasıl değerlendirildikleri ve bu yatırımların politik bir etkinliği olup olmadığı incelenmiştir.

¹⁴² Güven Sak, Amerikan şirketleri Çin'den çıkıyor gibi görünmüyorlar, Dünya, 14.09.2020, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/amerikan-sirketleri-cinden-cikiyor-gibi-gorunmuyorlar/481453>; Taylor Telford, More than 50 major companies, from Google to Nintendo, pull production from China because of the trade war, The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/business/2019/07/18/more-than-major-companies-apple-nintendo-pull-production-china-because-trade-war/>, Erişim Tarihi: 12.02.2022.

¹⁴³ Adam Erel and Theodore Karasik, "Nations Are Wielding Their Sovereign Wealth Funds as Tools of Power", **Foreign Policy**, 11 Ocak 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/01/11/nations-are-wielding-their-sovereign-wealth-funds-as-tools-of-power/>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.

¹⁴⁴ International Forum of Sovereign Wealth Funds, Santiago Principles, <https://www.ifswf.org/santiago-principles-landing/santiago-principles>, Erişim Tarihi: 22.02.2022

1.3.2.2. Ekonomik Yardımlar

Bir ülkeden diğerine karşılıksız olarak yapılan destekleri ifade eden dış yardım her dönem devletler arasındaki ilişkileri ilgilendiren bir konu oldu. Ancak özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yapılan çalışmalarla dış yardım olgusu uluslararası ilişkiler disiplininin ilgiyle yaklaştığı konulardan biri haline geldi. Soğuk Savaş'ın iki kutuplu dünya düzeninde ittifakların şekillenmesindeki rolü, askeri yardımların meydana getirdiği değişiklikler ve uluslararası kurumlardaki oy verme davranışları üzerindeki etkileri gibi birçok konu uluslararası ilişkiler uzmanları tarafından araştırıldı ve bu alanda büyük bir literatür oluştu.¹⁴⁵

Soğuk Savaş'tan günümüze kadar uluslararası ilişkilerin bir konusu olan dış yardımlara dair disiplinin ana akım teorileri farklı görüşler öne sürse de dış yardımların politik bir araç olduğu konusunda fikir birliği vardır. Realistler için dış yardım iki kutuplu dünyada gelişmiş-az gelişmiş farkının yarattığı ortamda ortaya çıkan politik hiyerarşinin ürünüdür. Marksistler için dış yardım, kapitalizmin ortaya çıkardığı ve yine kapitalizmin “bağımlı” ülkelere doğru yayılması için bir araçtır. Liberaller için ise gelişmiş-az gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik uçurumun ortaya çıkardığı bir olgudur.¹⁴⁶ Teorisyenlerin yardımlarla ilgili görüşlerinde iki konu ön plana çıkmaktadır: politik olarak kullanılabilmesi ve güçlü ile ona göre daha zayıf olan aktör arasındaki bir olgu olmasıdır.

Dış yardım, çeşitli bağlantılarla birbiriyle daha fazla ilişki içerisinde bulunan bir uluslararası politik ortamda karşılıklı bağımlılığı artırabileceği gibi tek taraflı asimetric bir bağımlılık da yaratabilir. Şöyle ki yapılan çalışmalar bağışçı ülkelerin varlıklı ülkeler, yardım alan ülkelerin ise oldukça fakir ülkeler olduğunu göstermektedir.¹⁴⁷ Bu durumda alıcı ülkeler bağışçı ülkeler için birer “itaatkâr” ülke konumuna gelmektedir. Ancak iki ülke arasında bu tür bir ilişki sık rastlanan bir durum değildir. Dış yardımın politik amaçlı

¹⁴⁵ Edward Kenneth Hawkins, **The Principles of Development Aid**, Harmondsworth, England: Penguin Books, 1970; Christian Dippel, “Foreign aid and voting in international organizations: Evidence from the IWC”. **Journal of Public Economics**, Vol. 132, pp. 1–12; Alesina, A., & Dollar, D. “Who Gives Foreign Aid to Whom and Why? Your order details” **Journal of Economic Growth**, Vol.6, No.1, 2000, pp.33–64; Joseph Wright and Matthew Winters, “The Politics of Effective Foreign Aid”, **Annual Review of Political Science**, Vol. 13, pp.61-80.

¹⁴⁶ Tomohisa Hattori, “Reconceptualizing Foreign Aid”, **Review of International Political Economy**, Vol. 8, No. 4, Winter 2001, s. 639.

¹⁴⁷ Barry R. Weingast and Donald A. Wittman, **The Oxford Handbook of Political Economy**, Oxford University Press, 2006, p. 866.

verilmesi aslında doğal olarak bağışçının da alıcıdan beklentisini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla tek taraflı asimetrik bir ilişkiden ziyade karşılıklı bağımlılık ya da karşılıklı çıkar ilişkisi mevcut olabilmektedir.¹⁴⁸

Klaus Knorr dış yardımların bir dış politika enstrümanı olarak kullanılma yöntemlerini 3'e ayırmaktadır. Birincisi, hali hazırda bir ülkeden diğerine verilen yardımın kesilmesidir. ABD'nin Kudüs'ü İsrail'in başkenti ilan etmesinin ardından 2017'de BM Genel Kurulu'nda kararın geri çekilmesini de içeren tasarı öncesinde Başkan Donald Trump'ın aleyhte oy verenlerin yardımlarını kesmekle tehdit etmesi buna örnek verilebilir.¹⁴⁹ Aşağıda da ayrıntılı bir şekilde ele alındığı gibi Suudi Arabistan da bazı Ortadoğu ülkelerine verdiği yardımları keserek alıcı ülkeyi cezalandırma yöntemi izlemektedir.

İkincisi verilen yardımla bağışçı ülkenin alıcı ülkedeki etkisinin artırılmasıdır. Soğuk Savaş'ın ardından hükümetlerin bir ülkedeki etkinliğini artırmadaki en önemli araçlarından biri parasal ve askeri yardımlar olmuştur.¹⁵⁰ ABD'nin Marshall planı ile başlattığı yardımlar, yine ABD ve Sovyetler Birliği'nin birçok ülkeye yaptığı askeri yardımlar, Japonya ve Almanya'nın gelişmiş ekonomileri sayesinde yaptığı cömert parasal yardımlar politik nüfuzu artırma hedefiyle yapılan yardımlardır. Bu politik etkinin somut sonuçları BM gibi uluslararası örgütlerde yapılan oylamalarda açık bir şekilde görülebilirken alıcı ve bağışçı ülkeler arasında yapılan anlaşmalar ve işbirlikleri dış yardım sayesinde ortaya çıkan politik etkinin göstergesi olabilir.¹⁵¹

Dış yardımları kullanma yöntemlerinden üçüncüsü ise alıcı ülkedeki belirli grup ya da hizipleri destekleyerek onların güçlerini artırmak ve bağışçı ülkenin etkisini dolaylı olarak artırmaktır. Arap Ayaklanmaları'nın ardından Muhammed Mursi'nin iktidarında Katar ve Türkiye'nin, askeri darbeye Mursi'nin devrilip Sisi'nin devlet başkanı

¹⁴⁸ Klaus Knorr, p.1 70.

¹⁴⁹ Gülbin Yıldırım, "Trump'ın yardımları kesme tehdidi işe yaramadı", Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-yardimlari-kesme-tehdidi-ise-yaramadi/1011895>, Erişim tarihi: 24.02.2022.

¹⁵⁰ Klaus Knorr, p.1 74.

¹⁵¹ Eugene R. Wittkopf, Foreign Aid and United Nations Votes: A Comparative Study, **American Political Science Review**, Volume 67, Issue 3, September 1973, pp. 868-888; David Bearce and Daniel Tirone, "Foreign Aid Effectiveness and the Strategic Goals of Donor Governments," **Journal of Politics**, Volç 72, no. 3 (July 2010), pp. 833-851.

olmasının ardından Suudi Arabistan ve BAE'nin Mısır'a verdiği finansal destek istediği grupları iktidarda tutma amaçlı dış yardımlardır.¹⁵²

Neo liberal uluslararası ilişkilerin dış yardımlarla ilgili dikkat çektiği bir diğer konu ise bu yardımların barışı sağlamadaki rolüdür. Nye, Ortadoğu, Sri Lanka ve Kolombiya gibi çatışma bölgelerini örnek göstererek dış yardımların etkili bir diplomatik araç olarak kullanıldığını iddia etmektedir.¹⁵³ Ortadoğu ülkelerinde Katar'ın 2000'li yıllardan itibaren Lübnan, Sudan ve Eritre'de yaptığı yardımlar da arabulucu aktörün barışı sağlamak amacıyla yaptığı ve etkili olan yardımlara örnek gösterilebilir.

Günümüz uluslararası politik düzeninde birçok ülke bağışçı veya alıcı konumunda dış yardım süreçlerinin içine girmiş bulunmaktadır. Devletlerin kendi kuruluşları vasıtasıyla yaptığı tek taraflı yardımlar ve uluslararası kuruluşlar aracılığıyla gerçekleştirdikleri çok taraflı yardımların toplamı 2020 itibarıyla 161 milyar dolara ulaşmıştır.¹⁵⁴ Bu yardımların hepsinin politik bir amaç güdülerek yapıldığını iddia etmek zordur. Ancak dış yardımlar günümüzde birçok devletin dış politika çıkarları çerçevesinde başvurduğu bir araç haline gelmiş bulunmaktadır. Bu çalışmanın üçüncü bölümünde Suudi Arabistan, Katar ve BAE'nin Ortadoğu'da dış yardımları hangi amaçlarla yaptıkları ve politik bir etkinliği olup olmadığı incelenecektir.

1.3.2.3. Ekonomik Yaptırımlar

Yaptırım, herhangi bir nedenle cezalandırılmak ya da bir politikaya zorlanmak istenen aktöre karşı askeri güce başvurmadan ekonomik, sosyal, siyasal veya diğer alanlarda kısmi veya kapsamlı sınırlamalar uygulamaktır.¹⁵⁵ 20. yüzyılda yaşanan iki büyük savaş ve sonrasında ABD ve Sovyetler Birliği'nin Vietnam ve Afganistan'da yaşadıkları başarısızlıklar devletleri dış politikada farklı araçları kullanmaya itmiştir. Yaptırımlar ve bu yaptırım türleri içinde en öne çıkan ekonomik yaptırımlar bu araçlardan bir tanesidir.¹⁵⁶

¹⁵² Klaus Knorr, p.1 72.

¹⁵³ Joseph S. Nye, **Soft power: The Means to Success in World Politics**, Public Affairs: New York, 2004, p. 112.

¹⁵⁴ Foreign aid hit a record high last year. Here's what it means for the global recovery from COVID, World Economic Forum, <https://www.weforum.org/agenda/2021/04/foreign-aid-2020-covid-19-oecd/>, Erişim tarihi: 24.02.2022.

¹⁵⁵ M. Shane Smith, "Sanctions: Diplomatic Tool, or Warfare by Other Means?", Nisan 2004, <http://www.beyondintractability.org/essay/sanctions>, ErişimTarihi: 22.02.2022

¹⁵⁶ Mustafa Ş. Küpeli, "Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar: İran'a Uygulanan Yaptırımların Etkileri", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 2016, ss. 97-135.

Devletlerin materyal kapasitelerinin belirlenmesinde güç unsurları içerisinde askeri kapasitenin yanı sıra ekonomik güç parametrelerinin de önemli olduğu belirtilmiştir. Ekonomik yaptırımlar söz konusu bu ekonomik güçle orantılı olarak devletler tarafından sıklıkla başvurulmuş dış politika aracı haline gelmiştir. Hedefteki bir ülkenin dış politika davranışlarını değiştirmek için içerisinde cezalandırma veya caydırıcılığı barındıran yapısı sebebiyle ekonomik yaptırımlar, askeri gücün hem alternatifi hem de tamamlayıcısı olarak kullanılmaktadır.¹⁵⁷

Ekonomik yaptırımların bu kadar ön plana çıkmasının nedeni küreselleşen dünya ekonomisinde ülkelerin birbirine olan bağımlılıklarının artmasının yanı sıra ticaret ve finansal işlemlerdeki ödemelerin belirli merkezlerden yapılmasıdır. Ekonomik yaptırımlar, bir devlet ya da devletler grubunun karşısındaki aktöre ekonomik olarak zarar vermek için uyguladığı yaptırımlardır. Kısıtlı veya kapsamlı ambargo uygulamak, finansal varlıklarını dondurmak, uluslararası ödemeler sisteminden çıkarmak gibi çeşitli yöntemlerle yapılabilir. Petrol ihracatçısı Arap devletlerinin 1973'te İsrail'e destek veren ülkelere petrol satmayacaklarını ilan etmesi ve üretimi kısıması, ekonomik yaptırımların en bilinen örneklerinden biridir. ABD'nin geçmişte ve hatta günümüzde cezalandırmak istediği ülkelerin yöneticilerinin mal varlıklarını dondurması da en çok başvurulmuş ekonomik yaptırımlar arasındadır.

Ekonomik yaptırımların gücü ve etkinliği onu uygulayacak olan aktörün imkânlarına göre değişebilir.¹⁵⁸ Örneğin günümüz uluslararası politik sistemin kurumlarına büyük oranda hâkim olan ve dünyanın en konvertible para birimine sahip olan ABD ile diğer herhangi bir aktörün bu alandaki imkânları aynı değildir. Ekonomik ilişkilere sahip iki aktör arasında da diğerine daha fazla bağımlı olan ülke karşı tarafın yaptırım uygulaması karşısında daha kırılgan olacaktır. Nye ve Keohane buna 1973 Petrol Krizi sırasında ABD'ye nazaran petrol üretimleri çok daha düşük olan Batı Avrupa ülkeleri ve Japonya'yı örnek göstermektedir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Meghan L. O'Sullivan, **Schewed Sanctions: Statecraft and State Sponsors of Terrorism**, Washington: Brookings, 2003.

¹⁵⁸ Michael Mastanduno, "Economic Statecraft", Steve Smith (Ed.), **Foreign Policy Theory, Actors, Cases**, Oxford: OXFORD University Press, 2012, p. 215.

¹⁵⁹ Nye and Keohane, *Power and Interdependence...*, p. 10.

Yaptırımlar ve genel yaptırım uygulamaları içinde ekonomik yaptırımların bir dış politika aracı olarak etkinliği uluslararası ilişkiler disiplininin tartışmalı konularından biridir. Kimi uzmanlar, yaptırımların her ne kadar çok başvurulan bir araç olsa da etkili bir araç olmadığını savunurken bazıları ise yaptırımların caydırıcı olduğunu iddia etmektedir.¹⁶⁰ Devletlerin yaptırım uygularken sahip oldukları hedeflerin, zorlayıcı mı cezalandırıcı mı olacağı, karşı tarafı daha fazla etkileyecek enstrümanların kullanılması gibi birçok farklı değişken yaptırımların etkinliğinde rol oynayabilir. Örneğin 2000’li yıllardan itibaren İran’a belirli dozlarda uygulanan yaptırımlar 2008 yılında arttırılmaya başlamış ve ülke ekonomisinin girdiği krizin ardından Tahran yönetimi ile P5+1 olarak adlandırılan ülkeler arasında bir anlaşmaya varılarak İran’ın nükleer faaliyetleri sınırlandırılmıştır. Buna karşın Rusya’nın Şubat 2022’de Ukrayna’ya yönelik işgal girişimi karşısında Batılı ülkelerin yaptırımlarını çekmesi, bu ülkeyle olan ticaretlerini düşürmesi, şirketlerin faaliyetlerini durdurması gibi ekonomik yaptırımlar ise her ne kadar Rusya ekonomisine önemli zararlar verse de işgal girişimini durduramamıştır.¹⁶¹

Bazı liberaller ekonomik yaptırımların etkili bir şekilde kullanılması için devletlerin doğru hedefe yönelik yeterli seviyede ekonomik zarar verecek uygulamalarda bulunması gerektiğini vurgulamaktadırlar. Bu açıdan belirli hedeflere yönelik finansal yaptırımların, bu yaptırımlara hedef olan aktörün buna uygun davranma ihtimalini arttırdığı savunulmaktadır. Öte yandan diğer bir görüş olarak dış politika davranışına uygun davranmayı güvence altına almak için halkların da cezalandırılması gerektiğini bu sayede politika değişikliği üzerinde daha fazla etki bırakacağı savunulmaktadır.¹⁶² İkinci seçenek toplumsal ölçekte bir tepki oluşturma riski barındırdığından esasında risklidir ve hedefteki ülkenin daha fazla bütünleşmesine neden olabilir. Ancak ülke içerisinde bir ayaklanmaya neden olup karar vericileri zorlaması bakımından da önemli bir caydırıcı rolü vardır. Diğer yandan birinci seçenekte belirli kişilerin cezalandırılması tam

¹⁶⁰ Yaptırımların etkisiz olduğuna dair bakınız: Robert A. Pape, “Why Economic Sanctions Do Not Work,” **International Security**, Cilt. 22, No. 2 (Güz 1997), pp. 90-136; Yaptırımların etkinliği için: Elizabeth S. Rogers, “Using Economic Sanctions to Control Regional Conflicts,” **Security Studies**, Cilt. 5, No. 4 (Yaz 1996), pp. 43-72.

¹⁶¹ Mustafa Küpeli, 108; Joy Gordon, “The Enduring Lessons of the Iraq Sanctions”, **Middle East Research and Information Project**, <https://merip.org/2020/06/the-enduring-lessons-of-the-iraq-sanctions/>; Brahma Chellaney, Why sanctions against Russia may not work, The Hill, 05.02.2022, <https://thehill.com/opinion/international/3473500-why-sanctions-against-russia-may-not-work/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

¹⁶² Jean-Marc F. Blanchard and Norrin M. Ripsman, "A Political Theory of Economic Statecraft", **Foreign Policy Analysis**, October 2008, Vol. 4, No. 4, P. 274.

anlamıyla caydırıcılığı sağlayamadığından yaptırımlardan beklenen fayda sağlanamayabilir. Bu noktada önemli olan istenilen siyasi çıktının net bir şekilde ortaya konulmasıdır. Zira hedefi belirli olmayan ve aynı anda birden fazla hedefe sahip yaptırım uygulamaları çoğu zaman etkisiz kalmaktadır.¹⁶³

Ekonomik yaptırımların, etkinliğine dair tartışmalara rağmen günümüz uluslararası politikasında sıkça başvurulanan bir enstrüman olduğu açıktır. Bunun en önemli nedeni sadece savaşların ağır maliyetleri değil aynı zamanda ekonomik faktörlerin eskiye nazaran dış politikada daha kullanışlı araçlar haline gelmiş olmasıdır. Yukarıda bahsedilen yatırımlar ve dış yardımların zaman zaman politik birer enstrüman gibi kullanılıyor olması da bunun önemli bir göstergesidir. Devletler belirledikleri bir dış politika hedefini gerçekleştirmek için ellerindeki ekonomik araçlara daha fazla başvurmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte gelişen yeni teknolojiler ticari ve finansal işlemlerin denetimini kolay hale getirmiştir. Bu sayede yaptırımlardan kaçış devletler için zorlaşmıştır. Uluslararası ekonomik bağların artmış olması, diğer yandan savaşın devam ettirilmesinin maliyetleri, yaptırımları daha cazip hale getirmektedir. Yaptırımlar bu açıdan savaşa alternatif veya tamamlayıcı zorlayıcı bir yöntem olarak devletler tarafından kullanılmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte dünya daha önce olmadığı kadar birbiriyle bağımlılığı ve uluslararası işbirliği alanlarını tecrübe etmektedir. Bu bağımlılık ve işbirliği ise yaptırımların kullanımını daha da arttırmaktadır.¹⁶⁴

1.3.2.4. Uluslararası Ticaret

Neo-liberal teorisyenlere göre uluslararası ilişkilerde yaşanan dönüşümü sağlayan etkileşimlerden biri de mal hareketlerinin hızlanması yani artan uluslararası ticarettir. Ulaşım ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, 1980'li yıllardan itibaren neo-liberal politikaların yaygınlaşması ve dünya nüfusundaki hızlı artış mal hareketlerini artırmış ve uluslararası ticaret hacmi son kırk yılda rekor seviyelere ulaşmıştır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün verilerine göre 1988'de 1,5 trilyon dolar seviyesinde olan dünya ticaret hacmi 2019 sonunda 36,5 trilyon dolara kadar yükselmiştir.¹⁶⁵ Artan ticari ilişkiler ülkeler

¹⁶³ Mustafa Ş. Küpeli, Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar...

¹⁶⁴ Joseph S. Nye, The Future of Power..... p. 81-83

¹⁶⁵ WTO

<https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/Country/WLD/Year/2019/TradeFlow/EXPIMP>,

Tarihi: 16.08.2022.

Statistics,
Erişim

arasındaki bağlantıları güçlendirerek karşılıklı bağımlılığın oluşmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Liberal uluslararası ilişkilerin yaklaşımının önemli isimlerinden Richard Rosecrance, korumacı politikaların devre dışı kalması ile ticaretin devletlerin güçlenmesinde yeniden çok önemli bir rol oynamaya başladığını iddia etmektedir. Dünya ekonomisinde yaşanan dönüşümle birlikte devletler için artık askeri araçlar ikinci plana düşerken yatırım ve ticaret gibi ekonomik araçlar daha önemli hale gelmiştir. Devletlerin ekonomik araçlarla gücünü artırma hedeflerinin örneklerinden biri ise İkinci Dünya Savaşı'nın Mihver devletleri olan Almanya ve Japonya'dır. Savaşın yaşattığı yıkıma rağmen ekonomik olarak toparlanmayı başaran her iki ülke de özellikle 1970'li yılların ortasından itibaren yakaladıkları ivme ile ABD'den sonra en büyük ekonomiler arasına girmiş, ekonomik güçleri arttıkça da politik etkinlikleri artmıştır.¹⁶⁶ Diğer bir deyişle Rosecrance ticaret ile silahlı bir savaşla elde edilen toprak kazanmayı karşılaştırarak küreselleşen dünyada ticaretin devletlerin güçlenmesi için en doğru seçenek olduğunu vurgulamaktadır.

Rosecrance'ın ticaret devleti kavramsallaştırmasına verilebilecek en iyi örneklerinden biri de Çin Halk Cumhuriyeti'nin günümüzde ekonomik ve politik açıdan elde ettiği nüfuzdur. 1970'li yılların sonundan itibaren yaptığı reformlarla üretim ve ihracatını artırmaya başlayan Çin, 1980'li yılların başından itibaren dış ticaret fazlası vermeye başladı. Ucuz işgücü sayesinde birçok Batılı şirketin de üretimini artırması söz konusu ülkenin ticaretinde önemli rol oynadı. Dünya Bankasının verilerine göre Çin'in ihracatının GSMH'deki oranı 1970'te yüzde 12,9 iken günümüzde bu rakam yaklaşık yüzde 30'a yükselmiş durumdadır. Çin'in üretim ve ticaretteki yükselişiyle beraber politik alandaki nüfuzu da artmaya başlamıştır.¹⁶⁷

Yukarıda da bahsedildiği üzere özellikle Orta ve Güney Afrika ülkelerinde yaptığı yatırımlarla bu ülkeler üzerindeki nüfuzunu artıran Pekin yönetiminin kendi bölgesindeki etkinliği de artmıştır. Birçok uluslararası ilişkiler uzmanı Çin'i, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden itibaren hegemon bir güç haline gelen ABD'nin en önemli rakibi olarak

¹⁶⁶ Richard N Rosecrance, **The Rise of The Trading State: Commerce and Conquest in the Modern World**, New York: Basic Books, 1986.

¹⁶⁷ Çin ekonomisini için bkz. Zulu Hu and Mohsin S. Khan, Why Is China Growing So Fast?, IMF, June 1997, <https://www.imf.org/EXTERNAL/PUBS/FT/ISSUES8/INDEX.HTM>, Erişim Tarihi: 16.08.2022.

görmektedir. Nitekim 2008’de başkan seçilen Obama döneminden itibaren ABD, Çin’in artan nüfuzuna karşı tedbirler almaya başlamıştır. ABD’nin Çin’in yükselişini durdurmak için aldığı kararların birçoğu bu ülkenin ekonomik gücünü kırmayı hedeflerken iki ülke arasındaki mücadele zamanla “*Ticaret Savaşı*” olarak adlandırılmaya başlanmıştır.¹⁶⁸

Ticaretin artan önemi sadece mal hareketlerindeki artıştan kaynaklanmadı. Buna ek olarak başta petrol ve doğalgaz olmak üzere bazı stratejik ürünlerin temini ve doğal olarak bu kaynaklara sahip olan ülkelerin önemi de arttı. 1973 yılında petrol ihracatçısı Arap ülkelerinin Yom Kippur Savaşı’nın ardından petrol arzını kısıması modern dünyayı ilk kez bir tedarik sorunu ile karşı karşıya bıraktı. Bu yıllarda Suudi Arabistan gibi ekonomik olarak oldukça zayıf bir ülkenin aldığı kararla gelişmiş ülkelerin ekonomilerini ciddi bir krizle karşı karşıya bırakması stratejik kaynaklara sahip olmanın önemini ortaya çıkardı.¹⁶⁹ Rusya’nın Ukrayna işgali bağlamında Avrupa Birliği üyesi ülkelerin doğalgaz tedariki bakımından Rusya’ya olan bağımlılığı ve Moskova yönetiminin bunu kullanması da bu duruma örnek gösterilebilir. Neo-liberal uluslararası ilişkiler yaklaşımının karşılıklı bağımlılık olarak adlandırdığı uluslararası sistemin bu yeni yapısı nispeten zayıf konumda olan ülkeleri de çeşitli unsurlarla üstün konuma getirebilmekteydi.¹⁷⁰ Uluslararası ticaretin ülkeleri birbirine daha fazla bağımlı kılması stratejik ürünlere sahip devletleri rekabette avantajlı bir konuma yükseltmektedir.

Uluslararası ticaretin devletlerin ekonomik güçlerini etkilemesi sadece stratejik ürünlere sahip olma ya da nüfus gücü gibi etkenler sayesinde gerçekleşmedi. Dünya ekonomisinde yaşanan değişimle birlikte ekonomik süreçleri düzenleyici kurumlar da değişime uğradı ya da yenileri kuruldu. Serbestleşme politikaları yayıldıkça uluslararası ticaretin yeniden düzenlenmesi için 1947’de oluşturulan GATT’ın (General Agreement on Tariffs and Trade-Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) yerine yüzden fazla ülkenin katılımıyla gerçekleştirilen sekiz turlu Uruguay görüşmelerinin ardından Dünya Ticaret Örgütü’nün kuruldu. Liberalleşmeye yönelik bağlayıcı taahhütler gereği uluslararası

¹⁶⁸ Yukon Huang, he U.S.-China Trade War Has Become a Cold War, Carnegie, 26 Eylül 2021, <https://carnegieendowment.org/2021/09/16/u.s.-china-trade-war-has-become-cold-war-pub-85352>, Erişim Tarihi: 18.08.2022.

¹⁶⁹ Charles L. Taylor, The end of cheap oil: Are you ready?, Supply Chain Quarterly, 01.07.2007, <https://www.supplychainquarterly.com/articles/65-the-end-of-cheap-oil-are-you-ready>, Erişim Tarihi: 18.08.2022.

¹⁷⁰ Joseph Sç Nye, The Future of Power,... p. 72.

ticaretin serbestleşmesinin önü daha da açılırken gelişmekte olan Çin, Hindistan ve Brezilya gibi ülkeler üretimlerini ve ticaretlerini yeni dönemde daha da artırdılar. Yeni kurumlar ve oluşumlar ekonomik diplomasiinin önemini daha artırırken uluslararası ticarete öne çıkan ülkeler eskiye nazaran bu süreçten daha güçlü çıktı.¹⁷¹

Sonuç olarak liberal uluslararası ilişkiler teorisyenleri günümüz devletler arası ilişkilerini anlamlandırmak için ekonomik dönüşüme vurgu yapmaktadır. Bu ekonomik dönüşüm hükümetleri ekonomik güç unsurlarını ve araçlarını daha fazla önemsemeye ve başvurmaya itmiştir. Kimi devletlerin ekonomik çıkarları için yatırım çekme girişimleri, kimi aktörlerin ayakta kalabilmek ya da güçlenebilmek için parasal yardımlara ihtiyaç duyması, bazılarının ise yaptırımlar aracılığıyla çıkarlarını sağlama isteği ekonomik güç unsurların önemini göstermektedir. 1970’li yıllarda yaşanan bu ekonomik dönüşümün devletler arasındaki ilişkilerdeki etkisini bütüncül olarak inceleyen ve yeni sistemi karşılıklı bağımlılık olarak adlandıran neo-liberaller, askeri güç unsurlarından ziyade ekonomik araçlarına artık daha etkili olduğunu iddia etmektedirler. Bu çalışma zengin doğal kaynak rezervleri sayesinde yüksek miktarda gelire sahip olan Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar’ın sahip oldukları gelirlerin bir güç unsuru olarak etkili olup olmadığını araştırmaktadır. Bu doğrultuda aşağıda söz konu üç ülkenin elindeki gelirleri kullanma yöntemleri olan yatırım ve parasal yardımlara odaklanılarak farklı ülkelerle ilişkilerindeki etkileri incelenmiştir.

¹⁷¹ Stephen Woolcock and Nicholas Bayne, **Economic Diplomacy, The Oxford Handbook of Modern Diplomacy**, Oxford University Press, Oxford: 2013, p. 12.

BÖLÜM II: SUUDİ ARABİSTAN, KATAR VE BAE'NİN YATIRIMLARI VE POLİTİK ETKİNLİĞİ

Arap Yarımadasının üç monarşisi Suudi Arabistan, Katar ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin sahip olduğu zengin petrol ve doğalgaz rezervleri, bu ülkeleri bölgenin önde gelen ekonomileri konumuna getirmiştir. Suudi Arabistan Venezuela'nın ardından dünyanın en zengin petrol rezervine sahipken artan üretimiyle 1960'lı yıllardan itibaren de en çok petrol üreten ülkelerden biridir. Suudi Arabistan kadar olmasa da BAE de aşağıda görüleceği üzere oldukça zengin bir petrol rezervine sahip durumdadır. Katar ise bu iki komşusunun aksine petrol değil doğalgaz zengini konumundadır ve 2000'li yıllardan itibaren artan üretimiyle ekonomisi de hızlı bir şekilde büyüme göstermiştir.

Bu ülkelerin ekonomilerine dair yapılan çalışmalar “rantçı devlet” (rentier state)¹⁷² kuramı etrafında yoğunlaşmaktadır. Rantçı devlet kuramı ekonomileri büyük oranda doğal kaynağa dayalı demokratik olmayan ülkelerde elde edilen ihracat gelirleri iktidarda bulunanlar tarafından egemen gruplardan başlamak üzere halka kadar dağıtılmasını içerir. Bu dağıtım, yönetimi elinde bulunduran aile ya da grup için bir iktidar kaynağı oluşturmakta ve gelirler devam ettiği sürece bu ilişki devam etmektedir. Rantçı devlet kuramı ilk ortaya atıldığı 1970'li yıllardan itibaren doğal kaynak gelirlerinin içerdeki bölüşümüne ve bunların etkisine odaklansa da elde edilen bu yüksek miktardaki gelirler sadece içerde iktidar oluşturmak için kullanılmamaktadır.¹⁷³

Suudi Arabistan ve BAE petrol ihracatçısı ülkeler olmadan, Katar ise doğalgaz ihracatçısı olmadan önce şehirleşme ve alt yapı gibi konularda oldukça geri kalmış durumdayken bu tarihlerden sonra hızlı bir gelişme kaydetmişlerdir. Buna ek olarak artan gelirlerin özellikle BAE ve Katar gibi düşük nüfuslu ülkelerde vatandaşlarına yansısıyla iç tüketim ve ithalatta ciddi bir artış görülmüştür. İmar ve şehirleşme ve ticarete ayrılan gelirlerin dışında ise önemli miktarda gelir kurulan fonlar ve vakıflar aracılığıyla yurt dışında yatırım ve yardımlarda değerlendirilmiştir. Aşağıda da ayrıntılı bir şekilde ele alınacağı gibi söz konusu üç ülke de gelirlerini artırdığı dönemlerden itibaren belirli

¹⁷² Rantçı Devlet kuramı literatürü için bkz. Engin Sune ve Ali Murat Özdemir, “Rantçı Devlet Yazını Üzerine Deneme”, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 9, Sayı 35 (Güz 2012), s. 3-31.

¹⁷³ İbrahim M. Oweiss, “Petrodollar Surpluses: Trends and Economic Impact”, **The Journal of Energy and Development**, Vol. 9, No. 2, Spring, 1984, pp. 177-202.

stratejilerle yatırımlar yaparken dış yardımlar konusunda da oldukça cömert davranmışlardır.

1970’li yıllardan günümüze kadar gelen bu uzun zaman aralığında üç ülke de sadece doğal kaynak gelirine dayalı bir ekonomiye sahip olmanın zararlarını gördüğü için gelirlerini çeşitlendirmek için politikalar geliştirmeye çalışmıştır. Suudi Arabistan uzun yıllardır uyguladığı 5’er yıllık kalkınma planları ile bunu gerçekleştirmeye çalışırken BAE, 2000’li yıllardan itibaren özellikle turizm ve re-export üzerinden gelirlerini çeşitlendirme gayretindedir. Katar da benzer şekilde turizmle birlikte hem kendi topraklarında hem de yurt dışında yaptığı yatırımlarla tarım ve imalat gibi farklı sektörlerde ekonomisini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu çabalar söz konusu üç ülkenin de ekonomilerinin petrol ve doğalgaza olan bağımlılığını ilk dönemlere göre azaltsa da hali hazırda bu bağımlılık yüksek oranda devam etmektedir.¹⁷⁴ Nitekim her iki enerji türünün de fiyatları düştüğünde bu ülkeler ciddi bir krizle karşı karşıya kalmakta ve düşük büyüme performansları hatta ekonomik daralmalar ve bütçe sorunları yaşamaktadır.

Aşağıda da belirtildiği üzere 1930’lu yıllarda Amerikan petrol şirketi SOCAL ile anlaşmaya varan Suudi Arabistan, petrolün çıkarılıp satılmaya başlamasına kadar oldukça düşük düzeyde gelirleri olan bir ekonomiye sahipti. Suudi ailesi liderliğinde yeni kurulan devletin dış kaynak ihtiyacı ise hem SOCAL hem de ABD tarafından sağlanan dış yardımlarla karşılanıyordu. 1948 yılında ilk petrol ihracatının gerçekleşmesi ile Krallığın gelirleri artmaya başlarken 1950’li yıllarda Amerikalıların da yardımıyla ekonomik kurumsallaşma anlamında önemli adımlar atıldı.¹⁷⁵ 1952 yılında petrol ve az miktardaki diğer gelirlerin tek merkezden kontrol edilmesi için ülkenin merkez bankası sayılan SAMA (Saudi Arabia Monetary Agency) kuruldu.¹⁷⁶

Bulunduğu coğrafya ve iklim nedeniyle tarıma uygun olmamasının yanı sıra endüstriyel anlamda da gelişmişlikten yoksun olan Krallık için petrol gelirleri kısa sürede ülke ekonomisinin temel gelir kaynağı haline geldi. 1960’lı yıllarda ülkenin petrol üretimi artarken diğer ihracatçı ülkeler gibi Suudi ekonomisi için asıl kırılma noktası 1973 Petrol

¹⁷⁴ Economic Diversification in Oil-Exporting Arab Countries, **Annual Meeting of Arab Ministers of Finance**, April 2016, <https://www.imf.org/external/np/pp/eng/2016/042916.pdf>, Erişim Tarihi: 20.07.2022.

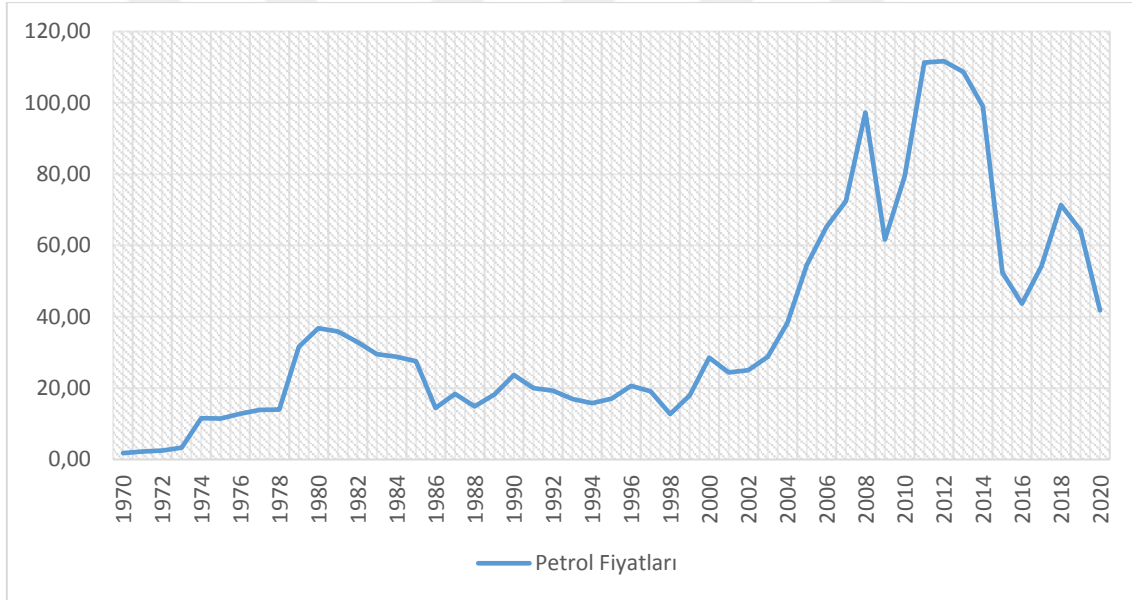
¹⁷⁵ Tim Niblock, p. 36-39

¹⁷⁶ Ahmed Banafe, Rory Macleod, **The Saudi Arabian Monetary Agency, 1952-2016**, Palgrave Macmillan, New York, 2017.

Krizi oldu. Krizle birlikte petrol fiyatları dört kat artarken Suudi ekonomisi de hızla büyümeye başladı. Şekil 2 ve 3'te de görüldüğü üzere petrol fiyatlarının artışıyla paralel olarak Suudi Arabistan'ın da GSMH'si artmaya başlamıştır. Rakamsal olarak ifade etmek gerekirse 1970'te 5,38 milyar dolar olan Suudi Arabistan'ın GSMH'si 1974'te 45,41'e 1980'de ise 111,86 milyar dolara ulaşmıştır.

Bu dönemde elde edilen gelirin bir kısmı ülkedeki alt yapının geliştirilmesi için kullanılırken bir kısmı ithalat, önemli bir kısmı ise başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelere yapılan yatırım ve Arap ülkelerine yapılan yardımlar için ayrıldı. Suudi Arabistan 1970 ve 1980'li yıllarda petrol gelirleri sayesinde büyümeye devam ederken gelirlerin çeşitlendirilememesi nedeniyle ülkenin petrole bağımlılığı devam etti.

Şekil 2: Yıllara Göre Petrol Fiyatları (Dolar)

Kaynak: BP Statistical World of Energy 2022

ABD'nin Irak ve Afganistan'ı işgali ve dünya ekonomisindeki büyüme ile artan talepler sonrasında petrol fiyatları 2000'li yıllarda rekor seviyelere ulaştı. İkinci şekilde de görüldüğü üzere 1990'lı yıllarda 20 dolar bandında hareket eden fiyatlar 2004'ten sonra hızla yükselmeye başladı. Haziran 2014'e kadar bu yüksek seyrini sürdüren petrol fiyatları küresel finans krizinin ülke ekonomilerini vurduğu 2009'da geçici olarak düştü. Petrol fiyatlarının bu derece yüksek oluşu başta Suudi Arabistan olmak üzere ihracatçı ülkelerin ekonomilerinin de hızla büyümesini sağladı. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere Suudi Arabistan'ın dış fazlası 2001 yılında 38,5 milyardan 2008'de 200

milyar dolara kadar çıktı. Petrol fiyatlarının Haziran 2014’te düşüşe geçmesine yüksek miktarda dış ticaret fazlası vermeye devam eden Krallık, 2018 ve 2019 yıllarında da yine 100 milyar doların üzerinde ticaret fazlası verdi. Gelirlerin artmasıyla 1990’lı yıllarda açık veren Suudi Arabistan kamu bütçesi de artıya geçti. SAMA’nın rakamlarına göre Suudi Arabistan bütçesi 2003-2013 yılları arasında toplamda 580 milyar dolar fazla verdi.¹⁷⁷

Tablo 5: 2000’li yıllarda Suudi Arabistan’ın Dış Ticaret Rakamları (Milyar Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Fazla
2001	67,6	29,1	38,5
2002	72,1	30,4	41,6
2003	92,7	39,5	53,1
2004	125,5	44,9	80,6
2005	180,2	57,2	123
2006	210,8	67,6	143,1
2007	232,8	87,8	145
2008	312,9	112,2	200,7
2009	191,8	92,4	99,3
2010	250,5	103,6	146,9
2011	364,1	127,9	236,1
2012	387,3	151,2	236,1
2013	375,3	163	212,3
2014	341,9	168,2	173,7
2015	203,6	174,7	28,9
2016	183,6	140,1	43,4
2017	221,8	134,5	87,3
2018	294,5	135,2	159,3
2019	251,8	144,3	107,4

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

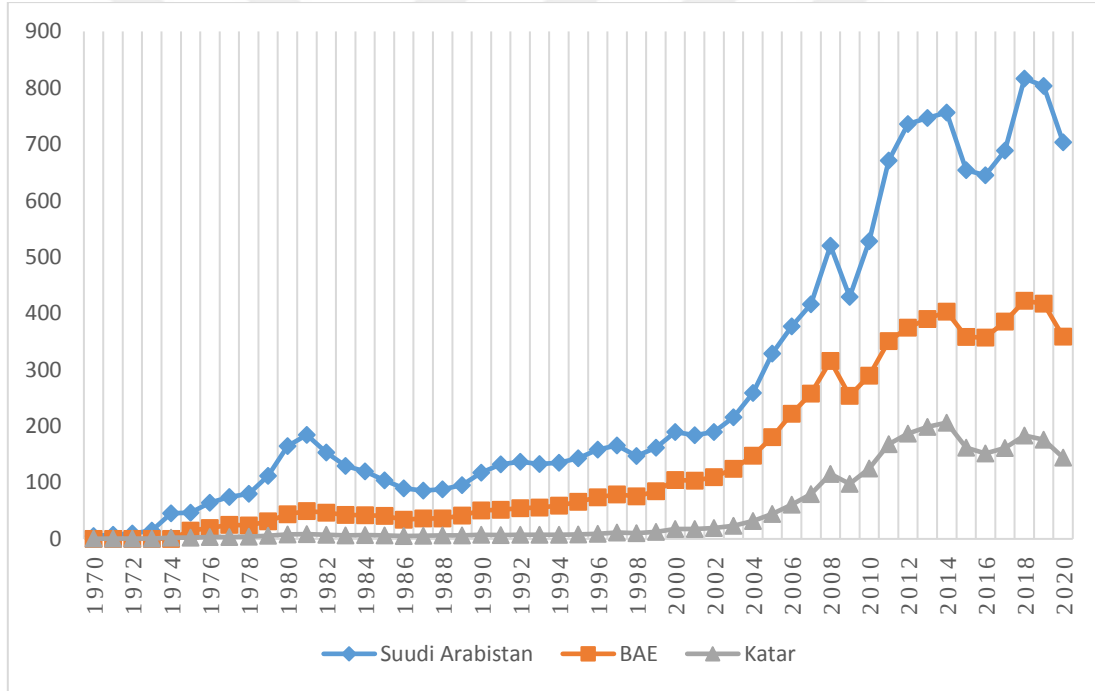
Suudi Arabistan 1970’te ülke ekonomisinin planlı büyümesi için beş yıllık ilk planını hazırlarken 1974’te artan gelirler ekonominin çeşitlenmeden ziyade tamamen petrol gelirlerine bağımlı olmasına neden olmuştur. 1980’li yılların ikinci yarısında fiyatlar düşünce karşılaşılan bütçe sorunları ekonominin çeşitlendirilmesi konusunu yeniden gündeme getirmesine rağmen petro-kimya sektörü dışındaki alanlarda önemli bir gelişme kaydedilememiştir. 2000’li yıllarda bu çeşitlendirme çabaları devam ederken 2016’da ortaya konulan Vizyon 2030 belgesinde de savunma ve enerji gibi sektörlerin geliştirilmesi birincil hedef olarak konulmuştur. Her ne kadar çeşitlendirme konusunda

¹⁷⁷SAMA Annual Statistics, <https://www.sama.gov.sa/en-US/EconomicReports/Pages/YearlyStatistics.aspx>, Erişim Tarihi: 22.07.2022.

bir niyet beyanı ortaya konulsa da Suudi Arabistan'ın ekonomisi hali hazırda petrole bağımlı konumdadır.¹⁷⁸

Suudi Arabistan'dan sonra yarımadanın en büyük ekonomisi olan BAE ekonomisi de büyük oranda petrole dayalıdır. Petrol rezervleri açısından en zengin sahaların bulunduğu Abu Dabi emirliğine bağlı sahalarda 1950'lerin sonunda ilk petrol keşfi yapılırken Dubai'de ise 1966 yılında ilk kez petrol bulundu. 1971'de İngiltere'nin çekilmesiyle tam bağımsızlığını elde eden BAE, 1973 Petrol Krizi'nin ardından büyümeye başladı. Günümüzde ispatlanmış 97,8 milyar varil petrol rezervli ile tüm ülkeler içinde dokuzuncu sırada yer alan BAE, üretim açısından ilk onda yer almakta ve petrol ihracatından yüksek miktarda gelir elde etmektedir.

Şekil 3: Yıllara göre Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın GSMH'leri (milyar dolar)

Kaynak: Dünya Bankası

Üçüncü şekilde de görüldüğü üzere 1974'ten önce milyon dolar düzeyinde yer alan BAE'nin GSMH'si bu yıldan sonra artmaya başlamış ve 1981'de yaklaşık 50 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Suudi Arabistan ile benzer bir şekilde 1980'li yılların ikinci yarısından petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle daralma ve durgunluk yaşayan BAE

¹⁷⁸ Bknz. Mohamed A. Ramady, The Saudi Arabian Economy: Policies, Achievements and Challenges, Springer, New York, 2005.

ekonomisi, 2000’li yıllardan itibaren ise yeniden hızlı bir büyüme dönemine girmiştir. Petrol fiyatlarında yaşanan yükselmeye birlikte 2000 yılında 104 milyar dolar olan GSMH, 2008’de 315, petrol fiyatlarının düşmeye başladığı 2014’te ise 403 milyar dolara ulaşmıştır.

Tablo 6: Yıllara Göre Birleşik Arap Emirlikleri’nin Dış Ticareti (Milyar Dolar)

Yıl	İhracat	Transit İhracat (Re-export)	İthalat	Dış Fazla
2001	32,6	8,5	30,5	2,12
2002	52,1	11,1	42,6	9,5
2003	67,1	13,8	52	15
2004	90,6	18,9	72	18,5
2005	115,4	26,4	80,8	34,6
2006	142,5	26	97,8	44,6
2007	156,6	34,9	127	29,6
2008	210	44,4	175,4	34,5
2009	174,7	40,2	164,2	10,4
2010	198,3	50,6	187	11,3
2011	252,5	57,4	210,9	41,6
2012	350,1	59,5	261	89,1
2013	371,2	63,3	294,9	76,2
2014	343	66,3	298,6	44,4
2015	300,4	60,2	287	13,4
2016	295	58,6	270,7	24,2
2017	313,5	108,9*	257,6	55,8
2018	387,9	117,4	244,6	143,2
2019	389,3	98,9	288,3	100,9

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

2000’li yıllardan itibaren ekonomisinin petrole bağımlılığını azaltmak için farklı sektörlerde önemli yatırımlar yapan BAE, ulaşım, finans ve turizm gibi sektörlerde de önemli gelirler elde etmeyi başardı. Kurduğu hava yolu şirketleriyle uluslararası alanda bir marka olmayı başaran Abu Dabi ve Dubai emirlikleri, şehirleşmeye yaptıkları yatırımlarla turizm sektörünü de geliştirmeyi başardılar. BAE yönetiminin ekonomik çeşitlendirmeyi artırmadaki en önemli politikası ise emirliğin stratejik konumundan da faydalanarak bir re-export (transit ticaret) ülkesi olma yolunda attığı adımlardır. Herhangi bir ülkeden alınan malın işleme tabi tutulmadan başka ülkelere satılması olarak ifade

* 2017 sonrası genel ticaret sistemi yöntemiyle hesaplanmaya başlanmıştır.

edilen re-export, işlemin yapıldığı ülkeye de önemli bir gelir kaynağı olmaktadır. BAE hem ticaret hem de vergi alanlarında yaptığı düzenlemelerin yanı sıra liman ve şehirlerine yaptığı yatırımlarla bu sektörü büyötmeye çalışırken günümüzde Hong Kong, Singapur ve Hollanda ile birlikte öne çıkan re-export ülkelerinden biri haline geldi. Tablo 7’de de göröldüğü üzere son yirmi yılda BAE’nin re-export gelirleri hemen hemen her yıl artmıştır. Birleşik Arap Emirlikleri’nin ekonomiyi çeşitlendirme çabası ekonomik verilerine de somut bir şekilde yansımaktadır. IMF’in hesaplamalarına göre GSMH’sinin yüzde 34’ünü petrol gelirlerinden elde eden BAE, bu alanda petrol ihracatçısı ülkeler arasında petrol gelirlerine bağımlılığı en düşük ülkelerden biri konumundadır.

BAE’nin hem petrol hem de petrol dışı gelirleri sayesinde elde ettiğı gelirler, ülkenin gelişmesi için yapılan yatırımlar, ithalat ve diğer harcamaların dışında yurt dışında yapılan yatırımlar için de kullanılmaktadır. Bu minvalde çalışmanın kavramsal kısmında da değinildiğı üzere Abu Dabi ve Dubai emirlikleri 1970’li yıllardan itibaren kurdukları varlık fonları ile içerde ve dışarda yatırımlar yapmaktadırlar. Hali hazırda ADIA, Mubadala ve Dubai Yatırım Şirketi gibi fonlar dünyanın en büyük 15 fonu arasında yer almakta ve iki trilyon dolara yakın bir portföyü yönetmektedirler.¹⁷⁹

Arap Yarımadasının üçüncü büyük ekonomisi olan Katar’ın ekonomisi ise doğal kaynak gelirine bağımlı olması bakımından Suudi Arabistan ve BAE ekonomilerine benzese de süreç bakımından bu iki ülkeden farklılaşmaktadır. 1970’li yıllarda komşuları petrol gelirleri ile zenginleşirken petrol rezervleri açısından zayıf bir durumda olan Katar, ekonomik olarak geride kalmıştır. Ülkenin Basra Körfezi kısmında yer alan sahalarında 1970’li yıllarda ciddi bir doğalgaz rezervi bulunsa da bu yıllarda doğalgazın fazla talep edilen bir enerji kaynağı olmaması ve çıkarma maliyeti nedeniyle bu rezervler üretimi dönüştürölmemiştir.¹⁸⁰ Petrol üretiminin ise 1970’li yıllarda oldukça düşük olduğı görölmektedir. 1974 yılına kadar 1 milyar doların altında bir GSMH’ye sahip olan Katar, petrol fiyatlarının artmasıyla bu seviyeyi geçmiştir. Ancak üçüncü şekilde de göröldüğü üzere Katar’ın GSMH’si komşularına nazaran oldukça düşük düzeyde kalmıştır.

¹⁷⁹ Matthew Amlöt, Here are the top 10 sovereign wealth funds in the Arab world, Al Arabiya, <https://english.alarabiya.net/business/economy/2019/08/28/Here-are-the-top-10-sovereign-wealth-funds-in-the-Arab-world>, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

¹⁸⁰ Ibrahim Ibrahim, Frank Harrigan, Qatar’s economy: Past, present and future, QScience, 2012:9, <https://pdfs.semanticscholar.org/5edf/5d5cc488002a57ebd96613bd2ef1bdfe6d49.pdf>, Erişim Tarihi: 08.08.2022.

1990'lı yıllarda hem teknolojinin gelişmesi hem de doğalgazın birincil enerji kaynakları arasına girmesi Katar'ı doğalgaz sahalarını değerlendirmeye yöneltmiştir. ABD'li Exxon şirketi ile yapılan anlaşmalar sonucunda ülkenin doğalgaz üretimi artmaya başladı. Katar'ın konumu gereği üretilen gaz sıvılaştırılarak (sıvılaştırılmış doğalgaz-LNG) gemilerle ihraç edilmeye başlandı. 1997'de ilk LNG ihracatının gerçekleştirilmesiyle Katar'ın GSMH'si de ilk kez çift haneli rakamlara (11,7 milyar dolara) ulaşırken 2008 krizi öncesi bu rakam 115 milyar dolara kadar ulaştı. Doğalgaz fiyatlarının zirve yaptığı 2014'te 200 milyar doları aşkın GSMH'ye ulaşan Katar, kişi başına düşen milli gelir açısından da bölgede ilk sıraya yerleşmiştir.

Tablo 7: Yıllara Göre Katar'ın Dış Ticareti (Milyar Dolar)

Yıl	İhracat	İthalat	Dış Fazla
2000	8,84	3,25	5,54
2001	10,7	3,7	6,94
2002	8,2	4	4,1
2003	13,3	4,8	8,4
2004	18,6	6	12,6
2005	25,7	10	15,7
2006	34	16,4	17,6
2007	42	23,4	18,6
2008	67,3	23,9	39,4
2009	Veri yok	Veri yok	Veri yok
2010	74,9	23,2	51,7
2011	Veri yok	Veri yok	Veri yok
2012	132,9	25,2	107,7
2013	136,8	27	109,8
2014	131,5	30,4	101,1
2015	77,9	32,6	45,3
2016	57,3	32	25,2
2017	67,5	29,8	37,6
2018	84,9	31,6	53,2
2019	72,9	29,1	43,7

Kaynak: Dünya Ticaret Örgütü

İspatlanmış doğalgaz rezervleri açısından 24,7 trilyon m³ rezerv ile Rusya ve İran'dan sonra dünyada üçüncü sırada yer alan Katar, 25,2 milyar varil ile de ciddi bir petrol rezervine sahiptir. Sahip olduğu bu zenginlik sayesinde her yıl dış ticaret fazlası veren Katar, elde ettiği gelirin bir kısmıyla da varlık fonu kurarak başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok bölgede yatırım yapmaktadır.

2.1. ABD ve Batı Avrupa Ülkelerine Yapılan Yatırımlar

Doğrudan ve dolaylı yatırımlar Suudi Arabistan, BAE ve Katar sermayesinin farklı ülkelerde değerlendirilmesinde en çok kullanılan araçlardır. Petrol fiyatlarının 1970’lerde artmasının ardından elde edilen gelirlerin önemli bir kısmı Suudi Arabistan, BAE ve Katar tarafından başta Batılı gelişmiş ülkeler olmaz üzere diğer ülkelere yönlendirilmiştir. Söz konusu üç ülkenin uzun zaman aralığındaki yatırımlarına bakıldığında yatırım türü ve bu yatırımların yapılış şekillerine ek olarak amaçlarında da çeşitli benzerlikler ve farklılıklar bulunmaktadır.

1973 Petrol Krizi’nin ardından gelirleri rekor seviyeye çıkan Suudi Arabistan, ABD ile ilişkilerinden dolayı bu ülkeye yatırımlar yaparken BAE ise komşusu kadar yüksek miktarda olmayan sermayesini ABD ve Avrupa ülkelerinde değerlendirdi. Her iki ülkenin de yatırımları doğrudan devlet kurumları tarafından yapılırken sermayenin çok büyük kısmı dolaylı yatırımlar şeklinde yapıldı. Suudi Arabistan’ın bu yıllarda ABD’yi ve dolaylı yatırımları önceleyen yatırım politikası uzun yıllar devam ederken BAE’nin politikası 2000’li yıllarda değişmeye başladı. Daha önce kurduğu varlık fonlarına yenilerini ekleyen Abu Dabi yönetimi başta ABD ve İngiltere olmak üzere birçok ülkede yatırım yapmaya başladı. 1990’ların ortasından itibaren doğalgaz rezervlerini üretime dönüştürmeyi başaran Katar da 2000’li yıllarda artan gelirleri ile bu iki ülkeye katıldı. 2005 yılında kurduğu varlık fonu ile yatırımlar yapmaya başlayan Katar, Batılı ülkeleri öncelerken hem doğrudan hem de dolaylı yatırımlarla oldukça aktif bir politika izlemeye başladı.

2000’li yıllarda BAE ve Katar’ın değişmeye başlayan bu politikalarına rağmen gelenekesel yatırım politikasını devam ettiren Suudi Arabistan’ın bu durumu 2015’te yeni kralın tahta çıkmasıyla değişmeye başladı. Daha önce kurulan varlık fonlarını aktive eden yeni yönetim daha aktif bir politika izlerken geçmişte olduğu gibi yine ABD’yi öncelemeye devam etti. 2000’li yılların ortasından itibaren özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde yatırımlar yapan BAE ve Katar da 2010’dan sonra bölge ülkelerine yaptığı yatırımları artırmaya başladı. Abu Dabi yönetimi Suudi Arabistan ile birlikte bahsi geçen ülkelere yatırımlar yaparken Katar da Türkiye’nin içinde olduğu bazı ülkelere yüksek miktarda yatırım yapmaya başladı. Aşağıda Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri

ve Katar'ın yoğun yatırımlarının olduğu ABD ve Batı Avrupa ülkeleri ve de Ortadoğu ülkelerine yaptığı yatırım ve bunların politik etkinliği incelenmiştir.

2.1.1. Suudi Arabistan'ın ABD'deki Yatırımları

Suudi Arabistan'ın ABD'deki yatırımlarının 1974 yılına kadar uzanan bir geçmişi vardır. Bu yatırımların mahiyeti ve miktarı ilgili dönemin petrol fiyatlarına ve iki ülke arasındaki siyasi ilişkilere bağlantılı olarak değişmiştir. Bu bölümde Suudi Arabistan'ın ABD'deki yatırımlarının başladığı tarihten günümüze kadar gelen süreçte ekonominin yanında politik faktörlerin bir etkinliğinin olup olmadığı araştırılmış ve bu araştırma sonucunda söz konusu yatırımların Riyad yönetimi için politik bir araç niteliğine sahip olduğu sonucuna varılmıştır. Aşağıda Suudi Arabistan'dan ABD'ye akan sermayenin yıllara göre hangi araçlar ve kurumlar vasıtasıyla yapıldığı incelenmiştir. Bunun yanı sıra bu yatırımların politik boyutu 1974'ten 2000'li yıllara kadar karşılıklı bağımlılık kavramı ile açıklanırken 11 Eylül 2001 saldırıları sonucunda oluşan uluslararası siyasal atmosferin etkisiyle karşılıklı bağımlılığın yanı sıra bu yatırımların Riyad yönetimi için bir meşruiyet kaynağı haline geldiği görülmüştür.

Suudi Arabistan-ABD ilişkileri başlangıcından günümüze kadar gelen süreçte oldukça özgün bir yapıya sahiptir. 20. yüzyılın başlarından itibaren Hicaz topraklarında yaşanan iktidar mücadelesinden galip ayrılan Abdülaziz bin Suud tarafından 1932¹⁸¹ yılında kurulan Suudi Arabistan ile Amerikalılar arasındaki ilişkilerin temeli 1933 yılında atıldı. Amerikalı petrol şirketi Standard Oil Company of California (sonrasında California Arabian Standard Oil Company, 1944'te ise Arabian American Oil Company (Aramco) ismini almıştır) ile yeni kurulan Suudi Krallığı arasında imzalanan anlaşmayla krallık topraklarında petrol aranmaya başlandı. Yapılan arama çalışmalarının ardından Krallık topraklarının petrol açısından oldukça zengin olduğu ABD tarafından anlaşıldı. Buna rağmen II. Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle bu zenginlik kısa sürede üretime dönüştürülemedi.¹⁸² Şubat 1945'te savaşın galipleri arasında düzenlenen Yalta Konferansı'nın ardından ABD Başkanı F. D. Roosevelt ile Kral Abdülaziz bin Suud

¹⁸¹ Resmi kuruluş tarihi 2022 yılındaki bir Kraliyet kararı ile 22 Şubat 1972 olarak ilan edilse de modern Suudi Arabistan'ın kuruluşu 23 Eylül 1932 tarihidir.

¹⁸² Victor McFarland, **Oil Powers: A History of the US-Saudi Alliance**, New York: Columbia University Press, 2020, p. 30, 37

arasında Kızıldeniz'deki bir Amerikan gemisinde gerçekleşen uzun görüşme iki ülke arasındaki ilişkiler için bir milat oldu.¹⁸³

Suudi Arabistan topraklarındaki zengin petrol rezervleri ABD Başkanı bu görüşmeye iten en temel faktördü, nitekim iki ülke arasındaki ilişkilerin uzun tarihinde petrol konusu her zaman ağırlığını korudu. Aslında bu yıllarda ABD petrol üretimi açısından kendi kendine yeter ülke durumundaydı ama savaştan bir süper güç olarak çıkan ABD için müttefikleri olan batı Avrupa ülkelerinin çöken ekonomilerinin petrole duyduğu ihtiyaç ve teknoloji geliştikçe petrolün artan önemi Washington yönetimini uluslararası petrol piyasasının kontrol etmeye yönlendiriyordu.¹⁸⁴ Suudi Arabistan için ABD ile girilen bu ilişkinin en önemli faydası ise hem Suudi rejiminin hem de ülkenin güvenliğini sağlamaktı. Dolayısıyla ABD ve Suudi Arabistan arasındaki bu ilişki “petrol için güvenlik” olarak adlandırıldı.¹⁸⁵

İki ülke arasındaki ilişkiler kısaca böyle tanımlansa da zamanla askeri, ticari ve parasal ilişkilerin de içine girdiği çok boyutlu bir yapıya dönüştü. İlk olarak henüz petrol zengini olmayan Suudi Arabistan ekonomisi ilk yıllarda ABD yardımıyla ayakta kalabildi.¹⁸⁶ Bundan daha önemlisi ise Krallık kısa sürede petrol üretimi, alt yapı ve şehirleşme gibi alanlarda ABD’li şirketlerle dolarken ticari ve askeri işbirliği anlaşmaları birbirini takip etti.¹⁸⁷ Diğer yandan yeni kurulan krallığın devlet kurumlarının oluşmasında ABD’li uzmanların yönlendirmeleri etkili oldu. 1948 yılında ABD Hazinesinde görevli George Eddy ve yine Amerikalı Raymond Mikesell Suudi Arabistan’a giderek hükümet bütçesinin ve parasal sistemin oluşturulmasında Riyad yönetimine yardımcı oldular. Birkaç yıl sonra ABD’li danışmanların önerisi ve Kral Abdülaziz’in onayıyla ülkenin merkez bankası Suudi Arabistan Para Ajansı (SAMA) kuruldu. SAMA’nın kurulmasından sonra ilk iki başkanlığını ise yine ABD’li uzmanlar yaparken ilk kez 1974’te bir Suudi vatandaşı kurumun başkanlığına atandı.¹⁸⁸

¹⁸³ Thomas W. Lipman, “The Day FDR met Saudi Arabia’s Ibn Saud”, **The Link**, Vol, 38, Issue 2, April-May 2005, p. 5

¹⁸⁴ Victor McFarland, p. 58.

¹⁸⁵ Rachel Bronson, **Thicker Than Oil: American Uneasy Partnership with Saudi Arabia**, Oxford: Oxford University Press, 2006, p. 3

¹⁸⁶ Najam Rafique, “The Changing Nature Of Us-Saudi Relations”, **Strategic Studies**, Vol. 24, No. 1, Spring 2004, p. 25; Rachel Bronson, p. 40.

¹⁸⁷ Victor McFarland, p. 51-54

¹⁸⁸ SAMA’nın kurucu başkanı George Bowlers (1952-54) ve ikinci başkanı Ralph Standish (1954-1958); Ahmed Benafe ve Rory Macleod, **The Saudi Arabian Monetary Agency: 1952-2016**, New York:

Bu iç içe geçmiş ilişkiler ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'ne karşı girdiği mücadelede Suudi Arabistan ile yaptığı işbirliği ile daha gelişti. Ancak Arap-İsrail çatışması iki ülke ilişkilerini olumsuz etkiledi. Arap-İsrail Savaşları'nın son halkası olan 1973'teki Yom Kippur Savaşı ABD ile Suudi Arabistan ilişkilerini derinden etkileyecek olaylara sebep oldu. Savaş'ın başlamasıyla Arap ülkeleri arasında İsrail'e destek veren ülkelere karşı petrol ambargosu başlatılması fikri ortaya atıldı. Daha önce de gündeme gelen ancak tüm devletler katılmadığı için gerçekleştirilemeyen ambargo fikri bu kez kabul edildi ve Suudi Arabistan'ın da içinde olduğu Arap ülkeleri petrol üretimlerini azaltmaya başladılar. Üretimin tedricen azaltılmasıyla birlikte petrol fiyatları ikinci şekilde de görüldüğü üzere 2,9 \$'dan 11,65 \$'a kadar (yaklaşık 4 kat) yükseldi. Kısa sürede gerçekleşen bu büyük artış gelişmiş ülkelerin ekonomilerinin temel göstergelerini tamamen bozarken (enflasyon artmış ve bütçe açıklarına neden olmuştu) halkın petrol ürünlerine ulaşamaması nedeniyle de günlük hayatı da oldukça olumsuz etkiledi. Örneğin ABD'de enflasyon 1972'te yüzde 3,2 iken iki yıl sonra yüzde 11'e 1980'de ise yüzde 13,5'e kadar çıktı. Benzer şekilde Batı Avrupa ve Japonya gibi ülkelerde enflasyon savaştan sonraki en yüksek seviyelerine çıktı. Krizin diğer tarafındaki aktör olan petrol ihracatçısı ülkeler ise fiyatların artmasıyla birlikte büyük miktarda dış ticaret fazlası verdiler.¹⁸⁹

Petrol ihracatçısı ülkelerin ihracat gelirleri zaten daha önce artmaya başlamıştı ancak 1973'teki fiyat artışlarından sonra gelirler Suudi Arabistan gibi ülkelerde büyük bir sermaye birikmesini sağladı. Bu yüksek miktardaki parasal rezervler petrol ihracatçısı ülkelerin ekonomilerinin emme kapasitesinin üzerindeydi. Petrol zengini ülkeler bu bolluğu yaşarken diğer yanda ise bütçe açığı veren ABD ve Batı Avrupa ülkeleri gibi gelişmiş ülkeler önemli ekonomik bozulma ile karşı karşıyaydı.¹⁹⁰

Tablo 8: 1970-1985 Yılları Arasında SAMA'nın Elindeki Yabancı Varlıkların Değeri (Milyar Dolar)

Yıl	Rezerv
1970	1

Palgrave, 2017, p. 29-30; Sara Bazoobandi, **The Political Economy of the Gulf Sovereign Wealth Funds: A Case Study of Iran, Kuwait, Saudi Arabia and the United Arab Emirates**, New York: Routledge, 2013, p. 57-58.

¹⁸⁹ Bknz. Christopher C. Joyner, "The Petrodollar Phenomenon and Changing International Economic Relations", **World Affairs**, Vol. 138, No. 2, (Fall 1975), pp. 152-176

¹⁹⁰ Bknz. Arnold E. Safer, Anne Parker Mills, "Oil and The Balance of Payments", **Business Economics**, Vol. 9, No. 3, May 1974, pp. 21-24; Charles Issawi, "The 1973 Oil Crisis and After", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 1, No. 2, (Winter, 1978-1979), pp. 3-26.

1971	1,6
1972	2,9
1973	4,6
1974	22
1975	38,7
1976	51,2
1977	59,4
1978	60
1979	61,7
1980	86,8

Kaynak: Tim Niblock ve Monica Malik,
The Political Economy of Saudi Arabia¹⁹¹

Washington yönetimi petrol ambargosundan dolayı müttefiki Suudi Arabistan’a oldukça kızgındı ancak ambargodan vazgeçilmesine yönelik diplomatik görüşmeler kısa sürede sonuç vermedi.¹⁹² Richard Nixon başkanlığındaki hükümet ise bu ödemeler dengesi sorununu kısmen çözebilmek için yeni bir yöntem buldu. Bu da petrol ihracatçısı ülkelerde biriken sermayenin kendi ülkelerinde yatırım olarak değerlendirilmesiydi. Petrodolar döngüsü (petrodollar recycling)¹⁹³ olarak adlandırılan bu yöntemle petrol ihracatçısı ülkelerde biriken rezerv gelişmiş ülkelere çekilerek açıklar kapatılmaya çalışılacaktı. Dönemin hazine sekreteri olan William Simon ve yanındaki birkaç görevli 1974 Şubat’ında SAMA’nın portföyündeki dolar rezervlerinin ABD’de değerlendirilmesi için Başkan Nixon’un isteğiyle Suudi Arabistan’a gitti. Görüşmeler sonrasında Suudi Arabistan ile ABD arasında ekonomik iş birliği ortak komisyonu kuruldu ve Riyad yönetimi yüklü miktarda ABD Tahvili satın almayı kabul etti.¹⁹⁴

Bu anlaşmayı yaparken Suudi Arabistan’ın olmazsa olmaz tek şartı SAMA tarafından ABD’ye yatırılan bu rezervin miktarının kesinlikle gizli kalmasıydı. Aslında gizlilik kararı Amerikan hazinesinin o güne kadar uygulamalarında olmayan bir yöntemdi ancak

¹⁹¹ Tim Niblock ve Monica Malik, **The Political Economy of Saudi Arabia**, New York: Routledge, 2007, p. 57.

¹⁹² Joe Stork, “Oil and the International Crisis”, **MERIP Reports**, No. 32, Nov., 1974, p 7-8.

¹⁹³ Petrodolar Döngüsü için bkz. Shawkat M. Hammoudeh and Ramazan Sarı, “GCC Petrodollar Surpluses and the Us Current Account Imbalance”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 20, Sayı: 73, ss. 39-54.

¹⁹⁴ Ekonomik İşbirliği Ortak Komisyonu özellikle teknik alanlarda ABD’nin Suudi Arabistan’a sağlayacağı yardımları içeriyordu. Anlaşmada iki ülke maliye bakanlarının yılda bir kere görüşeceği ve ülkelerin mali sorunlarıyla ilgili işbirliği imkanlarını değerlendireceği maddesi de yer alıyordu. Anlaşmanın tam metni için bkz. The U.S.- Saudi Arabian Joint Commission On Economic Cooperation, <https://www.gao.gov/assets/id-79-7.pdf>, Erişim Tarihi: 27.11.2021; Benafe ve MacLeod, p. 50; Andrea Wong, The Untold Story Behind Saud, Arabia’s 41- Year U.S. Debt Secret, **Bloomberg**, 31 May 2016, <https://www.bloomberg.com/news/features/2016-05-30/the-untold-story-behind-saudi-arabia-s-41-year-u-s-debt-secret>, Erişim Tarihi: 21.09.2021.

dönemin şartları ve ABD'nin bu rezervlere ihtiyacı nedeniyle bir istisna uygulandı. 1974 yılında Suudi Arabistan'ın ABD'ye yatırdığı ilk miktara ek olarak 2,5 milyar dolar daha eklediği bilgisi bugüne ulaştı ancak anlaşma yapıldığında tam olarak ne kadar yatırıldığı şu ana kadar açıklanmadı. Bu gizlilik kararından dolayı Suudi Arabistan'ın o yıllarda ABD'de ne kadar sermayesini değerlendirdiği ile ilgili sadece tahminler yapılabilmektedir. Aşağıdaki tabloda Spiro'nun tahminlerine göre Riyad yönetiminin 1976 sonu itibariyle elindeki rezervlerin yüzde 80'ini ABD doları olarak tuttuğu, rezervlerinin yarısını ise ABD'de değerlendirdiği görülmektedir.¹⁹⁵ Suudi Arabistan'ın 1976 yılında elindeki rezervler (bkz. Tablo 9) dikkate alındığında yaklaşık 20,5 milyar dolar değerinde rezervin ABD'de değerlendirildiği, bunun 15,3 milyar dolarının ise hazine tahvillerinde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Buna ek olarak SAMA'nın belirlediği ve aralarında ABD bankalarının da olduğu 30 bankaya rezervin yaklaşık yüzde 45'i mevduat olarak yatırıldığı anlaşılmaktadır.¹⁹⁶

Tablo 9: Suudi Arabistan'ın 1976 sonu İtibariyle Rezervlerinin Yüzdelik Dağılımı

Yatırım Yapılan Kurum(lar)	Yüzde (%)
ABD Bankaları	5
ABD Bankalarının Yurt Dışı Şubeleri	15
Diğer Bankalar (ABD'li olmayan)	25
ABD Hükümeti	30
ABD'deki DYY	-
ABD'deki Diğer Yatırımları	5
ABD'deki Toplam Yatırımları	40
ABD Dolarındaki Toplam Rezervleri	80

Kaynak: David E. Spiro, *The Hidden Hand of American Hegemony*

1973 Petrol Krizi'nin ardından oluşan şartlar sonucunda Suudi Arabistan ile ABD arasındaki ilişkilere bir de yatırım boyutu eklendi. Aslında Suudi Arabistan'ın elindeki yüklü miktardaki dolar rezervini ülkesine çekmek isteyen sadece ABD değildi. Japonya ve İngiltere de bu konuda oldukça istekliydi. Ancak Suudi Arabistan rezervlerinin çoğunu, İsrail'e verdiği destek nedeniyle aylar öncesinde petrol ambargosu uyguladığı

¹⁹⁵ David E. Spiro, **The Hidden Hand of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Market**, New York: Cornell University Press, 1999, p. 110

¹⁹⁶ Sara Bazoobandi, p. 63.

ABD'ye vermeyi uygun gördü. ABD, Suudi Arabistan'ın petrolüne hem kendi tüketimi hem de Batı Avrupa ülkelerinin tüketimi için ihtiyaç duyuyordu. Bunun yanında Suudi Arabistan ise hem rejiminin hem de ülkesinin güvenliği için ABD desteğine ihtiyaç duymaktaydı. Bu durum bir yandan ABD'nin güvenlik garantilerini ile diğer yandan da Riyad yönetiminin silah alımlarını içeren bir dengesiz karşılıklı bağımlılığa işaret etmekteydi.¹⁹⁷ Suudi Arabistan'ın elindeki sermaye fazlasını ABD'ye yatırmasıyla birlikte iki ülke ilişkilerini birbirine bağlayan bir faktör daha eklenmiş oldu. Artık ABD Suudi Arabistan'ın petrolüne ve petrodolarına ihtiyaç duyarken Suudi Arabistan ise ABD'ye güvenlik açısından muhtaçtı.¹⁹⁸

Suudi Arabistan'ın petrol gelirlerini yöneten kurum olan SAMA'nın rezervleri 1970'li yıllarda büyük oranlarda dolar olarak tutuluyordu. Bunda yukarıda bahsedilen politik faktörlerin birinci derece etkili olmasının yanı sıra SAMA'nın bir kurum olarak ABD'liler tarafından kurulması ve bu dönemde yatırımlar konusunda hala Amerikalılardan danışmanlık alınmasının da rolü büyüktü. Ancak 1980'lere gelindiğinde SAMA'nın bu tutumunda değişiklik yaşandı. İlk olarak İran Devrimi'nin ardından Washington yönetiminin ülkesinde İran hükümetine ait olan varlıkları dondurması Riyad yönetimini korkuttu. Her ne kadar ABD yönetimiyle ilişkilerinde önemli bir sorun görünmese de bu ihtimali göz ardı etmeyen SAMA, ABD dolarındaki sermayesinin oranını yüzde 60'lara düşürdü. Geri kalan yüzde 40'lık kısmı ise Alman markı ve Japon yeni olarak tuttu. SAMA'nın bu politikası sonraki on yılda da devam etti.¹⁹⁹

1980'li yıllardan sonra Suudi Arabistan'ın yatırımlarını etkileyen bir başka faktör ise petrol fiyatlarının düşmeye başlaması oldu. 1980'lerin başında 40 \$'a yaklaştıktan sonra sert bir şekilde düşüşe geçen petrol fiyatları Suudi Arabistan gibi ihracatçıların ilk kez fiyat şokuyla karşılaşmasına neden oldu. Tablo 11'te de görüldüğü üzere Suudi Arabistan'ın kamu gelirleri eksiye döndü ve bu açıkların bir kısmı borçlanma bir kısmı ise yatırımların geri çağırılması ile dengelenmeye çalışıldı.²⁰⁰ SAMA yöneticileri fiyat şokuyla karşılaştıklarında özellikle tahvillerin satılması konusundan hemfikirler. ABD

¹⁹⁷ Dina Badie, **Petro-Patrons: Economic Security and the U.S. in the Gulf**, PhD Thesis, University of Connecticut, 2012, p. 24.

¹⁹⁸ David E. Spiro, s. 43-44.

¹⁹⁹ Sara Bazoobandi, **Political Economy of the Gulf Sovereign Wealth Funds: A Case Study of Iran, Kuwait, Saudi Arabia and the United Arab Emirates**, Routledge, 2017, p. 64.

²⁰⁰ Benafe and Macleod, p. 86.

dolarının bu süreçte değerli olmasından dolayı da özellikle ABD’ye yatırılan tahvillerin satışına yöneldiler. Ancak miktarları gizli tutulmaya devam edildiğinden Suudi Arabistan’ın ABD hazinesinde ne kadarlık tahvili kaldığı veya ne kadarlık satıldığı bilinmemektedir.²⁰¹

Tablo 10: Yıllara Göre Suudi Arabistan’ın Kamu Gelirleri (Milyar Dolar)

Yıl	Kamu Gelir/Gider Dengesi	Yabancı Varlıklar
1980	31,812	86,8
1981	23,816	126,5
1982	0,362	137,7
1983	-6,79	125,3
1984	-12,529	109,7
1985	-13,794	87,7
1986	-16,246	73,7
1987	-21,628	68,9
1988	-15,001	63,3
1989	-10,378	60,5
1990*		56,7
1991	-45,542	55,8
1992	-18,49	52,3
1993	-12,385	49,2
1994	-9,276	47,1
1995	-7,318	44
1996	-5,075	50,4
1997	-4,205	56,8
1998	-12,92	45,3
1999	-9,703	37,8
2000	6,064	47,5
2001	-7,194	48,3
2002	-5,466	41,9
2003	9,6	59,5
2004	28,557	86,4

Kaynak: SAMA ve Tim Niblock ve Moonia Malik, a.g.e., p. 103

Suudi Arabistan’ın ABD’de ne kadar yatırımı olduğu bilgisi 1980’ler ve 1990’larda da gizli kalmaya devam ederken sadece bazı özel sermaye akışlarının bilgisi ortaya çıktı. Bununla birlikte iki ülke maliye bakanları yılda bir kez toplanmaya devam etti ve Suudi Arabistan’ın ABD’ye parasal desteği sürdü. Örneğin 1981’de ABD Hazinesi, Suudi

²⁰¹ Ahmed Benafe, Rory Macleod, p. 87.

* 1990 yılı rakamları SAMA tarafından 1991 yılına devredilmiştir.

Arabistan'da yatırım yapacak olan ABD şirketlerinin fizibilite çalışmalarını finanse etmek için Suudi hükümetinden 500 milyon dolardan fazla para aldı.²⁰²

SAMA'nın yatırım davranışları 1970'li yıllarda elde ettiği yüksek gelirleri kullanma stratejisiyle şekillendi. Bu strateji düşük riskli tahvil, bono ve banka mevduatlarına yönelerek gelirleri çeşitlendirmek ve krallık bütçesi açık verdiğinde buradaki rezervleri geri çağırmak üzerine kuruluydu. SAMA, muhafazakâr olarak nitelendirilen bu stratejisiyle diğer körfez ülkelerindeki muadil kurumlardan da farklılaşmaktaydı. SAMA'nın bu düşük riskli dolaylı sermaye yatırımı politikaları 2000'li yıllarda da devam etti. 2004 yılında SAMA'nın portföyündeki rezervlerin 45,8 milyar doları yine tahvil ve bono, 21,5 milyar doları ise banka mevduatlarında bulunuyordu. Dolayısıyla yatırımlarının yüzde 80'inden fazlası yine düşük riskli finansal yatırım araçlarındaydı.²⁰³ SAMA'nın tercihlerinde dikkat çeken bir diğer devamlılık da rezervlerdeki dolar ağırlığının ve ABD yatırımlarının devam etmesiydi. Her ne kadar Avrupa ve Asya ülkelerine kısmi bir yönelim olsa da SAMA'nın yatırımları yine ağırlıklı olarak ABD'de kaldı.²⁰⁴ Sonuç olarak 1970'lerde Suudi Arabistan'dan ABD'ye akan sermaye 1980 ve 1990'larda petrol fiyatlarının düşmesinden dolayı miktar olarak azalsa da iki ülke arasındaki yatırım ilişkisi devam etti.

2.1.1.1. Bir Meşruiyet Kaynağı Olarak ABD'deki Suudi Yardımları

2000'li yıllar gerek dünya siyasetini gerekse de ABD ve Suudi Arabistan arasındaki ilişkileri köklü bir şekilde etkileyecek olaylarla başladı. 11 Eylül 2001'de New York'taki Dünya Ticaret Merkezi binalarına el-Kaide tarafından düzenlenen saldırı ABD'nin Afganistan ve Irak işgaliyle sonuçlandı. Buna ek olarak saldırı Washington ile Riyad arasındaki ilişkileri de olumsuz bir şekilde etkiledi. El-Kaide lideri Usame bin Ladin'in ve bu saldırıyı düzenleyen 19 teröristten 15'inin Suudi vatandaşı olması ABD kamuoyunda dikkatleri Riyad yönetimine çevirdi. Saldırıyla ilgili yapılan soruşturmanın ardından olayla ilgili olmamasına rağmen bazı Suudi Arabistan vatandaşlarının ABD'deki mal varlıklarının dondurulması iki ülke arasındaki ekonomik ilişkileri de etkiledi. ABD'de yatırımları olan Suudi vatandaşlarının yanı sıra Suudi Arabistan yönetimi de yatırımlarının bir kısmını bu ülkeden çekti. ABD'den ne kadar

²⁰² David E. Spiro, p. 88.

²⁰³ Ahmed Benafe, Rory Macleod, p. 120.

²⁰⁴ Ahmed Benafe, Rory Macleod, p. 91-92.

Suudi sermayesinin çekildiğine dair resmi rakamlar olmasa da bu miktarın 200 milyar doları bulduğu tahmin ediliyor.²⁰⁵

İki ülke ilişkilerindeki soğuma birkaç yıl sonra hem Riyad yönetiminin terör konusunda Washington yönetimine desteğini açıklaması hem de el-Kaide'nin Suudi Arabistan'ı da hedef alması²⁰⁶ sonrasında giderildi. Ancak 11 Eylül sonrasında Suudi Arabistan'ın Batı kamuoyunda imajı değişti ve bu durum Suudi Arabistan'ın bu ülkelerle ilişkilerini etkiledi. Özellikle ABD medyasında ve akademik yayınlarda Suudi Arabistan rejiminin yapısının yanı sıra dış politikası da irdelenmeye ve sert bir şekilde eleştirilmeye başlandı.²⁰⁷ Buna ek olarak 2005'te vefat eden Kral Fahd yerine tahta çıkan Kral Abdullah döneminde iki ülke ilişkileri eski seyrinden uzak kaldı.²⁰⁸

Bütün bu olumsuzluklara karşın 2000'li yılların ortasından itibaren Suudi Arabistan'dan ABD'ye sermaye akışı yeniden artmaya başladı. İlk olarak 2002'den sonra petrol fiyatlarının ikinci kez aşırı yükselişi ile Suudi Arabistan'ın da aralarında olduğu petrol ihracatçısı ülkelerin gelirlerinin rekor seviyelere çıkması yatırımların artmasını sağladı. Örneğin 2008 sonunda SAMA'nın varlıkları 360 milyar doları bulurken diğer Suudi kamu kurumlarında da toplamda 60 milyar dolar rezerv olduğu tahmin edilmekteydi. Bir diğer tahmine göre de bu rakamın 2008 sonu itibariyle 501 milyar dolar olduğu tahmini yapılmaktadır.²⁰⁹ Bir başka faktör ise küreselleşmenin ve teknolojik gelişmelerin etkisiyle finans sektörünün daha da gelişmesi sonucu ülkeler arasındaki sermaye akışlarının hızının ve miktarının artması oldu.²¹⁰

²⁰⁵ Najam Rafique, p. 18.

²⁰⁶ Saudi Arabia sentences five to death over 2003 attacks, BBC, 21 Nisan 2014. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-27103375>, Erişim Tarihi: 12.02.2022.

²⁰⁷ Ralph Peters, "Blood Borders: How A Beter Middle East Would Look", **Armed Forces Journal**, Haziran 2006, <https://brilliantmaps.com/new-middle-east/>, Erişim Tarihi: 12.02.2022; Thomas Hegghammer, "Terrorist Recruitment and Radicalization in Saudi Arabia", **Middle East Policy**, Vol. 13, No. 1, ss 39-60.

²⁰⁸ Muhittin Ataman, "Suudi Arabistan 2005", Kemal İnat, Ali Balcı(ed), **Ortadoğu Yılığ 2005** içinde, İstanbul: Nobel yayınları, 2006, s. 190.

²⁰⁹ Rachel Ziemba, Foreign Assets of Selected Wealth Funds/Government Investment Vehicles; Brad Setser and Rachel Ziemba, "GCC Sovereign Funds Reversal of Fortune", **Council on Foreign Relations**, Working Paper, January 2009, p. 2

²¹⁰ "International capital flows: Structural reforms and experience with the OECD Code of Liberalisation of Capital Movements", **OECD reports**, <https://www.oecd.org/economy/48972216.pdf>, June 2011, p. 1-3.

2000’li yılların başında Suudi Arabistan’dan ABD’ye sermaye akışı yine çoğunlukla SAMA üzerinden düşük riskli finansal araçlara yönelik olarak gerçekleşiyordu. Gizlilik kararının devam etmesinden dolayı SAMA’nın ABD piyasasına ne kadar sermaye aktardığı bu dönem için de bilinmemektedir. ABD Hazinesi 2016’da hangi ülkenin portföyünde ne kadar ABD devlet tahvili olduğunu açıkladı. Ancak Suudi Arabistan ve petrol ihracatçısı 14 ülkeyi 2012 yılına kadar birlikte tek kalem olarak açıkladı. Bu nedenle Suudi Arabistan’ın tek başına ne kadar tahvil tuttuğu ancak 2012 yılından sonrası için ortaya çıktı.

Tablo 11: Yıllara Göre SAMA’nın Portföyündeki ABD Hazine Tahvilleri (Milyar Dolar)

Yıllar	1. Çeyrek	2.Çeyrek	3.Çeyrek	4. Çeyrek	Ortalama
2012	76.53	77.16	76.13	77.1	76.73
2013	77.43	79.1	81.66	80.26	79.61
2014	80.86	87.9	92.93	95.1	89.20
2015	101.66	107.26	111.73	115.53	109.05
2016	120.13	104.96	92.96	99.86	104.48
2017	117.83	134.26	139.03	146.73	134.46
2018	148.6	162.13	170.8	171.13	163.16
2019	166.96	178.4	182.03	179.46	176.71
2020	175.46	124.56	127.3	136.06	144.33
2021	132.93	128.46	125.5		128.96

Kaynak: ABD Hazine İstatistikleri

2012’den sonraki rakamlara bakıldığında Suudi Arabistan’ın ABD tahvili alan ilk 15 ülke arasında yer aldığı, buna ek olarak da Riyad yönetiminin oldukça iyi ilişkiler kurduğu Trump döneminde (2017-2021) rekor seviyede tahvil yatırımı yaptığı görülmektedir.²¹¹

Yukarıda da değinildiği üzere Suudi Arabistan’ın petrol gelirlerinin çok büyük bir kısmı SAMA tarafından genellikle düşük risk ve düşük getirili tahvil, bono ve banka mevduatları gibi araçlarda değerlendiriliyordu. 2006 yılında Suudi Arabistan’ın petrokimya sektöründe faaliyet gösteren kurumu SABIC (Saudi Basic Industries

²¹¹ ABD Hazine Bakanlığı, <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt>, Erişim Tarihi: 01.01.2022; Liz McCormick, “Saudi Arabia’s Buying of U.S. Treasuries Is Soaring Under Trump”, Bloomberg, <https://www.bloombergquint.com/global-economics/saudi-buying-of-treasuries-is-soaring-under-trump>, Erişim Tarihi: 01.01.2022

Company)’in 11,6 milyar dolara Amerikan GE Plastics’i satın alması geleneksel politikanın dışına çıkan bir hamle oldu.²¹²

Tablo 12: Yıllara Göre Suudi Arabistan’ın ABD’deki DYY Varlığı

2008	2009	2010	2011	2012	2013
8.917	8.780	9.074	10.632	10.216	12.323
2014	2015	2016	2017	2018	2019
11.542	11.497	12.953	14.814	15.112	14.017

Kaynak: ABD Ticaret Bakanlığı

SABIC’in bahsi geçen büyük yatırımına rağmen Suudi Arabistan’ın ABD’deki doğrudan yatırımları dolaylı yatırımlarına kıyasla büyük rakamlara çıkmadı. Finans sektöründe olduğu gibi Suudi Arabistan’ın ABD’deki doğrudan yabancı yatırımlarına dair resmi rakamlar oldukça geç açıklandı. Tabloda da görüldüğü üzere Suudi Arabistan’ın ABD’deki toplam DYY varlığı sadece 2018’de 15 milyar doları geçmiş, 2020 yılında ise 10,6 milyar dolara kadar gerilemiştir.²¹³

Tablo 13: Son 20 Yılda Suudi Arabistan’ın Yurtdışı DYY Varlıkları

2000	2010	2020
5.285	26.528	128.759

Kaynak: World Investment Report 2021

Suudi Arabistan’ın bu süreçte yurt dışındaki DYY stoğuna bakıldığında Suudi şirketlerin ya da kurumların doğrudan yatırım tercihlerini ABD’den yana kullanmadıkları görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni ABD’nin özellikle Asya ve Ortadoğu ülkelerinden gelen sermaye tarafından gerçekleştirilen stratejik satın alımlara güvenlik odaklı bakışıdır. 2006 yılında Dubai firması Dubai Port World’un İngiliz P&O’yu satın alması ve bu şirketin de ABD’de New York Limanı dâhil altı limanı kontrol etme hakkına sahip olması Washington’da büyük tartışmalara yol açtı. BAE ve ABD arasındaki ilişkilerde herhangi bir sorun olmamasına ve Başkan Bush’un anlaşmayı desteklemesine rağmen tartışmalar bitmedi. ABD Kongresi’nden gelen güçlü muhalefetin ardından Dubai Port World, Birleşik Devletlerdeki haklarını satmak zorunda kaldı.²¹⁴ Ancak bu durum Suudi Arabistan devletine bağlı kurumların ya da şirketlerin ABD’de sadece finans sektörüne

²¹² Rawi Abdelal, Ayesha Khan, and Tarun Khanna, “Where Oil-Rich Nations Are Placing Their Bets”, Harvard Business Review, <https://hbr.org/2008/09/where-oil-rich-nations-are-placing-their-bets>, Erişim Tarihi: 25.12.2021.

²¹³ Bureau of Economic Analysis, <https://www.bea.gov/international/di1fdibal>, Erişim Tarihi: 01.01.2022

²¹⁴ Oliver McPherson-Smith, “Diversification, Khashoggi, and Saudi Arabia’s Public Investment Fund”, *Global Policy*, Volume 12, Issue 2, April 2021, p. 192.

yatırım yaptığı anlamına gelmemektedir. Aşağıda da bahsedildiği üzere Suudi Arabistan reel rektörde faaliyet gösteren birçok şirketten hisse almıştır.

2000’li yıllar dünya ekonomisinde varlık fonlarının adeta yeniden doğuşuna şahitlik etti. Özellikle Çin, Singapur ve Hong Kong’a ait varlık fonlarının finans ve reel sektörlerdeki aktif satın alımları körfez ülkelerini de etkiledi. Riyad yönetimi de varlık fonlarının bu hareketliliğinden etkilenecek 2008 yılında 5,3 milyar dolar (20 milyar Suudi Arabistan Riyali) sermaye ile Sanabil isminde bir varlık fonu kurdu.²¹⁵ Ancak rezervlerin değerlendirilmesi konusunda SAMA’nın mutlak üstünlüğü bir müddet daha devam etti ve 2008 Krizinde SAMA’nın düşük riskli yatırım politikası sayesinde Suudi Arabistan - diğer körfez ülkelerine kıyasla- çok büyük kayıplar yaşamadı.²¹⁶ 2010’dan sonra Katar ve BAE’nin varlık fonlarının da başta Batılı ülkeler olmak üzere dünya genelindeki etkinliği Suudi Arabistan’ın da SAMA merkezli politikasının değişmesini sağladı.²¹⁷ Sanabil’in 2013’te yavaş yavaş aktive olmasının ardından 2014’te de ülkenin 1971’te kurulan ve ilk varlık fonu olan Kamu Varlık Fonu’nun (Public Investment Fund - PIF) yurt dışında yatırım yapması için yasal bir alt yapı hazırlandı.²¹⁸ Ancak hem Suudi Arabistan’ın yatırım politikası hem de varlık fonları için asıl değişim 2015 yılı başında Kral Abdullah’ın ölümünün ardından kardeşi Selman bin Abdülaziz’in tahta çıkmasıyla başladı.

Selman’ın iktidarının ilk günlerinden itibaren politik olarak güçlenmeye başlayan oğlu Prens Muhammed bin Selman (MBS) PIF’ı vakit kaybetmeden başkanlığını yaptığı Ekonomi ve Kalkınma İşleri Konseyi’nin denetimine aldırdı.²¹⁹ Ülkenin petrole bağımlı ekonomisini dönüştürmek için harekete geçen MBS, “Vizyon 2030” başlıklı bir dönüşüm

²¹⁵ Ananda Shakespeare, Managing Saudi Arabia's wealth, 11.02.2014, MEED <https://www.meed.com/managing-saudi-arabias-wealth/>, Erişim Tarihi: 05.01.2022; Daliah Merzaban, Saudi \$5 billion investment firm eyes Europe, Asia, U.S., 31.05.2009, Reuters, <https://www.reuters.com/article/businesspro-us-sanabil-investment-interv-idUSTRE54U0LS20090531>, Erişim Tarihi: 05.01.2022.

²¹⁶ Ahmed Benafe, Rory Macleod, p. 149-150.

²¹⁷ Kristin Smith Diwan, “Sovereign Dilemmas: Saudi Arabia and Sovereign Wealth Funds”, **Geopolitics**, No. 14, 2009, p. 346-347.

²¹⁸ Rami Khrais, “Saudis refine blueprint for post-oil economy”, <https://www.al-monitor.com/originals/2016/04/saudi-public-investment-fund-strategy-challenges-income.html>, Erişim Tarihi: 05.01.2022.

²¹⁹ “Public Investment Fund”, Our History, <https://www.pif.gov.sa/en/Pages/About-Timeline.aspx>, Erişim Tarihi: 01.01.2022.

projesi başlattı. Savunma sanayinden turizme kadar çok geniş çapta bir dönüşüm öngören bu projenin önemli ayaklarından biri de PIF oldu.²²⁰

Tablo 14: 2016-2021 Yılları Arasında PIF'ın Bazı Hisse Alımları (dolar)

Şirket	Miktar
Boing	713,7 milyon
Citi Group	521 milyon
Facebook	522 milyon
Disney	496 milyon
Bank of America	498 milyon
Marriot	514 milyon
Tesla	2 milyar
UBER	3,5 milyar
Suncor	623,2 milyon
Live Nation	900 milyon
Carnival	1 milyar
Nova Gold	154,6 milyon
Blackstone	20 milyar
IBM	78 milyon
Magic Leap	400 milyon
Cisco	491 milyon
WeWork	4,4 milyar
Pfizer	79 milyon
Broadcam	77 milyon
Union Pacific	79 milyon
Walt Disney	496 milyon
Activision Blizzard Inc Electronic Arts Inc Take-two Interactive Software Inc	3,3 milyar

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve varlık fonlarının verilerinden derlenmiştir.

Muhammed bin Selman'ın kontrolüne geçtikten sonra PIF'ın uluslararası yatırımlarının ilk hedefi ABD'nin Kaliforniya eyaletinde yer alan ve birçok teknoloji firmasına ev sahipliği yapan Silikon Vadisi oldu. 2016 ortasında uluslararası bir ulaşım şirketi olan UBER'e 3,5 milyar dolarlık bir yatırım yaparak ABD'deki yatırımlarına başlayan PIF, 2018'de ise elektrikli otomobil üreticisi Tesla'nın yüzde 4,9 hissesini 2 milyar dolara satın alarak şirketin beşinci en büyük hissedarı oldu.²²¹ Tesla'dan bu yüklü hisse alımının

²²⁰ Oliver McPherson-Smith, p. 194.

²²¹ Arash Massoudi, Richard Waters, "Saudi Arabia slashes exposure to Tesla via hedging deal", <https://www.reuters.com/article/us-tesla-saudi-idUSKCN1PM1ZV>, Financial Times, Erişim Tarihi: 17.01.2022.

ardından PIF tarafından şirketin ABD piyasasındaki en büyük rakibi Lucid Motors'a da 1 milyar dolarlık bir sermaye yatırımı yapıldı.²²²

Suudi Arabistan'ın ABD'deki bir diğer önemli yatırımı ise Blackstone yatırım şirketi ile yaptığı anlaşma ile duyuruldu. ABD'de 40 milyar dolarlık alt yapı yatırımları yapmayı planlayan şirkete PIF tarafından 20 milyar dolara kadar sermaye yatırımı garantisi verildi.²²³ Fon'un en önemli yatırımı ise ABD de dâhil birçok ülkedeki teknoloji şirketlerine alt yapı yatırımı yapan Soft Bank'a 45 milyar dolarla ortak olması oldu. Soft Bank'la birlikte ofis paylaşım şirketi WeWork'a 4 milyar dolar üzerinde yatırım yapan PIF, bunun dışında başta Facebook, Disney ve Boing gibi birçok Amerikan şirketinden hisseler aldı.²²⁴

2020 yılının başında pandemiden dolayı zor günler geçiren gemi taşımacılığı şirketi Carnival'in yüzde 8,2 hissesini 1 milyar dolara satın alan PIF, Nisan ayında da eğlence şirketi Live Nation'ın yüzde 5,7'sine 900 milyon dolar ödedi.²²⁵ 2020'nin sonunda ise PIF tarafından yine ABD merkezli Electronic Arts Inc ve Activision Blizzard Inc gibi video oyun şirketlerinden toplamda 3,3 milyar dolarlık hisse alımı yapıldı.²²⁶ Yukarıdaki tabloda yer alan diğer yatırımları ile birlikte Suudi Arabistan PIF aracılığıyla ABD merkezli şirketlere 2016'dan 2020 yılı sonuna kadar toplamda 20,8 milyar dolar yatırım yaptı.²²⁷ Blackstone şirketine verdiği yatırım garantisi ve Softbank'ın teknoloji şirketlerine yatırım yapmak için kurduğu fona eklediği 45 milyar dolar ise bu rakamın dışında yer almaktadır. Bu dolaylı yatırımlar da göz önüne alındığında PIF'ın ABD'deki

²²² Dominic Dudley, "Saudi Arabia Increases Its Bet On Electric Car Maker Lucid", Forbes, <https://www.forbes.com/sites/dominicdudley/2021/02/23/saudi-arabia-increases-its-bet-on-electric-car-maker-lucid/?sh=268ae92665a8>, Erişim Tarihi: 17.01.2022.

²²³ "Saudi's PIF commits \$20 bln to \$40 billion fund with Blackstone", Reuters, www.reuters.com/article/us-saudi-economy-pif-idUSKBN1CT0RG, Erişim Tarihi: 17.01.2022.

²²⁴ Ivana Kottasová, "Here's where Saudi Arabia has invested around the World", <https://edition.cnn.com/2018/10/15/investing/saudi-arabia-global-investments/index.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2022.

²²⁵ "Saudi Arabia's PIF takes 8.2% stake in cruise operator Carnival", Financial Times, www.ft.com/content/8dd37fe5-64d0-4524-b115-86aa5a6a7bd0 Erişim Tarihi: 12.01.2022.; "Saudi Arabia's PIF discloses 5.7% stake in Live Nation", Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-pif-live-nation-idUSKCN22921I>, Erişim Tarihi: 12.01.2022.

²²⁶ "Saudi PIF acquires \$3.3bn stake in US video-game makers", Arab News, www.arabnews.com/node/1810896/business-economy, Erişim Tarihi: 01.01.2022.

²²⁷ Mike Isaac and M. Je de Marced, "Uber Turns to Saudi Arabia for \$3.5 Billion Cash Infusion", New York Times, <https://nytimes.com/2016/06/02/technology/uber-investment-saudi-arabia.html>, 12.01.2022; Factbox: Saudi Arabia's major inward and outward investments, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-investment-factbox-idUSKBN2AW1IJ>, Erişim Tarihi: 12.01.2022.

son beş yıldaki yatırımlarının değeri 85 milyar doları geçmektedir. Özetle MBS'nin kontrolü altına girdikten sonraki dört yılda hem Suudi Arabistan'da hem de yurt dışında oldukça aktif bir yatırım politikası izleyen PIF'in yatırımları özellikle Amerikan merkezli teknoloji şirketlerine yöneldi. Japon merkezli Softbank'ın da yatırımlarını bu şirketlere kaydırıldığı göz önüne alındığında PIF'in son dönemde Silikon Vadisi'ndeki şirketlerin en önde gelen finansörlerinden biri olduğu görülmektedir.²²⁸

1970'li yıllardaki ilk petrol fiyatları patlamasıyla başlayan Suudi Arabistan'ın ABD'deki yatırımları günümüze kadar devam etmiş ancak 2000'li yıllarda önemli bir değişim yaşanmıştır. Yukarıda da değinildiği üzere 1973'te yaşanan krizin ardından ABD, Suudi Arabistan'da biriken sermayeyi (petrodoları) ülkesine çekmek için çabalamış ve bunun sonucu olarak iki ülke ilişkilerinde karşılıklı bağımlılık oluşturan bir ilişki doğmuştur. 1980'den sonra petrol fiyatlarıyla bağlantılı olarak bu sermaye azalsa da iki ülke arasındaki bu ilişki devam etmiştir.

2000'li yıllarda her ne kadar 11 Eylül saldırıları iki ülke ilişkilerini etkilese de Suudi Arabistan'ın ABD'ye yatırımları artmaya devam etti ve 2016'da ABD'nin gündemine gelen JASTA (Justice Against Sponsors of Terrorism Act/Terörizm Destekçilerine Karşı Adalet Yasası) yasa tasarısı iki ülke ilişkilerinde yatırımların önemini bir kez daha ortaya çıkardı. Amerikan topraklarında gerçekleştirilen terörist saldırılardan etkilenen ABD vatandaşlarının bu saldırılardan sorumlu kişi ve kurumları yine ABD mahkemelerinde dava açma hakkı veren tasarı Riyad yönetiminin tepkisini çekti. Dönemin Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Adil Cübeyr, Başkan Obama'ya tasarıyla ilgili tepkilerini ifade eden bir mektup yazarak tasarının yasalaşması halinde Suudi Arabistan'ın ABD'deki 750 milyar dolarlık yatırımını çekebileceğini ifade etti.²²⁹

ABD'de kongre ve temsilciler meclisinin çoğunluğu tasarının onaylanmasını isterken Beyaz Saray'da başkanlığının son aylarına giren Obama ise Amerikan ulusal çıkarlarına

²²⁸ David Kenner and Kameal Al-Ahmad, "The US-Saudi Economic Relationship: More than Arms and Oil, Special Report", **King Faisal Center for Research and Islamic Studies**, March 2021, Riyad, p. 23; "Gulf states are becoming more adventurous investors", The Economist, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/06/15/gulf-states-are-becoming-more-adventurous-investors>, Erişim Tarihi: 23.01.2022.

²²⁹ Mark Mazzetti, "Saudi Arabia Warns of Economic Fallout if Congress Passes 9/11 Bill", New York Times, <https://www.nytimes.com/2016/04/16/world/middleeast/saudi-arabia-warns-of-economic-fallout-if-congress-passes-9-11-bill.html>, Erişim Tarihi: 23.01.2022; İsmail Akdoğan, "11 Eylül Yasası ve Riyad-Washington İlişkilerinin Geleceği", Ortadoğu Analiz, Kasım-Aralık 2016 Cilt: 8 Sayı: 77, ss. 39-41.

aykırı olduğu gerekçesiyle tasarının yasalaşmasına karşı çıkıyordu. Başkan Obama'nın tasarıya karşı çıkmasının en önemli nedeni ise İran ile imzalanan nükleer anlaşmadan dolayı kötü olan Suudi Arabistan-ABD ilişkilerinin daha fazla zarar göreceğini düşünmesiydi. Obama'nın açık bir şekilde veto edeceğini dile getirmesine rağmen tasarı Mayıs 2016'da Senatodan Eylül'de ise Temsilciler Meclisi'nden geçerek Beyaz Saray'a gönderildi. Obama hem sözcülerinin hem de kendisinin yaptığı açıklamaların arkasında durarak tasarıyı veto etti. Obama'nın vetosuna rağmen hem kongre hem de temsilciler meclisi tasarıyı tekrar onaylayarak yasalaşmasını sağladı ve 30 Eylül 2016 itibariyle JASTA yasası yürürlüğü girdi.²³⁰

JASTA'nın yasalaşmasının ardından Suudi Arabistan aleyhine davalar açıldı ancak bu durum Suudi Arabistan'ın ABD'deki varlıklarına ve Riyad-Washington arasındaki ilişkileri beklendiği kadar olumsuz etkilemedi. Bununla birlikte Suudi Arabistan'ın ABD'ye gönderdiği 750 milyar doları çekme tehdidinin gerçekliği kamuoyunda tartışılmaya devam etti.²³¹ JASTA yasa tasarısı ve yatırımların çekilmesi tehdidi Suudi Arabistan ve ABD arasında 1974'te yatırımlar üzerinden kurulan ilişkinin devam ettiğini göstermektedir. Her ne kadar ABD'nin Suudi sermayesine olan ihtiyacı 1970 ve 1980'lerdeki kadar çok olmasa da bu yatırımlar hali hazırda ABD finans sektörü ve şirketleri için önemini sürdürmektedir.

Suudi sermayesinin ABD'deki varlığının karşılıklı bağımlılık dışında bir diğer işlevi ise Riyad yönetimi için meşruiyet kaynağı haline gelmesi oldu. Yukarıda da değinildiği üzere 11 Eylül saldırılarından sonra Suudi Arabistan'ın rejim yapısına ve Riyad yönetiminin bazı politik uygulamalarına yönelik eleştiriler iyice atılmıştı. Bu durumun Suudi Arabistan'ın imaj çalışmalarına daha fazla kaynak ayırması ve ABD gibi ülkelerde daha fazla lobi faaliyeti yürütmesi gibi sonuçları oldu. Üniversitelere ve düşünce kuruluşlarına verilen destekler, çeşitli kuruluş ve organizasyonlara yapılan sponsorluklar, spor

²³⁰David Smith, "Congress overrides Obama's veto of 9/11 bill letting families sue Saudi Arabia", The Guardian, <https://www.theguardian.com/us-news/2016/sep/28/senate-obama-veto-september-11-bill-saudi-arabia>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.

²³¹ Tim Worstall, "Saudi Arabia's Threat To Sell Off \$750 Billion Of US Assets Over 9/11 Bill Is Pretty Empty Really", Forbes, <https://www.forbes.com/sites/timworstall/2016/04/17/saudi-arabias-threat-to-sell-off-750-billion-of-us-assets-over-911-bill-is-pretty-empty-really/?sh=cafaf1a43fdf>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.

kulüplerinin satın alınması gibi uygulamalar Riyad yönetiminin ülkesinin imajını düzeltmek için yaptığı bazı hamlelerdir.²³²

Son yıllarda varlık fonlarının satın alımları da Riyad yönetiminin ABD'deki meşruiyet kaynaklarından biri oldu. 2016'dan sonra ABD'de aktif bir şekilde hisse alımları yapan PIF'ın bu alımları Amerika kamuoyunun gündemini meşgul ederken Trump döneminde de Washington ile ilişkilerde MBS için bir meşruiyet kaynağı oldu. Zira Krallığın taht sırasının ikinci nesilden üçüncü nesle geçeceği bir zaman diliminde babasının tahta çıkışıyla önemli bir avantaj elde eden MBS için krallığın en güçlü müttefikinden alacağı destek oldukça kritik bir öneme sahipti. Trump'ın 2017'de Suudi Arabistan'a düzenlediği tarihi ziyaret sırasında imzalanan ve 350 milyar doları bulan silah satışının²³³ yanı sıra bir diğer anlaşma da PIF ile Amerikan merkezli Blackstone arasında imzalandı. Trump ile ziyarete katılan şirketin kurucusu Stephen Schwarzman ve PIF'ın CEO'su Yasin el-Rumayyan arasında imzalanan bu anlaşma Trump ve MBS arasındaki ilişkinin bir sonucu olarak yorumlanabilir.²³⁴

PIF MBS için Trump yönetimi ile girdiği ilişkide bir meşruiyet kaynağı iken ABD kamuoyunda kendi imajını oluşturmada da önemli bir rol oynadı. Nitekim 2018 yılındaki uzun ABD gezisinde PIF'ın yatırım yaptığı ya da yapma ihtimali bulunan tüm teknoloji şirketlerine ziyarette bulunan MBS, modern görüntüsü ve Suudi Arabistan'ın değişeceğine yönelik verdiği mesajlarla kamuoyunun dikkatini çekmeyi başardı. ABD'deki önemli yayın organları ve düşünce kuruluşları MBS'nin Suudi Arabistan için düşündükleri, kişisel hayatı ve ABD'deki yatırımlarıyla ilgili yorumlar ve tartışmalarla meşgul oldu.²³⁵

²³² Max Fisher, "How Saudi Arabia captured Washington", Vox, <https://www.vox.com/2016/3/21/11275354/saudi-arabia-gulf-washington>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.

²³³ "ABD ile Suudi Arabistan arasında 350 milyar dolarlık imzalar atıldı", Euronews, 20.05.2017, <https://tr.euronews.com/2017/05/20/abd-ile-suudi-arabistan-arasinda-350-milyar-dolarlik-imzalar-atildi>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.

²³⁴ Jessica Silver-Greenberg, Ben Protess and Michael Corkery "The Benefits of Standing by the President", New York Times, <https://www.nytimes.com/2017/08/19/business/the-benefits-of-standing-by-the-president.html>, Erişim Tarihi: 24.02.2022; "Uncovering Trump's ties to Saudi Investment Funds", Democracy Forward, <https://democracyforward.org/lawsuits/uncovering-trumps-ties-to-saudi-investment-funds/>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.

²³⁵ İbn Selman'ın kapak resmi olarak çıktığı Times dergisindeki röportajı için bkz. "Crown Prince Mohammed bin Salman Talks to TIME About the Middle East, Saudi Arabia's Plans and President Trump", <https://time.com/5228006/mohammed-bin-salman-interview-transcript-full/>; Shirin Ghaffary, "The Saudi Crown Prince met with tech VIPs this week in Silicon Valley, including Sergey Brin and Magic Leap's CEO", Vox, <https://www.vox.com/2018/4/6/17206358/saudi-crown-prince-visit-tech-silicon-valley>; "Ben

Muhammed bin Selman'ın ve Suudi sermayesinin Trump yönetimi tarafından ne kadar önemsendiğinin en bariz örneği Suudi gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın Ekim 2018'de İstanbul'daki Suudi Arabistan konsoloslukunda öldürülmesinin ardından ortaya çıktı. Türkiye'nin ortaya çıkardığı delillerin ardından cinayetin arkasında Suudi devletinin ve özellikle MBS'ye yakın isimlerin olması eleştiri ve baskıları onun üzerinde topladı. Kaşıkçı'nın Amerikan medyasının önemli yayın organlarından The Washington Post'ta yazıyor olması olayın ABD medyası tarafından daha da önemsenmesine neden oldu. Cinayetin detayları açıklandıkça en çok merak edilen konulardan biri ise ABD Başkanı Trump'ın bu konuda nasıl bir tutum takınacağı oldu. Trump ise olayla ilgili yaptığı açıklamalarda cinayetten dolayı üzüntülerini ifade ettikten sonra Suudilerle ilişkilerin değişmeyeceğini seçim sloganı “Önce Amerika” sözleri ile ifade etti. ABD istihbarat teşkilatı CIA'nın ifade ettiği, Kaşıkçı cinayetiyle ilgili Veliaht Prens üzerindeki şüphelere rağmen Prensi koruyan Trump, olaydan aylar sonra verdiği röportajda da MBS'yi kendisinin kurtardığını dile getirdi.²³⁶

Muhammed bin Selman için ABD ile ilişkiler Trump'tan sonra Demokrat Parti'nin adayı olarak başkan seçilen Joe Biden döneminde pek de iyi başlamadı. Trump'ın aksine İran ile yeniden bir anlaşma yapılmasına sıcak bakan Biden yönetimi, BAE ve Suudi Arabistan'ın hava operasyonları ile müdahalelerinin devam ettiği Yemen'de ise acil siyasi çözümden yana tavır aldı.²³⁷ Ancak MBS için daha kötü olan Başkan Biden'ın Suudi Arabistan ile ilgili konuları kendisiyle değil doğrudan babası Kral Selman ile görüşmek istemesi oldu. Babasının tahta geçmesinin ardından gücünün her geçen yıla artıran ve

Brimelow, Saudi Arabia's powerful crown prince met with everyone from Trump and Mattis to The Rock and Oprah on a crazy US tour”, Business Insider, <https://www.businessinsider.com/saudi-arabia-crown-prince-mohammed-bin-salman-us-trip-meetings-2018-3>; Tim Arango, “Oprah, Rupert Murdoch, Harvard: Saudi Prince's U.S. Tour”, New York Times, <https://www.nytimes.com/2018/04/06/world/middleeast/saudi-prince-mohammed-bin-salman-us.html>, Erişim Tarihi: 24.01.2022.

²³⁶ Aaron Blake, “The ugly story of Trump and Jamal Khashoggi is confirmed”, The Wahington Post, <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/02/26/why-intel-report-jamal-khashoggi-is-so-damning-trump/>; “Trump boasted he protected MBS after Khashoggi hit: Report”, Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/10/trump-boasted-he-protected-mbs-after-khashoggi-hit-report>, “Trump, Kaşıkçı cinayetinin ardından Muhammed bin Selman için 'onun kışını ben kurtardım' dedi”, BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54115756>, Erişim Tarihi: 24.01.2022

²³⁷ Michael Singh, “Biden's Iran Dilemma”, The Washington Institute, Şubat 2021, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/bidens-iran-dilemma>; Ehssan Alsharif, Zeynep Tüfekçi Gülay, “Yemen meselesini önceleyen Biden yönetimi, 'acil ateşkes ve siyasi çözümden' yana”, Anadolu Ajansı, 18.06.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yemen-meselesini-onceleyen-biden-yonetimi-acil-ateskes-ve-siyasi-cozumden-yana/2278369>, Erişim Tarihi: 24.01.2022.

babasının hastalığından dolayı fiilen krallığı yöneten MBS'nin, ABD Başkanı tarafından muhatap alınmaması veliaht prensin meşruiyeti konusunda soru işaretleri ortaya çıkardı.²³⁸ Bu durumdan oldukça rahatsız olan veliaht prens ise ABD ile ilişkileriyle ilgili açık mesajlar verdi. MBS aynı röportajda ülkesinin ABD'deki yatırımlarını da azaltabileceğini söyleyerek Washington yönetimini tehdit etti.²³⁹

JASTA yasa tasarısı, Kaşıkçı cinayeti ve Biden'ın MBS'yi muhatap almaması, Suudi Arabistan'ın ABD'deki yatırımlarının sadece ekonomik çıktıları olmadığını bunun yanında politik bir etkinliğinin de olabileceğini göstermesi noktasında önemli örneklerdir. JASTA ve Kaşıkçı vakalarında da Washington yönetimlerinin Suudi Arabistan lehinde davranmasının nedenleri arasında başka faktörler de gösterilebilir. Ancak yasa tasarısının geçmemesi için yatırımların tehdit olarak öne sürülmesi ve Trump'ın Kaşıkçı cinayeti konusunda Suudi Arabistan'ın sermaye gücüne işaret etmesi yatırımların etkinliğini göstermektedir. Özellikle MBS'nin Suudi Arabistan'daki politik gücünü artırmasında ve dış politikada manevra alanını genişletmesinde PIF'ın son yıllardaki etkinliği önemli bir rol oynamaktadır.²⁴⁰ Bunun yanında 2021 başında iktidara gelen Joe Biden'ın hali hazırda Suudi Arabistan'daki en güçlü figür olan veliaht prensi muhatap almaması karşısında Riyad yönetiminin cevabı yatırımların azaltılması mesajı içermektedir. Sonuç olarak Suudi Arabistan yönetimi en önemli müttefikine yaptığı büyük parasal yatırımı yeri geldiğinde politik olarak kullanmaktan geri durmamıştır.²⁴¹

Yatırımların politik olarak kullanılması karşılıklı bir bağımlılık oluşturma noktasında ve Suudi liderler için bir meşruiyet kaynağı olmasında etkili bir araç olarak görülmektedir. Ancak bu iki ülke arasındaki ilişkilerde yaşanan gelişmelerin tek nedeni yatırımlar olmayabilir. Suudi Arabistan'ın petrol rezervlerinin zenginliği, İslam dünyası için önemi, iki ülke arasındaki ticaret hacmi ya da ABD'li şirketlerin Suudi Arabistan'daki iş hacmi

²³⁸ Natasha Turak, "Biden's snub of Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman is a 'warning' signaling a relationship downgrade", CNBC, 17.02.2021, <https://www.cnn.com/2021/02/17/bidens-snub-of-saudi-crown-prince-mohammed-bin-salman-is-a-warning.html>, Erişim Tarihi: 24.01.2022.

²³⁹ "Saudi crown prince says kingdom could reduce U.S. investments", Reuters, 03.03.2022, <https://www.reuters.com/world/saudi-crown-prince-says-kingdom-could-reduce-us-investments-spa-2022-03-03/>, Erişim Tarihi: 24.04.2022

²⁴⁰ Stephan Roll, "A Sovereign Wealth Fund for the Prince: Economic Reforms and Power Consolidation in Saudi Arabia", **German Institute for International and Security Affairs**, SWP Research Paper 8 July 2019, Berlin, p. 6.

²⁴¹ Kristin Smith Diwan, "Sovereign Dilemmas: Saudi Arabia and Sovereign Wealth Funds", **Geopolitics**, 2009, Vol.14, No.2, pp. 345-359

de oldukça önemli faktörlerdir. Ancak Suudi Arabistan'ın ABD'deki yatırımlarının başlama hikâyesi ve Kaşıkçı, JASTA, MBS-Biden vakaları yatırımların Washington-Riyad arasındaki ilişkilerdeki önemini göstermektedir.

2.1.2. BAE'nin ABD ve Avrupa Ülkelerine Yatırımları

Uzun yıllar özerk bir şekilde İngiliz hâkimiyetinde kaldıktan sonra 1971'de bağımsızlığına kavuşan Birleşik Arap Emirlikleri yedi emirlikten oluşan bir siyasi yapıya sahiptir. Bu emirlikler içinde özellikle Abu Dabi ve Dubai öne çıkarken Abu Dabi emiri devlet başkanlığı, Dubai emiri ise Başbakanlık görevini yerine getirmektedir.²⁴² 1960'lı yılların ortasında petrolün bulunmasıyla ekonomik zenginliğe kavuşan BAE, hali hazırda 97,9 milyar varil petrol rezervi ile dünyadaki toplam petrol rezervlerinin yüzde 5,6'sına, 5,9 trilyon m³ doğalgaz rezervi ile de toplam rezervlerin yüzde 3,2'sine sahiptir.²⁴³ Düşük bir nüfusa (9,8 milyon) ve dar bir kara parçasına sahip olan BAE, sahip olduğu bu doğal kaynaklar sayesinde bölgenin dördüncü büyük ekonomisine sahiptir.

Bağımsızlığını ilan ettiği 1971'ten günümüze kadar BAE karar vericilerinin dış politikadaki hedefleri farklılaşsa da ülkenin ekonomik gücünün sağladığı imkânlar bu hedefler doğrultusunda kullanılmıştır. Kurucu emir ve BAE'nin 2004'e kadar dış politikasının mimarı olan Şeyh Zayed bin Sultan el-Nahyan ilk dönemlerinde komşuları körfez ülkeleri ve diğer Arap devletleriyle ilişkilerini ön plana alan bir politika izlemiştir. Bu politikası Arap merkezli ve idealist bir politika olarak tanımlanmaktadır.²⁴⁴ Arap-İsrail çatışmasının Arap ülkeleri üzerindeki etkisi bu politikanın temel nedeni olarak gösterilebilir. Şeyh Zayed, Filistinlilere bir yandan diplomatik alanda destek verirken diğer yandan da 1970-1990 yılları arasında 20 milyar dolardan fazla yardımla Filistin'e en çok destek veren Arap liderlerden biri olmuştur. BAE Emiri Filistin'e ek olarak Mısır, Suriye, Lübnan ve Ürdün gibi birçok ülkeye yardımlar yaparak Arap ülkelerine desteğini göstermiştir. BAE'nin cömert bir bağışçı olarak öne çıkması ve ılımlı politikası

²⁴² Joseph A. Kéchichian, **Power and Succession in Arab Monarchies**, Colarado: Lynne Rienner Publishers, 2008, p. 279

²⁴³ BP Statistical Review of World Energy 2021, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-oil.pdf>; <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-natural-gas.pdf>, Erişim Tarihi: 25.02.2022.

²⁴⁴ Abdulkhaleq Abdulla, "New Assertiveness in UAE Foreign Policy," Gulf News, 9.10.2012, <https://gulfnews.com/opinion/op-eds/new-assertiveness-in-uae-foreign-policy-1.1086667>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

Ortadoğu'daki birçok krizde de arabulucu ülke olarak öne çıkmasını sağlamıştır. İran-Irak Savaşı, körfez ülkeleri arasındaki anlaşmazlıklar ve Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi Ortadoğu'nun önemli kriz durumlarında BAE arabulucu ülke olarak ön plana çıkmıştır.²⁴⁵

Zayed'in Arap ve İslam ülkeleri odaklı bu dış politikası 1990'lı yıllarda değişmeye başladı. Irak'ın komşuları Kuveyt'i işgali BAE ve diğer körfez ülkelerinin güvenlik kaygılarının artmasına neden oldu. İşgali diplomasiyle engelleyemeyen Abu Dabi yönetimi, askeri güç bakımından da zayıf olduğu için ABD ile yakınlaşma politikası izledi. Bu doğrultuda BAE, Suudi Arabistan ve Kuveyt ile birlikte ABD öncülüğünde Irak'ı Kuveyt'ten çıkarmak için düzenlenen Çöl Fırtınası ve Çöl Kalkanı operasyonlarına 12 milyar dolarlık destek sağladı.²⁴⁶

Körfez Savaşı ile birlikte dış politikasında değişikliğe giden Şeyh Zayed, Arap ve İslam ülkelerini öncelemeyi bir kenara bırakarak daha proaktif bir dış politika izlemeye başladı. İlk olarak Mart 1994'de Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT)'na, 1996 Nisan'ında ise Dünya Ticaret Örgütüne (WTO) üye oldu. Bu adımla ABD merkezli uluslararası ticari sistemin içine dâhil olurken 1994 yazında ABD ile imzaladığı Savunma İşbirliği Anlaşması ile de bu ülkenin güvenlik şemsiyesi altına girmiş oldu.²⁴⁷ 11 Eylül 2001'de New York'ta düzenlenen terörist saldırısının faillerinden ikisinin Emirlikler vatandaşı olması tıpkı Suudi Arabistan-ABD ilişkilerini olumsuz etkilediği gibi BAE ile ilişkilerini de olumsuz etkiledi. Ancak BAE'nin ülke içinde aldığı önlemler ve Afganistan'ın işgaline bizzat asker göndererek katılması ilişkilerin hızlı bir şekilde düzelmesini sağladı.²⁴⁸

11 Eylül etkisinin yanı sıra 2000'li yıllarda BAE'nin hem ABD ile ilişkilerini hem de dış politikasını değiştiren iki önemli gelişme yaşandı. 2004 yılında ülkenin kurucusu Zayed bin Sultan el-Nahyan öldü ve yerine oğlu Halife bin Zayed geçti. Halife bin Zayed'in

²⁴⁵ Abdul-Monem al-Mashat, "Politics of Constructive Engagement: The Foreign Policy of the United Arab Emirates," Bahgat Korany and Ali Hillal Dessouki (ed.), **The Foreign Policies of Arab States: The Challenge of Globalization**, içinde (457-477) Cairo: American University of Cairo Press, 2008, p. 472.

²⁴⁶ Kristian Coates Ulrichsen, **The United Arab Emirates: Power, Politics and Policymaking**, New York: Routledge, 2017, p. 141.

²⁴⁷ <https://www.uae-embassy.org/uae-us-cooperation/security>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

²⁴⁸ The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy, Congressional Research Service, 28.10.2021, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RS/RS21852>, Erişim tarihi: 22.02.2022, p. 12, 18.

döneminde ülkenin dış politikasında etkili olan kardeşi Muhammed bin Zayed (MBZ) babasının ülkeyi “uluslararasılaştırma”²⁴⁹ politikasını hızla devam ettirdi.

İkinci önemli gelişme olarak ise 2002’den itibaren artmaya başlayan petrol fiyatları ülkenin gelirlerinin hızla artmasını sağladı (bknz. Tablo 16). Artan bu gelirler ülkenin ekonomik olarak daha güçlenmesinin yanı sıra izlenen dış politika için de önemli bir araç haline geldi. 1976’da kurulan ADIA ve 2017’de kurulan Mubadala gibi varlık fonları ile ABD başta olmak üzere birçok ülkeyle yatırım bağlantısı kuruldu. Bunun yanında üniversiteler ve düşünce kuruluşlarına para aktararak ve spor kulüpleri satın alınarak Abu Dabi yönetiminin söylem gücü ve imajı güçlendirilmeye çalışıldı. Bunlara ek olarak üçüncü bölümde görüleceği üzere dış yardımlar artırılarak özellikle Ortadoğu’da ülkenin nüfuzu artırılmaya çalışıldı.

Tablo 15: Yıllara Göre BAE’nin Gelir ve Harcamaları (Milyar dolar)

Yıl	Petrol ve Doğalgaz Gelirleri	Toplam Gelirler	Kamu Harcamaları	Yıl	Petrol ve Doğalgaz Gelirleri	Toplam Gelirler	Kamu Harcamaları
2001	14.063	16.688	25.993	2011	71.460	103.435	123.042
2002	11.144	15.580	23.585	2012	76.045	112.382	130.524
2003	15.449	20.970	24.897	2013	79.849	125.496	145.168
2004	19.965	25.800	26.125	2014	69.083	109.822	119.451
2005	30.327	39.184	28.436	2015	37.558	82.991	105.988
2006	44.867	54.776	34.303	2016	23.623	103.826	108.436
2007	47.996	62.287	43.492	2017	39.451	109.433	110.184
2008	73.335	104.543	75.067	2018	53.594	130.086	105.707
2009	33.323	63.846	106.438	2019	53.652	130.226	120.459
2010	46.230	76.793	93.679	2020	41.621	100.646	101.473

Kaynak: BAE İstatistik Merkezi (<https://fcsc.gov.ae/en-us>)

ABD kadar yoğun olmasa da BAE sermayesinin aktığı coğrafyalardan biri de Avrupa olmuştur. Abu Dabi yönetiminin uzun bir geçmişe sahip olduğu İngiltere, Avrupa ülkeleri arasında sermaye akışı bakımından öne çıkmaktadır. 2000’li yılların ortasından itibaren başlanan yatırımlar İngiltere’nin Brexit süreci ile AB’den ayrılmasının ardından daha da artmış görünmektedir. Bununla birlikte BAE sermayesinin bu ülkede spor kulüpleri satın alarak ve üniversiteler desteklenerek ABD’ye yönelik stratejisinden farklı bir politika izlediği görülmektedir.

²⁴⁹ Kristian Coates Ulrichsen, p. 151.

İngiltere'nin yanı sıra Almanya, Fransa ve İspanya gibi ülkelerde de yatırımlar yapan BAE kökenli şirket ve fonların bu ülkelerdeki yatırımları ABD ve İngiltere'ye göre oldukça azdır. Bununla birlikte özellikle son dönemde artan diplomatik ilişkiler ve Avrupa ülkelerinin Körfez ülkeleri ile ekonomik ilişkileri geliştirme çabası nedeniyle gelecek dönemde BAE yatırımlarının artması beklenmektedir. Nitekim BAE varlık fonlarının son dönemde Avrupa başkentlerinde ofisler açması da bunu göstermektedir.²⁵⁰ Çalışmanın bu bölümünde BAE'nin ABD ve İngiltere başta olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde gerçekleştirdiği yatırımlar ele alınarak bu yatırımların politik bir etkinliği olup olmadığı incelenecektir.

2.1.2.1. BAE'nin ABD Yatırımları

ABD ve Birleşik Arap Emirlikleri arasında 1990'lı yıllardan itibaren oluşan yakın ilişki 2000'li yıllarda daha da ilerledi ve özellikle 2005'ten sonra Washington yönetiminin bölgedeki müttefiklerinden biri BAE oldu. İlişkilerin bu derece ilerlemesinde BAE'nin bölgesel meselelerde stratejik olarak ABD ile ortak hareket etmesinin yanı sıra Emirliğin sahip olduğu ekonomik gücün de etkisi bulunmaktadır. 2021 sonu itibarıyla 23 milyar dolar ticaret hacmi ile BAE, ABD'nin bölgedeki en önemli ticari partnerlerinden biri²⁵¹ olmasının yanında Amerikan firmalarının da Emirlikler'de bazı sektörlerde ciddi yatırımları bulunmaktadır. Ekonomik bağlantıların en önemli ayağını ise BAE'nin ABD'deki doğrudan ve dolaylı olarak yaptığı yatırımlar oluşturmaktadır.

BAE kökenli sermaye ABD'de 2000'li yıllardan önce de yatırım yapmaktaydı. Rakamlar açıklanmadığı için elimizde yeterli bilgi olmasa da Abu Dabi yönetiminin tıpkı Suudi Arabistan gibi 1974'den sonra dış ticaret fazlasının bir kısmını ABD'de değerlendirdiği bilinmektedir.²⁵² Ancak 2000'li yıllarda hem petrol fiyatlarının artmasıyla yükselen gelirlerin etkisi hem de yeni Emirlerin ABD ile ilişkilerini daha da geliştirme isteği bu yatırımları daha da artırdı. Emirlikler vatandaşlarının ya da şirketlerinin yaptığı yatırımları bir kenara bırakırsak bile BAE varlık fonlarının ABD'deki yatırımlarının 250 ila 500 milyar dolar arasında olduğu tahmin edilmektedir. Emirliklerin en büyük iki fonu

²⁵⁰ Ahmet Üçağaç, "Birleşik Arap Emirlikleri 2016", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yılı 2016 içinde**, (291-308) İstanbul: Kadim Yayınları, 2017, s. 298.

²⁵¹ "United States Census Bureau", Foreign Trade, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5200.html>, Erişim Tarihi: 01.03.2022.

²⁵² Bknz. David E. Spiro, **The Hidden Hand of American Hegemony**.

ve aynı zamanda da ABD'deki yatırımları yapan varlık fonlarından ADIA'nın yatırımlarının yüzde 35-50'si, Mubadala'nın ise yatırımlarının yüzde 38'i Birleşik Devletler topraklarındadır.²⁵³

Bu yatırımların bir kısmı doğrudan yabancı yatırım şeklinde yapılırken bir kısmı ise özel sermaye ve varlık yönetimi şirketleri dolaylı yatırımlar şeklinde yapılmaktadır. OECD'nin doğrudan yatırımlar istatistiklerine bakıldığında BAE'nin ABD'deki DYY'leri 2000'li yıllardan önce hatta 2005'e kadar oldukça düşük rakamlarda seyretmektedir. ABD Hazinesinin 2008 yılından itibaren yayınladığı rakamlara bakıldığında ise (Bknz. Tablo 17) 2008'de 14,7 milyar dolar olan bu yatırımlar artarak 2020 sonu itibariyle 44,7 milyar dolara kadar yükselmiştir.²⁵⁴

Tablo 16: Yıllara Göre BAE'nin ABD'deki DYY Varlığı

2008	2009	2010	2011	2012
14.766	12.020	14.138	16.699	20.947
2013	2014	2015	2016	2017
24.262	26.208	24.978	24.904	30.463
2018	2019	2020		
33.350	35.220	44.725		

Kaynak: ABD Ticaret Bakanlığı

BAE'nin doğrudan yatırımlarının hemen hemen hepsi yine ülkenin varlık fonları tarafından şirket satın almalar ya da ortaklıklar vasıtasıyla yapılmaktadır. Tablo 19'da görüldüğü üzere ADIA ve Mubadala'nın bazı şirketlere %10'dan fazla sahip olduğu görülmektedir. Doğrudan yatırımlar BAE'nin ABD'deki yatırımların az bir kısmını oluştururken dolaylı yatırımların ilk kısmında ABD Hazine tahvillerine yapılan yatırımlar vardır. Aslında Abu Dabi yönetiminin bu tahvillere olan yatırımları Suudi Arabistan ile aynı tarihlere yani 1974'e kadar gitmektedir.²⁵⁵ Ancak Amerikan Hazinesi verileri açıklamadığı için sadece 2012 yılından sonrası net bir şekilde görülmektedir. Tablo 18'de

²⁵³ Abu Dhabi investment Authority, <https://www.adia.ae/en/investments>; Mubadala, <https://www.mubadala.com/en/our-portfolio>, Erişim Tarihi: 01.03.2022.

²⁵⁴ "Foreign Direct Investment in the U.S.: Balance of Payments and Direct Investment Position Data", Bureau of Economic Analysis, <https://www.bea.gov/international/di1fdibal>, Erişim Tarihi: 01.03.2022.

²⁵⁵ David E. Spiro, s. 128, 112.

görüldüğü üzere Abu Dabi yönetimi kurumlar aracılığı ile portföyünde son 10 yılda ortalama 45 milyar dolar tahvil bulundurmaktadır.²⁵⁶

Tablo 17: Yıllara Göre BAE'nin Portföyündeki ABD Hazine Tahvilleri Miktarı (Milyar Dolar)

Yıllar	Oca k	Şubat	Mart	Nisan	Mayı s	Haziran	Temmu z	Ağustos	Eylül	Ekim	Kası m	Aralık
2012	43.7	42.9	45.8	50.9	53.1	53.2	53.8	47.4	48.3	50	52.9	54
2013	39.5	38.9	34.4	35.1	36.3	38.4	40.2	40.2	42.7	46	41.1	44.2
2014	75.3	74.9	72.5	72.1	59.7	52.8	52.7	51.1	43	43.6	42.1	41.1
2015	69.5	68.2	71.5	70.9	71.2	72.8	71.4	72.5	72.8	79.5	82.1	77.9
2016	60.6	63	64.4	63.8	64.1	66	66.2	61.8	60.1	62.5	64.8	66.7
2017	57.7	58.2	57.7	54.3	55.9	59.9	58.8	60.5	60.6	63	61.7	61.2
2018	56.7	56.3	57.7	60	59	59.7	59.6	60	59.7	59.3	57.5	55.6
2019	40.7	39.9	38.4	37.3	49.3	49.3	51.5	53.2	55.7	55.6	54.5	55.9
2020	32.2	36.8	29.1	33.1	36.6	29.5	26.1	27.9	26.3	28	37.3	39.8
2021	33.8	50.6	45.6	43.7	57.3	60.8	58	58.7	58.1	53	48.6	44.8

Kaynak: ABD Hazine İstatistikleri

Tahviller dışında BAE varlık fonları yatırımlarının ağırlıklı kısmı gayrimenkul alımları, özel sermaye fonları ve varlık yönetimi şirketlerinden hisse alımı vasıtasıyla kurulan ortaklıklar, özellikle Silikon Vadisi'nde faaliyet gösteren şirketlerden hisse alımı gibi yöntemlerle yapılmaktadır. 2005'ten itibaren oldukça agresif bir şekilde ABD piyasasına atılan ADIA, Istithmar, Mubadala gibi fonlar birçok şirketten az veya çok hisse alarak ortaklıklar kurdu. Özellikle 2007'de Mubadala'nın 1,35 milyar dolara Carlyle Group'un yüzde 7,5'ünü alması, aynı yıl ADIA'nın 7,5 milyar dolar gibi yüksek bir rakamla Citi Group'a ortaklığı dikkat çekmektedir.²⁵⁷ Hisse alımlarının yanı sıra ABD'nin tanınmış firmaları ile teknoloji üzerine yatırım yapmak için oluşturulan ortak yatırım fonları da mevcuttur. Mubadala'nın 2008'de Boston General Electric ile kurduğu 8 milyar dolarlık ortak fon, 2015'de Soft Bank ile oluşturduğu 15 milyar dolarlık girişim fonu rakamsal açıdan en büyük ortak fonlardır.

2006-2008 yılları arasında yapılan birçok yatırımın ardından iki olay Abu Dabi'nin yoğun hisse alımlarının yavaşlamasına neden oldu. İlk ADIA'nın 2007'deki Citi Bank'a yaptığı yatırım nedeniyle kendisine yanlış bilgiler verildiğini iddia ederek bankaya dava açması

²⁵⁶ <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt>, Erişim tarihi: 02.02.2022.

²⁵⁷ Kristian Coates Ulrichsen, p. 159.

oldu.²⁵⁸ İkincisi ise 2008 yılında ABD’de başlayan ve birçok ülkeye sıçrayan küresel finans krizi oldu. Krizden en çok etkilenen finans sektöründe yoğun yatırımları olan BAE gibi ülkeler milyarlarca dolar zarar etti.²⁵⁹ 2009 yılında BAE’nin ekonomik olarak ikinci büyük emirliği ve aynı zamanda Istithmar ve Dubai World gibi fonların sahibi olan Dubai Emirliği’nin yaşadığı ekonomik kriz de bu fonların ABD piyasasındaki aktif yatırımlarını durdurdu. Bununla birlikte Abu Dabi’nin fonları küçük çaplı yatırımlarına 2010 ve 2011 yıllarında da devam ettiler. Haziran 2014’ten itibaren petrol fiyatlarında yaşanan ciddi düşüşler bu fonların hem ABD hem de diğer ülkelerdeki yatırım hareketlerini olumsuz etkiledi. Ancak 2018’den sonra Suudi Arabistan’ın varlık fonu PIF’la paralel bir şekilde Abu Dabi varlık fonları da ABD’deki yatırımlarını artırmaya başladı. Tabloda da görüldüğü üzere 2019-2021 arasında ADIA ve Mubadala’nın ABD’deki yatırımlarının değeri ortak fonlar dahil yaklaşık 25 milyar dolar civarındadır.

Tablo 19’daki rakamlar sadece hisse satışı yapan şirketlerin ya da varlık fonlarının açıklamaları ve medyaya düşen haberlerden derlenen yatırımları göstermektedir. Gizli tutulan ya da aracı finansal kuruluşları ile yapılan yatırımlar ise bundan çok daha fazladır. Örneğin ADIA bu ülkedeki gayrimenkul yatırımlarını Henley Holding Company şirket aracılığıyla yapmaktadır. Bunun dışında her iki fonun da finans, teknoloji, gayrimenkul sektörlerine aracı şirketler yardımıyla yatırımlar yaptığı bilinmektedir.²⁶⁰ Bir diğer örnek Mubadala’nın Soft Bank ile kurduğu 15 milyar dolarlık fon ile Uber ve WeWork gibi şirketlere yatırım yapmasıdır.²⁶¹

Tablo 18: BAE Varlık Fonlarının ABD Menşeli Şirketlerden Hisse Alımları

Şirket	Hisse (%)	Değer (dolar)	Varlık Fonu	Yıl
CSX World Terminals		1,15 Milyar	Dubai World	2006
Parella Weinberg Partners	-	100 Milyon	Istithmar	2006
Apollo Global Management	-	600 Milyon	ADIA	2006
Barney's Department Store	-	952 Milyon	Istithmar	2007

²⁵⁸ Nate Raymond, “Abu Dhabi fund loses crisis-related arbitration against Citigroup”, Reuters, 28 Mart 2017, <https://www.reuters.com/article/us-citigroup-lawsuit-idUSKBN16Z2K6>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁵⁹ Shalendra D. Sharma, “The Arab world amidst the global financial crisis of 2008–2009”, *Contemporary Arab Affairs*, Vol. 3, No. 1, (January 2010), p. 45; Richard Wray, “Revealed: how sovereign wealth funds were left nursing multibillion losses”, The Guardian, 22 Mart 2008, <https://www.theguardian.com/business/2008/mar/22/banking.investmentfunds>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁶⁰ “Exeter Sells 58 Million Square Foot US Industrial Portfolio to PSP Investments / ADIA Joint Venture For \$3.15 Billion”, Bloomberg, 17 Aralık 2015, <https://www.bloomberg.com/press-releases/2015-12-17/exeter-sells-58-million-square-foot-us-industrial-portfolio-to-psp-investments-adia-joint-venture-for-3-15-billion>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁶¹ Colin Powers, “The Ties That Bind: How Abu Dhabi Invests in its American Partnership”, Onario Research, March 2021, <https://norio-research.com/dollars-and-decadence-1/>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

Mandarin Oriental	-	340 Milyon	Istithmar	2007
MGM Mirage	-	5 Milyar	Dubai World	2007
Carlyle	7,5	1,35 Milyar	Mubadala*	2007
Citi Group	4,9	7,5 Milyar	ADIA	2007
Ares	20	375 Milyon	ADIA	2007
Och-Ziff Capital LLC	9,9	1 Milyar	Dubai Int. Capital	2007
Chrysler Building	90	800 Milyon	Mubadala	2008
Advanced Micro Devices	8,1	622 Milyon	Mubadala	2015
Boston General Electric	-	8,5 Milyar	Mubadala*	2008
John Buck	24,9	-	Mubadala	2008
Hyatt Hotels Group	11	140 Milyon	ADIA	2009
The Raine Group	9	-	Mubadala	2010
Carlyle	-	500 Milyon	Mubadala	2010
XOJET		20 Milyon	Aabar	2010
Goldman Sachs	100	475 Milyon	ADIA	2011
Soft Bank	-	15 Milyar	Mubadala*	2017
Madison Avenue	25	900 Milyon	ADIA	2019
PE Silver Lake Partners	5	2 Milyar	Mubadala	2020
Apollo Global Management	-	1 Milyar	Mubadala	2020
BlackRock	-	1,1 Milyar	Mubadala	2021
Sempra Infrastructure	10	1,8 Milyar	ADIA	2021
McAfee	100	14 Milyar	ADIA*	2021
Cartera	-	250 Milyon	Mubadala	2021
Blackstone	-	2,8 Milyar	ADIA*	2021
LandMark Properties	-	500 Milyon	ADIA	2021
Thoughtworks	-	720 Milyon	Mubadala*	2021
Crow Holding	-	1 Milyar	Mubadala*	2021
Medline	-	1 Milyar	ADIA	2021

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve varlık fonlarının internet sayfalarındaki bilgilerden derlenmiştir.

ADIA'nın 697,8 milyar dolarlık portföyünün yüzde 35-50'si ABD'de bulundurduğu²⁶² dikkate alındığında en az 245 milyar dolar, Mubadala'nın 230 milyar dolarlık fonunun %38'i dikkate alındığında ise 87,4 milyar doların Birleşik Devletler ekonomisinde bulunduğu ortaya çıkıyor. Bu iki varlık fonunun ABD'deki toplam yatırımlarının değeri ise minimum 332,4 milyar dolara ulaşıyor. Diğer fon ya da kuruluşların da yatırımları düşünüldüğünde bu rakamın daha yüksek olduğu tahmin edilebilir.

1970'lerde başlayan ve 2000'li yıllarda yüzlerce milyar dolara ulaşan bu yatırımların politik bir işlevinin olup olmadığı sorusu bu çalışmanın temel araştırma sorularından

* Aynı satırda yer alan firmalarla kurulan ortak fonlardır.

²⁶² ADIA, Investments, <https://www.adia.ae/en/investments>, Erişim Tarihi: 23.04.2022.

biridir. BAE'nin ABD'deki yatırımlarının ayrıntılarına inildiğinde ve Washington yönetimiyle çok taraflı ilişkisine bakıldığında bu yatırımların politik bir işlevi olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle Abu Dabi yönetimi yatırımları ABD ile ilişkilerinde bir dış politika aracı olarak kullanmakta ve bu durumdan siyasi menfaat sağlayabilmektedir.

BAE yatırımlarının politik bir işleve dönüşmesinin ABD kaynaklı iki önemli nedeni vardır. İlk olarak yatırımların rakamsal büyüklüğü ABD'deki karar alıcılarda ya da karar alıcıları etkileyen çevrelerde Abu Dabi yönetiminin göz ardı edilmesini engellemektedir. ABD gibi dünyanın en büyük ekonomisi için 500 milyar dolara varan bir yatırım varoluşsal bir tehdit olmayabilir. Ancak bu yatırımların çekilmesi piyasalarda belirsizlik oluşturabilir ve yoğunlaştığı sektörlerdeki maliyetleri ağır olabilir. Bunun yanında yapılan yatırımların istihdam yaratıcı etkisi de vardır. Dubai World'un MGM Mirage ile birlikte 2009 yılında Las Vegas'ta kurduğu büyük eğlence kompleksinin alt yapı yatırımları ile birlikte binlerce kişiye istihdam sağladı.²⁶³ Bununla bağlantılı olarak ikinci neden ise bu yatırımların oldukça stratejik bir şekilde yapılmasıdır. BAE varlık fonlarının ABD'deki yatırımlarına bakıldığında özellikle üç sektöre yöneldiği görülmektedir: Teknoloji, finans ve gayrimenkul. Bu üç sektör de ABD ekonomisinin 1990'lardan sonraki yükselişinde oldukça kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla BAE'nin bu sektörlerde yatırımları ABD ekonomisini doğrudan ilgilendirmektedir.²⁶⁴

Abu Dabi yönetimi ABD'deki varlıklarını bilinçli bir şekilde kendi siyasi çıkarları için kullanmaktadır. Bunu yaparken ilk olarak yatırımları aracılığı ile sahip olduğu bağlarla siyasi karar vericileri etkilemeye çalışmaktadır. Örneğin Mubadala'nın 2007 yılında 7,5 milyar dolar, 2010'da da 500 milyon dolar daha yatırım yaptığı Carlyle Group hamlesi oldukça stratejiktir. Küresel bir varlık yönetimi şirketi olan Carlyle Group, ABD'nin savunma sanayinde faaliyet gösteren birçok firmayla bağlantısı olan bir şirkettir. Bundan daha önemlisi ise eski başkanlardan George Bush ve eski dışişleri bakanlarından James

²⁶³ Chris Reiter, "Dubai World to invest in MGM Mirage", Reuters, 22.08.2007, <https://www.reuters.com/article/us-mgmmirage-dubaiworld-idUSN2241435520070822>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁶⁴ Colin Powers, "Dollars and Decadence Making Sense of the US-UAE Relationship", Onario Research, March 2021, <https://noria-research.com/dollars-and-decadence-1/>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

Baker'ın da aralarında olduğu birçok politikacı ile Carlyle Group'un organik bağları vardır.²⁶⁵

BAE'nin Carlyle Group'a yaptığı büyük yatırımın sadece ekonomik getiri amaçlı olmadığını iki ülke arasındaki savunma alanında yapılan işbirliği de ortaya koymaktadır. Zira 2000'li yıllarda ABD savunma sanayisinin Ortadoğu'daki en önde gelen müşterilerinden biri BAE'dir. Özellikle İran'ın nükleer çalışmalarından sonra savunma harcamalarını artıran Abu Dabi yönetimi insan kaynağı kısıtlı olan ordusunu teçhizat ve eğitim olarak geliştirebilmek için ABD'ye başvurdu. ABD ise hem silah satışı hem de askeri eğitim anlamında BAE'ye tam destek oldu denilebilir.²⁶⁶ 2011 yılında ABD'den füzesavar sistemi (THAAD) ithal etmeyi başaran BAE, bu silaha bölgesinde sahip olan ilk ülke oldu. Buna ek olarak Suudi Arabistan ve Katar da başvurmasına rağmen Trump döneminde yapılan anlaşmayla İsrail'den sonra F-35 alımı onaylanan ilk ülke yine BAE oldu.²⁶⁷ ABD'li karar alıcıların bu konudaki desteklerinin tek nedeni elbette BAE'nin bu ülkedeki bağlantıları olmayabilir. Örneğin bölgesel konularda BAE'nin ABD ile ortak hareket etmesi de önemli bir faktördür. Ancak bölgede İsrail ile birlikte bu silahlara en kolay ulaşan devletin BAE olmasında bu bağlantıların etkisi göz ardı edilemez.

Abu Dabi'nin bir diğer varlık fonu ADIA'nın Blackstone firmasıyla kurduğu 2,8 milyar dolarlık ortak girişim fonu da politik yönüyle öne çıkan bir yatırımdır. Suudi Arabistan'ın ABD'deki yatırımlarının incelendiği bölümde de değinildiği gibi ABD Başkanı Trump'ın Suudi Arabistan ziyaretinde kendisine eşlik eden Blackstone'un kurucusu Stephen Schwarzman alt yapı yatırımları için PIF'den 20 milyar dolarlık bir katılım için Riyad

²⁶⁵ Dan Briody, **The Iron Triangle: Inside The Secret World of the Carlyle Group**, New York: John Wiley & Sons, 2004; Oliver Burkeman and Julian Borger, "The ex-presidents' club", The Guardian, 31 Ekim 2001, <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/31/september11.usa4>, Erişim Tarihi: 10.02.2022.

²⁶⁶ Melisa Dalton and Hijab Shah, "Evolving UAE Military and Foreign Security Cooperation: Path Toward Military Professionalism", **Carnegie Middle East Center**, 12 Jan 2021, <https://carnegie-mec.org/2021/01/12/evolving-uae-military-and-foreign-security-cooperation-path-toward-military-professionalism-pub-83549>; "U.S. Security Cooperation With the United Arab Emirates", **Bureau of Political-Military Affairs**, 25 June 2021, <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-the-united-arab-emirates/>, Erişim Tarihi: 10.02.2022.

²⁶⁷ BAE'nin F-35 alımı ile ilgili karar Demokratların adayı olarak seçimi kazanan Joe Biden'ın göreve gelmesinin ardından askıya alındı.

Jim Wolf, "U.S. in \$3.5 billion arms sale to UAE amid Iran tensions", Reuters, 21 December 2011, <https://www.reuters.com/article/us-usa-uae-iran-idUSTRE7BU0BF20111231>; İdiris Okuducu, "Trump görevinin son gününde BAE'ye F-35 savaş uçağı satışına onay verdi", Anadolu Ajansı, 20 Ocak 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-gorevinin-son-gununde-baeye-f-35-savas-ucagi-satisina-onay-verdi/2117254>, Erişim Tarihi: 10.02.2022.

yönetimi ile anlaşma yapmıştı. ADIA da Trump yönetimine yakınlığı ile bilinen şirketle ortak girişim fonu kurarak stratejik bir yatırım yaptı.²⁶⁸ Mubadala'nın bir diğer stratejik yatırımı ise 8,7 trilyon dolarlık bir varlığı yönettiği bilinen Blackrock şirketidir. Şirketin ana hissedarlarından biri olan Mubadala, Blackrock'ın yatırım yaptığı birçok şirketle de dolaylı olarak bağlantılar kurmaktadır. Varlık yönetimi ayağında Mubadala'nın ortak fon kurduğu bir diğer şirket ise Silikon Vadisi'ndeki teknoloji firmalarını finanse eden Apollo Manegemet firmasıdır. Mubadala her iki şirkete de yatırım yaparak ABD'nin finans ve teknoloji sektörüyle bağlantılar kurmaktadır.²⁶⁹

Abu Dabi ve Dubai Emirlikleri özellikle 2000'li yıllarda bir finans ve ticaret merkezi olmak için yatırımlar yapmış ve bu yönde de oldukça başarılı olmuşlardır. Buna rağmen halen varlıklarının büyük kısmını ABD piyasalarında tutmaları sadece ekonomik getirilerle açıklanamaz. Üstelik 2008 Krizi'nde karşı karşıya kaldıkları kayıplara rağmen bu politikalarının devam etmesi aslında bu yatırımlarla kurulan bağlantıların BAE için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. BAE'nin 2010'lu yıllarda bölgesel meseleler ve kendi iç sorunlarıyla ilgili birçok konuda ABD'nin politikalarına etki etmek için bu bağlantıları kullandığı görülmektedir. Bunu yaparken bir yandan ABD medyası ve siyasetinde BAE ile ilgili olumsuz durumların konuşulmasını engellemeye çalışırken bir yandan da bölgede rakip olarak gördüğü Müslüman Kardeşler ve Katar'la ilgili algıları olumsuzla çevirmeye çalışmaktadır.²⁷⁰

2010 sonunda Mısır'da başlayarak Ortadoğu'da birçok ülkeye sıçrayan Arap Ayaklanmaları'nın 2013'de Mısır'daki darbe ve Suriye'deki iç savaşla birlikte tersine dönmesinin ardından ön plana çıkan ülkelerden biri de BAE oldu. Mısır'da askeri darbeye destek veren Abu Dabi yönetimi, Yemen'de Suudi Arabistan ile birlikte İran destekli Ensarullah'a karşı operasyonlara öncülük etti. Libya'da BM'nin onayladığı hükümete

²⁶⁸ Blackstone, Blackstone commits up to \$2.8 billion to acquire controlling stake in Mphasis; ADIA, UC Investments and other long-term investors to co-invest, 26 April 2021, <https://www.blackstone.com/news/press/blackstone-commits-up-to-2-8-billion-to-acquire-controlling-stake-in-mphasis-adia-uc-investments-and-other-long-term-investors-to-co-invest/>; Kate Kelly, In Trump, Stephen Schwarzman Found a Chance to Burnish His Legacy, 19 Jan 2021, <https://www.nytimes.com/2021/01/19/business/schwarzman-blackstone-trump.html>, Erişim Tarihi: 10.02.2022.

²⁶⁹ Colin Powers, "The Ties That Bind: How Abu Dhabi Invests in its American Partnership", Onario Research, March 2021, <https://norio-research.com/dollars-and-decadence-1/>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁷⁰ William Hartung, "Is Mohammed bin Zayed a Bad Influence on U.S. Foreign Policy?", Forbes, 16.01.2020, <https://www.forbes.com/sites/williamhartung/2020/01/16/is-mohammed-bin-zayed-a-bad-influence-on-us-foreign-policy/?sh=53d3c2f43efb>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

karşı isyan eden darbeci Halife Hafter'e de destek veren BAE, Tunus da ise Nahda hareketine karşı diğer grupları desteklemektedir.²⁷¹ Abu Dabi yönetiminin bölgesel nüfuz mücadelesinin bir diğer ayağı ise özellikle ABD ve diğer batılı ülkelerin bu konuda desteğini almak ya da Yemen'deki hak ihlallerinde olduğu gibi bu ülkelerin sessiz kalmasını sağlamaktır.²⁷²

Yemen'de uzun yıllar iktidarda olan Ali Abdullah Salih'in istifasının ardından başlayan iç çatışmada İran destekli Ensarullah (Husiler)'in ülkenin büyük kısmında kontrolü ele geçirmesi Suudi Arabistan öncülüğündeki Arap ittifakının bu ülkeye Kararlılık Fırtınası operasyonu ile sonuçlandı.²⁷³ 2015 Mart'ında başlayan operasyonlarda Suudi Arabistan ile birlikte öne çıkan ülke Birleşik Arap Emirlikleri oldu. Obama döneminde ABD'den silah ve istihbarat desteği almayı başaran bu iki ülke Trump döneminde ise Washington yönetiminin tam desteğini gördü.²⁷⁴ Silah ve istihbarat desteğinin yanı sıra BM'nin Yemen'de savaş suçu işlendiğine dair raporu ABD tarafından görmezden gelindi.²⁷⁵

Arap Ayaklanmaları'nın en yakından takip edildiği Mısır'da ilk demokratik seçimlerde iktidara gelen Müslüman Kardeşler'in 2013'de askeri darbeye devrilmesinin ardından darbecilere en çok destek veren ülkeler yine Suudi Arabistan ve BAE oldu. Müslüman Kardeşleri bölge siyasetinden tasfiye etmeyi hedefleyen Abu Dabi yönetimi, bir yandan kendi sınırları içindeki İhvan mensuplarını tutuklarken bir yandan da diğer ülkelerdeki İhvan teşkilatlarının kapatılması için çalıştı. Bununla da yetinmeyen Abu Dabi yönetimi Batılı ülkelerdeki bağlantıları vasıtasıyla İhvan'ı bu ülkelerin terör listesine aldirmaya çalıştı. ABD siyasetinin merkezini oluşturan Senato ve Temsilciler Meclisi'nde İhvan'ın terör örgütü olduğuna dair programlar düzenlendi. Trump yönetimini Müslüman

²⁷¹ İdiris Okuduci, "BAE ve Suudi Arabistan Arap Baharı'ndan bu yana bölgede demokrasi karşıtı yapıları destekliyor", 17.12.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bae-ve-suudi-arabistan-arap-baharindan-bu-yana-bolge-de-demokrasi-karsiti-yapilari-destekliyor/2080055>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁷² Colin Powers, "Swaying Washington: How Abu Dhabi Exploits Political Decadence", Onario, Mart 2021, <https://noria-research.com/dollars-and-decadence-2/>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁷³ "Yemen'de 'Kararlılık Fırtınası' operasyonu", Anadolu Ajansı, 26.03.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-kararlilik-firtinasi-operasyonu/63227>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁷⁴ "Yemen: The Graveyard of the Obama Doctrine", The Atlantic, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/09/yemen-saudi-arabia-obama-riyadh/501365/>, "Bonnie Kristian, Trump copied Obama's failure in Yemen", The Hill, 29.12.2020, <https://thehill.com/opinion/white-house/531891-trump-copied-obamas-failure-in-yemen>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁷⁵ "UN Human Rights Council, Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014", 28 September 2020, <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/GEE-Yemen/2020-09-09-report.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

Kardeşleri terör listesine almak için ikna etmeye çalışan BAE ve Suudi Arabistan, bu hedefine de oldukça yaklaşmıştı.²⁷⁶

Abu Dabi yönetimi, Mısır'da gerçekleşen darbenin ardından Müslüman Kardeşler ve sonrasında İran'a karşı yürütülen mücadele konusunda ayrılığa düştükleri Katar'ı da hem bölgede hem Batı dünyasında düşmanlaştırmaya çalıştı. Haziran 2017'de BAE, Suudi Arabistan, Mısır ve Bahreyn'in bu ülkeye uyguladığı ablukanın ardından Washington yönetiminden destek alınmaya çalışıldı. Trump'ın Katar'ın aşırılıkları desteklediğini ileri sürdüğü tweetiyle bu hedefine de kısmen ulaştı.²⁷⁷

BAE'nin taraf olduğu bölgesel konularda Washington yönetiminin politikalarını etkileme girişimleri sadece yatırımlar vasıtasıyla kurduğu bağlantılarla gerçekleşmiyor. Buna ek olarak ABD'nin önde gelen birçok düşünce kuruluşu Abu Dabi yönetimi tarafından fonlanmaktadır. Aspen Enstitüsü, Atlantik Konseyi, Belfer Merkezi, Brookings Enstitüsü, The Carnegie, Amerikan Gelişim Merkezi, Uluslararası Çalışmalar Merkezi ve Rand Corporation düşünce kuruluşlarının yukarıda bahsi geçen bölgesel meselelerin gerçekleştiği 2014-2018 yılları arasında BAE'den 15,4 milyon dolar destek aldığı ortaya çıktı. Bu rakam Abu Dabi yönetiminin bu dört yılda ABD'li düşünce kuruluşlarını Norveç ve Birleşik Krallık'tan sonra en çok destekleyen üçüncü ülke olduğunu göstermektedir.²⁷⁸ Bunlara ek olarak Abu Dabi yönetiminin 2016 ve 2017 yıllarında Washington merkezli Ortadoğu Enstitüsü'ne gizlice 20 milyon dolar aktardığı ortaya çıktı.²⁷⁹ Bu miktarlar BAE'nin ABD'deki yatırımlarına göre çok az olsa da dış politikanın gündemine etki edebilmek için oldukça stratejik hamlelerdir.

²⁷⁶ Mohamed-Ali Adraoui, "Part II: The United States and The Egyptian Muslim Brotherhood: Understanding a Chaotic History", **Georgetown Journal of International Affairs**, 12.05.2019, <https://www.georgetownjournalofinternationalaffairs.org/online-edition/2019/5/7/qfaw03tmlswuveulpssnmxzdrqh82x>; Bknz. The Muslim Brotherhood's Global Threat, <https://docs.house.gov/meetings/GO/GO06/20180711/108532/HHRG-115-GO06-Transcript-20180711.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.

²⁷⁷ Marc Lynch, "How Trump's alignment with Saudi Arabia and the UAE is inflaming the Middle East, The Qatar Crisis", , **The Project on Middle East Political Science**, October 2017, p.33.

²⁷⁸ BenFreeman, "Foreign Funding of Think Tanks in America, The Center for International Policy", Haziran 2020, https://static.wixstatic.com/ugd/3ba8a1_4f06e99f35d4485b801f8dbfe33b6a3f.pdf; Aditi Bawa and Ben Freeman, "Is the UAE buying silence at US think tanks?", **Responsible Statecraft**, 10.08.2021, <https://responsiblestatecraft.org/2021/08/10/is-the-uae-buying-silence-at-us-think-tanks/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

²⁷⁹ Ryan Grim, "Gulf Government Gave Secret \$20 Million Gift to D.C. Think Tank", 10.08.2017, <https://theintercept.com/2017/08/09/gulf-government-gave-secret-20-million-gift-to-d-c-think-tank/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

Sonuç olarak Birleşik Arap Emirlikleri yüksek miktardaki yatırımlarını ABD ile olan ilişkilerine hatta ABD'nin Ortadoğu politikasına etki etmek için kullanmakta ve bazı durumlarda da başarılı olmaktadır. Yatırımların büyüklüğü ve bu yatırımların stratejik kullanımıyla kurulan bağlantılar bu sonucun ortaya çıkmasını sağlamaktadır. ABD ekonomisinin en önemli sektörlerinde milyarlarca dolarlık yatırımlar Washington yönetiminin ya da bu yönetimi etkileyen çevrelerin Abu Dabi yönetimine bakışını etkilemektedir. Bu kadar büyük bir ekonomi için bu yatırımların yoksunluğu elbette üstesinden gelinebilir bir durumdur ama çekilmesi durumunda piyasalarda oluşacak istikrarsızlık da karar alıcıların istemeyeceği bir durumdur. Bunun yanında bu yatırımlarla kurulan bağlantılar (Carlyle Group örneğinde olduğu gibi) yatırımların ne amaçla kullanıldığını da gösteren somut bir delildir.

Bu çalışma ABD-BAE ilişkilerindeki olumlu gelişmelerin tek sebebinin bu yatırımlar ve iç içe geçmiş bağlantılar olduğunu iddia etmemektedir. Elbette BAE'nin ABD ile belirli konularda ortak hareket etmesi ve iki ülke arasında uzun yıllardır süre gelen ittifak ilişkisi de bu konuda oldukça etkili faktörlerden biridir. Ancak Abu Dabi yönetimin özellikle 2011-2021 yılları arasındaki dönemde ABD dış politikasındaki etkisini sadece bu gibi nedenlerle açıklamak fazla indirgemeci olabilir. Buna ek olarak Abu Dabi yönetiminin bu gücüyle Washington yönetiminin Ortadoğu politikasını kontrol ettiği de düşünülmemelidir. Burada bahsedilen etkileme çabası ve bunun Yemen ve Müslüman Kardeşler gibi vakalarda etkili olduğudur. Nitekim Obama döneminde 2015 yılında İran ile imzalanan Kapsamlı Ortak Eylem Planı olarak isimlendirilen ve İran'ın nükleer faaliyetlerini kısıtlayan anlaşma BAE ve Suudi Arabistan'ın istemediği bir anlaşmaydı. Ancak bu durum Obama'yı ikna etmek için yeterli olmadı. Bu çalışmada ileri sürülen argüman yatırımların aksi durumda olmayacak bir duyarlılık yarattığı ve ABD'de Abu Dabi yönetimini daha güçlü hale getirdiğidir.

2.1.2.2. BAE'nin İngiltere ve Avrupa Ülkelerine Yatırımları

Birleşik Arap Emirlikleri'nin varlık fonları 2000'li yıllarda artan petrol gelirler ile oluşturdukları yüksek miktardaki fonlarla Avrupa ülkelerine de yatırımlar yapmaya başladılar. ADIA, Mubadala, Istithmar ve Dubai International Capital gibi fonların Avrupa yatırımları rakamsal olarak ABD'deki ile kıyaslanacak kadar yüksek olmasa da

bu ülkelerde de belirli bir yatırıma sahiptirler. Bu yatırımlar İngiltere, Almanya, İtalya ve Fransa gibi gelişmiş Batı Avrupa ülkelerine yoğunlaşmaktadır.

Yatırımların rakamsal olarak düşük olması ve ABD'deki gibi stratejik sektörlerle yoğunlaş(a)maması nedeniyle bu yatırımların Abu Dabi yönetimiyle Avrupa ülkelerindeki ilişkilerde bir etkinliğinin olduğunu söylemek zordur. Ancak özellikle son yıllarda bu varlık fonları Avrupa piyasasında daha aktif olmaya başladı. Bu aktiflik içinde reel ve finans sektörünün yanı sıra spor ve sanat gibi alanlarda olması da özellikle dikkat çekmektedir.

BAE'nin varlık fonlarının Avrupa ülkeleri arasında en aktif faaliyet gösterdiği ülke İngiltere'dir. Körfez bölgesinin diğer küçük devletleri gibi BAE de 1971'te bağımsızlığını kazandığı İngiltere ile özel bir ilişkiye sahiptir. Nitekim politik ilişkiler ekonomik ilişkilere de yansımış ve İngiltere, uzun zamandır BAE'nin önemli ticari partnerlerinden biri olmuştur. Buna ek olarak BAE'de faaliyet gösteren yabancı firmalar arasında da İngiltere ağırlıklı ülkelerden biri olmuştur.²⁸⁰

Abu Dabi ve Dubai kökenli varlık fonları ve şirketlerinin aktif olmaya başladığı 2005 yılında en dikkat çekici yatırımlar ABD ile birlikte İngiltere'de yapıldı. Dubai Uluslararası Limanları (Dubai Ports International)'nın 2005'de İngiltere'nin en eski nakliye şirketlerinden Peninsular and Oriental Steam (P&O)'in çoğunluk hissesini 5,7 milyar dolara (3,3 milyar sterlin) alması hem Avrupa hem de İngiltere'deki ilk büyük çaplı yatırımdır.²⁸¹ Bundan bir yıl sonra Dubai varlık fonu Istithmar İngiltere'nin önemli bankalarından Standard Chartered PLC'den 1 milyar sterlin değerinde hisse alırken Dubai International Capital ise Nasdaq üzerinden 4 milyar dolar katılımla Londra borsasının yaklaşık 3'te birini aldı.²⁸² Son olarak Abu Dabi'nin en büyük varlık fonu ADIA 2008

²⁸⁰ Department of International Trade, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/105328/0/united-arab-emirates-trade-and-investment-factsheet-2022-02-10.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

²⁸¹ Heather Timmons, "Dubai to Buy P&O, British Shipping Line, for \$5.7 Billion", The New York Times, 30.11.2005, <https://www.nytimes.com/2005/11/30/business/worldbusiness/dubai-to-buy-po-british-shipping-line-for-57-billion.html>, Erişim Tarihi: 19.03.2022.

²⁸² Julia Werdigier, "Dubai bourse buys stake in Nasdaq and London Exchange", The New York Times, 20.09.2007, <https://www.nytimes.com/2007/09/20/business/worldbusiness/20iht-deals.4.7587910.html>; "Istithmar buys \$1b stake in Standard Chartered", Khaleej Times, 7 Ekim 2006, <https://www.khaleejtimes.com/business/istithmar-buys-1b-stake-in-standard-chartered>, Erişim Tarihi: 19.03.2022.

Krizi sırasında İngiltere'nin en büyük bankalarından Barclays'a 3,5 milyar sterlin yatırım yaparak kriz sırasında İngiliz finans sektörüne destek verdi.²⁸³

Abu Dabi ve Dubai varlık fonları İngiltere'de 2009 yılına kadar oldukça aktif bir şekilde yatırım yaptıktan sonra hem küresel krizin etkileri hem de hükümetlerin varlık fonları üzerindeki artan şüphesi nedeniyle bu politikaları değiştirdi. Tablo 20'de görüldüğü üzere son yıllara kadar bu fonların İngiltere piyasasında olmadıkları görülmektedir. Özellikle Dubai Uluslararası Limanları'nın İngiltere'de ve ABD'de birçok limanın işletme hakkına sahip olan P&O'yu satın alması her iki ülkenin de güvenlik kaygılarının artmasına neden oldu.²⁸⁴ Yukarda da bahsedildiği üzere varlık fonlarının başta ABD olmak üzere Batılı ülkelerin finans sektöründe yaşanan büyük kriz nedeniyle yaşadıkları milyarlarca dolar zarar da yatırımların azalmasının bir diğer nedenidir.

Abu Dabi varlık fonları 2018'den sonra İngiltere'de önemli yatırımlar yapmaya devam ettiler. İngiltere'nin önemli emeklilik fonu Pension Insurance Corporation'nın yüzde 21,4'lük hissesini alan ADIA, sonraki yıl özel sermaye fonu CVC Capital'in yüzde 30'unu portföyüne ekledi.²⁸⁵ 2021'de Sigorta şirketi Ardonagh'ın yüzde 8'ini 7,5 milyar dolar bedel ile satın alan ADIA, emlak sektöründe faaliyet gösteren Greyster şirketi ile 2,2 milyar sterlin değerinde ortak bir yatırım fonu oluşturdu.²⁸⁶ Varlık fonlarının 2000'li yıllardan itibaren aldığı ve sattığı şirket hisseleri, banka mevduatları ve tahvillerin toplam

²⁸³ Eric Ellis, "Revealed: The truth about Barclays and the Abu Dhabi investment", Euromoney, 30.05.2013, <https://www.euromoney.com/article/b12k9h0p0xf/revealed-the-truth-about-barclays-and-the-abu-dhabi-investment>, Erişim Tarihi: 19.03.2022.

²⁸⁴ "Dubai ports takeover prompts backlash", Financial Times, 16.02.2006, <https://www.ft.com/content/d8156740-9f3f-11da-ba48-0000779e2340>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

²⁸⁵ CVC, "CVC funds sign agreement for ADIA to acquire 30% of Domestic & General", 10 July 2019, <https://www.cvc.com/media/press-releases/2019/cvc-signs-agreement-adia-acquire-30-of-d-g>; Pedro Gonçalves, "Abu Dhabi Investment Authority buys 21% stake in pensions giant PIC", International investment, 20 June 2018, <https://www.internationalinvestment.net/internationalinvestment/news/3501537/abu-dhabi-investment-authority-buys-21-stake-pensions-giant-pic>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

²⁸⁶ "Greystar announces strategic partnership of up to £2.2bn with ADIA to develop build to rent in London; confirms Fizzy Living acquisition", Greystar, 16 December 2021, <https://www.greystar.com/about-greystar/newsroom/greystar-adia-build-to-rent-strategic-partnership-fizzy-living-acquisition>; David Hellier, "ADIA Invests in \$7.5 Billion Insurance Broker Ardonagh", Bloomberg, 15 Dec 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-15/insurance-broker-ardonagh-valued-at-7-5-billion-in-adia-deal>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

değeri bilinmemekle birlikte 2020 sonu itibariyle BAE'nin İngiltere'deki doğrudan yatırımlarının toplamı 12,2 milyar sterline ulaştı.²⁸⁷

Almanya, İngiltere'nin ardından BAE sermayesinin tercih ettiği ikinci Avrupa ülkesi konumundadır. Dubai International Capital, 2007'de Mauser, Almatiss ve Airbus'ın yan kuruluşu EADS'ye toplamda 3 milyar Euro'ya yakın yatırım yapmıştır. Bunlara ek olarak Dubai Uluslararası Finans şirketinin aynı yıl Almanya'nın önde gelen bankalarından Deutsche Bank'ın yüzde 2,2 sini 1,8 milyar dolara alması bu ülkedeki en önemli yatırımı olmuştur.²⁸⁸ BAE'nin Almanya'daki yatırımları da diğer ülkelerle benzer şekillerde bu yıllardan sonra azalmaktadır. 2008 Krizi ve güvenlik meselesinin yanı sıra Almanya'daki yatırımların kaynağı olan Dubai'de yaşanan ekonomik kriz bu yatırımların devamının gelmemesinin nedenidir. BAE'nin bu ülkedeki yatırımlarını 2014'ten sonra ADIA devam ettirmektedir. 2014'te tek başına emlak şirketi Deutsche Annington'un %13,4'ünü alan ADIA, 2015'te ise bir konsorsiyum ile Autobahn Tank & Rast Holding GmbH şirketi 3,8 milyar euro bedelle satın aldı. Son olarak ADIA ve Triton, IFCO System'i 2,51 milyar dolar sermaye ile satın aldı.²⁸⁹

2000'li yılların ortasında varlık fonlarının güvenlik açısından tehdit olabileceğine dair kaygıların en çok yaşandığı ülkelerden biri Almanya oldu. Bu nedenle Alman hükümeti IMF liderliğinde yatırımcı ve gelişmiş ülkeler arasında alınan Santiago İlkeleri belirlenmeden önce bu fonların Almanya'daki faaliyetlerini kısıtlayıcı önlemler dahi aldı.

²⁸⁷Department of International Trade, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/105328/0/united-arab-emirates-trade-and-investment-factsheet-2022-02-10.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

²⁸⁸ Waqas Qureshi, "Dubai International Capital to sell packaging firm Mauser in £1bn deal", 12 May 2014; "Dubai International Capital buys Almatiss", Khaleej Times, 3.11.2007, <https://www.khaleejtimes.com/business/dubai-international-capital-buys-almatiss>; "Dubai firm buys stake in EADS", Los Angeles Times, 6.07.2007, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2007-jul-06-fi-briefs6.6-story.html>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

²⁸⁹ Tom Arnold, Adia takes 13% stake in German property owner Deutsche Annington, May 26, 2014, <https://www.thenationalnews.com/business/property/adia-takes-13-stake-in-german-property-owner-deutsche-annington-1.244094>; Chad Bray, Investment Consortium Buys Germany's Tank & Rast, The New York Times, 3 August 2015, <https://www.nytimes.com/2015/08/04/business/dealbook/investment-consortium-buys-germanys-tank-rast.html>, IFCO Systems, IFCO acquisition by Triton and ADIA has been finalized, 3.06.2019, <https://www.ifco.com/tr/ifco-acquisition-by-triton-and-adia-has-been-finalized/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

BAE fonlarının bu ülkedeki faaliyetine bakıldığında yatırımların genel olarak Alman şirketleri ile kurulan ortaklıklar tarafından yapıldığı görülmektedir.²⁹⁰

Avrupa Birliği'nin diğer büyük ekonomisi Fransa'da ise BAE yatırımlarının oldukça düşük olduğu söylenebilir. 2018 itibariyle BAE'nin bu ülkedeki doğrudan yatırımlarının toplamı 1,46 milyar Euro olarak açıklandı. Buna ek olarak BAE'nin Fransa'da değerleri ve sektörleri açıklanmayan 50 şirkette kısmi ortaklığı bulunmaktadır. Abu Dabi yönetiminin Fransa'daki yatırımlarının önemli bir kısmı emlak sektöründedir.²⁹¹ Fransız hükümetinin Alman hükümetine benzer şekilde varlık fonlarına karşı tutumu yatırımların az olmasının nedenlerinden biridir. Özellikle 2007-2012 yılları arasında Fransa Cumhurbaşkanı olan Nicolas Sarkozy'nin bu fonlara karşı açıklamaları varlık fonlarını bu ülkeden uzak tutmuştur.²⁹² Ancak Fransa ve BAE arasındaki son birkaç yıldır yaşanan gelişmelerle birlikte BAE sermayesinin bu ülkedeki faaliyetleri de artmaya başladı. 2021 yılı sonunda Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un BAE ziyareti sırasında Mubadala ile Fransa'nın kamu yatırım bankası Bpifrance arasında 4 milyar Euro bütçeli bir fon kurulmasına dair anlaşma imzalandı.²⁹³ Aynı görüşmede BAE şirketi ADQ ile de Fransa Ekonomi Bakanlığı arasında 4,6 milyar euro'luk bir yatırım anlaşması imzalandı.²⁹⁴ Sonuç olarak Fransa ve BAE ilişkilerinin gelişmesiyle BAE sermayesinin bu ülkeye girişi hızlanmıştır.

Tablo 19: BAE'nin Avrupa Ülkelerindeki Yatırımları

Ülke	Şirket	Hisse	Değer	Varlık Fonu	Yıl
İngiltere	P&O		3,3 Milyar Sterlin	DP World	2005
İngiltere	Tussauds and others		800 Milyon Sterlin	Dubai Int. Capital	2005
Almanya	DaimlerChrysler		1 Milyar Dolar	Dubai Holding	2005
Hollanda	Spyker Cars NV	17		Mubadala	2005

²⁹⁰ Sven Behrendt and Bassma Kodmani, "Managing Arab Sovereign Wealth in Turbulent Times—and Beyond", *CarnegiePapers*, No 16, April 2009, p. 5.

²⁹¹ Business France, "French economic presence in the United Arab Emirates", <https://world.businessfrance.fr/middle-east/2020/10/27/french-economic-presence-in-the-uae/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

²⁹² Sven Behrendt and Bassma Kodmani, p. 5.

²⁹³ "Mubadala signs two agreements to facilitate investments in priority sectors in France", Mubadala, 04.12.2021, <https://www.mubadala.com/en/news/mubadala-signs-two-agreements-facilitate-investments-priority-sectors-france>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

²⁹⁴ Yasmin Hussein and Enas Alashray, "UAE's ADQ signs 4.6 bln-euro investment deal with France," Reuters, 03.12.2021, [https://www.reuters.com/world/middle-east/uaes-adq-signs-46-bln-euro-investment-deal-with-france-tweet-2021-12-03/#:~:text=CAIRO%2C%20Dec%20%20\(Reuters\),office%20said%20in%20a%20tweet](https://www.reuters.com/world/middle-east/uaes-adq-signs-46-bln-euro-investment-deal-with-france-tweet-2021-12-03/#:~:text=CAIRO%2C%20Dec%20%20(Reuters),office%20said%20in%20a%20tweet), Erişim Tarihi: 20.03.2022.

İtalya	Ferrari	5	138 Milyon Euro	Mabadala	2005
İngiltere	Standard Chartered PLC		1 Milyar Sterlin	Istithmar	2006
İngiltere	Terra Firma		2,1 Milyar Euro	ADIA & Ortak Fon	2006
İngiltere	Alliance Medical		600 Milyon Sterlin	Dubai Int.Capital	2007
İngiltere	London Stock Exchange	28	4 Milyar Dolar	Dubai Int.Capital	2007
Almanya	Deutsche Bank	2,2	1,8 Milyar Dolar	Dubai International Financial Centre	2007
Almanya	Mauser	100	1,1 Milyar Dolar	Dubai Int.Capital	2007
Almanya	Almatis	100	1,2 Milyar Dolar	Dubai Int.Capital	2007
Almanya	EADS	3,12	600 Milyon Euro	Dubai Int.Capital	2007
İngiltere	Barclays		3,5 Milyar Sterlin	ADIA	2008
İngiltere	Gatwick Airport	15	125 Milyon Sterlin	ADIA	2010
İngiltere	Kemble Water	9,9	-	ADIA	2011
Almanya	Deutsche Annington	13,4	-	ADIA	2014
Almanya	Autobahn Tank & Rast Holding GmbH	100	3,8 Milyar Euro	ADIA & Diğerleri	2015
İngiltere	Pension Insurance Corporation	21,4	-	ADIA	2018
İngiltere	CVC	30	-	ADIA	2019
Almanya	IFCO SYSTEMS		2,51 Milyar Dolar	ADIA & Triton	2019
İngiltere	Zihipp		3,3 Milyon Sterlin	Mabadala	2020
İngiltere	Ardonagh	8	7,5 Milyar Euro	ADIA	2021
İngiltere	Greystar Real Estate		2,2 Milyar Sterlin	ADIA	2021
İngiltere	IVC Evidensia		350 Milyon Sterlin	Mabadala	2021
İngiltere	City Fibre		691 Milyon Sterlin	ADIA	2021
İngiltere	Oxford Nanopore		39 Milyon Sterlin	IHC	

Kaynak: Varlık fonları resmi sitelerinden ve ana akım medyada yer alan haberlerden derlenmiştir.

Birleşik Arap Emirlikleri sermayesinin Avrupa'daki varlığı sadece finans ya da reel sektör yatırımları ile sınırlı değildir. Bunlara ek olarak spor ve eğitim alanında da BAE'nin sahip olduğu fonlar ve şirketlerin faaliyetleri bulunmaktadır. Avrupa'nın en popüler sporu olan futbol dalında kulüpler satın alan BAE sermayesi yüksek bütçeli sponsorluklara imza atmaktadır. Buna ek olarak özellikle İngiltere'de birçok üniversiteye milyonlarca dolarlık bağışlar yapılmaktadır.

2008 yılında İngiltere'nin Manchester City kulübünü 240 milyon dolara satın alan ADIA, sonrasında milyonlarca dolarlık yatırımlarla City'yi ülkenin önde gelen kulüplerinden biri haline getirdi. Bu yatırımlarla Katar ve Suudi Arabistan'ın bu yöndeki yatırımlarının da önünü açan Abu Dabi yönetimi sonrasında yine İngiltere'nin önde gelen kulüplerinden Arsenal'in stadının isim hakkını 100 milyon sterline satın aldı. Sonrasında bu anlaşma

150 milyon sterlin karşılığında uzatıldı.²⁹⁵ Futbol üzerinden sponsorluk anlaşmaları İtalya'dan Milan (82 milyon dolar), Fransa'dan Olympique Lyon (yıllık 6 milyon dolar), Portekiz'den Benfica (yıllık 5 milyon euro), İngiltere'nin en eski turnuvalarından FA Cup (yıllık 13,5 milyon dolar) ile devam etti.²⁹⁶ Spor alanında oldukça aktif olan BAE sermayesi İngiliz üniversitelerinin fonlanması konusunda da oldukça cömerttir. London School of Economics, Cambridge, Oxford ve Exeter gibi ülkenin önde gelen üniversitelerine BAE'li şirketler ve vakıflar tarafından milyonlarca dolarlık bağışlar yapılmaktadır.²⁹⁷

Birleşik Arap Emirlikleri'nin ABD'deki yatırımlarını stratejik olarak belli sektörleri hedef alarak oluşturduğunu görmüştük. Üstelik yatırım yapılan şirketler ve Washington yönetimi arasındaki bağlantılar bu yatırımların politik etkinliğini de göstermekteydi. Benzer bir durumu kıta Avrupa'sında göremiyoruz. Bunun önemli nedenlerinden biri yukarıda da bahsedildiği üzere varlık fonlarına yönelik güvenlik kaygıları olabilir. Kıta Avrupa'sı ülkelerinin aksine güvenlik kaygılarının daha az olduğu İngiltere ise BAE sermayesinin bu ülkeler içinde en aktif olduğu ülkedir. Özellikle Brexit'ten sonra körfez ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini daha da geliştirmek isteyen İngiltere'nin BAE sermayesini de çekmeye çalıştığı görülmektedir.²⁹⁸ Tablo 20'de de görüldüğü üzere 2020 ve 2021 yıllarında BAE'nin bu ülkeye yatırımları yeniden artmaya başladı. BAE Emiri Muhammed bin Zayed'in Eylül 2021'de gerçekleştirdiği Londra ziyareti sırasında da

²⁹⁵ "Arsenal name new ground". BBC News, 5 October 2004, <http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/football/teams/a/arsenal/3715678.stm>; "Arsenal football club in £150m Emirates deal", 25.11.2012, <https://www.bbc.com/news/business-20464096>, James Montague, "Manchester City's new owners put national pride before profit", The Guardian, 01.09.2008, <https://www.theguardian.com/football/2008/sep/01/manchestercity.premierleague1>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

²⁹⁶ Fly Emirates, <https://www.emirates.com/uk/english/about-us/our-communities/sponsorship/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

²⁹⁷ "LSE Academic Collaboration with Arab Universities Programme", <https://www.lse.ac.uk/middle-east-centre/research/collaboration-programme>, Sally Weale, "Cambridge University accused of Faustian pact in planned £400m deal with UAE", The Guardian, 7.7.2021, <https://www.theguardian.com/education/2021/jul/07/cambridge-university-accused-of-faustian-pact-in-planned-400m-deal-with-uae>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

²⁹⁸ Mohammed Sharfi, "UAE-UK Relations in the Context of Brexit: An Insight into the Opportunities and Challenges", **Contemporary Arab Affairs**, Vol. 11, No. 3, 2018, pp. 135–154; Muhammed Cagri Bilir, "UK's Gulf and Middle East Politics post-Brexit: Constraints and Opportunities", Anadolu Agency, 10.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-uk-s-gulf-and-middle-east-politics-post-brexit-constraints-and-opportunities/2170581#>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

ADIA ve Mubadala'nın beş yıl içinde bu ülkeye 14 milyar dolar yatırım yapacağı açıklandı.²⁹⁹

İki ülke arasındaki ticaret hacmi (2020'de 12,3 milyar sterlin) çok yüksek olmasa da Abu Dabi yönetiminin ABD'den sonra en çok silah alımı yaptığı ülke olan İngiltere'nin birçok şirketi de bu ülkede faaliyet göstermektedir. Abu Dabi yönetimi ile ilişkilerin özellikle Brexit'ten sonra İngiltere için bu kadar önemli hale gelmesi nedeniyle Yemen'de BAE tarafından gerçekleştirilen savaş suçları Londra yönetimi tarafından görmezlikten gelinmektedir.³⁰⁰ Brexit sonrası BAE'nin sermaye gücünden daha fazla faydalanmak isteyen İngiltere'de önümüzdeki yıllarda yatırımların artması öngörülebilir.

Abu Dabi yönetiminin futbol kulüpleri satın alma, sponsorluk anlaşmaları ve üniversitelere yapılan bağışları ise yatırım ya da yardım olmaktan öte anlamlar taşımaktadır. Varlık Fonlarının yoğun yatırım yaptığı 2005 sonrasına denk gelen bu yatırımlar stratejik hedefler de içermektedir. Futbol gibi dünya çapında popüler bir spor dalında bu kadar görünür olmak BAE ve şirketlerinin tanıtımına katkı vermenin yanı sıra bu ülkenin yumuşak gücünü de artırmaktadır.³⁰¹ Nitekim ABD'den uzak doğu ülkelerine kadar popüler spor dallarını kendine hedef olarak belirleyen Abu Dabi ve Dubai emirliklerinin bu yatırımları kamuoyunu etkileme ve belirli çevrelerle girilen ilişkiler bakımından görünenin üzerinde fayda getirmektedir.³⁰² BAE'nin stratejik faydalar elde ettiği bir diğer yatırımı ise üniversitelerin fonlanmasıdır. Yukarıda da değinildiği üzere İngiltere ve ABD'den birçok üniversiteye yıllardır önemli miktarda para aktaran Abu Dabi yönetimi, bir yandan prestijini artırırken diğer yandan da ABD'deki düşünce kuruluşlarıyla girdiği ilişkide olduğu gibi söylem gücü elde etmeyi hedeflemektedir.³⁰³

²⁹⁹ Sylvia Westall, "The UAE set to invest up to \$14bn in post-Brexit UK", 16.09.2021, <https://www.aljazeera.com/economy/2021/9/16/the-uae-set-to-invest-up-to-14bn-in-post-brexit-uk>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

³⁰⁰ Arron Merat, "'The Saudis couldn't do it without us': the UK's true role in Yemen's deadly war", the Guardian, 19.06.2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/18/the-saudis-couldnt-do-it-without-us-the-uks-true-role-in-yemens-deadly-war>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

³⁰¹ Natalia Koch, "The Geopolitics of Gulf Sport Sponsorship", **Sport, Ethics and Philosophy**, Vol. 14, No.3, p. 371.

³⁰² Hamdullah Baycar, "Körfez ülkeleri Avrupa futboluna neden ciddi yatırım yapıyor?", **Fikir Turu**, 15.11.2021, <https://fikirturu.com/spor/korfez-ulkeleri-avrupa-futboluna-neden-ciddi-yatirim-yapiyor/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

³⁰³ Jonathan Fenton-Harvey, "Saudi Arabia And The UAE Fund Academia With Strings Attached", **LobeLog**, 28.08.2019, <https://lobelog.com/saudi-arabia-and-the-uae-fund-academia-with-strings-attached/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022; Draege, J. B., & Lestra, "M. Gulf-funding of British Universities and the Focus on Human Development", **Middle East Law and Governance**, Vol. 7, No. 1, 2015, pp. 25-49.

Sonuç olarak BAE, varlık fonları ve bazı şirketleri aracılığı ile Avrupa ülkelerine de yatırımlar yapmaktadır. Kıta Avrupası ülkelerindeki BAE sermayesine ve bu ülkelerle ikili ilişkilerine bakıldığında bu yatırımların siyasi bir etkiye sahip olduğuna yönelik bir sonuca ulaşmak zordur. Bununla birlikte BAE'nin Avrupa'da en çok yatırımı olan İngiltere'ye bakıldığında ise özellikle spor alanında yapılan yatırımların ve önemli üniversitelere verilen parasal desteklerin ülkenin ve bazı yöneticilerin imajını yükselttiği ve yumuşak gücünü artırdığı söylenebilir.

2.1.3. Katar'ın Avrupa Ülkelerine ve ABD'ye Yatırımları

Körfez'in bir diğer ülkesi olan Katar'ın politik ve ekonomik olarak seyri Arap Yarımadası'ndaki komşularından farklılaşmaktadır. 1971'te bağımsızlığını kazanan Katar, Suudi Arabistan, Kuveyt ve BAE gibi büyük petrol rezervlerine sahip olmadığı için düşük gelirli bir ülke olarak 1990'ların ortasına kadar geldi. Bu süreçte politik olarak da Suudi Arabistan'ın uydu devleti pozisyonunda olan Katar'ın bu durumu 1990'ların ortasından itibaren değişmeye başladı.

1995'te Babası Halife el-Sani'yi devirerek iktidara gelen Hamad bin Halife el-Sani ülkesini ekonomiden siyasete kadar birçok alanda dönüştüren kararlar aldı. Zengin petrol rezervlerine sahip olmasa da Basra Körfezi'ndeki sahaları doğalgaz rezervleri açısından oldukça zengin olan³⁰⁴ Katar'ın yeni emiri, 1995'te Batılı enerji şirketleri ile anlaşarak bu rezervleri üretime dönüştürmeyi başardı. Katar 1997'de ilk LNG ihracatını gerçekleştirdikten sonra ekonomik gelirleri hızla artmaya başladı ve körfezin doğal kaynak zengini ülkeleri arasına girmeyi başardı (Bknz. Tablo 21). Ekonomik olarak zenginleşmenin yanı sıra kurumsal anlamda attığı adımlarla güçlü bir devlet mekanizması oluşturan Hamad el-Sani, hukuk, eğitim ve kültür gibi alanlarda gerçekleştirdiği uygulamalarla ülkesini dönüştürdü. Bunlara ek olarak kadınlara verilen haklarla körfez ülkeleri arasında bir ilke imza atan yeni Doha yönetimi, 1996'da gelecek yıllarda medya alanında oldukça etkili bir yayın organına dönüşen Aljazeera televizyonunu kurarak bu alanda da bir ilki gerçekleştirdi.³⁰⁵

³⁰⁴ BP'ye göre Katar 24,7 trilyon m³ kanıtlanmış doğalgaz rezervi ile dünyadaki toplam rezervlerin yüzde 13,1'ine sahiptir.

³⁰⁵ David B. Roberts, **Qatar: Securing Global Ambitions of a City-State**, New York: Hurst & Company, 2017, p. 22.

Tablo 20: Yıllara Göre Katar'ın Kamu Gelirleri (Milyon Katar Riyali)

Yıl	Kamu Geliri	Yıl	Kamu Geliri
1990-1995	11.272	2010	170.297
1996-2000	16.021	2011	218.782
2001	23.305	2012	282.291
2002	27.779	2013	360.618
2003	30.402	2014	358.210
2004	53.816	2015	354.844
2005	64.366	2016	195.072
2006	82.801	2017	188.675
2007	112.364	2018	232.358
2008	138.639	2019	239.956
2009	168.760	2020	189.405

Kaynak: Uluslararası Para Fonu (IMF)

Katar'ın yaşadığı bu değişim içinde dış politikası da önceki Emir'in dönemine göre çok farklı bir çizgiye kaydı. İlk olarak bölgesel ve uluslararası arenada kendini tarafsız bir konuma yerleştiren Katar, bütün aktörlerle ilişki kurmaya çalışan bir devlete dönüştü. Örneğin geçmişte Suudi Arabistan ile yakın olan Doha yönetimi, 1995'ten sonra bir yandan İran ile de ilişkilerini geliştirmeye çalışırken diğer yandan da İsrail ile resmi görüşmeler yaptı. Bu tarafsız kalma politikasıyla bağlantılı olarak Doha yönetiminin bir diğer stratejisi ise anlaşmazlık yaşayan devletler ve çatışma içinde olan aktörler arasında arabuluculuk yapmak oldu. Geçmişte Lübnan, Sudan ve Filistin meselelerinde arabuluculuk yapan Katar, günümüzde de ABD ve Taliban arasında yapılan anlaşmadaki rolüyle öne çıktı.³⁰⁶ Buna ek olarak ABD, Fransa ve Türkiye gibi güçlerle yaptığı savunma anlaşmaları ile güvenliğini sağlayan Katar, ülkeler ve kurumlar nezdinde kurduğu diplomatik ilişkiler ve arabuluculuk faaliyetleri ile uluslararası arenada görünürlüğünü artırmakta, medya, kültür ve sanat gibi farklı alanlarda da etkinliğini artırarak imajını güçlendirmektedir.³⁰⁷

Doha yönetimi bölgesel ve uluslararası siyasette etkinliğini artırmaya yönelik stratejisine 2000'li yılların ortasında yeni bir araç daha ekledi. Doğalgaz ihracatını artırarak 2006'da en çok LNG ihraç eden ülke haline gelen Katar, artan gelirleriyle 2005'te Katar Yatırım

³⁰⁶ Mehran Kamrava. "Mediation and Qatari Foreign Policy." **Middle East Journal**, Vol. 65, no. 4, 2011, pp.539-56.

³⁰⁷ Mehran Kamrava, Qatari Foreign Policy and the Exercise of Subtle Power, *International Studies Journal (ISJ)*, 14(2), pp. 91-123.

Otoritesi (Qatar Investment Authority-QIA)'ni kurdu. Birçok sektörde faaliyet gösteren yan kuruluşları ile hali hazırda 450 milyar dolar sermayeye sahip olan QIA, başta Avrupa ülkeleri ve ABD olmak üzere birçok ülkede yatırımlar yaparak Katar'ın hem ekonomik hem de politik olarak etkinliğini artırdı.³⁰⁸

Suudi Arabistan ve BAE gibi ülkelerdeki benzer kurumlara göre geç kurulmasına rağmen oldukça aktif hareket eden QIA, yatırım stratejisi bakımından da bu kurumlardan farklı hareket etmektedir. Hem SAMA hem de BAE'nin yatırımları ABD'de yoğunlaşırken SAMA'nın düşük riskli portföy yatırımları stratejisi uyguladığı, BAE'nin ise belli sektörlerdeki stratejik yatırımlar yaptığı görülmektedir. QIA ise yatırımlarını son yıllara kadar Avrupa ülkelerine yaparken 2014'ten sonra ABD'de yatırımlarını artırmaya başladığı gözlemlenmektedir. QIA, 2008 Krizi'nin yarattığı ortamda özellikle İngiltere, Almanya ve Fransa'da oldukça önemli yatırımlara imza attı. Varlık Fonlarının Batılı finans piyasalarındaki artan etkinliğine karşı mesafeli duran Avrupa ülkeleri ise Katar'ın uluslararası arenadaki güvenilir imajı ve ikili ilişkileri nedeniyle Katar sermayesinin ülkelerindeki alımlarını desteklediler ya da engel olmadılar.

Kolonyal dönemden iyi ilişkileri devam eden İngiltere'nin gayrimenkul, finans ve enerji sektörlerine yatırımlar yapan QIA, Almanya'da ise ülkenin en büyük şirketlerinden önemli oranlarda hisse alarak yatırımlar yaptı. Katar sermayesi bu iki ülkenin ardından Fransa'da çeşitli sektörlerde 2008-2013 yıllar arasında oldukça önemli yatırımlara imza attı. Avrupa'nın yanı sıra 2010'lu yıllarda ABD'de de yatırımlar yapmaya başlayan QIA, özellikle son yıllarda komşusu körfez ülkeleri işe yaşadığı sorunların ardından bu ülkedeki yatırımı faaliyetlerini daha da artırdı. Aşağıda Katar'ın QIA ve yan kuruluşları aracılığı ile ABD ve Avrupa ülkelerinde yaptığı yatırımlar ve bu yatırımların Doha yönetiminin stratejisindeki yeri incelenecektir.

2.1.3.1. Katar'ın Avrupa Yatırımları

Katar'ın 2005'te başlattığı yatırım stratejisinde en öne çıkan ülkeler Batı Avrupa ülkeleridir. Başta İngiltere olmak üzere 2005'ten itibaren Batı Avrupa'nın gelişmiş ülkelerine yatırımlar yapan QIA ve yan kuruluşları, gayrimenkul, finans, enerji ve turizm

³⁰⁸ David Roberts, "Qatar as a Financial Investor, NOREF", **Policy Brief**, February 2013, <https://www.files.ethz.ch/isn/160110/e61db69c6eebc2326b43638fde2576a3.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2022.

gibi önemli sektörlerde yatırımlar yaparak önemli ortaklıklara da imza atmışlardır. Özellikle 2008 Krizi'nin finans ve reel sektörlerde bazı kurumları düşürdüğü zor durumu fırsat olarak gören Doha yönetimi, bir yandan bu kurumlara kriz ortamında destek vererek güvenilir bir aktör olduğunu gösterirken diğer yandan da düşük hisse fiyatları ile önemli ortaklıklara imza atmıştır. Sadece şirketlerle kurduğu ortaklıklar ya da özellikle turizm sektöründeki yatırımları değil spor alanında da satın alınan spor kulüpleri ve sponsorluklarla ülkenin görünürlüğü ve imajı yükseltilmeye çalışılmıştır. Aşağıda Katar'ın Avrupa'daki yatırımlarının yoğunlaştığı İngiltere, Almanya, Fransa ve diğer bazı ülkelerdeki önemli yatırımları ve bu yatırımların Doha yönetimini stratejisindeki etkinliği incelenecektir.

2.1.3.1.1. Katar'ın İngiltere Yatırımları

Osmanlı İmparatorluğu'nun 1.Dünya Savaşı'nın ardından bölgeden çekilmesinin ardından diğer körfez ülkeleri gibi Katar da İngiliz hâkimiyetine girmiştir. 1971 yılında bağımsızlığını ilan eden Katar ve İngiltere arasındaki ise oldukça iyi ilişkiler kurulmuştur. Katar'ın dönüşümünde önemli role sahip son iki emir İngiltere'nin Sandhurst Kraliyet Askeri Akademisi'nde eğitim alması devam eden ilişkilerin bir göstergesi durumundadır.³⁰⁹ İngiltere ve Katar arasında politik ilişkilerin yanı sıra güvenlik, enerji, eğitim, spor, kültür ve ekonomi gibi birçok alanda işbirliklerinin olduğu iç içe geçmiş bir ilişki vardır. İki ülke arasındaki bu derin ilişkilerin bir yönünü ise Katar'ın 2005'ten sonra bu ülkede yaptığı yoğun yatırımlar oluşturmaktadır.

2005 yılında kurulduktan sonra İngiltere'de gayrimenkul ve finans başta olmak üzere birçok alanda yatırım araştırması yapan QIA'nın karar vericileri, 2007 yılında ilk büyük alımlarını gerçekleştirdi. İngiltere'nin en büyük market zincirlerinden Sainsbury'nin yüzde 26'sını 2,2 milyar pound bedelle portföyüne katan QIA, aynı yıl Dubai Borsası ile birlikte Londra Borsası'nın yüzde 20,86'sını satın aldı.³¹⁰ 2008 Krizi'nin finans piyasalarında yarattığı sorunlardan en çok etkilenen ülkelerden biri olan İngiltere'nin en

³⁰⁹ Kristian Coates Ulrichsen, "Qatar-U.K. ties after the blockade and Brexit: What next?", **Aljazeera Center for Studies**, 23.02.2022, <https://studies.aljazeera.net/en/analyses/qatar-uk-ties-after-blockade-and-brexit-what-next>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³¹⁰ Julia Finch, "Qatar ups Sainsbury's stake to 25%", *The Guardian*, 15.06.2007, <https://www.theguardian.com/business/2007/jun/15/supermarkets.money>; James Langton, Qatar Investment buys 20% of London Stock Exchange Group, Investment Executive, 20.09.2007, <https://www.investmentexecutive.com/news/industry-news/qatar-investment-buys-20-of-london-stock-exchange-group/>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

büyük bankalarından Barclays, Katar'ın desteği ile iflasın eşiğinden döndü. İlk etapta bankaya 4,5 milyar pound mevduat desteği veren QIA, sonrasında ise Abu Dabi varlık fonu IPIC ile birlikte bankaya 7,3 milyar pound yatırım yaptı. Bu yatırımın 4 milyar poundu QIA tarafından sağlanırken bankanın yüzde 12,7'lik hissesi de fonun portföyüne eklendi.³¹¹

Tablo 21: Katar'ın İngiltere'de öne çıkan yatırımları (Sterlin)

Şirket	Miktar	Oran (%)	Tarih	Alıcı
Sainsbury	2.2 Milyar	25	2007	QIA
London Stock Exchange	-	20,86	2007	QIA
Chelsea Barracks	600 Milyon	-	2007	QIA
Barclays Bank	4.5 Milyar	-	2008	QIA & Sumitomo Mitsui
Barclays Bank	7,3 Milyar	12,7	2008	QIA & IPIC
Shard	1.6 Milyar	95	2008	QIA
Camden	-	20	2008	QIA
Songbird	-	29	2009	QIA Holding
Panmure Gordon	-	44	2009	QInvest
Harrods	1.5 Milyar	100	2010	QIA
London Olympic Village	557 Milyon	-	2012	QIA
BBA-Heatrow	900 Milyon	20	2012	Qatar Airways
Royal Dutch Shell	-	2-3	2012	QIA
HSBC tower	1.1 Milyar	-	2014	QIA
Canary Wharf	2.6 Milyar	-	2015	QIA & Brookfield ³¹²
IAG	1.5 Milyar	9.9	2015	IAG
IAG	1.15 Milyar	9,9'dan 21,4'e	2016	QIA
National Grid	13.8 Milyar	61	2016	QIA & China
Sirius Minerals	425 Milyon	-	2019	QIA
IAG	460.9 Milyon	21,4'den 25'e	2020	QIA

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve varlık fonlarının resmi sitelerindeki bilgilerden derlenmiştir.

³¹¹ Julia Werdigier, "Barclays Seeks \$11.8 Billion From Abu Dhabi and Qatar", The New York Times, 31.10.2008, <https://www.nytimes.com/2008/11/01/business/worldbusiness/01barclays.html>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³¹² <https://www.theguardian.com/business/2015/jan/28/canary-wharf-qatar-brookfield-sale-london>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

QIA'nın İngiltere'de en çok yatırım yaptığı alanlardan biri de gayrimenkul sektörü oldu. 2007 yılında Chelsea Barrack'ı satın aldıktan sonra 2020'ye kadar gayrimenkul yatırımlarına devam eden QIA'nın, 2017 rakamlarına göre Londra'da 879 parça farklı mülke sahip olduğu açıklandı.³¹³ Bu mülkler arasında Londra Olimpiyat Köyü, Shard ve HSBC Bankası'nın genel merkez binası gibi oldukça değerli mülkler de bulunmaktadır. QIA ve diğer kuruluşların 2012'deki bazı yatırımları ise oldukça önemlidir. Londra'nın en büyük havalimanlarından Heatrow'un yüzde 20'sinin 900 milyon sterline satın alan QIA, dünyanın en büyük enerji şirketlerinden Shell'in de yüzde 2-3 arasında hissesini satın aldı.³¹⁴ QIA'nın bu stratejik satın almaları 2015 yılında British Airways'i de portföyünde bulunduran International Airlines Group (IAG) ve İngiltere'nin bir diğer enerji şirketi National Grid'in çoğunluk hissesini Çin Yatırım Kurumu (CIC) ile birlikte almasıyla devam etti.³¹⁵ İngiltere'ye en çok yatırım yapan ülkelerden biri olan Katar'ın bu ülkedeki dolaylı ve doğrudan yatırımlarının toplamı 45 milyar Euro'yu bulmaktadır.

2.1.3.1.2. Katar'ın Almanya Yatırımları

Almanya ve Katar arasındaki ilişkilerin oldukça kısa bir tarihi vardır. 1973 yılında iki ülke arasında diplomatik bağlar kurulsa da 2000'li yıllara kadar ikili ilişkilerde önemli bir gelişme olmadı. 1999'da Katar Emiri Şeyh Hamad'ın Berlin ziyareti ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler gelişmeye başlarken 2000'li yıllarda ise özellikle ekonomik alandaki işbirlikleri arttı. Ekonomik ilişkilerin gelişmesi için 2000'de iki ülke arasında iş formu düzenlendi ve 2007'de ise Katar-Almanya Ortak Ekonomi Komisyonu kuruldu. Ortak komisyon toplantılar günümüze kadar düzenli bir şekilde yapılmaya devam ederken ticaret ve yatırımlar düzeyinde büyük bir gelişme kaydetti. Hali hazırda Katar'da

³¹³ Emanuele Midolo, "Who owns London?", Property Week, 16.03.2016, <https://www.propertyweek.com/data/who-owns-london/5088280.article>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³¹⁴ Dan Milmo, "Qatar buys 20% stake in Heathrow operator", The Guardian, 17.08.2012, <https://www.theguardian.com/business/2012/aug/17/qatar-buy-20-baa-share-heathrow>; Tom Bergin, "Qatar buys 'major' stake in oil giant Shell", Reuters, 12.05.2012, <https://www.reuters.com/article/us-shell-qatar-idUSBRE84A1BG20120511>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³¹⁵ Bo Leung, "UK's National Grid investment by group including China's CIC approved", China Daily, 03.04.2017, https://www.chinadaily.com.cn/world/2017-04/03/content_28786450.htm; Paul Sandle, "Alexander Cornwell, Qatar Airways spends \$600 million to lift stake in BA owner to 25%", Reuters, 19.02.2020, <https://www.reuters.com/article/us-iag-qatar-stake-idUSKBN20D0Q2>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

300’den fazla Alman firması faaliyette bulunurken Katar’ın yatırımcı kurumları da bu süreçte Almanya’da önemli yatırımlar yaptılar.³¹⁶

Yukarda da değinildiği üzere 2008 Krizi’ni daha uygun yatırımlar için fırsat gören Katarlı yöneticiler İngiltere’de olduğu gibi Almanya’da da önemli yatırımlar yaptılar. Bununla birlikte Katar’ın Almanya’daki yatırımlarına bakıldığında oldukça az sayıda ama büyük şirketlere yapıldığı görülmektedir. Bunlar arasında otomobil, bankacılık ve teknoloji alanlarında dünyanın en büyük şirketleri arasına giren Volkswagen, Deutsche Bank ve Siemens de bulunmaktadır.

Tablo 22: Katar’ın Almanya’da öne çıkan yatırımları (Euro)

Şirket	Miktar	Oran (%)	Tarih	Alıcı
Porsche	7 Milyar	10	2009	Qatar Holding
Volkswagen	-	17	2009	Qatar Holding
Hochtief	400 Milyon	9,1	2010	Qatar Holding
Siemens	3 Milyar	3+	2012	Qatar Holding
Deutsche Bank	-	6,1	2014	Paramount Services Holdings ve Supreme Universal Holding
Solarworld	-	49	2017	Qatar Solar
Hapag-Lloyd	435 Milyon	14,4	2017	Qatar Holding
CureVac	126 Milyon	-	2020	QIA
Fluence	125 Milyon	12	2021	QIA

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve varlık fonlarının resmi sitelerindeki bilgilerden derlenmiştir.

Doha yönetimi ilk olarak 2009’da Qatar Holding aracılığıyla ünlü lüks otomotiv üreticisi Porsche’nin yüzde 10 hissesini 10 milyar Euro’ya satın aldı. 2008 Krizi’nden sonra ciddi bir borç krizi içinde bulunan şirket Qatar Holding’in yatırımı ile bu durumdan kurtulurken Porsche da bu satın alma karşılığında Katar’da bir Ar-Ge ve test merkezi kuracağını taahhüt etti.³¹⁷ Haftalar sonra Volkswagen ile Porsche’nin birleşme kararının ardından dünyanın en büyük otomobil üreticilerinden Volkswagen’e de ortak olan Katar, payını da yüzde 17’ye çıkararak şirketin en büyük ortaklarından biri oldu.³¹⁸

³¹⁶ Jeremias Kettner, “Germany and the Qatar Crisis”, Iftimes, 24.06.2017, <https://www.ifimes.org/en/researches/germany-and-the-qatar-crisis/4187?page=23>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³¹⁷ “Porsche sells 10 percent voting stake to Qatar”, New York Times, 14.08.2009, <https://www.nytimes.com/2009/08/15/business/global/15auto.html>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³¹⁸ “Qatar Acquires 17% of VW”, Industry Week, 18.12.2009, <https://www.industryweek.com/finance/software-systems/article/21949371/qatar-acquires-17-of-vw>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

Katar, Almanya'daki önemli yatırımlarını 2012'de Avrupa'nın teknoloji devi Siemens'in yüzde 3'ünden fazlasını 3 milyar Euro'ya satın alarak devam ettirdi.³¹⁹ Siemens'in ardından 2014'de ise bu kez Almanya'nın en büyük bankası olan Deutsche Bank'ın yüzde 6,1'ini el-Sani ailesi tarafından yönetilen iki şirket aracılığı ile satın aldı.³²⁰ Sadece Almanya'nın değil kendi sektörlerinin küresel çaptaki en büyük şirketleriyle kurulan bu ortaklıkların ardından Katar'ın bu ülkedeki yatırımları enerji, inşaat ve taşımacılık gibi alanlarda yapılan daha düşük düzeyli yatırımlarla devam etti. 2009 yılında Porsche'un yüzde 10'ile başlayan Katar'ın Almanya'daki yatırımları 2020 itibariyle 25 milyar Euro'ya ulaşmış durumdadır. İngiltere'den sonra en çok yatırımı bu ülkeye yapan Doha yönetimi 2018 yılında da gelecek beş yılda Almanya'ya 10 milyar Euro daha yatırım yapacağını açıkladı.³²¹

2.1.3.1.3. Katar'ın Fransa Yatırımları

Avrupa'nın üçüncü büyük ekonomisi olan Fransa, Katar'ın iyi ilişkilere sahip olduğu bir diğer ülkedir. Paris ve Doha arasında 1972 yılında başlayan ilişkiler 1974'te yapılan ilk üst düzey görüşme ile devam etti ve 1994'teki savunma paktı ile yeni bir aşamaya geçildi.³²² 2000'li yıllarda Katar'ın dış politikadaki aktifliği sadece diplomatik ve askeri boyutta değil ekonomi, eğitim, kültür ve sanat gibi birçok alana da yayıldı. Farklı alanlarda gelişen ilişkilerin yanı sıra Doha yönetimi tıpkı İngiltere ve Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da önemli yatırımlar yaptı.

Katar Yatırım Otoritesi (QIA) ve yan kuruluşlarının 2005'ten sonra Fransa'nın gayrimenkul sektörüne yatırım yapmaya başladı. 2007'de Fransa'da Cumhurbaşkanı seçilen Nicolas Sarkozy ile Doha yönetimi arasında kurulan iyi ilişkiler sayesinde 2008'de Katar'ın bu ülkedeki yatırımlarına vergi muafiyeti getiren bir yasa çıkarıldı. Yasanın çıkarılmasının

³¹⁹ Regan Doherty, "Qatar stakes in Siemens, Shell reflect drive to step up development", Reuters, 23.05.2012, <https://www.reuters.com/article/shell-qatar-idUKL5E8GE9P920120523>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³²⁰ Mark Thompson, "Qatar is losing billions on Deutsche Bank", CNN Business, 30.11.2016, <https://money.cnn.com/2016/09/30/investing/deutsche-bank-qatar-share-collapse/index.html>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³²¹ Andrea Shalal, "Riham Alkousaa, Qatar eyes Germany's energy, finance sectors with 10 bln euro investment", Reuters, 7.11.2018, <https://www.reuters.com/article/us-germany-qatar/qatar-eyes-germanys-energy-sector-with-10-billion-euro-investment-idUSKCN1LN0ZJ>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³²² John Irish and Regan E. Doherty, "Libyan conflict brings French-Qatari ties to the fore", Reuters, 13.04.2011, <https://www.reuters.com/article/france-qatar-idUSLDE73A0KW20110413>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

ardından Paris'te mülkler satın almaya başlayan QIA kuruluşları 5 yıl içinde yaklaşık 6 milyar Euro değerinde kırk adet mülk alımı gerçekleştirdi.³²³ Bu satın almalar altında en dikkat çeken ise özellikle otel ve alışveriş merkezleri oldu. Katar'ın turizm sektöründeki yatırımlarını bünyesinde toplayan ve farklı ülkelerde aldığı otellerle portföyünü genişleten Katara Hospitality, Paris'te aldığı otellerle bu ülkede de yatırımlar yaptı. Tablo'da da görüldüğü üzere Katara Hospitality 2012'de aralarında tarihi otellerin de olduğu dört oteli 750 milyon Euro'ya satın aldı.³²⁴ QIA'nın gayrimenkul yatırımlarını gerçekleştiren Qatari Diar ise aynı yıl Fransa'nın ünlü medya kuruluşu Le Figaro'nun binasını 300 milyon Euro, QIA ise Groupama isimli alışveriş merkezini 500 milyon Euro bedelle satın aldı.³²⁵

Tablo 23: Katar'ın Fransa'da öne çıkan yatırımları (Euro)

Şirket	Miktar	Oran	Tarih	Alıcı
Lagardère	-	16,7	2006-2011-2012-2017	Qatar Holding
Cegelec	1.7 Milyar	100	2008	Qatari Diar
Veolia	646 Milyon	5,78	2010	Qatari Diar
Vinci	-	5-8	2010	Qatari Diar
PSG	-	100	2011-2012	QSI
Total	-	3	2012	QIA
Vivendi	354	2	2012	Qatar Holding
LVMH	700	1	2012	Qatar Holding
Le Figaro Binası	300 Milyon	100	2012	-
Le Royal Monceau	-	100	2012	Katara Hospitality
The Peninsula Paris	460 Milyon	100	2012	Katara Hospitality
Carlton Cannes	-	100	2012	Katara Hospitality
Maison Delano	-	100	2012	Katara Hospitality
Groupama	500	100	2012	QIA

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve varlık fonlarının resmi sitelerindeki bilgilerden derlenmiştir.

Qatari Diar'ın Fransa'daki ilk büyük yatırımı 2008'de başta inşaat olmak üzere birçok sektörde faaliyet gösteren Cegelec'i satın alması oldu. Toplamda 1,7 milyar Euro ile

³²³ Lionel Laurent, "Special Report: In France, a tax-free property empire", Reuters, 08.09.2013, <https://www.reuters.com/article/us-france-qatar-property-specialreport-idUSBRE98703B20130908>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³²⁴ <https://www.katarahospitality.com/our-hotels/>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³²⁵ Stefania Bianchi, "Qatar Buys Figaro Building for 300 Million Euros, Parisien Says", Bloomberg, 24.06.2012, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2012-06-24/qatar-buys-figaro-building-for-300-million-euros-parisien-says>, "Qatar buys building on Champs Elysees", Reuters, 06.06.2012, <https://www.reuters.com/article/us-groupama-idUSBRE85506Y20120606>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

alınan şirket sonrasında diğer bir müteahhitlik devi Vinci ile kurulan ortaklıkta bağlantı oldu. Bir yıl sonra Cegelec'i Vinci'ye satan Qatari Diar, bu satın almayla Vinci'den yüzde 5-8 arasında bir hisse satın aldı.³²⁶ Katar'ın bu ülkedeki bir diğer dikkat çeken yatırımı ise kamu şirketi olan Veolia'nın yüzde 5,78'ini 646 milyon Euro'ya satın alması oldu.³²⁷

Katar'ın Fransa'daki en büyük yatırımları ülkenin en büyük şirketlerinden ve birçok sektörde faaliyet gösteren Lagardère ve enerji devi Total'den aldıkları hisseler oldu. 2006 yılında Lagardère'den ilk hissesini alan Qatar Holding, 2011, 2012 ve 2017'deki alımları ile de şirketteki hissesini yüzde 16,7'ye kadar çıkardı. Daha önce Katar'ın enerji havzalarında işbirlikleri yaptığı Total'in ise yüzde 3 hissesi QIA tarafından satın alındı.³²⁸

Katar'ın Fransa'daki yatırımlarının önemli kısmını oluşturan gayrimenkul yatırımları 2013'teki bir tartışmanın ardından oldukça azaldığı görülmektedir. Katar'ın Paris'te göçmenlerin yaşadığı banliyölerinde yatırım yapma isteği ülke siyasetinde tartışma konusu oldu. Özellikle sağcı parti ve siyasetçilerin bu yatırımları ülkedeki Müslümanları destekleme hedefi gözettiğini iddia etmesi Francis Hollande cumhurbaşkanlığındaki hükümetin de müdahil olmasına neden oldu. Hollande'ın Doha ziyareti sırasında konuyla ilgili olarak Katar'ın yatırımlarını reddetmediklerini ama belli sınırlandırmaların olduğunu ifade etti.³²⁹ Bu tartışmanın ardından Katar'ın bu ülkedeki yatırımları azalırken Fransa Devlet Bakanı Katar'ın Fransa'daki yatırımlarının 2016 itibarıyla 18 milyar Euro civarında olduğunu açıkladı.³³⁰

³²⁶ Geraldine Amiel, "Vinci to acquire Cegelec from Qatar fund", The Wall Street Journal, 01.09.2009, <https://www.wsj.com/articles/SB125176021897474185>; "Qatari Diar Acquires Cegelec SAS", Mergr, <https://mergr.com/qatari-diar-acquires-cegelec-sas>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³²⁷ "Qatar buys veolia stake", Gulf News, 17.04.2010, <https://gulfnews.com/business/markets/qatar-buys-veolia-stake-1.613463>, Erişim Tarihi: 05.04.2022

³²⁸ "Qatar raises Lagardere stake to 6.1%", Gulf News, 01.07.2006, <https://gulfnews.com/business/markets/qatar-raises-lagardere-stake-to-61-1.243005>; "Qatar's stake in Total rises to 3 pct-CEO", Reuters, 21.04.2012, <https://www.reuters.com/article/total-qatar-idUSL6E8FL0PB20120421>, Erişim Tarihi: 05.04.2022

³²⁹ Julien Ponthus, "France and Qatar end suburbs dispute with new fund", Reuters, 23.06.2013, <https://www.reuters.com/article/france-qatar-fund-idUSL5N0EZ0BS20130623>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

³³⁰ "Qatar investments worth \$22bn in France, says French Minister", Arabian Business, 08.09.2016, <https://www.arabianbusiness.com/politics-economics/qatar-investments-worth-22bn-in-france-says-french-minister-644954>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

2.1.3.1.4. Diğer Ülkelerdeki Yatırımları

Katar'ın Avrupa'daki yatırımları bu üç ülkeyle sınırlı değildir. Bunlara ek olarak İtalya, İspanya ve İsviçre de Katar'ın yatırımcı kurumlarının çeşitli sektörlerde yatırımlar yaptığı ülkeler arasındadır. Örneğin, 2008 Krizi sırasında iflasın eşiğine gelen İsviçre'nin en büyük ikinci bankası Credit Suisse'ye Qatar Holding aracılığı ile ciddi bir kaynak aktaran Doha yönetimi, bankanın kurtuluşunda önemli bir rol oynadı. Üstelik bankanın yöneticileri İsviçre hükümetinin kurtarma planını reddederek Qatar Holding ve İsrailli bir firmadan aldıkları 10 milyar İsviçre Frangı ile krizi atlarmaya çalıştılar.³³¹ Qatar Holding bu yatırımıyla bankanın yüzde 8,9 hissesini alırken Credit Suisse ve Katar arasındaki bu finansal ilişki 2010'lu yıllarda da devam etti. 2011'de yine bir nakit krizi yaşayan Credit Suisse'nin yardımına Qatar Holding koştı ve bankaya 1,72 milyar dolar vererek bankayı ikinci bir devlet kurtarma paketinden korudu. 2012'de ise bu kez bankanın Londra'daki merkezinin kullandığı binayı 517 milyon dolara satın alarak bankaya kiraladı.³³² Katar 2017'de Credit Suisse'deki payını yüzde 5'in altına çektikten sonra 2021 yılındaki alımları ile yüzde 6'ya çıkardı ve hali hazırda bankanın yönetiminde söz hakkına sahiptir.³³³ Katar'ın 2008 Krizi'nde yatırımlarıyla destek verdiği tek ülke İsviçre olmadı. Avrupa'da krizden en çok etkilenen Yunanistan ve Katar arasında 2010'da imzalanan anlaşmayla Doha yönetimi bu ülkedeki çeşitli sektörlerde 5 milyar dolar yatırım yapacağını taahhüt etti.³³⁴

Katar'ın Avrupa'da en çok yatırım yaptığı diğer ülkeler ise İtalya ve İspanya'dır. İtalya'da havacılık, turizm ve gayrimenkul sektörlerinde yatırımlar yapan Katarlı fonlar İspanya'da da çeşitli sektörlerde oldukça yüksek miktarda yatırımlar yaptı. Katar'ın turizm sektöründe yatırımlar yapan şirketi Katara Hospitality, İtalya'nın turizm bölgelerinde birçok otel satın aldı. Bunun dışında Katar'ın bu ülkedeki en önemli yatırımlarından biri

³³¹ David Gow, "This article is more than 13 years old Switzerland unveils bank bail-out plan", The Guardian, 16.10.2008, <https://www.theguardian.com/business/2008/oct/16/ubs-creditsuisse>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³³² "Qatar Cuts Stake in Credit Suisse", Finews, 01.07.2021, <https://www.finews.com/news/english-news/46874-qatar-credit-suisse-stake-qia>; "Qatar SWF buys Credit Suisse London HQ", Reuters, 20.02.2012, <https://www.reuters.com/article/idUSL5E8DK18J20120220>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³³³ Saeed Azhar and Tom Arnold, "Qatar fund's stake in Credit Suisse rises to 6% due to convertibles," Reuters, 06.07.2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/qatar-funds-stake-credit-suisse-rises-6-due-convertibles-2021-07-06/>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³³⁴ Harry Papachristou and Ingrid Melander, "Qatar signs deal to invest up to \$5 billion in Greece", Reuters, 24.09.2010, <https://www.reuters.com/article/us-greece-qatar-investment-idUSTRE68N3TY20100924>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

ülkenin moda devine yapılan 700 milyon Euro'luk yatırım oldu.³³⁵ 2015'te 2 milyar Euro piyasa değeri olan Porta Nuova Development'ın tamamını ve 2017'de Katar Havayolları'nın İtalyan Meridina'nın yüzde 49'unu satın alması Katar'ın bu ülkedeki son büyük yatırımları oldu.³³⁶

İspanya'da Katar'ın özellikle 2010'lu yıllarda turizm, gayrimenkul ve enerji gibi birçok sektörde yatırım yaptığı ülkelerden biridir. Qatar Haoling'in 2011'de ülkenin elektrik dağıtım şirketlerinden Iberdrola'nın yüzde 6'sını 2,8 milyar Euro'ya satın alırken QIA da İspanya'nın en ünlü markalarından El Corte Ingles'in yüzde 12,5-15 arasında hissesini 1 milyar Euro bedelle satın aldı.³³⁷ Katar'ın bu iki büyük yatırımı dışında İspanya'da Katara Hospitality vasıtasıyla yaptığı turizm yatırımları ve QSI aracılığı ile yaptığı spor yatırımları da bulunmaktadır.

Katar'ın Avrupa'daki yatırımları yukarıda da değinildiği üzere Doha yönetiminin daha geniş bir stratejisinin bir aracıdır. İran ve Suudi Arabistan gibi iki önemli bölgesel gücün arasında kalan, nüfus ve askeri güç gibi önemli güç unsurlarından da yoksun olan Katar, elindeki doğal kaynak ve sermaye gücünü hem bölgesel hem de uluslararası arenada stratejik bir şekilde kullanarak etkinliğini artırmaya çalışmaktadır. Rakamlarla da görüldüğü üzere en çok yatırım yaptığı Batı Avrupa ülkeleri ile girdiği ilişkide Doha yönetiminin bu etkinliği ortaya çıkmaktadır.

Arap Ayaklanmaları'nın ardından yaşanan bölgesel mücadelede Doha yönetiminin yıllardır sürdürdüğü bu çok yönlü strateji sayesinde ulaştığı etkinlik açık bir şekilde görülmektedir.³³⁸ 2017'de Suudi Arabistan, Mısır, Bahreyn ve BAE'nin organize bir şekilde uyguladığı ablukaya bölgesinde ve uluslararası çapta kurduğu diplomatik ve

³³⁵ Lisa Jucca, Simon Meads, "Qatari royals buy Italian fashion icon Valentino", Reuters, 12.07.2012, <https://www.reuters.com/article/us-valentino-qatar-idUSBRE86B0TH20120712>; "All the investments of Qatar in Italy", Aura, 20.06.2017, <https://www.auraree.com/italy/real-estate-news/investments-qatar-italy/>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³³⁶ "Qatar Investment Authority Acquires 100 Percent Interest in Porta Nuova Development in Milan, Italy", Hines, 27.02.2015, <https://www.hines.com/news/qatar-investment-authority-acquires-100-percent-interest-in-porta-nuova-development-in-milan-italy>; Alexander Cornwell, "Qatar Airways expands airline investments with Italy's Meridiana", Reuters, 28.09.2017, <https://www.reuters.com/article/us-qatar-airways-italy-meridiana-idUSKCN1C32CC>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³³⁷ "Qatari investment sparks shareholder row at Spain's Corte Ingles", Reuters, 12.08.2015, <https://www.reuters.com/article/spain-corteingles-qatar-idUSL5N10N3WO20150812>; "Qatar takes stake in Iberdrola", the National news, 15.03.2011, <https://www.thenationalnews.com/business/qatar-takes-stake-in-iberdrola-1.415663>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³³⁸ Kristian Ulrichsen, **Qatar and the Gulf crisis**, London: Oxford University Press, 2020.

ekonomik bağlantılarla direnen Katar, bu dört ülkenin ağır şartlarını kabul etmeden ablukanın sonunda kadar dayanabildi. Bu abluka sırasında Katar'ın yıllardır yatırımlarının da yardımıyla iyi ilişkiler kurduğu Batı Avrupa ülkelerinin desteğini aldı ya da abluka uygulayan ülkelerin desteklenmesini engelledi.

Katar'a abluka uygulayan dört ülkeye (dörtlüye) karşı Katar'a en önemli destek Almanya'dan geldi. Ablukanın uygulanmaya başladığı 5 Haziran 2017 tarihinden kısa bir süre sonra bu kararı eleştiren Alman Dışişleri Bakanı Sigmar Gabriel, 9 Haziran'da Katar Dışişleri Bakanı Myhammed el-Sani ile Almanya'da görüşerek Doha yönetimine desteğini iletti. Buna ek olarak ablukanın derhal kaldırılması gerektiğini ifade ederek dörtlünün Katar'dan taleplerini³³⁹ ise “çok provokatif” olarak değerlendirdi. Krizin üzerinden bir ay geçtikten sonra Katar'a düzenlediği ziyaret sırasında da Doha yönetimine desteği ileten Gabriel, Almanya'nın taraflar arasında arabuluculuk yapmak isteğini de vurguladı.³⁴⁰ İlerleyen tarihlerde Gabriel'in Suudi Arabistan dış politikasına yönelik eleştirileri Berlin ve Riyad arasında da bir krize neden oldu. Kasım ayında bu ülkedeki elçisini geri çağıran Riyad yönetimi, Suudi Arabistan'da faaliyet gösteren Alman firmalarına da yaptırım uygulamaya başladı.³⁴¹

Katar'ın iyi ilişkiler kurduğu ve Avrupa'dan en çok yatırım yaptığı ülkeler arasında olan Fransa'da Almanya kadar olmasa da abluka sırasında Doha yönetimine destek veren ülkelerden biri oldu. Yükselen tansiyonun bir an önce düşürülmesinin isteyen Paris yönetimi, dörtlü ülkenin ablukayı kaldırmak için öne sürdüğü taleplerin ise kabul edilemez olduğunu ifade etti.³⁴² Cumhurbaşkanı Macron ise krizden birkaç gün sonra yaptığı açıklamada Katar, Suudi Arabistan ve BAE ile Fransa arasındaki iyi ilişkilere vurgu yaparak taraflara sükûnet çağrısı yaptı. Sonraki birkaç ay boyunca taraflar arasında

³³⁹ Talepler için bkz. Patrick Wintour, “Qatar given 10 days to meet 13 sweeping demands by Saudi Arabia”, The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/23/close-al-jazeera-saudi-arabia-issues-qatar-with-13-demands-to-end-blockade>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³⁴⁰ Ahmed al-Masri, Afra Aksoy, Safiye Karabacak, “German FM visits Qatar amid Gulf crisis”, Anadolu Agency, 05.07.2017, <https://www.aa.com.tr/en/europe/german-fm-visits-qatar-amid-gulf-crisis/854412>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³⁴¹ “Saudi Arabia recalls ambassador to Germany over Gabriel comments”, Reuters, 18.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-germany-lebanon-idUSKBN1DI00V>; “Susanne Koelbl, Reception Grows Frosty for German Firms in Saudi Arabia”, Spiegel, 25.05.2018, <https://www.spiegel.de/international/business/reception-grows-frosty-for-german-firms-in-saudi-arabia-a-1209576.html>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³⁴² Gerd Nonneman, “European Policies Towards the Gulf; Patterns, Dynamics, Evolution, and the Case of the Qatar Blockade”, *Journal of Arabian Studies*, vol. 10, no. 2, 2020, p. 297.

arabuluculuk yapmak için diplomatik temaslarda bulunan Paris yönetimi, ekonomik ve güvenlik alanında ilişkileri olan BAE ve Suudi Arabistan'ı karşısına almadan istikrar vurgusu yaptı.³⁴³

Bu ülkeler arasında Katar'ın en çok yatırımı olan İngiltere ise sadece krizin sona erdirilmesine yönelik çağrılar yaptı. İç politikada Brexit sürecinin belirsizliği ve AB ile ilişkilerle meşgul olan İngiliz yetkililer krize ABD ve diğer ülkeler kadar müdahil olmadılar. Temmuz ayında ise dışişleri bakanlığından bir yetkili dörtlü ülkenin Katar'ı terörizme destek verdiği yönündeki ithamına karşılık İngiltere'nin tüm alanlarda terörizmle mücadele ettiğini ifade ederek bu suçlamaya karşı Doha yönetimine destek verdi.³⁴⁴

Hem Suudi Arabistan hem de BAE, bu üç ülkenin siyasi, ekonomik ve güvenlik işbirliği içinde olduğu ülkeler olmasına rağmen Katar'ı desteklemeleri ya da İngiltere örneğinde olduğu gibi dörtlünün iddialarını reddetmeleri Katar'ın uluslararası alanda etkinliğini artırmaya yönelik stratejisinin başarılı olduğunu gösterir niteliktedir. Nitekim Katar Emiri Temim el-Sani, krizden sonraki ilk resmi ziyaretlerini Türkiye, Almanya ve Fransa'ya gerçekleştirerek abluka sırasında verilen destekten ötürü teşekkürlerini ilettiler. Almanya-Katar Ekonomi Forum'una katılmak için Berlin'e giden Temim el-Sani, forumda yaptığı konuşmada Katar'ın Almanya'ya gelecek beş yılda 5 milyar dolar yatırım yapacağını açıkladı.³⁴⁵

Varlık fonlarının 2000'li yıllarda artan faaliyetlerine şüphe ile yaklaşan Fransa ve Almanya'nın QIA'nın kendi ülkelerindeki oldukça önemli şirketlere yaptığı yatırımlara itiraz etmemeleri Doha yönetiminin bu yönetimler nezdindeki güvenilirliğini de gösterir niteliktedir. Artan yatırımlarla birlikte Avrupa'nın en gelişmiş ekonomileri ile bağlantılarını daha da artıran Katar'ın bu ülkelerle ilişkilerindeki etkinliği de artmıştır. Abluka sırasında oldukça iyi ilişkilere sahip oldukları dörtlü ülkeye rağmen Katar'a gösterilen destek ya da en azından dörtlüye verilmeyen destek bunun en göstergesi

³⁴³ "France calls for lifting of sanctions on Qatar citizens", Aljazeera, 15.07.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/7/15/france-calls-for-lifting-of-sanctions-on-qatar-citizens>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

³⁴⁴ Gerd Nonneman, p. 297.

³⁴⁵ "Qatar emir meets Merkel, Macron on first foreign tour since crisis", France24, 15.09.2017, <https://www.france24.com/en/20170915-qatar-emir-angela-merkel-emmanuel-macron-gulf-crisis>; "Qatar's emir says to invest 10 bln euros in Germany", Reuters, 07.19.2018, <https://www.reuters.com/article/germany-qatar-idCNL5N1VT1N>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

durumundadır. Sonuç olarak Doha yönetiminin 2000’li yıllarla birlikte ulusal ve uluslararası alanda etkinliğini artırmaya yönelik stratejisinin bir parçası olarak yatırımlar bu ülkelerle ilişkilerinde etkili bir araç olarak görülmektedir.

2.1.3.2. Katar’ın ABD Yatırımları

Katar’ın yukarıda ana hatlarıyla bahsedilen dış politikasında ABD ile kurduğu ilişkinin ayrı bir yeri vardır. Irak’ın Kuveyt’i işgalinin ardından diğer körfez ülkeleri gibi güvenlik endişeleri artan Katar, 1992 yılında ABD ile bir savunma işbirliği anlaşması imzaladı. Anlaşmanın ardından Katar’a ABD üssünün kurulması (günümüzde Ortadoğu’daki en büyük ABD üssü bu ülkededir) ve Katar’ın ABD silah ve teçhizat ithalatı ile iki ülke arasında bu alandaki ilişkiler gelişti. İki ülke arasındaki ilişkiler sadece güvenlik ile sınırlı değildi. Katar için önemli dönüm noktası olan LNG tesisleri ve ihracatı ABD kökenli Exxon Mobil şirketi ile kurulan ortaklıkla kuruldu ve hali hazırda da bu ortaklık devam etmektedir.³⁴⁶ İki ülke güvenlik ve enerjinin dışında 8,2 milyar dolar ticaret hacmi (2019 itibarıyla) ve Katar’daki ABD şirketlerinin varlığıyla ekonomik alanda da iyi ilişkilere sahiptirler. İki ülke arasındaki ekonomik ilişkilere son yıllarda Katar’ın bu ülkede yaptığı yatırımlar da eklendi. Aşağıda Katar’ın kurumları vasıtasıyla ABD’de yaptığı yatırımlar incelenecektir.

Tablo 24: Katar’ın ABD’deki Yatırımları (Dolar)

Şirket	Miktar	Oran (%)	Yıl-Tür
Tiffany & Co	-	8,7	2011-2013
CityCenterDC	700 Milyon	100	2013
Manhattan West	8,6 Milyar	44	2015-Ortak Fon
Empire State Building	622 Milyon	9,9	2016
Miramax	-	100	2016
Brooklyn Property	1,8 Milyar	9	2016
American Airlines	-	4,75	2017
Gigamon Inc	1,6 Milyar	-	2018- QIA &Elliott Management
Vornado Realty Trust	5,56 Milyar	100	2019- Ortak Yatırım
Conrad Hotel	250 Milyon	100	2019

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve şirketlerin resmi sitelerinden derlenmiştir.

2005’te kurulduktan sonra birçok ülkede yatırımlar yapan QIA, ABD’de de özellikle gayrimenkul sektörü başta olmak üzere farklı alanlarda yatırımlar yaptı. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere QIA ve Katar’ın diğer kurumlarının ABD’deki yatırımları son

³⁴⁶ Katar-ABD İlişkileri için Bknz. David B. Roberts, **Qatar: Securing Global Ambitions of a City-State**, New York: Hurst & Company, 2017, p. 35-47; Exxon Mobil, <https://www.exxonmobil.com.qa/en-QA/Company/Who-we-are/Our-history-in-Qatar>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

birkaç yıla kadar oldukça düşük düzeyde kaldı. 2011 yılında ABD'nin lüks mücevher markası Tiffany'nin % 8,7'sini alarak ilk ciddi yatırımını yapan QIA, 2015'de bu ülkedeki ilk ofisinin New York'a açtı.³⁴⁷ QIA, ilk ofisin açılmasının ardından ABD'nin gayrimenkul sektöründe kendi bünyesinde yer alan Qatari Diar ve bazı ABD kökenli şirketlerle yatırımlar yaptı.³⁴⁸ Gayrimenkul sektörünün yanı sıra Silikon Vadisi'ndeki teknoloji şirketlerine de yatırım yapmak isteyen fonun yöneticileri, ilk yatırımını yazılım şirketi Gigamon Inc'e yaptı.³⁴⁹ ABD'deki yatırımlarını Batı Avrupa ülkeleriyle aynı seviyeye çıkarmak istediklerini ifade eden Katarlı yetkililer şu ana kadar 30 milyar dolara yakın yatırım yaptıklarını ilan ettiler. 2019'da ABD Dışişleri Bakanı Mike Pompeo'nun Doha ziyareti sırasında ise bu rakamın 2024'e kadar 45 milyar dolara çıkarma hedeflerinin olduğunu açıkladılar.³⁵⁰

Tablo 25: Yıllara Göre Katar'ın ABD'deki DYY Varlığı (milyon dolar)

2012	2013	2014	2015	2016
2.208	2.426	2.440	2.784	2.988
2017	2018	2019	2020	
3.109	2.619	3.561	3.854	

Kaynak: ABD Ticaret Bakanlığı verilerinden derlenmiştir.

Portföy yatırımlarının yanı sıra Katar'ın ABD'deki doğrudan yatırımları mevcuttur. Tabloda da görüldüğü üzere 2012'den günümüze kadar Katar'ın bu ülkedeki doğrudan yatırımlarında önemli bir artış gerçekleşti. Bu yatırımlara ek olarak ABD'li Chevron ile Katar Petrolleri arasında ABD'de 11,5 milyar dolara mâl olacak petro-kimya tesisi

³⁴⁷ Tom Arnold, "Qatar Investment Authority nets \$892 million gain from Tiffany & Co. Sale", Reuters, 14.01.2021, <https://www.reuters.com/article/qatar-m-a-tiffany-int-idUSKBN29J23C>; "Qatar Investment Authority opens first U.S. office in New York", Opalesque, 28.11.2015, <https://www.opalesque.com/industry-updates/4314/qatar-investment-authority-opens-first-office-in.html>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

³⁴⁸ Zoe Rosenberg, "Qatar Acquires Major Stake In Manhattan West Development", Curbed NY, 29.10.2015, <https://ny.curbed.com/2015/10/29/9905974/qatar-acquires-major-stake-in-manhattan-west-development>; "Qatar buys stake in Empire State Building", The Peninsula, 24.08.2016, <https://thepeninsulaqatar.com/article/24/08/2016/Qatar-buys-stake-in-Empire-State-Building>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

³⁴⁹ "Gigamon Announces Completion of Acquisition by Elliott Management and Qatar Investment Authority", Gigamon, 27.12.2017, <https://www.gigamon.com/cn/company/news-and-events/newsroom/gigamon-acquisition-elliott-qia.html>, Erişim Tarihi: 04.04.2021.

³⁵⁰ Eric Knecht, "Qatar Investment Authority aims to reach \$45 billion in U.S. investments: CEO", Reuters, 13.01.2019, <https://www.reuters.com/article/us-qatar-investments-united-states-idINKCN1P7090>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

kurulması yönünde anlaşma yapıldı.³⁵¹ Son olarak Katar'ın ABD limanlarındaki alt yapı çalışmaları için 10 milyar dolarlık bir yatırım hazırlığı için de olduğu da açıklandı.³⁵²

Suudi Arabistan ve BAE'nin ABD'deki yatırımlarının incelendiği bölümlerde de görüldüğü üzere bu iki körfez ülkesinin ABD'de oldukça yüksek miktarda yatırımları vardır. 2000'li yılların ortasında kurulduktan sonra Avrupa ülkeleri ağırlıklı olmak üzere milyarlarca dolarlık yatırımlar yapan Katar'ın ise komşuları Suudi Arabistan ve BAE'nin aksine son yıllara kadar ABD'de çok az yatırım yaptığı görülmektedir. Doğrudan yatırımlarının düşük olmasının yanı sıra iki komşusunun aksine ABD hazine tahvili bulundurmayan Katar'ın bu ülkedeki portföy yatırımları da uzun süre düşük düzeyde kaldı.

QIA ve yan kuruluşları ile yaptığı yatırımları Katar'ın bölgesel ve uluslararası düzeyde etkinliğini artırmak için genel bir strateji içinde kullanan³⁵³ Doha yönetimi, ABD ile girdiği ilişkide yatırımlarını kullanmayı tercih etmediği görülmektedir. Ancak 2014'ten sonra Ortadoğu'da bölgesel mücadelenin sertleşmesinin ardından Katar'ın bu konudaki politikası da değişmeye başladı. Barack Obama'nın son döneminde ABD'deki yatırımlarını artırmaya başlayan Katar, Donald Trump döneminde de tıpkı Suudi Arabistan ve BAE gibi yatırımlarını artırarak devam ettirdi. Trump döneminde ABD'nin BAE ve Suudi Arabistan'ın öncülüğünü çektiği ittifakla oldukça iyi ilişkiler kurmasının yanı sıra bu ülkelerin ABD'deki yatırımlarının ve silah ithalatlarının politik etkinliği Katar'ı da yatırımlarını artırmaya yöneltti. 2017 yılında Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn'in Katar'a karşı başlattığı ablukaya Trump'ın başlangıçta destek vermesi ABD-Katar arasındaki iyi ilişkiler için önemli bir sapmaydı. Doha yönetimi özellikle bu krizin ardından ABD ile ekonomik ilişkilerine önem verdi ve üst düzey yetkililer bu ülkedeki yatırımlarını artıracaklarını ifade etti.³⁵⁴ Sonuç olarak genel stratejisi içerisinde

³⁵¹ Timothy Gardner, Chevron Phillips, "Qatar Petroleum sign \$8 billion petrochemical deal", Reuters, 09.07.2019, <https://www.reuters.com/article/us-usa-petrochemicals-nphillips-qatar-idUSKCN1U42FK>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

³⁵² "Qatar targets \$10 billion of investments in U.S. ports", Qatar Day, 23.12.2021, <https://www.qatarday.com/qatar-targets-10-billion-of-investments-in-u-s-ports-sources>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

³⁵³ Tarek Cherkaoui, "Qatar's Public Diplomacy, International Broadcasting, and The Gulf Crisis", **Public Diplomacy of Rising and Regional Powers**, Vol. 3, Issue 3, Dec. 2018, pp. 127-149.

³⁵⁴ "Eric Knecht, Qatar Investment Authority aims to reach \$45 billion in U.S. investments: CEO", Reuters, 13.01.2019, <https://www.reuters.com/article/us-qatar-investments-united-states-idINKCN1P7090>; Perlberg, H & Sergie, "Qatar Treads Off the Beaten Path in Quest for U.S. Investments", Bloomberg,

yatırımları da Katar'ın etkinliği için kullanan Doha yönetimi, ilk yıllarda ABD'yi yatırımlar konusunda tercih etmese de son yıllarda komşuları ile girdiği bölgesel mücadelenin ardından bu ülkeye daha fazla yatırım yapmaya başladı.

2.2. Ortadoğu Ülkelerine Yapılan Yatırımlar

Petrol ve doğalgaz gelirleri sayesinde yüksek miktarda sermaye birikimi sağlayan Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın Ortadoğu ülkelerine yaptığı yatırımlara bakıldığında Batılı ülkelere yaptıklarına nazaran düşük miktarda olduğu görülmektedir. Yukarıda da bahsedildiği üzere Suudi Arabistan yatırımlarında ABD'yi ve risksiz dolaylı yatırımları öncelerken BAE ve Katar da sermayelerini Batılı gelişmiş piyasalarda değerlendirmeyi tercih etmişlerdir. Söz konusu üç ülkenin de Ortadoğu ülkelerine yaptığı yatırımlar 2010'lu yıllara kadar oldukça düşük düzeyde kalırken 2010'dan sonra net bir artış gösterdiği görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise 2010 sonunda başlayan Arap Ayaklanmaları sonrası bölgede şiddetlenen güç mücadelesidir. Aşağıda Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın bazı Ortadoğu ülkelerine yaptığı yatırımlar ve bunun politik bir etkinliği olup olmadığı incelenecektir.

2.2.1. Müttefikleri Desteklemek: Suudi Arabistan'ın Ortadoğu Ülkelerine Yatırımları

1973 Petrol Krizi'nin ardından petrol fiyatlarının artmasıyla birlikte kamu gelirleri rekor seviyelere çıkan Suudi Arabistan, bu zenginliğini bölgedeki ülkelerle paylaşmaktan geri durmadı. Özellikle kurduğu kalkınma fonları ve İslam Kalkınma Bankası aracılığıyla birçok ülkeye finansal destek veren Riyad yönetiminin bu destekleri genelde dış yardım şeklinde olmaktadır. Suudi Arabistan'ın ABD'deki yatırımlarının incelendiği bölümde de görüldüğü üzere oldukça muhafazakar bir yatırım politikası izleyen Riyad yönetimi, sermayesinin büyük kısmını başta ABD olmak üzere gelişmiş piyasalarda portföy yatırımları şeklinde değerlendirmektedir.³⁵⁵

Suudi Arabistan'ın ABD'ye yönelik dolaylı yatırımları önceleyen bu yatırım politikası 2008'den sonra değişmeye başladı. 2000'li yılların başında petrol fiyatlarının artmasıyla yine gelirleri hızla artan Suudi Arabistan, komşuları BAE ve Katar dahil bazı ülkelerin

19.04.2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-12/qatar-treads-off-the-beaten-path-in-quest-for-u-s-investments>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

³⁵⁵ Sara Bazoobandi, *The Political Economy of the Gulf Sovereign Wealth Funds; A Case Study of Iran, Kuwait, Saudi Arabia and The United Arab Emirates*, New York: Routledge, 2013, p. 62-66.

varlık fonlarıyla yaptığı önemli yatırımların da etkisiyle yatırım stratejisini değiştirme kararı aldı. 2008’de Sanabil adıyla yeni bir yatırım fonu kuran Riyad yönetimi 2010’dan sonra Ortadoğu’da yaşanan gelişmelerin ardından bölge ülkelerine olan yatırımlarını artırmaya başladı.³⁵⁶ Riyad yönetimi son yıllarda SAMA, PIF ve diğer kamu şirketleri aracılığıyla bölge ülkelerine önemli miktarda yatırımlar yapmaya başladı.

Suudi Arabistan sermayesinin 2010’dan fazla özellikle aşağıda bahsi geçen ülkelere yoğun yatırımlar yapmaya başlamasının en önemli nedeni ise bölgede yaşanan gelişmelerdi. 2010 yılı sonunda başlayan Arap Ayaklanmaları’nın tetiklediği değişim süreci ile yıllardır ülkelerini yöneten bazı diktatörlerin devrilmesi ve diğer ülkelerde gösterilerin devam etmesi Riyad yönetimini rahatsız etti. Mısır ve Tunus’ta uzun yıllardır iyi ilişkileri olan liderlerin devrilmesi, Ürdün ve Fas gibi ülkelerde protestoların devam etmesi Suudi Arabistan’ı harekete geçirdi. Ürdün ve Fas’taki ekonomik sorunlara karşı körfez ülkeleriyle birlikte 5’er milyar dolarlık destek paketi açıklayan Riyad yönetimi, Mısır’da ise farklı bir strateji izledi. Ülkede yaşanan iktidar değişiminin ardından Mısır’a da finansal destek vereceğini açıklasa da Riyad yönetimi taahhüt ettiği miktarın çok az kısmını yerine getirdi. Mısır’da yaşanan karşı devrim sürecinin ardından ise bu ülkeye milyarca dolarlık yatırım yaptı. Aşağıda Suudi sermayesinin yoğunlaştığı Mısır, Ürdün ve Fas’taki yatırımları ve bu yatırımların politik bir etkinliği olup olmadığı incelenenecektir.

2.2.1.1. Suudi Arabistan’ın Mısır Yatırımları

Mısır, Suudi Arabistan’ın Ortadoğu’da en çok yatırım yaptığı ülkedir. Bu sonucun ortaya çıkmasında ise 2010’da başlayan Arap Ayaklanmaları sonrası Mısır’da iktidarın değişimi ve Riyad yönetiminin bu değişimden duyduğu rahatsızlık önemli bir rol oynadı. Nitekim Temmuz 2013’te başlayan karşı devrim sürecine BAE ile birlikte en çok destek veren ülke Suudi Arabistan oldu. Riyad yönetimi bir yandan darbeye politik olarak arka çıkarken diğer yandan da 2013’ten itibaren açıkladığı borç, yatırım ve bağışlarla (bknz 3.bölüm) Mısır’a eşi az görülen bir destekte bulundu.

Aslında Suudi Arabistan’ın Mısır’a parasal desteği çok daha geçmişe gidiyor. 1950’li yılların sonundan başlayan ve iki ülkenin başi çektiği Arap Soğuk Savaşi döneminde oldukça kötü olan iki ülke arasındaki ilişkiler, 1981’de Hüsnü Mübarek iktidara geldikten

³⁵⁶ Sara Bazoobandi, p. 65-66

sonra yumuşamaya başlamıştı.³⁵⁷ Rekabetten işbirliğine dönen Riyad-Kahire ilişkilerinin önemli bir tarafını da finansal yardımlar oluşturuyordu. Önceki devlet başkanı Enver Sedat'ın ekonomide uygulamaya başladığı infitah (liberalleşme) politikası sonrasında döviz ihtiyacı artan Mısır ekonomisi için körfez ülkeleri önemli bir kaynak oldu. 1980'li yıllarda petrol fiyatlarının durması sonrasında ülke ekonomisinin durgunluğa girmesi Mısır'ın ekonomik olarak körfeze olan bağımlılığını da açık bir şekilde ortaya çıkardı. 1981'de iktidara gelen Hüsnü Mübarek ülke ekonomisinin körfezden gelen sermayeye duyduğu ihtiyaçtan dolayı özellikle Suudi Arabistan ile oldukça iyi ilişkiler kurdu. 1991'deki Körfez Savaşı'nda açık bir şekilde Suudi Arabistan ve uluslararası güçlerin yanında pozisyon aldı.³⁵⁸ Ancak bu destek 3.bölümde de incelendiği üzere daha çok yardımlarla yapılıyordu. Suudi Arabistan'ın bu ülkedeki yoğun yatırımları 2013'teki darbenin ardından iktidara gelen geçiş yönetimi ve özellikle Abdelfettah el-Sisi döneminde yoğunlaştı.

2000'li yıllarda petrol fiyatlarının artması ile gelirleri rekor seviyelere ulaşan Suudi Arabistan'ın bazı firmaları Mısır'da ofisler açarak yatırımlar yapmaya başladı. Özellikle inşaat ve telekomünikasyon gibi sektörlerde yatırımlar yapan 2500'den fazla Suudi şirketinin 2009 sonu itibariyle Mısır'daki yatırımlarının toplamı 11 milyar doları bulmaktaydı.³⁵⁹ Suudi Arabistan'ın 1980'li yılların başından itibaren Mısır'ı yardım ve yatırımlarla desteklediği düşünüldüğünde 11 milyar dolara ulaşan yatırımın düşük bir rakam olduğu görülmektedir. Ancak yukarıda da bahsedildiği üzere Suudi Arabistan'ın Mısır'daki yatırımlarının 2010'lu yıllarda arttığı görülmektedir.

Mısır'da 2011 yılı başında başlayan ve hızla yayılan protestolar karşısında Mübarek yönetimini diplomatik alanda desteklemeye çalışan Riyad yönetimi, Mübarek'in devrilmesini engelleyemedi. Suudi Arabistan'ı ayaklanmalarla birlikte belki de en çok rahatsız eden bu gelişmenin ardından geçiş yönetimi ile Riyad yönetimi arasındaki ilişkiler devam etti. Ülke ekonomisinin yaşadığı krizin hızla derinleşmesinin ardından Suudi Arabistan, Mısır'a kredi, mevduat ve bağıştan oluşan 4 milyar dolarlık bir destek

³⁵⁷ Bknz. Malcolm Kerr, **The Arab Cold War, 1958–1964: A Study of Ideology in Politics**, Toronto: Oxford University Press, 1965.

³⁵⁸ Roger Owen ve Şevket Pamuk, **20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi**, Ayşe Edirne (çev.), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2002, s. 180, 181- 184, 185; F. Gregory Gause III, **The International Relations of the Persian Gulf**, New York: Cambridge University Press, 2012, s. 106.

³⁵⁹ David Schenker and Simon Henderson, "Paradoxes of Egyptian-Saudi Relations", **The Washington Institute**, 08.12.2009, <https://www.washingtoninstitute.org/media/3409>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

taahhüdünde bulundu.³⁶⁰ Devrimin ardından yaşanan geçiş sürecinde ülke siyasetinde git gide etkisini artıran Müslüman Kardeşlerin 2011 ve 2012'deki Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimlerini kazanmasının ardından Riyad yönetiminin desteği azalmaya başladı. 2011'de taahhüt edilen bu 4 milyar doların sadece 1,5 milyar dolarlık kısmı Mısır'a gönderildi.³⁶¹

Müslüman Kardeşler ve devlet başkanı Mursi'nin iktidarının bir yılı dolmamışken Haziran 2013'te başlayan karşı devrim sürecinin en büyük destekçilerinden biri Suudi Arabistan oldu. 3 Temmuz 2013'te Mursi'nin darbeyle indirilmesini ve Müslüman Kardeşlere karşı başlatılan tutuklamaları destekleyen Riyad yönetimi, sonraki süreçte de parasal olarak hem geçiş hükümetine hem de Sisi yönetimine destek oldu. Darbeden kısa bir süre sonra Mısır'a 2 milyar dolarlık bir kredi verileceğini açıklayan Riyad yönetimi, 2014'te bu rakama 1 milyar dolar daha ekledi.³⁶²

Tablo 26. 2011 sonrasında Suudi Arabistan'ın Mısır'a Yatırımları (Dolar)

Yıl	Miktar	Şekil	Yatırımcı
2011	4 Milyar (sadece 1,5 milyar dolar gönderildi)	Kredi-Mevduat-Yardım	SAMA
2013	2 Milyar	Kredi	SAMA
2014	1 Milyar	Kredi	SAMA
2015 (2015-2020)	8 Milyar	Yatırım	-
2016	500 Milyon	Kredi	SAMA
2016	16 Milyar	Ortak Fon	PIF & Mısır
2018	2,3 Milyar	Yatırım	ACWA Power
2021	1,8 Milyar	Ortak Yatırım	Saudi Elec & Egypt
2022	5 Milyar	Kredi	SAMA
2022	10 Milyar	Yatırım (Planlanan)	PIF

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve akademik yayınlardan derlenmiştir.

³⁶⁰ “Egypt says Saudis agree to \$4 bln in assistance”, Reuters, 21.05.2021, <https://www.reuters.com/article/egypt-saudi-assistance-idAFLDE74K08A20110521>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁶¹ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, “Suudi Arabistan 2012”, Kemal İnâat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yılı** 2012, içinde (157-183), İstanbul: Açılım Kitap, 2014, s. 174.

³⁶² Abdel Monem Said Aly and Hussein Ibish, “Egypt-GCC Partnership: Bedrock of Regional Security Despite Fissures”, **The AGSIW**, December 12, 2016, https://agsiw.org/wp-content/uploads/2016/12/Hussein_AbelMonem_GCCEgypt_ONLINE-1.pdf, Erişim tarihi: 25.04.2022.

2015'ten sonra iki ülke arasındaki karşılıklı üst düzey ziyaretler ve anlaşmalarla Riyad-Kahire arasındaki ilişkiler daha da derinleşirken hemen hemen her ziyaretin ardından yeni bir yatırım kararı çıktı. 2015 sonunda Mısır'ı ziyaret eden Suudi Arabistan'ın savunma bakanı Muhammed bin Selman, ülkesinin Mısır'a beş yıl içinde 8 milyar dolar yatırım yapacağını açıkladı.³⁶³ Nisan 2016'da ise Kral Selman'ın Kahire'ye düzenlediği resmi ziyaret sırasında iki ülke arasında Mısır'da çeşitli yatırımlar yapmak için 16 milyar dolarlık bir fon kurulması için anlaşma yapıldı.³⁶⁴ Veliaht Prens Muhammed bin Selman'ın Mart 2018'de düzenlediği üç günlük Kahire ziyaretinde bahsi geçen ortak fonun aktive edilmesine ilişkin iki ülke arasında ayrı bir anlaşma daha imzalandı.³⁶⁵ Buna ek olarak enerji sektöründe faaliyet gösteren Suudi şirketlerinden ACWA Power ile Mısır Enerji Bakanlığı arasında ülkenin elektrik üretimini artırmak için santraller kurulması amacıyla 2,3 milyar dolarlık bir yatırım anlaşması yapıldı.³⁶⁶

Suudi Arabistan'ın darbenin ardından Mısır'a yönelik yaptığı bu yoğun yatırımlar 2020'li yıllarda da devam etti. 2021'de iki ülke arasında elektrik iletimini sağlayacak bir proje için 1,8 milyar dolarlık yatırım anlaşması yapıldı.³⁶⁷ 2020 ve 2021'de küresel ölçekte etkili olan Covid-19 salgını karşısında ekonomisi oldukça kötü etkilenen Mısır, Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ile daha da zor bir durumda kaldı. Buğday ithalatının yüzde 80'ini bu ülkelerden yapan Mısır'da işgalin başlamasıyla birlikte enflasyon da hızla artmaya başladı.³⁶⁸ Turizm sektörünün de olumsuz etkilenmesi beklenen Mısır ekonomisinin yardımına ise başta Suudi Arabistan olmak üzere yine körfez ülkeleri yetişti.³⁶⁹ Suudi Arabistan'ın resmi haber ajansı, Krallığın Mart (2022) ayı sonunda Mısır

³⁶³ "Saudi pledges \$8 billion to Egypt", **Middle East Eye**, 16.12.2015, <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-pledges-8-billion-egypt>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁶⁴ "Egypt, Saudi Arabia agree on \$16b investment fund, settle maritime spat", **Gulf News**, 10.04.2016, <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/egypt-saudi-arabia-agree-on-16b-investment-fund-settle-maritime-spat-1.1707587>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁶⁵ Saudi Crown Prince, "Egyptian president sign deal to activate \$16 billion investment fund", **Arab news**, 05.03.2018, <https://www.arabnews.com/node/1258986/saudi-arabia>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁶⁶ "Egypt signs deal with Saudi ACWA Power for \$2.3 billion power plant – minister", **Reuters**, 01.11.2018, <https://www.reuters.com/article/egypt-electricity-deal-idUSL8N1XC671>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁶⁷ "Saudi Arabia and Egypt sign \$1.8bn contract for electrical connection", **Arab News**, 05.10.2021, <https://www.arabnews.com/node/1941806/business-economy>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁶⁸ Mirette F. Mabrouk, "Getting complicated in a hurry: The implications for Egypt of Russia's invasion of Ukraine", **Middle East Institute**, 04.03.2022, <https://www.mei.edu/publications/getting-complicated-hurry-implications-egypt-russias-invasion-ukraine>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁶⁹ Marc Espanol, "Gulf states give Egypt \$22 billion to mitigate fallout from Ukraine war", **Al-Monitor**, 11.04.2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/04/gulf-states-give-egypt-22-billion-mitigate-fallout-ukraine-war#ixzz7SDuJDWf>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

Merkez Bankasına 5 milyar dolar mevduat yatırdığını duyururken³⁷⁰ PIF'ın da 10 milyar dolarlık yatırım için araştırmalara başladığı açıklandı.³⁷¹

Yukarıda da belirtildiği üzere Mısır, Suudi Arabistan'ın Ortadoğu'da en çok yatırım yaptığı ülke olması yanında dünyada da ABD'den sonra en çok yatırım yaptığı ülkelerden biridir. Suudi Arabistan'ın Mısır yatırımlarına bakıldığında bu yatırımların politik amaçlarının öne çıktığı görülmektedir. Riyad yönetiminin, Mısır gibi tarihsel ve kültürel olarak Arap dünyasının merkezinde yer alan bir ülkeyle ilişkileri stratejik olarak oldukça önemlidir. Bunun yanında yine benzer nedenlerle Mısır'da çıkacak bir karışıklığın bölgede yaratacağı istikrarsızlık da Suudi Arabistan'ın karşılaşmak istemeyeceği bir durumdur.³⁷² Nitekim Mısır'ın 1980'li yıllardan itibaren karşılaştığı ekonomik sorunlar karşısında körfezden destek alabilmesi de bunun en önemli göstergelerinden biridir.

Suudi Arabistan'ın Arap Ayaklanmaları'nın ardından Mısır'a verdiği finansal destek geçmiştekilerden daha fazla bu yatırımların politik yönünü ortaya koymaktadır. Ayaklanmaların Mısır'a sıçraması ve Riyad yönetiminin bölgedeki en önemli müttefiklerinden Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden en çok rahatsız olan ülkelere biri Suudi Arabistan oldu. En yakın müttefiklerinden birinin devrilmesinin yanı sıra hem rejim hem de bölgesel nüfuzu için tehdit olarak gördüğü Müslüman Kardeşlerin Mısır'da iktidara gelmesi ise Riyad yönetimi için ikinci bir darbe oldu.³⁷³ 2013 yazında başlayan karşı devrim sürecinin en önemli destekçilerinden biri olan Suudi Arabistan, 3 Temmuz'da devlet başkanı Muhammed Mursi'ye karşı yapılan askeri darbeye de tam destek verdi. Darbe sonrası oluşturulan geçici hükümetin açıklanmasından birkaç saat sonra yeni yönetimi tanıyan Suudi Arabistan, bir hafta geçmeden 2 milyar doları kredi, 2

³⁷⁰ "Saudi Arabia Offers USD 5 Billion as Deposit at Central Bank of Egypt", SPA, 30.03.2022, <https://www.spa.gov.sa/viewstory.php?lang=en&newsid=2342106>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁷¹ "Anup Oommen, Saudi Arabia pledges \$15 billion to support Egypt after Qatar and the UAE step in to aid the nation's economy", Arabian Business, 31.03.2022, <https://www.arabianbusiness.com/politics-economics/saudi-arabia-pledges-15-billion-to-support-egypt-after-qatar-and-the-uae-step-in-to-aid-the-nations-economy>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁷² Fahad Nazer, "Saudi-Egyptian Relations at the Crossroads", **The AGSIW**, Issue Paper 8, 2015, https://agsiw.org/wp-content/uploads/2015/10/Nazer_SaudiEgyptianRelations_version2.pdf, Erişim tarihi: 25.04.2022.

³⁷³ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, *Suudi Arabistan 2012*, s. 173

milyar doları petrol ve doğalgaz yardımı ve 1 milyar doları da bağış olmak üzere toplamda 5 milyar dolarlık bir destek paketi açıkladı.³⁷⁴

Mısır'da gerçekleşen darbenin ardından yaşanan protestolar ve uluslararası arenada verilen tepkilere karşı da darbe yönetimine destek veren Suudi Dışişleri Bakanlığı, Mısır'a yapılan ekonomik desteklerin kesilmesi halinde bunu telafi edeceklerini de açık bir şekilde ifade etti.³⁷⁵ Riyad yönetimi bu duruşunu sonraki yıllarda da devam ettirirken iki ülke arasındaki ittifak da çeşitli alanlarda genişleyerek güçlendi. 2014'te Müslüman Kardeşler ve IŞİD ile mücadelede ortak hareket eden Mısır ve Suudi Arabistan, Katar'dan büyükelçilerini de birlikte çekerek Doha yönetimini tecrit etmeye çalıştılar.³⁷⁶

2015'te Suudi Arabistan'da Kral Abdullah'ın ölümünün ardından tahta çıkan kral Selman döneminde de iki ülke arasındaki ittifak devam ederken Riyad yönetiminin Yemen'deki İran destekli Husiler'e karşı başlattığı operasyona Mısır Silahlı Kuvvetleri de katıldı. Yemen'e düzenlenen Kararlılık Fırtınası operasyonu ile Suudi Arabistan ve Mısır arasında başlayan askeri işbirliği aynı yılın Temmuz ayında iki ülke arasında imzalanan Kahire Deklarasyonu ile daha da geliştirildi. Ortak Arap Gücü'nün kurulmasını içeren paktın imzalanmasının ardından Aralık ayında ise yine Riyad yönetiminin öncülük ettiği Teröre Karşı İslam İttifakı'na Mısır'da katılarak Suudi Arabistan'ın yanında yer almaya devam etti.³⁷⁷

Darbe sonrasında iki ülke arasında başlayan bu süreç 2016'da yeni Kral'ın Kahire'ye düzenlediği ziyaretle zirve noktasına ulaştı. Nisan ayında gerçekleşen ziyaret sırasında Suudi Arabistan'dan Mısır'a milyarlarca dolarlık yardım ve iki ülkenin katılımıyla 16 milyar dolarlık ortak yatırım fonunun kurulmasına ilişkin kararlar çıktı. Ziyaret esnasında imzalanan sınır anlaşmasıyla Kızıldeniz'deki iki adanın Suudi Arabistan'a iade edilmesi ise Mısır'da tartışma yarattı. Sonraki süreçte adaların iadesi mahkeme kararıyla iptal edilirken, Ekim 2016'da BMGK'daki Suriye oylamasında Mısır'ın "evet" oyu vermesi

³⁷⁴ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan 2013", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yılı 2013** içinde (129-163) İstanbul: Açılım Kitap, 2014, s. 140-141

³⁷⁵ "KSA throws weight behind Egypt", Arab News, 20.08.2013, <https://www.arabnews.com/node/461861/amp>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁷⁶ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan 2014", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yılı 2014** içinde (113-139) İstanbul: Açılım Kitap, 2015, s. 129

³⁷⁷ "Saudi Arabia and Egypt sign 'Cairo Declaration'", Aljazeera, 31.07.2015, <https://www.aljazeera.com/news/2015/7/31/saudi-arabia-and-egypt-sign-cairo-declaration>; "Teröre karşı İslam ittifakı", Al Jazeera Türk, 15.12.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/terore-karsi-islam-ittifaki>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

de ilişkileri olumsuz etkiledi.³⁷⁸ Kahire yönetiminin adalar konusundaki tutumu ve Suriye meselesinde Rusya ve İran'a yakın duruşu Riyad yönetimini kızdırırken Nisan ayındaki ziyarette açıklanan bazı yardımlar Suudi Arabistan tarafından iptal edilirken ortak yatırım fonu kurma kararı ise hayata geçirilmedi.³⁷⁹

Adaların devri ve Suriye konusundaki anlaşmazlık Suudi Arabistan-Mısır ittifakını bitirecek mi sorusu sorulurken 2017'de yaşanan gelişmelerle iki ülke arasındaki anlaşmazlıklar giderildi. Adalar konusunda geri adım atan Kahire yönetimi, Temmuz ayında adaları devrederken Suriye konusunda ise iki ülke bir daha karşı karşıya gelmedi. 2017'de Beyaz Saray'da göreve başlayan Donald Trump'ın döneminde Suudi Arabistan ile ABD arasındaki işbirliğine Mısır da dâhil olurken Riyad'da Uluslararası Radikal Düşünceyle Mücadele Merkezi'nin açılışında üç ülke liderinin verdiği fotoğraf bu işbirliğinin göstergesi niteliğindeydi.³⁸⁰ ABD'nin yeni başkanından aldığı destekle birlikte dış politikada daha saldırgan davranmaya başlayan Riyad yönetimi, bölgedeki müttefikleriyle birlikte Katar'a kapsamlı bir abluka uygulamaya başladı. Mısır da zaten ilişkileri kötü olan Doha yönetimine karşı uygulanan bu ablukaya destek olan ülkeler arasında yer aldı.³⁸¹

İki ülke arasındaki ilişkilerin tekrar rayına oturmasıyla Suudi sermayesinin Mısır'a akışı da tekrar başladı. Rafa kaldırılan 16 milyar dolarlık fon 2018'deki anlaşmayla aktive edilirken Suudi kökenli şirketler de ilk defa büyük çaplı anlaşmalarla Mısır'a yatırım yapmaya başladı. Kahire yönetiminin Suudi Arabistan ile yaptığı işbirliği ve diplomatik alandaki desteği de 2018'de kaldığı yerden devam etti. Suudi Arabistan ile Kanada arasında yaşanan diplomatik krizde taraf olan Kahire yönetimi, Kanada hükümetini Suudi Arabistan'ın iç işlerine karışmakla itham etti. Kahire yönetiminin bir diğer desteği ise İstanbul'daki Suudi Arabistan Başkonsolosluğu'nda öldürülen gazeteci Cemal Kaşıkçı

³⁷⁸ Uğur Çil, "Sisi'nin dış politika tercihleri ve Riyad-Kahire ilişkileri", Anadolu Ajansı, 17.10.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/sisinin-dis-politika-tercihleri-ve-riyad-kahire-iliskileri/666515>; "Mısır: Mahkeme iki adanın S. Arabistan'a devrini engelleyen kararı bozdu", BBC Türkçe, 02.04.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39472726>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁷⁹ "Egypt: Saudi Arabia halts fuel shipments indefinitely", Al Jazeera, 08.11.2016, <https://www.aljazeera.com/economy/2016/11/8/egypt-saudi-arabia-halts-fuel-shipments-indefinitely>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁸⁰ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan 2017", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yılığ 2017** içinde(153-195), İstanbul: Kadim Yayınları, 2018, s. 171-172.

³⁸¹ 6 soruda Katar krizi, BBC Türkçe, 06.06.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40159120>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

konusunda geldi. Cinayetin ortaya çıkmasının ardından özellikle Batı kamuoyunda veliaht prens ve Riyad yönetimi üzerine yapılan eleştirileri yine içişlerine müdahale olarak değerlendiren Kahire yönetimi, Suudi Arabistan’a destek verdi.³⁸²

Diplomatik desteklere ek olarak iki ülke arasında düzenlenen üst düzey resmi ziyaretlerin en önemli gündem maddelerinden biri askeri işbirliği oldu. ABD’nin öncülüğünü yaptığı Ortadoğu Stratejik İttifakı’nın kurulmasına olumlu bakan Suudi Arabistan, Mısır’ın bu ittifaka katılmasını istemekteydi. Bu minvalde yapılan görüşmelerle iki ülke orduları 2018 yılı içerisinde iki adet askeri tatbikat gerçekleştirdi.³⁸³ Trump’ın 2020’deki başkanlık seçimlerini kaybetmesinin ardından bu askeri ittifak hayata geçmese de Suudi Arabistan ve Mısır arasındaki işbirliği sonraki yıllarda da devam etti. Yukarıda da ifade edildiği üzere Riyad yönetimi pandemi ve Rusya’nın Ukrayna işgali nedeniyle zor durumda kalan Mısır ekonomisine desteğini sürdürdü.

Suudi Arabistan ve Mısır arasında son on yılda yaşanan gelişmeler Riyad yönetiminin Kahire yönetimi ile ilişkilerinde yatırımları politik bir araç olarak kullandığını ortaya koymaktadır. Bu kullanımın iki amacı vardır: ilk olarak 1980’li yıllardan itibaren bölgede geleneksel müttefiki haline gelen Mısır’da statükonun devamını sağlamak ve bu ülkedeki etkinliğini devam ettirmek. Riyad yönetiminin 2012’de Mısır’da iktidara gelen Müslüman Kardeşler iktidarından duyduğu rahatsızlık ve karşı devrim sürecini desteklemesi, darbenin ardından yeni yönetime verdiği politik ve ekonomik destek statükonun devamına yönelik isteği göstermektedir. Suudi Arabistan’ın bu amaca yönelik en önemli araçlarından biri de sermaye gücüyle Mısır’a yaptığı yatırımlar oldu.

Darbenin ardından Arap Ayaklanmaları öncesi Mısır’da iktidarı elinde tutan güçlerin tekrar yönetime gelmesi ile Suudi Arabistan-Mısır ittifakı yeniden kurulurken bölgede yaşanan güç mücadelesinde Riyad yönetiminin en önde gelen destekçilerinden biri Kahire oldu. Suudi Arabistan’ın Yemen’deki İran etkisini engellemek için kurduğu ittifaka dâhil olan Mısır, Riyad ve Tahran yönetimlerinin doğrudan karşı karşıya kaldığı İdam Krizi³⁸⁴

³⁸² İsmail Akdoğan, “Suudi Arabistan 2018”, Kemal İnâat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2018**, içinde (123-150) İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, s. 137.

³⁸³ Göktuğ Sönmez, Ertuğ Canalp Korkmaz, Pınar Demirci, “Ortadoğu Stratejik İttifakı ve “Arap NATO’su” Tartışmaları”, **ORSAM Analiz**, No: 226 /Nisan 2019, https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/Analiz_No_226_tr.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁸⁴ Nezahet Sevim, “İran ile Suudi Arabistan arasında 'idam' krizi”, Euronews, 02.01.2016, <https://tr.euronews.com/2016/01/02/iran-ile-suudi-arabistan-arasında-idam-krizi>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

gibi konularda da diplomatik olarak Suudi Arabistan’a destek verdi. Hem Kral Abdullah hem de Kral Selman dönemlerinde bu ittifak askeri alanda genişlerken Riyad yönetiminin üçüncü ülkelerle yaşadığı krizlerde de Mısır yönetiminin politik desteğini aldı. Mısır askeri ve politik alanda Riyad yönetimine desteğini sunarken Suudi Arabistan da yatırımlarla ekonomik olarak zor durumda olan Mısır’a yardım etti. Mısır’ın politik ve askeri olarak Suudi Arabistan ile kurduğu bu ittifakın altındaki en önemli nedenlerden biri de döviz açığı zaafının, Kahire yönetimini Suudi Arabistan’a karşı zayıf bir konumda bırakmasıdır. Mübarek döneminden itibaren bu zayıflık karşısında körfez ülkelerinden destek alan Kahire yönetimleri, başta Suudi Arabistan olmak üzere körfez ülkelerinin de etkisine açık kalmaktadır. Sonuç olarak Suudi Arabistan’ın Mısır yatırımları politik anlamda etkili bir araç olarak iki ülke ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

2.2.1.2. Suudi Arabistan’ın Ürdün Yatırımları

Suudi Arabistan’ın uzun yıllardır yatırım ve yardımlarla desteklediği ülkelerden biri de Ürdün’dür. Komşuları Suudi Arabistan ve Irak gibi doğal kaynaklar açısından zengin olmayan Ürdün, sanayi, tarım ve diğer sektörlerin de zayıf olmasından dolayı ekonomik olarak dışa bağımlı bir ülkedir.³⁸⁵ Ülkenin döviz ihtiyacı bir yandan körfez ülkelerinde çalışan vatandaşlarının getirdiği kaynaklar ile karşılanırken diğer yandan da başta Suudi Arabistan olmak üzere körfez ülkeleri ve ABD gibi Batılı ülkelerden gelen desteklerle karşılanmaktadır.³⁸⁶ Bu destekler üçüncü bölümde de görüleceği üzere doğrudan bağışların yanı sıra düşük faizli krediler, doğrudan bütçe destekleri, kalkınma projelerin finansmanı ve diğer yatırımlardan oluşmaktadır.

1973 Petrol Krizi’nden sonra gelirleri rekor seviyelere ulaşan Suudi Arabistan yönetiminin finansal olarak desteklediği ülkelerden biri de Ürdün oldu. Ancak bu durum 1991’deki Körfez Savaşı’nda Amman yönetiminin Irak’ın yanında yer almasının ardından değişti. Kral Hüseyin liderliğindeki Ürdün’ün bu kararı sonrasında Riyad yönetimi başta olmak üzere diğer körfez ülkelerinin desteğini kaybeden ülke ekonomisi

³⁸⁵ Ibrahim Saif and Ghassan Omet, “The Fiscal Impact of Aid in the Case of the Jordanian Economy”, **Conference: Economic Research Forum 12th Annual Conference**, January 2005, p. 8.

³⁸⁶ Jeremy M. Sharp, “Jordan: Background and U.S. Relation”, April 14, 2022, **Congressional Research Service**, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL33546.pdf>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

ciddi bir krizin içine sürüklendi.³⁸⁷ Riyad yönetiminin bu politikası bir müddet devam ettikten sonra Amman yönetiminin politikasını değiştirmesinin ardından Ürdün ekonomisi, Suudi sermayesinden tekrardan faydalanmaya başladı.³⁸⁸

2006 ve 2007’de her iki ülkede de düzenlenen toplantılarla ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi için yeni adımlar atılırken en önemli konulardan biri Suudi sermayesinin Ürdün’deki yatırımlarının artırılmasına yönelik adımlar oldu. 2006’da Amman’ı ziyaret eden dönemin Suudi Arabistan kralı Abdullah, çeşitli projelerin açılışını yaparken aynı yıl Ürdün’deki yatırım projelerinin üçte birinin Suudi şirketlere ait olduğu açıklandı.³⁸⁹ Mısır örneğinde olduğu gibi Suudi Arabistan’ın Ürdün yatırımlarının da özellikle 2010’lu yıllarda arttığı görülmektedir. Arap Ayaklanmaları sırasında halkın ekonomik durum karşısındaki protestoları ile karşılaşan Ürdün Kralı Abdullah, başbakan dahil hükümette yaptığı değişikliklerle halkın taleplerine karşılık vermeye çalıştı. Bölge ülkelerindeki ayaklanmalar karşısında oldukça rahatsız olan Riyad yönetimi ise Katar, Kuveyt ve BAE ile birlikte Ürdün’e finansal destek vererek bu ülkede yaşanacak bir iktidar değişiminin önüne geçmeye çalıştı.³⁹⁰

Riyad yönetiminin 2011’de açıklanan destek paketinin üzerine düşen 1,25 milyar dolarlık kısmının 800 milyon doları Ürdün Merkez Bankasına mevduat olarak yatırılırken toplamda da 787 milyon dolarlık bir yatırım yaptığı açıklandı.³⁹¹ Suudi Arabistan’ın Ürdün’deki yatırımlarına dair en önemli adım ise 2016’da atıldı. Suudi yatırım fonu PIF’ın Ürdün’de yatırım yapması için bu ülkede faaliyet gösteren 16 banka ile PIF arasında 3 milyar dolarlık bir yatırım fonu oluşturuldu. Suudi-Ürdün Ortak Yatırım Fonu ismiyle kurulan fonun sermayesinin yüzde 92’si PIF tarafından karşılanırken Ürdün’ün kalkınması için yatırımlar yapması temel amaç olarak belirlendi.³⁹² Fon, kuruluşundan

³⁸⁷ Ziad Swaidan and Mihai Nica, “The 1991 Gulf War And Jordan's Economy”, **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 6, No. 2, (June 2002), pp. 70-76.

³⁸⁸ Neil Partrick, “Saudi Arabia and Jordan: Friends in adversity”, July 2013, Number 31, <https://core.ac.uk/download/pdf/19578386.pdf>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁸⁹ Muhittin Ataman, “Suudi Arabistan 2007”, Kemal İnât, Muhittin Ataman, Murat Yeşiltaş (ed.), **Ortadoğu Yılığ** 2007, içinde (287-222) İstanbul: Küre Yayınları, 2009, s. 209; “King Opens Big Jordan Project”, Arab News, 29.06.2007, <https://www.arabnews.com/node/300163>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁹⁰ Suleiman Al-Khalidi, “Jordan taps \$5 billion Gulf fund to ease economic woes”, Al Arabiya News, 27.02.2013, <https://english.alarabiya.net/articles/2013/02/27/268715>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁹¹ Suleiman Al-Khalidi, “Jordan about to get aid cash from Gulf states”, Reuters, 28.11.2012, <https://www.reuters.com/article/jordan-gulf-aid-idUKL5E8MSDAQ20121128>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁹² The Saudi Jordanian Investment Fund (SJIF), About Us, <https://sjifund.com/about-us/>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

kısa süre sonra başta demiryolu ve sağlık alanında olmak üzere yatırımlar yapmaya başlarken 2020’de fonun sermayesinin artırılmasına karar verildi.³⁹³

Riyad yönetiminin 2011 sonunda dört körfez ülkesiyle birlikte açıkladığı 5 milyar dolarlık destek paketinin 2017’de yenilenmesi beklenirken Suudi Arabistan paketi yenilememe kararı aldı. Amman yönetiminin Trump’ın Kudüs’ü İsrail’in başkenti olarak tanıma kararına karşı çıkması ve Katar’a karşı uygulanan ablukaya katılmaması paketin yenilenmemesinin nedeni olarak görüldü.³⁹⁴ Ancak bir yıl Ürdün ekonomisi tekrardan bir krize girdiğinde Suudi Arabistan destek olmaya devam etti. Suudi Arabistan, Kuveyt, BAE ve Ürdün arasında gerçekleştirilen toplantıda bu ülkeye 2,5 milyar dolarlık bir paketle destek verilmesi kararı alındı. Paketin ayrıntıları duyurulmazken merkez bankasına verilen mevduat desteği, kalkınma projelerinin finansmanı ve düşük faizli kredileri kapsadığı açıklandı.³⁹⁵ Burada dikkati çeken nokta ise yeni pakette 2011’deki destek paketinin aksine bağış yapılmayıp geri ödemeli kredi, mevduat ya da yatırımların olmasıdır.

2018’de açıklanan paket ve ortak fonun yaptığı yatırımlarla birlikte Suudi sermayesinin Ürdün’deki yatırımları 10 milyar doları geçti.³⁹⁶ Suudi Arabistan’ın Ürdün’e yaptığı yatırımlara bakıldığında ise destek amaçlı dolaylı yatırımların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Bu yatırımlar doğrudan Ürdün Merkez Bankası’na verilen düşük faizli kredi ya da geri ödemeli mevduatlardan oluşmaktadır. Ürdün ekonomisinin, GSYH’sinin yüzde 94’üne varan oranda kamu borcu olması nedeniyle bu yatırımlar kritik bir öneme

³⁹³ Saudi Arabia, “Jordan to invest \$705m in Aqaba railway Project”, Arabian Business, 11.02.2019, <https://www.arabianbusiness.com/industries/transport/413021-saudi-arabia-jordan-to-invest-705m-in-aqaba-railway-project>; “Saudi PIF unit backs \$24mln funding in Jordanian classifieds platform”, Zawya, 07.07.2021, <https://www.zawya.com/en/wealth/saudi-pif-unit-backs-24mln-funding-in-jordanian-classifieds-platform-ip3hur36>; “Saudi SJIF ‘in final stages’ of signing agreements with Jordan to implement \$400mln healthcare Project”, The Jordan Times, 22.04.2022, <https://www.zawya.com/en/wealth/funds/saudi-sjif-in-final-stages-of-signing-agreements-with-jordan-to-implement-400mln-healthcare-project-qej87fua>.

³⁹⁴ Gregory Aftandilian, “Jordan Maneuvers in GCC Politics to Protect Its Interests”, Arab Center, 27.05.2020, <https://arabcenterdc.org/resource/jordan-maneuvers-in-gcc-politics-to-protect-its-interests/>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁹⁵ “Gulf states pledge \$2.5 billion aid package to Jordan”, Reuters, 11.07.2018, <https://www.reuters.com/article/us-jordan-protests-gulf/gulf-states-pledge-2-5-billion-aid-package-to-jordan-idUSKBN1J7026>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁹⁶ “Saudi Investments in Jordan Exceed \$10bln”, Asharq Al-awsat, 05.11.2019, <https://english.aawsat.com/home/article/1977236/saudi-investments-jordan-exceed-10bln>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

sahiptir. Buna ek olarak 2015'ten sonra aktif bir yatırım politikası izleyen Suudi varlık fonlarının da Ürdün'ün finans ve turizm gibi sektörlerinde yatırımları bulunmaktadır.³⁹⁷

Suudi Arabistan'ın Arap Ayaklanmaları'nın ardından en çok yatırım yaptığı ikinci ülke Ürdün oldu. Yukarıda da değinildiği üzere ayaklanmaların yarattığı değişim dalgasından en çok rahatsız olan ülkelerden biri olan Suudi Arabistan, kuzey komşusu Ürdün'de meydana gelebilecek olumsuz bir değişimi engellemek için cömert yatırım ve yardımlarla Amman yönetimini destekledi. Buna ek olarak bölgedeki güç mücadelesinde Amman yönetimini yanında görmek isteyen Riyad yönetimi, ekonomik desteğe devam ederken ittifakı sağlamlaştırmak için başka adımlar da attı. Riyad yönetimi, Ortadoğu'nun Körfez ülkeleri dışındaki iki monarşisi olan Ürdün ve Fas'ı KİK içerisine alarak bu iki ülkeyle olan ittifakı kurumsal hale getirmeye çalıştı.³⁹⁸ Hem diğer körfez ülkelerinin hem de bu iki ülkenin çekincesi nedeniyle Riyad yönetiminin bu isteği gerçekleşmese de Suudi Arabistan'ın her iki ülkeyle de ittifakı devam etti.

Ekonomik olarak oldukça zor bir durumda olan ve her geçen yıl Körfez sermayesine bağımlılığı artan Amman yönetimi de bu desteği de göz önüne alarak bölgesel sorunlarda genel olarak Suudi Arabistan'ın (BAE ile birlikte) yanında yer aldı. Suudi Arabistan ve BAE'nin Yemen'deki İran etkisini kırmak için kurduğu ittifaka dâhil olan Ürdün, 2015'te başlayan Kararlılık Fırtınası harekâtına savaş uçaklarıyla destek verdi.³⁹⁹ Aynı yıl yine Suudi Arabistan öncülüğünde oluşturulan Teröre Karşı İslam İttifakı'na katılan ülkeler arasında Ürdün'de yer aldı.⁴⁰⁰ İran'a karşı oluşturulan ittifaklarda Suudi Arabistan'ın yanında yer alan Ürdün, Riyad-Tahrân arasında yaşanan krizlerde de Riyad yönetimine diplomatik olarak destek verdi. 2 Ocak 2016'da Suudi İçişleri Bakanlığı'nın aralarında Şii bir din adamının da olduğu 47 kişinin idam edildiğini açıklaması İran ile Suudi Arabistan arasında büyük bir krize neden oldu. İran'da karara yönelik gerçekleşen protestolar sırasında Suudi Arabistan'ın büyükelçiliğinin ve Meşhed'deki

³⁹⁷ IMF, Key Questions on Jordan, 24.08.2016, <https://www.imf.org/external/country/jor/jordanfaq.htm>; Mohammad Ayeshe, "Why Jordan needs Saudi Arabia", Middle East Eye, 12.06.2018, <https://www.middleeasteye.net/opinion/why-jordan-needs-saudi-arabia>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁹⁸ "Morocco, Jordan attend first GCC ministerial meeting in Jeddah", Al Arabiya News, 11.09.2011, <https://english.alarabiya.net/articles/2011%2F09%2F11%2F166422>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

³⁹⁹ "Jordan participates in Saudi-led operation in Yemen: official," Reuters, 26.03.2015, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-strikes-jordan-idUSKBN0MM0JT20150326>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

⁴⁰⁰ Çağıl Kasapoğlu, "Teröre karşı İslam İttifakı' ne yapacak?", BBC Türkçe, 16.12.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_islam_ittifak_analiz, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

konsolosluğunun ateşe verilmesi krizi daha da büyüttü. Riyad yönetimi İran ile diplomatik ilişkilerini kestiğini, ticari ilişkilerini sonlandırdığını ve hava sahasını da İran uçaklarına kapattığını açıkladı.⁴⁰¹ Amman yönetimi kriz sırasında İran'ın Amman büyükelçisini dışişleri bakanlığına çağırarak nota verdi.⁴⁰² Buna ek olarak Ürdün, Arap Birliği ve İİT düzeyinde İran'a yönelik alınan kararlarda da Suudi Arabistan'a destek verdi.⁴⁰³

2016'da ABD'de başkanlığa seçilen Donald Trump'ın Yüzyılın Anlaşması adıyla Filistin sorununu çözmeye yönelik politikasına destek veren Riyad yönetimi, Ürdün dahil müttefiklerinin de desteğini talep etti. Amman yönetimi ise bu politikaya temkinli yaklaşırken 2017'de Trump'ın Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıması kararına tepki gösterdi.⁴⁰⁴ Buna ek olarak aynı yılın Haziran ayında Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn'in Katar'a yönelik başlattığı ablukaya katılmayan Amman yönetimi, bunun yerine Doha ile olan diplomatik ilişkilerinin seviyesini düşürmekle yetindi.⁴⁰⁵ Amman yönetiminin Suudi Arabistan-BAE ekseninden kısmen de olsa çıkarak verdiği bu kararlar Riyad yönetimini kızdırdı. 2011 yılı sonunda açıklanan 5 yıllık destek paketinin 2017'de yenilenmesi beklenirken Suudi Arabistan paketin yenilenmesini engelledi. Riyad yönetimi Filistin ve Katar konusunda aldığı kararlar nedeniyle Amman yönetimine bu şekilde yaptırım uygulamış oldu.⁴⁰⁶

⁴⁰¹ Muhittin Ataman, İsmail Akdoğan, Suudi Arabistan 2016..... s. 177.

⁴⁰² Daniel Gallego, "Ürdün'den İran'a nota", Anadolu Ajansı, 06.01.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/urdunden-irana-nota/501518>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

⁴⁰³ "Arap Birliği'nden İran'a Kınama", Al Jazeera Turk, 10 Ocak 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginden-irana-kinama>; "İslam İşbirliği'nden İran'a Kınama", Sabah, 21 Ocak 2016, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/21/islam-isbirliginden-irana-kinama>; "Suudi Arabistan-İran Gerilimi: BM'den İran'a Kınama", BBC Türkçe, 5 Ocak 2016, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160105_bm_iran_kinama, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

⁴⁰⁴ "Ürdün'den ABD'nin Kudüs kararı için 'açık ihlal' açıklaması", Anadolu Ajansı, 14.05.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/urdunden-abd-nin-kudus-karari-icin-acik-ihlal-aciklamasi/1145126>; Osama Al Sharif, "Why Jordan was so quick to reject Trump's peace plan", MEI, 03.02.2020, <https://www.mei.edu/publications/why-jordan-was-so-quick-reject-trumps-peace-plan>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

⁴⁰⁵ "Ürdün, Katar ile diplomatik ilişkilerinin seviyesini düşürdü", NTV, 07.06.2017, <https://www.ntv.com.tr/dunya/urdu-katar-ile-diplomatik-iliskilerinin-seviyesini-dusurdu,dXL6REP5pE-ulhGeQhh0jw>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

⁴⁰⁶ Rachel Furlow and Salvatore Borgognone, "Gulf Designs on Jordan's Foreign Policy", **Carnegie Endowment for International Peace**, 17.07.2018, <https://carnegieendowment.org/sada/76854>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

Sonuç olarak Suudi Arabistan'ın Ürdün'deki yatırımlarının en önemli amacı ekonomik olarak yatırımlara ve yardımlara bağımlı olan Amman yönetimine destek olmaktır. Son yıllarda yaşanan bölgesel krizlerin de gösterdiği gibi Suudi Arabistan'ın Ürdün'e verdiği bu destek Amman yönetiminin birçok konuda Riyad'ı desteklemesiyle sonuçlanmaktadır. Bir başka deyişle Suudi Arabistan politik amaçlı destekleri sayesinde Ürdün'ün dış politikasına da etki edebilmektedir. İran ile mücadelede Ürdün'ün desteğini alan Suudi Arabistan, Amman yönetiminin Katar ile hiçbir sorunu olmamasına rağmen uyguladığı baskıyla Ürdün-Katar ilişkilerini de olumsuz etkilemeyi başarabilmektedir. Üstelik Riyad yönetimi Katar krizinde Amman yönetiminin tepkisini yeterli bulmayarak kendisiyle tamamen aynı yaptırımların uygulamasını da bekleyecek kadar Ürdün'ü kendisine bağımlı görmektedir. Buna ek olarak Ürdün'den istediği desteği alamadığı durumlarda da yatırımları kesmek suretiyle bir 'sopa' olarak bu gücünü kullanabilmektedir.

2.2.1.3. Suudi Arabistan'ın Fas Yatırımları

Suudi Arabistan'ın Ortadoğu'da yatırım ve yardımlarla desteklediği üçüncü ülke ise Fas'tır. Ürdün ile benzer şekilde uzun yıllardır Rabat yönetimi ile iyi ilişkilere sahip olan Suudi Arabistan, Fas'ın ekonomik sorunlar yaşadığı dönemlerde bu ülkeye finansal olarak destek olmuştur. Üçüncü bölümde de görüleceği üzere yardımların yanı sıra bu desteğin önemli bir tarafını da yatırımlar oluşturmaktadır. Bu yatırımlar, doğrudan sermaye yatırımları, merkez bankasına verilen düşük faizli krediler ve mevduat desteklerinden oluşmaktadır.

Tablo 27: Yıllara göre Suudi Arabistan sermayesinin Fas'taki yatırımları (Milyon Dolar)

Yıl	Miktar	Yıl	Miktar
2007	63,7	2014	389
2008	51	2015	236
2009	25,8	2016	233
2010	58,5	2017	161
2011	155	2018	51,25
2012	121	2019	101
2013	194	2020	25

Kaynak: Fas Değişim Ofisi⁴⁰⁷

⁴⁰⁷ <https://www.oc.gov.ma/index.php/fr>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

Tablo 28’de de görüldüğü üzere hemen hemen her yıl Fas’a yatırımlar yapan Suudi Arabistan, BAE’den sonra bu ülkeye en çok yatırım yapan bölge ülkesi oldu. 2012 sonu itibariyle Fas’a toplamda 500 milyon dolar yatırım yapan Suudi sermayesinin bu ülkedeki yatırımları özellikle 2010’lu yıllarda artmaya başladı.⁴⁰⁸ Fas’ta Arap Ayaklanmaları sırasında ekonomik kriz dolayısıyla kitlesel protestolar yaşanırken Suudi Arabistan’ın öncülüğünde dört körfez ülkesi Ürdün’le birlikte Fas’a da 5 milyar dolarlık bir destek paketi açıkladı. Riyad yönetiminin 1,25 milyar dolar pay ile destek verdiği paketin içeriğinde kalkınma projelerinin finansmanın yanı sıra kredi desteği de vardı.⁴⁰⁹

Tablo 28: Yıllara göre Suudi Arabistan’ın Fas’taki Toplam Doğrudan Yatırım Varlığı (Milyar Dolar)

Yıl	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Yatırım Toplamı	1,562	1,78	1,894	2,054	2,103	2,2

Kaynak: Fas Değişim Ofisi

2010’dan sonra Fas’ın turizm, yenilenebilir enerji ve alt yapı projelerine yatırımlar yapan Suudi Arabistan’ın en büyük yatırımı 2016 yılında geldi.⁴¹⁰ Fas Silahlı Kuvvetleri ile Suudi Silahlı Kuvvetleri arasında yapılan askeri ve teknik işbirliği anlaşmasıyla Riyad yönetimi Fas’ın savunma sanayine 22 milyar dolarlık bir yatırım yapmayı taahhüt etti.⁴¹¹

2016’da gelen bu son yüklü miktardaki yatırım haberinin ardından Suudi Arabistan’ın Fas’taki yatırımları azalmaya başladı. 2017’de Riyad ve Rabat arasındaki ilişkilerde yaşanan sorunlar bu yatırımların azalmasının temel nedeni oldu. Rabat yönetimi, Suudi Arabistan’ın da içinde olduğu dörtlünün Haziran 2017’de Katar’a yönelik başlattığı ablukaya katılmazken üstüne bir de bu ülkeye gıda yardımı yapınca iki ülke arasındaki ilişkiler gerildi.⁴¹² Bu gerginlik en somut şekilde 2018’deki dünya kupası oylamasında

⁴⁰⁸ “KSA to finance Morocco projects worth \$ 1.25 bn”, Arab news, 18.10.2018, <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/ksa-finance-morocco-projects-worth-125-bn>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

⁴⁰⁹ Intissar Fakir, “Morocco: Era of Strategic Partnership Is Over”, **Carnegie**, 09.07.2020, <https://carnegieendowment.org/2020/06/09/morocco-era-of-strategic-partnership-is-over-pub-82011>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

⁴¹⁰ Eckart Woertz, “Gulf-Maghreb Relations: Investing without Interfering, Opinion Méditerranée”, May 2013; Aziz El Yaakoubi, “Gulf states to invest \$737 million in Morocco tourism infrastructure”, Al Arabiya News, 01.04.2014, <https://english.alarabiya.net/business/economy/2014/04/01/Gulf-states-to-invest-737-million-in-Morocco-tourism-infrastructure>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

⁴¹¹ Adel Abdel Ghafar and Anna L. Jacobs, “Morocco-Saudi relations: Trouble amongst royals?”, Brookings, 01.03.2019, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/03/01/morocco-saudi-relations-trouble-amongst-royals/>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

⁴¹² David Hernández Martínez, “Morocco and the GCC: between Saudi Arabia and Qatar”, **LSE**, 25.11.2017, <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2017/09/25/morocco-inside-the-gcc-between-saudi-arabia-and-qatar/>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

ortaya çıktı. Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn 2026'da Afrika'da düzenlenmesi planlanan FIFA Dünya Kupası organizasyonu için aday olan Fas'a oy vermeyerek tepkilerini gösterdi.⁴¹³ 2019 yılı başında Suudi destekli Al Arabiya televizyonunda yayınlanan Batı Sahra belgeselinde Fas'ın buradaki egemenliğinin sorgulanmasına Rabat yönetimi sert bir şekilde tepki gösterdi. Fas'ın Riyad büyükelçisi istişare için Fas'a çağırılırken, dışişleri bakanı Nasser Bourita da ülkesinin Yemen'de Husilere karşı yapılan operasyonlardan çekildiğini açıkladı.⁴¹⁴

Tablo 29'da da görüldüğü üzere iki ülke arasındaki ilişkilerde sorunlar yaşanmasıyla paralel olarak 2017'den itibaren Suudi sermayesinin bu ülkeye yaptığı yatırımlar azalmaya başladı. Bu durum Suudi Arabistan'ın Fas'a yönelik finansal desteğinin politik amaçları olduğunu da ortaya koyması açısından önemli bir kanıttır. Arap Ayaklanmaları'nın ardından kendi rejimleri gibi monarşi olan Ürdün ve Fas'taki gelişmeler konusunda endişeli olan Riyad yönetimi, Fas'a da cömert desteklerini sundu. Hem ayaklanmaların ardından hem de öncesinde yapılan desteklerin karşılığı olarak İran'a karşı Yemen'e yapılan operasyonlarda ve Teröre Karşı İslam İttifak'ına katılan Fas, idam krizi gibi krizlerde de Riyad yönetiminin yanında yer aldı. Ancak 2017'de Fas'ın tıpkı Suudi Arabistan gibi iyi ilişkilere sahip olduğu Katar'a karşı uygulanmaya başlayan ablukaya katılmayan Rabat yönetimi, bu konuda kendisine yapılan baskı karşısında da hem Riyad hem de Abu Dabi yönetimlerine karşı dış politikada bağımsızlığını vurgulayan kararlar aldı.⁴¹⁵

2.2.2. Yatırım, Yaptırım ve Destek: BAE'nin Ortadoğu Ülkelerine Yatırımları

Birleşik Arap Emirlikleri, Ortadoğu ülkelerine en çok yatırım yapan ülkelerden biridir. 1970'li yıllarda petrol gelirlerinin artmasının ardından elde ettiği zenginliğin bir kısmını

⁴¹³ Andrew Das, Wilson Andrews, Anjali Singhvi and Joe Ward, "World Cup 2026: How Each Country Voted", The New York Times, 13.07.2018, <https://www.nytimes.com/interactive/2018/06/08/sports/worldcup/fifa-vote-world-cup-2026-host.html?mtrref=undefined&gwh=8D287C11860212D2AC29C041AA9EF2BD&gwt=pay&assetType=PAYWALL>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

⁴¹⁴ Robert Mogielnicki, "Saudi-Moroccan Political Tensions Challenge Quiet Economic Ties", **The AGSIW**, 04.03.2019, <https://agsiw.org/saudi-moroccan-political-tensions-challenge-quiet-economic-ties/>; Amira El Masaiti, "Morocco re-evaluates role in Saudi-led Yemen war coalition", ABC News, 08.02.2019, <https://abcnews.go.com/International/wireStory/morocco-freezes-involvement-saudi-led-coalition-yemen-60916950>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

⁴¹⁵ Intissar Fakir, "Morocco: Era of Strategic Partnership Is Over", **Carnegie**, 09.07.2020, <https://carnegieendowment.org/2020/06/09/morocco-era-of-strategic-partnership-is-over-pub-82011>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

dış politikasıyla uyumlu bir şekilde Arap ve Müslüman ülkelere gönderen BAE'nin bu politikası arada kesintiler olsa da günümüze kadar devam etmiştir. 1990'lı yıllarda değişen politikasına da ekonomik gücünü adapte eden Abu Dabi yönetimi 2000'li yıllarda artan petrol gelirleriyle birlikte hem yatırımlarını hem yardımlarını artırmıştır. BAE'nin bölgedeki bazı ülkelere daha yoğun bazı ülkeler ise daha az yaptığı yatırımlar ekonomik kar etme hedefi dışında politik amaçlar da taşımaktadır.⁴¹⁶

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Ortadoğu'da yoğun yatırımlar yaptığı ülkelere bakıldığında geçmişten itibaren iyi ilişkilere sahip olduğu ülkeler ön plana çıkmaktadır. Örneğin Ürdün ve Fas, Şeyh Zayed el-Nahyan döneminden beri BAE'nin iyi ilişkilere sahip olduğu ülkelerdir. Buna ek olarak 2000'li yıllarda bölgesel etkinliğini artırmak isteyen BAE'nin iyi ilişkiler kurduğu ülkelere de yatırımlarını artırdığı görülmektedir. 2005-2013 arasında Türkiye'ye yapılan yardımlar buna örnek gösterilebilir. BAE'nin yatırımlarının politik yönünü ortaya koyan en önemli faktör, en çok yatırımı ekonomik olarak desteğe ihtiyaç duyan ve müttefiki olan ülkelere yapmasıdır. Doğal kaynaklardan yoksun ve gelişmemiş ekonomiler olan Ürdün, Mısır ve Fas, Abu Dabi yönetiminin ekonomik desteğini yatırım ve yardımlarla en çok alan ülkelerdir. Bu ülkelerin ortak özelliklerinden biri de özellikle son yıllarda ortaya çıkan birçok bölgesel sorunda Abu Dabi yönetimiyle beraber hareket etmeleri ya da bu konulardaki politikalarının örtüşmesidir.

Son dönemde Türkiye ile ilişkilerini tamir eden BAE'nin bu ülkeye yoğun yatırımlar yapmaya başlaması, İsrail ile Abraham Anlaşmasını imzaladıktan sonra milyarlarca dolarlık yatırım planladığını açıklaması da yatırımlarının politik yönünü göstermesi açısından önemlidir. Aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınan bütün bu örnekler BAE kökenli şirket ya da fonların Ortadoğu ülkelerinde gerçekleştirdikleri yatırımların sadece kar maksimizasyonu değil belirli bir politik strateji ile hareket ettiklerini göstermektedir. Aşağıda BAE kaynaklı sermayenin yoğun yatırımlarının olduğu Türkiye, Ürdün, Mısır ve Fas üzerinden bu yatırımların politik işlevi incelenecektir.⁴¹⁷

⁴¹⁶ Karen E. Young, "An Emerging Interventionist of the GCC", **LSE Middle East Center**, Paper Series 2, <http://eprints.lse.ac.uk/55079/>, Erişim Tarihi: 28.03.2022.

⁴¹⁷ Sara Bazoobandi, p. 84

2.2.2.1. Yatırım ve Yaptırım: BAE'nin Türkiye Yatırımları

Birleşik Arap Emirlikleri sermayesinin bölgede en çok yatırım yaptığı ülkelerden biri Türkiye'dir. Her ne kadar Batılı ülkelerle karşılaştırıldığında bu yatırımların miktarı düşük kalsa da bölgedeki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye, Ürdün, Mısır ve Fas ile birlikte BAE'nin en çok yatırım yaptığı ülkeler arasındadır. BAE sermayesinin Türkiye'ye ilgisi Abu Dabi yönetiminin varlık fonları aracılığıyla Batılı ülkelerde yoğun yatırımlar yapmaya başladığı 2000'li yılların ortasında başladı. Bununla birlikte bu sermaye girişlerinin arkasındaki diğer önemli faktör ise Türkiye'de iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) körfez ülkeleri ile girdiği iyi ilişkiler ve ülkeye yabancı yatırım çekmeye yönelik politikasıdır.⁴¹⁸ Tıpkı diğer körfez ülkelerinde olduğu gibi AK Parti'nin komşu ve çevre ülkelerle ekonomik ilişkilerini geliştirme çabası Türkiye'nin bu ülkelerle hem ticaretini hem de karşılıklı yatırımlarını artırdı.

AK Parti hükümetinin ilk iktidarı döneminde (2002-2007) Körfez ülkeleri ile ekonomik ilişkileri geliştirmeye yönelik diplomatik temasları sonrasında 2005'de *Türkiye ile Körfez Ülkeleri İş Birliği Konseyi Üyesi Ülkeler Arasında Ekonomik İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşması* imzalandı. Bu anlaşmanın iki önemli amacı vardı: ticaret hacminin ve yatırımların artırılması. 2008 yılında ise bu kez Türkiye ve KİK ülkeleri dışişleri bakanları toplantısında taraflar arasında stratejik diyalog mekanizması tesis edilmesine yönelik mutabakat muhtırası imzalandı.⁴¹⁹ Anlaşmaların ve dış ilişkilerin olumlu seyrinin meyvesi olarak Türkiye'ye gelen Körfez sermayesi miktarı 2005'den sonra hızlı bir şekilde artmaya başladı. Türkiye Merkez Bankasının verilerine göre 2000-2005 yılları arasında sadece 9 milyon dolar olan BAE'nin Türkiye'deki doğrudan yatırımları 2005 yılında 3,1 milyar dolara yükselmiştir. 2012 yılına gelindiğinde ise bu rakam 7,8 milyar dolarla en yüksek seviyesine çıkmıştır.

Tablo 29: Yıllara BAE'nin Türkiye'deki DYY Varlığı (Milyon Dolar)

Yıl	Değer	Yıl	Değer
2003	4	2012	7.811
2004	4	2013	5.924

⁴¹⁸ Özden Zeynep OKTAV, "Arap Baharı ve Türkiye-Körfez Devletleri İlişkileri", **Ortadoğu Analiz**, Mart 2013, Cilt 5, Sayı 51, ss. 69-78

⁴¹⁹ Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi (KİK), T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/korfez-arap-ulkeleri-isbirligi-konseyi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 23.03.2022.

2005	3.154	2014	6.847
2006	5.449	2015	5.473
2007	6.289	2016	3.585
2008	4.460	2017	4.084
2009	5.950	2018	1.679
2010	8.333	2019	3.935
2011	7.233	2020	4.872

Kaynak: TCMB Yatırım İstatistikleri

ABD ve Avrupa ülkelerinde başta ADIA, Mubadala ve Dubai merkezli fonlarla yatırım yapan BAE'nin Türkiye'deki yatırımları ise daha küçük portföylü fonlar ve şirketler üzerinden yapılmaktadır. Örneğin Dubai Emiri Raşid el-Maktum'un 2005'te gerçekleştirdiği resmi ziyaret sırasında Dubai International Properties ile İBB arasında 5 milyar dolarlık büyük bir gayrimenkul yatırım ortaklığı anlaşması imzalandı.⁴²⁰ Bir başka Dubai merkezli şirket olan Abraaj Holding ise BAE'nin Türkiye'deki yatırımlarının önemli bir kısmını gerçekleştiren şirkettir. 2007'de sağlık sektöründe faaliyet gösteren Acıbadem grubun yarısını satın alan Abraaj Grup, sonraki yıl Numarine Gemicilik'in de yüzde 50'sini portföyüne kattı.⁴²¹

Bu dönemde Türkiye'de yatırım yapan bir diğer BAE kökenli şirket ise dünyanın önde gelen gayrimenkul şirketlerinden biri olan Emaar Holding oldu. 2006'da 200 milyon dolarlık projelerle faaliyetlerine başlayan Emaar, 2010'dan sonra ise çok daha büyük projelerle yatırımlar yaptı.⁴²² Abraaj Holding de 2013 yılında Hepsiburada'nın yüzde 25'ini ve Yörsan'ın yüzde 80'ini alarak Türkiye'deki yatırımlarını artırmaya devam

⁴²⁰ “Dubai prensinden 5 milyar dolarlık yatırım”, CNN Türk, 06.10.2005, <https://www.cnnturk.com/2005/turkiye/10/06/dubai.prensinden.5.milyar.dolarlik.yatirim/130660.0/index.html>, Erişim Tarihi: 23.03.2022.

⁴²¹ Acıbadem, 2010 Faaliyet Raporu, http://yatirimci.acibadem.com.tr/dosya/faaliyetraporlari/2010_faaliyet_raporu.pdf; Ayşegül Akyarlı Güven, “Abraaj Capital Numarine'i aldı Türkiye'ye 1.2 milyar dolar ayırdı”, Hürriyet, 29.11.2008, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/abraaj-capital-numarine-i-aldi-turkiye-ye-1-2-milyar-dolar-ayirdi-9772405>, Erişim Tarihi: 23.03.2022.

⁴²² Didem Eryar Ünlü, “Emaar'ın hedefi İstanbul'u yeni bir Dubai'ye dönüştürmek”, Dünya Gazetesi, 22.11.2016, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/emaarin-hedefi-istanbulu-yeni-bir-dubaiye-donusturmek/338839>; Yavuz Karaman, “Emaar, 2.3 milyar dolara Dubai'yi İstanbul'a getirdi”, Milliyet, 26.12.2012, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/emaar-2-3-milyar-dolara-dubai-yi-istanbul-a-getirdi-1647087>, Erişim Tarihi: 23.03.2022.

etti.⁴²³ Sonraki yıllarda Biletall, Netlog, Fibabank ve KFC Türkiye gibi önde gelen firmalara ortak olan Abraaj Holding 2018’de iflasını açıklayarak Türkiye’deki varlıklarını devretti.⁴²⁴ Son olarak 2019 yılında Türkiye’nin önemli bankalarından Deniz Bank’ın yüzde 99,85’i BAE kökenli NBD’ye satıldı.⁴²⁵

Birleşik Arap Emirlikleri’nin Türkiye’deki yatırımlarının seyrinin temel belirleyicilerinden biri iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler olarak görünmektedir. Yukarıda da değinildiği üzere Türkiye’nin neo-liberal ekonomi politikalara geçişinden sonra Körfez ülkelerinin petro-dolarlarının yatırım olarak çekilmesi isteğiyle kurulan bağlantılar sonuç vermiş ve 1980’lerde Türkiye körfez sermayesi ile tanışmıştı. Ancak 1990’larda İsrail ve Türkiye arasında yakınlaşan ilişkiler Arap ülkeleri ile ilişkilerin hem ekonomik hem de diplomatik alanda gerilemesine neden olmuştu.

2000’li yılların başından itibaren AK Parti hükümetlerinin Ortadoğu ülkeleri ile ekonomik ve diplomatik ilişkilerini geliştirme çabası ve yatırım ortamının çıkarılan düzenlemelerle iyileştirilmesi ile BAE’nin de aralarında olduğu ülkelerin yatırımları tekrar artmaya başladı.⁴²⁶ Rakamların da gösterdiği üzere 2000’li yıllardan önce oldukça düşük olan BAE’nin Türkiye’deki yatırımları bu süreç sonrasında artmaya başladı ve Emirlikler körfez ülkeleri içerisinde 2005-2015 yılına kadar en çok yatırım yapan ülke oldu. Türkiye’nin hem KİK bünyesinde hem de ikili ilişkilerindeki hedeflerinden biri bu yatırımları artırmaktı. Körfez ülkeleri de yükselen bir ekonomiye yatırım yapmaktan ve iyi ilişkileri olan bir hükümete destek olmaktan geri durmadı. Özellikle bu dönemde bölge ülkeleri ile iyi ilişkiler kurmak isteyen BAE için yatırım ve yardımlar bunun için temel araçlardan biri oldu. Nitekim 2008 yılında Türkiye’yi ziyaret eden BAE Dışişleri Bakanı

⁴²³ “Yörsan, Dubaili Abraaj Capital’e satıldı”, Dünya Gazetesi, 30.11.2013, <https://www.dunya.com/ekonomi/yorsan-dubaili-abraaj-capital039e-satildi-haberi-229179>; “The Abraaj Group, Hepsiburada.com’un yüzde 25 hissesini satın aldı”, CNN Türk, 23.02.2015, <https://www.cnntrk.com/haber/ekonomi/turkiye/the-abraaj-group-hepsiburada-com-un-yuzde-25-hissesi-satin-aldi>

⁴²⁴ “The Abraaj Group Fibabanka’ya Ortak Oluyor”, Fibabank, https://www.fibabanka.com.tr/docs/default-source/basin-bultenleri/2016/fibabanka-the-abraaj-group-ortakligi.pdf?sfvrsn=5cefd494_4; “Abraaj Grup Netlog’a ortak oldu”, Sözcü, 27.07.2017, <https://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/abraaj-grup-netloga-ortak-oldu-1949272/>; “Bir batışın hikâyesi: Dünyanın en büyük girişim sermayesi şirketlerinden Abraaj Capital nasıl iflas etti?”, BBC Türkçe, 18.10.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45887069>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

⁴²⁵ “Deniz Bank Emirates NBD’ye satıldı”, DW Türkiye, 31.07.2019, <https://www.dw.com/tr/denizbank-emirates-nbdye-sat%C4%B1ld%C4%B1/a-49832460>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

⁴²⁶ Fatih Oğuzhan İpek, “Türkiye’de Körfez Ülkelerinin Yatırımları”, **AYAM**, Ağustos 2021, <https://ayam.com.tr/arastirma/turkiyede-korfez-ulkelerinin-yatirimlari/>, s. 9.

Türkiye'deki yatırımlarını daha da artırmak istediklerini ve bu konuda araştırmalar yaptıklarını ifade etti.⁴²⁷

BAE'nin Türkiye'ye yatırımlarının 2000'li yılların ortasından itibaren başlayan artışı 2012'den sonra durmuş sonrasında ise azalmaya başladı. Bu durumun ortaya çıkmasında tıpkı yatırımların artmasında olduğu gibi siyasi ilişkilerin belirleyici rolü vardı. Aralık 2010'da Tunus'ta başlayarak diğer bölge ülkelerine de yayılan halk ayaklanmalarının ardından ortaya çıkan bazı meselelerde iki ülkenin farklı görüşlerde olması siyasi ilişkileri olumsuz etkiledi. Mısır'da yapılan ilk serbest seçimlerde devlet başkanı seçilen Müslüman Kardeşlerin (İhvan) adayı Muhammed Mursi'nin Temmuz 2013'te darbeyle görevinden uzaklaştırılması ve darbe yönetiminin İhvan mensuplarına yönelik sert müdahalesine Türkiye tepki gösterdi. Abu Dabi yönetimi ise Suudi Arabistan ile birlikte Mısır ordusu tarafından gerçekleştirilen bu darbeye diplomatik ve ekonomik olarak destek olurken diğer ülkelerde de İhvan'a yönelik tasfiyeleri destekledi.⁴²⁸

Mısır'daki darbenin ardından gelişen birçok bölgesel konuda karşı karşıya gelen iki ülkenin politik ilişkileri bozulurken planlanan yatırımlar da ertelenmeye ve iptal edilmeye başlandı. Abu Dabi'nin enerji alanında faaliyet gösteren devlet şirketi TAQA'nın 12 milyar dolar maliyetli Afşin-Elbistan kömür santrali projesi Mısır'da gerçekleşen darbeden bir süre sonra ertelenip rafa kaldırıldı.⁴²⁹ Yatırım iptalini ilişkilerdeki sorunlardan dolayı bir yaptırım olarak kullanan Abu Dabi yönetimi, büyükelçisini de ülkesine geri çağırdı. 2016 başında iki ülke arasındaki gerginlikler yerini yumuşamaya bırakırken dışişleri bakanları düzeyinde görüşmeler gerçekleştirildi ve iki yılın ardından karşılıklı olarak büyükelçiler tekrar atandı.⁴³⁰ İki ülke arasındaki bu yumuşama dönemi uzun sürmezken Ankara ve Abu Dabi 2017'den itibaren Katar'a uygulanan abluka,

⁴²⁷ Bilal Yıldırım, "Birleşik Arap Emirlikleri 2008", Kemal İnât, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yılı 2008** içinde (315-336), İstanbul: Küre Yayınları, Ekim 2009, s. 323.

⁴²⁸ İsmail Numan Telci, "Türkiye-BAE ilişkilerindeki yumuşamayı anlamlandırmak", Aljazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-bae-iliskilerindeki-yumusamayi-anlamlandirmak>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴²⁹ Erdal Sağlam, "UAE Investment Casualty Of Turkey's Egypt Policy", Al-Monitor, 30.08.2013, <https://www.al-monitor.com/originals/2013/08/foreign-policy-affects-turkeys-exports-foreign-investments.html>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴³⁰ "BAE Türkiye'ye büyükelçi gönderiyor", Aljazeera Türk, 26.04.2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bae-turkiye-ye-buyukelci-gonderiyor>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

Libya’da devam eden iç savaş ve Doğu Akdeniz’deki anlaşmazlıklar konusunda sık sık karşı karşıya geldi.⁴³¹

Türkiye ve BAE arasındaki ilişkilerdeki bu gerginlikle dolu dönem 2021 yılında yaşanan bazı gelişmelerle sona erdi. Ağustos ayında Türkiye Cumhurbaşkanı R. Tayyip Erdoğan’ın BAE Güvenlik Danışmanı Tahnun bin Zayed’i kabul etmesi ve iki hafta sonra Abu Dabi veliaht prensi MBZ ile görüşmesi iki ülke ilişkileri için yeni bir dönemi başlattı. Abu Dabi veliaht prensinin Kasım ayındaki Ankara ziyareti, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın da Şubat 2022’deki Abu Dabi ziyareti ile bu yeni dönemde ilişkiler hızlı bir şekilde tamir edilmeye çalışıldı. BAE ve Türkiye arasındaki bu yeni dönemin ilk çıktısı ise Abu Dabi yönetiminin Türkiye’de başta savunma ve gayrimenkul olmak üzere bazı alanlara 10 milyar dolar yatırım yapacağını açıklaması oldu.⁴³²

2021’de iyileşmenin belirtileri ortaya çıktıktan sonra Türkiye piyasasına yatırım araştırmaları yapmaya başlayan BAE şirket ve fonları peş peşe önemli yatırımlar yaptılar. 2000’li yıllarda ADIA ve Mubadal gibi fonlarını Türkiye’ye sokmayan Abu Dabi yönetimi bu kez büyük fonlarını da Türk şirketlerine yönlendirdi.⁴³³ Mubadala’nın başını çektiği ve Abu Dhabi Kalkınma Fonu, Alpha Wave Global, Sequoia Capital ve Tiger Global şirket ve fonlarının katıldığı bir ortak girişim fonuyla Türkiye’nin yükselen şirketlerinden Getir’e 768 milyon dolar yatırım yapıldı.⁴³⁴ BAE kökenli Aramex şirketi ise kargo firması MNG’yi satın almak için görüşmelere başladı.⁴³⁵ Bir diğer önemli yatırım ise aralarında Abu Dabi Kalkınma Şirketi (ADQ)’nin de aralarında olduğu üç

⁴³¹ “Türkiye ile BAE ilişkileri: İki ülke arasında gerginliğe neden olan sorunlu başlıklar neler?”, Euronews, 24.11.2021, <https://tr.euronews.com/2021/11/24/turkiye-ile-bae-iliskileri-iki-ulke-aras-nda-gerginlige-neden-olan-basl-klar-nelerdi>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴³² “Türkiye ile BAE arasında 9 alanda doğrudan yatırımları içeren anlaşmalar imzalandı”, BBC Türkçe, 24.11.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59392737>, “Erdoğan’ın BAE ziyareti başladı”, DW Türkçe, 14.02.2022, <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fan%C4%B1n-bae-ziyareti-ba%C5%9Fad%C4%B1/a-60772619>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴³³ “Abu Dhabi conglomerate IHC seeks investment opportunities in Turkey, says CEO”, Alarabiya News, 25.08.2021, <https://english.alarabiya.net/business/economy/2021/08/25/Abu-Dhabi-conglomerate-IHC-seeks-investment-opportunities-in-Turkey-says-CEO>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴³⁴ “Getir son fonlama turunda 768 milyon dolar çekti”, Bloomberg HT, 17.03.2022, <https://www.bloomberght.com/getir-son-fonlama-turunda-768-milyon-cekti-2301848>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴³⁵ “Birleşik Arap Emirlikleri şirketi MNG Kargo’ya talip”, Bloomberg HT, 09.09.2021, <https://www.bloomberght.com/birlesik-arap-emirlikleri-sirketi-mng-kargo-ya-talip-2287255>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

şirketin Trendyol firmasına 1,5 milyar dolarlık yatırım yapması oldu.⁴³⁶ Bu yatırımlara ek olarak TCMB ile BAE merkez bankası arasında 3 yıl süreli ve toplam 4,9 milyar dolar büyüklüğünde bir SWAP anlaşması imzalandı.⁴³⁷

BAE kökenli şirketler ve fonların Türkiye’deki yatırımlarının serüvenine bakıldığında iki ülke arasındaki politik ilişkilere bağlı olarak yatırımların da arttığı ya da azaldığı görülmektedir. 2000’li yıllarda başlayan iyi ilişkiler sonucunda hızla Türkiye’ye giren BAE sermayesi, 2013’den sonra iki ülke ilişkilerinin oldukça kötüleşmesinden sonra durmaya başlamış, hatta azalmıştır. Çoğunluğu ve kontrolü Abu Dabi’ye ait olan enerji şirketi TAQA’nın Elbistan’da yapacağı 12 milyar dolarlık yatırımı ilişkilerin kötüye gittiği süreçte kesmesi bu bağlantının da göstergesidir. Bu durum aynı zamanda yatırımların geri çekilmesi veya azaltılmasının ekonomik bir yaptırım olarak da kullanıldığını göstermektedir. Nitekim 2021 yılı başında yumuşamaya başlayan ilişkiler sonrası gerçekleşen ilk üst düzey temasta en önemli konulardan biri BAE’nin Türkiye’de gerçekleştireceği yatırımlar oldu. İki ülke arasında 10 alanda imzalanan işbirliği anlaşmalarından biri de yine doğrudan yatırım anlaşmasıydı. Sonuç olarak Abu Dabi yönetimi Ankara ile ilişkileri iyi olduğunda yatırımlarını artırırken ilişkilerin kötü olduğu dönemde ise yatırımları ekonomik bir yaptırım gibi kullanmaktadır. Bu haliyle BAE’nin Türkiye’deki yatırımları Abu Dabi yönetimi için bu ülkeyle ilişkilerinde politik bir araç olarak kullanılmaktadır.

2.2.2.2. Müttefiklere Destek: BAE’nin Ürdün, Mısır ve Fas’a Yatırımları

Yukarıda da değinildiği üzere Abu Dabi yönetimi uzun yıllardır Ortadoğu’nun en önemli yatırım kaynağı olan ülkelere biridir. 1970’li yıllarda gelirlerin artmasıyla Arap ve diğer Müslüman ülkelere yatırım ve yardım yapmaktan geri durmayan Abu Dabi yönetimi, bu ülkelerle siyasi ilişkilerini de geliştirerek hemen hemen bütün ülkelerle diyalogu olan bir aktöre dönüştü. 2000’li yıllarla birlikte ise bölgesel nüfuzunu artırmak isteyen BAE, yatırım ve yardımları Ortadoğu’da iyi ilişkilere sahip olduğu rejimleri desteklemek için kullandı. Abu Dabi yönetimiyle ittifak ilişkisi içerisinde bulunan Mısır,

⁴³⁶ “Trendyol yeni yatırım aldı, değerlemesi 16,5 milyar dolar oldu”, Bloomberg HT, 09.08.2021, <https://www.bloomberght.com/trendyol-yeni-yatirim-aldi-degerlemesi-16-5-milyar-dolar-oldu-2285446>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴³⁷ Belgin Yakışan Mutlu, “Türkiye ile BAE merkez bankaları arasında swap anlaşması imzalandı”, Anadolu Ajanası, 19.01.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ile-bae-merkez-bankalari-arasinda-swap-anlasmasi-imzalandi/2478985>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

Ürdün ve Fas bu yatırımlardan en çok faydalanan ülkeler olarak ön plana çıktı. Aşağıda BAE sermayesinin bu ülkelerdeki faaliyetleri ve bu yatırımların anlamı incelenecektir.

2.2.2.2.1. BAE'nin Ürdün Yatırımları

Körfez ülkelerinin aksine doğal kaynaklardan yoksun olan Ürdün, bu ülkelerin ekonomik gücünden en çok faydalanan ülkelerin başında gelmektedir. Körfez ülkelerinde çalışan binlerce Ürdünlünün gönderdiği döviz desteğinin dışında Suudi Arabistan, BAE, Katar ve Kuveyt uzun yıllardır Ürdün'e yaptıkları yatırım ve yardımlarla ekonomisinin ayakta kalmasını sağlamaktadır.⁴³⁸ Abu Dabi yönetimi de 2000'li yıllardan itibaren hem kalkınma fonları hem de şirketler aracılığı ile Ürdün'e yatırım yapan ülkelerden biri oldu. OECD verilerine göre 2009 sonuna kadar yapılan yatırımlara bakıldığında BAE, Suudi Arabistan, ABD ve Kuveyt'ten sonra bu ülkeye en çok yatırım dördüncü ülke konumundaydı.⁴³⁹ Aynı kurumun 2003-2019 arasındaki verilerine göre ise BAE, Ürdün'de en çok doğrudan yatırım yapan ülke konumundaydı.⁴⁴⁰

2000'li yılların başında Majid el-Futtaim, Al-Fahim Group, Emaar Properties ve Dubai International Real Estate gibi şirketlerle Ürdün'de gayrimenkul sektöründe yatırımlar yapmaya başlayan BAE sermayeli şirketler, 2008 sonuna kadar bu sektörde 7 milyar dolarlık yatırım yaptılar.⁴⁴¹ Bu süreçte el-Maabar Uluslararası Yatırım şirketinin yine BAE kökenli şirketlerle birlikte yaptığı 5 milyar dolarlık Akabe Limanı geliştirme projesi⁴⁴² ve Abu Dabi yönetimine bağlı Invest AD'nin yüzde 38 ile liderlik ettiği konsorsiyumun Queen Alia hava limanının genişletme ve işletme projesini üstlenmesi en

⁴³⁸ Hisham H. Ahmed and Mary A. Williams-Ahmed, "The Impact of The Gulf Crisis on Jordan's Economic Infra-Structure: A Study Of The Responses of 207 Displaced Palestinian and Jordanian Workers", **Arab Studies Quarterly**, Vol. 15, No. 4 (Fall 1993), pp. 33-61; Diana Partridge, "What's Behind Gulf Aid Package to Jordan?", Inside Arabia, 02.07.2018, <https://insidearabia.com/gulf-saudi-arabia-gcc-jordan/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴³⁹ OECD Review of Foreign Direct Investment Statistics Jordan, <https://www.oecd.org/investment/OECD-Review-of-Foreign-Direct-Investment-Statistics-Jordan.pdf>, p. 9.

⁴⁴⁰ OECD, Foreign investment trends and sustainable development benefits, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/92b3857f-en.pdf?expires=1648580271&id=id&accname=guest&checksum=E4388187971C1550F86AD592AC51A9A4>, P. 46.

⁴⁴¹ UAE developers invest \$7bn in Jordan, Emirates 24/7, 27.07.2008, <https://www.emirates247.com/eb247/companies-markets/real-estate/uae-developers-invest-7bn-in-jordan-2008-07-27-1.223227>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴⁴² "Al Maabar to develop Jordan's Aqaba port", Gulf News, 13.04.008, <https://gulfnews.com/business/al-maabar-to-develop-jordans-aqaba-port-1.97643>;

önemli yatırımlar oldu.⁴⁴³ 2010'dan sonra da yatırımlarına devam eden BAE kökenli şirketler ve fonlar sağlık, enerji, tarım, turizm ve finans sektöründe de faaliyetler yürüterek bu ülkedeki yatırımlarını genişlettiler. Abu Dabi yönetiminin resmi rakamlarına göre 2019 Ocak itibariyle BAE'nin Ürdün'deki yatırımlarının toplamı 17 milyar dolardı.⁴⁴⁴

Ürdün, başta Suudi Arabistan ve BAE olmak üzere körfez ülkelerinden aldığı ekonomik desteklerin karşılığını bazı bölgesel konularda bu ülkelerin isteği doğrultusunda hareket ederek vermektedir. Abu Dabi yönetiminin son yıllarda İran konusundaki politikasına, kendisi İran'dan hiçbir tehdit almamasına rağmen destek veren Amman yönetimi, buna ek olarak Yemen'e düzenlenen operasyonlara katılmış ve Arap Birliği oylamalarında BAE ve Suudi Arabistan ile birlikte hareket etmiştir. 2017'de Suudi Arabistan ve BAE öncülüğünde Katar'a karşı uygulanan abluka sırasında ise ablukaya katılmayan Ürdün, Katar büyükelçisinin Amman'dan ayrılmasını istedi ve el-Cezire'nin lisansını iptal etti.⁴⁴⁵ Sonuç olarak BAE'nin Ortadoğu'da en çok yatırım yaptığı ve ekonomik kriz dönemlerinde cömert parasal yardımlarıyla desteğini esirgemediği Amman yönetimi, bölgesel krizlerde Abu Dabi yönetiminin yanında yer alarak bu desteklerin karşılığını vermektedir.

2.2.2.2.2. BAE'nin Mısır Yatırımları

Mısır, geçmişten beri körfez ülkelerinin hem yardım hem de yatırım olarak en çok tercih ettiği bölge ülkesidir. 1970'li yıllarda ekonomik olarak ciddi kriz yaşayan Mısır ekonomisine destek olan Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt, dönemin devlet başkanı Enver Sedat'ın İsrail ile anlaşmasının ardından bir müddet bu ekonomik desteklerini geri çekmiş ancak 1990'lı yıllarda tekrar maddi desteklerine devam etmişlerdir.⁴⁴⁶ 2000'li yıllarda artan petrol fiyatları ile birlikte başta BAE ve Suudi Arabistan olmak üzere körfez

⁴⁴³ "Expansion of construction works at the Queen Alia international airport", **Avax**, 05.02.2014, <https://avax.gr/en/news/epektasi-ergwn-kataskeuis-diethnous-aerodromiou/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴⁴⁴ "United Arab Emirates Ministry of Economy", UAE Foreign Direct Investments Dashboard, <https://www.moec.gov.ae/en/foreign-direct-investment-dashboard>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴⁴⁵ Osama Al Sharif, "Jordan bets on GCC deal to boost economy", **Al-Monitor**, 11.01.2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/01/jordan-welcome-deal-saudi-gulf-qatar-relations.html>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

⁴⁴⁶ David Butter, "Egypt and the Gulf Allies and Rivals, Research Paper", **Chatham House**, April 2020, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHHJ8102-Egypt-and-Gulf-RP-WEB_0.pdf, p. 17, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

ülkelerinin Mısır ekonomisine destekleri daha da arttı. 2013'ten sonra ise Mısır'a en çok yatırım yapan ülke Birleşik Arap Emirlikleri oldu.

1990'lı yıllarda el-Dahra, Jenaan ve Emaar Grup'la Mısır'da yatırımlara başlayan Abu Dabi yönetimi, 2002'de Dubai'nin önemli şirketlerinden Majid el-Futtaim grubu ile yatırımlarını hızlandırdı. 2000'li yıllarda Mısır'ın artan nüfusu karşısında emlak sektöründeki boşluğu gören BAE şirketleri alışveriş merkezlerinden konutlara kadar birçok projeye imza attılar. Gayrimenkul yatırımlarının yanı sıra çoğunluk hissesi BAE'de olan Dana Gas da 2007'de Mısır'ın Nil havzasında 1 milyar dolarlık yatırım yaptı. Doğrudan Nahyan ailesine bağlı bulunan Masdar şirketi de Kızıl Deniz yakınlarına kurulan rüzgâr tribünleri vasıtasıyla Mısır'ın enerji sektörüne yatırımlar yaptı.⁴⁴⁷

2000'li yıllarda bahsi geçen şirketlerin gayrimenkul ve enerji sektörlerine yatırımlarının ardından BAE kökenli şirket ve fonlar, en yoğun yatırımları 2010'lu yıllarda gerçekleştirdiler. Temmuz 2013'te gerçekleşen askeri darbenin ardından darbe rejimine siyasi ve ekonomik anlamda tam destek veren Abu Dabi yönetimi, hem merkez bankası hem de şirketleri aracılığıyla Mısır'a yatırımlar yaptı. İlk olarak Temmuz 2013'te Mısır'a yüzde 2,5-3 faizle 3 milyar dolar borç vereceğini açıklaya Abu Dabi yönetimi, 2013-2015 yılları arasında bu vaadini gerçekleştirdi. Mayıs 2016'da ise Abu Dabi yönetimi merkez bankası aracılığı ile Mısır Merkez Bankasına 1 milyar dolar daha borç verdi.⁴⁴⁸ 2016 sonuna kadar BAE'nin Mısır'a verdiği borç toplamda 5,9 milyar dolara ulaştı (Tablo 31). Borçlara ek olarak BAE, şirketleri aracılığı ile 2012-2019 yılları arasında ortalama 1 milyar dolardan fazla doğrudan yatırım gerçekleştirdi. Mısır'ın merkez bankası tarafından açıklanan rakamlara göre, 2020 itibarıyla bu ülkenin Abu Dabi yönetimine 8,867 milyar dolar borcu bulunmaktadır.⁴⁴⁹

Tablo 30:2012 Haziran-2019 Haziran Arasında BAE'nin Mısır'a Doğrudan Yatırım Girişleri (Milyon Dolar)

Dönem	Miktar
-------	--------

⁴⁴⁷ Karen E. Young, "A New Politics of GCC Economic Statecraft: The Case of UAE Aid and Financial Intervention in Egypt", **Journal of Arabian Studies**, Vol.7, No.1, 2017, p. 126, 127.

⁴⁴⁸ Patrick Werr, "UAE offers Egypt \$3 billion support, Saudis \$5 billion", Reuters, 09.07.2013, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-protests-loan-idUSBRE9680H020130709>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

⁴⁴⁹ Central bank of Egypt, Annual Report 2019-2020, <https://www.cbe.org.eg/en/EconomicResearch/Publications/Pages/AnnualReport.aspx>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

2012-2013	481
2013-2014	401
2014-2015	1.383
2015-2016	1.329
2016-2017	857
2017-2018	1.075
2018-2019	1.104
Toplam	6.630

Kaynak: Mısır Merkez Bankası

Dubai merkezli müteahhitlik firması Arabtech ve Mısır Ordusu arasında yapılan anlaşmayla başlayan konut projesi darbeden sonra BAE'nin bu ülkedeki en büyük yatırım projesi oldu. Yaklaşık 35-50 milyar dolar arasında olması planlanan konut projesinin ülkedeki düşük gelirlielerin barınma sorunlarını çözme amacıyla yapılacağı duyuruldu.⁴⁵⁰ Aynı dönemde Mısır halkının yoksul kesiminin ihtiyaçlarını gidermek üzere hastaneler, okullar ve demir yolu yapımları gibi birçok kalkınma projesi de BAE tarafından finanse edildi.⁴⁵¹ 2018 yılında ise Mısır'dan en çok yatırım yapan BAE kökenli şirketlerden biri olan Majid el-Futtaim'in Mısır ordusuyla birlikte 100 adet Carrefour market zinciri açılışı yapıldı.⁴⁵²

Darbeden sonra ekonomik sorunlarını bir türlü çözemeyen Mısır, ülkeye daha fazla yatırım çekebilmek için 2015 yılında "Mısır Ekonomik Kalkınma Konferansı" ismiyle bir organizasyon düzenledi. Organizasyona en üst düzeyde katılan körfez ülkelerinden BAE, 2 milyar doları borç olmak üzere toplamda 4 milyar dolarlık bir destek sözü verdi.⁴⁵³

⁴⁵⁰ "UAE's Arabtec agrees \$40 billion housing project with Egypt army", Reuters, 09.03.2014, <https://www.reuters.com/article/us-arabtec-egypt-idUSBREA280KK20140309>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

⁴⁵¹ Yusuf Selman Genç, "Sissi seeks more investment from the UAE, which supported the coup", Daily Sabah, 11.01.2015, <https://www.dailysabah.com/mideast/2015/01/20/sissi-seeks-more-investment-from-the-uae-which-supported-the-coup>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

⁴⁵² "100 Carrefour Stores Opening in Egypt", Majid el-Futtaim, 19.02.2018, <https://www.majidalfuttaim.com/en/media-centre/press-releases/2018/02/majid-al-futtaim-to-open-100-carrefour-stores-in-egypt>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

⁴⁵³ Michael Georgy and Stephen Kalin, "Gulf Arab allies pledge \$12 billion to Egypt at summit", Reuters, 13.03.2015, <https://www.reuters.com/article/egypt-economy-investment-idINKBN0M921520150313>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

Tablo 31: BAE'den Mısır'a Sermaye Akışı (Dolar)

Tarih	Miktar	Türü	Kaynak
Temmuz 2013	1 Milyar	%3 faiz- 2023'e kadar vadeli	BAE Merkez Bankası
Mart 2014	40 Milyar	Konut Projesi	Arabtec ve Mısır Ordusu Şirketi
Nisan 2015	666 Milyon	%3 faiz- 2021'e kadar vadeli	BAE Merkez Bankası
Nisan 2015	1,33 Milyar	%2,5 faiz- 2020'e kadar vadeli	BAE Merkez Bankası
Mayıs 2016	1 Milyar	%2,5 faiz- 2021'e kadar vadeli	BAE Merkez Bankası
Kasım 2019	20 Milyar	Ortak Fon	
Aralık 2019	2,9 Milyar	İnşaat	Majid el-Futtaim
Ekim 2021	1 Milyar	Petro Kimya ve Emlak sektörü	ADQ
Aralık 2021	1 Milyar	Yenilenebilir Enerji	Al Nowais
Şubat 2021	12,7 Milyar	İnşaat	Emaar grubun 2021 yılına kadar toplam yatırımı
Mart 2022	2 Milyar	-	ADQ Mısır devlet şirketlerinden hisse alımı

Kaynak: Mısır Merkez Bankası, Ana akım medyada yer alan haberlerden ve akademik kaynaklardan derlenmiştir

BAE'nin Mısır'a verdiği desteklere bakıldığında 2018'e kadar yatırımlarla birlikte banka mevduatları ve borçlarının da oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle son birkaç yıldır ise yüksek miktarlarda yatırım projelerinin açıklandığı görülmektedir. Nitekim 2019'da BAE Uluslararası Yatırım Konseyi başkanı Jamal el-Jarwan ülkesinin Mısır'daki yatırımlarını beş yıl içinde iki katına çıkarmayı planladığını ilan etti. El-Jarwan'ın açıklamasının ardından iki ülkenin Mısır'ın kalkınması için 20 milyar dolarlık bir fon oluşturacağı duyurulurken aynı dönemde Majid el-Futtaim de 2 milyar dolarlık yeni bir proje açıkladı.⁴⁵⁴ 2021 yılı başında ise Mısır'ın inşaat ve emlak sektöründe oldukça aktif olan Emaar Grup, 216 milyon dolarlık ek yatırımla birlikte ülkedeki toplam

⁴⁵⁴ "UAE, Egypt plan \$20 billion spending on social, economic projects: Abu Dhabi crown prince", Reuters, 14.11.2019, <https://www.reuters.com/article/us-uae-egypt-investment-idUSKBN1XO19L>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

yatırımlarının miktarının 12,7 milyar dolara ulaştığını açıkladı.⁴⁵⁵ BAE, şirketlerinin yanı sıra son dönemde varlık fonları ile de Mısır'da yatırımlar yapmaktadır. Abu Dabi varlık fonlarından ADQ son iki yılda Mısır'da hisse alımı yoluyla toplamda 3 milyar dolarlık yatırım yaptı.⁴⁵⁶ Birleşik Arap Emirlikleri'nin resmi verilerine göre BAE kökenli şirket ve fonların 2020 Temmuz itibariyle Mısır'daki doğrudan yatırımlarının toplamı 15,3 milyar dolardır. BAE Merkez Bankası tarafından Mısır'a verilen 5,9 milyar dolar borç ile birlikte BAE'nin bu ülkeye parasal desteği 21 milyar doları aşmaktadır. Üstelik bu rakamın içinde karşılıksız olarak verilen yardımlar ve açıklanmayan portföy yatırımları bulunmaktadır.

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Mısır'a olan yatırımlarının tarihi oldukça geriye gitse de bu yatırımların büyük çoğunluğunun son yirmi yılda yapıldığı görülmektedir. Yukarda da değinildiği üzere 2000'li yıllardan itibaren bölgesel etkinliğini artırmak isteyen Abu Dabi yönetimi, bu doğrultuda Mısır ile ilişkilerine özel bir önem vermektedir. Mısır'ın Arap dünyasındaki önemli konumu, nüfusu ve askeri gücü BAE için bu ülkeyi stratejik bir konuma yükseltmektedir. Nitekim Mısır'da yaşanan devrim süreci ve ardından halk hareketlerinin yayılması Abu Dabi yönetimini oldukça rahatsız etti. Bu yüzden Müslüman Kardeşlerin iktidara gelişinden aylar sonra başlayan karşı-devrim sürecine en çok destek veren ülkelerden biri de BAE oldu.⁴⁵⁷

Birlik Arap Emirlikleri'nin Mısır'a şirketler ve fonlar aracılığı ile yaptığı yatırımlar ekonomik amaçlarının yanı sıra siyasi olarak müttefik oldukları bir rejime destek niteliği taşımaktadır. Ürdün ile benzer şekilde bölgesel meselelerde Abu Dabi yönetimiyle birlikte hareket eden Kahire yönetimi, hali hazırda BAE'nin bölgedeki en önemli müttefiklerinden biridir. Yemen'e düzenlenecek operasyonlar için kurulan Arap İttifakına katılan Mısır, Arap Birliği ve İslam İşbirliği Teşkilatı nezdinde de Suudi Arabistan ve BAE'ye diplomatik destek vermektedir. Buna ek olarak 2017'de Katar'a uygulanan

⁴⁵⁵ Marwa Abo Almajd, "Dubai's Emaar to invest \$216mln in Egypt's North Coast projects", 02.02.2021, <https://www.zawya.com/en/projects/projects-dubais-emaar-to-invest-216mln-in-egypts-north-coast-projects-dllzpzgtg>; Amany Morad, "Emaar Properties' investments in Egypt exceeds \$12.5 Billion", Nawy, <https://www.nawy.com/blog/2210-emaar-properties-investments-in-egypt-exceeds-12-5-billion/>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

⁴⁵⁶ "Abu Dhabi's ADQ to invest \$2bn in Egyptian state-owned stakes: Bloomberg", Arabnews, 22.02.2022, <https://www.arabnews.com/node/2047776/business-economy>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

⁴⁵⁷ Karen E. Young, p. 130; İsmail Numan Telci, "Mısır'da Devrim ve Karşı-Devrim Sürecinde İç ve Dış Aktörlerin Rolü: 2011-2015", **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi, SBE, 2015, s. 152

ablukada Abu Dabi ve Riyad yönetiminin yanında yer alan Mısır, Libya'da ve Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlıklar da BAE ile birlikte hareket etmektedir.

Burada Mısır'ın dış politikada aldığı tüm kararların altında BAE'den aldığı yüksek miktardaki ekonomik desteklerin rolü olduğunu iddia etmiyoruz. Bir başka deyişle Mısır'ın ekonomik faktörler nedeniyle dış politikada Abu Dabi yönetimine bağımlılığı olduğunu da ileri sürmüyoruz. Aksine Kahire yönetiminin dış politikadaki bu kararları kendi çıkarlarına uygun olarak görebilir ve buna dair nedenleri de olabilir. Ancak BAE'nin Mısır'da gerçekleşen devrimden rahatsız olması ve karşı devrim sürecine verdiği destek, darbenin ardından Mısır'a akan yatırımlar ve birçok bölgesel meselede iki ülkenin politikalarının örtüşmesi bu yatırımların politik hedeflerini ve etkinliği ortaya koymaktadır.

2.2.2.2.3. BAE'nin Fas Yatırımları

Fas, Birleşik Arap Emirlikleri'nin 1970'lerden günümüze kadar oldukça iyi ilişkilere sahip olduğu Arap ülkelerinden biridir. İki ülke arasında 1972 yılında başlayan diplomatik ilişkiler zamanla ekonomik ve stratejik işbirliğine dönüşerek gelişti. BAE'nin ilk emiri ve aynı zamanda Abu Dabi emiri olan Şeyh Zayed el-Nahyan ve dönemin Fas Kralı II. Hasan arasındaki yakın ilişkiler ülkeleri arasındaki ilişkilerin de gelişmesini sağladı. Fas bu süre içerisinde BAE sermayesinin en çok yatırım yaptığı bölge ülkelerinden biri oldu.⁴⁵⁸ BAE'nin 1971'de Arap ve Müslüman ülkelere ekonomik olarak destek olmak için kurduğu Abu Dhabi Fund for Development'in (ADFD) parasal destek verdiği ülkelerin başında Fas geliyordu. 1970 ve 1980'li yıllarda Rebab ve Delma gibi Fas şirketleri ile ortak projeler geliştiren ADFD, Fas hükümeti ile birlikte balıkçılık sektöründe Union Maroc Emirat de Peches (yüzde 40'ı ADFD'ye ait), turizm sektöründe Emirates-Moroccan PALMARE Company (yüzde 17'si ADFD'ye ait) ve inşaat sektöründe faaliyet gösteren CIMAR şirketini kurdu.⁴⁵⁹

BAE'nin kurduğu kalkınma fonları 1990'lı yıllarda yatırımlarını keserken 2000'li yıllarda hem petrol gelirlerinin artması hem de Abu Dabi yönetiminin bölgesel nüfuzunu

⁴⁵⁸ James Langton, "The UAE and Morocco: twin brothers from the opposite ends of the Arab World", Morocco World News, 29.04.2019, <https://www.thenationalnews.com/arts/the-uae-and-morocco-twin-brothers-from-the-opposite-ends-of-the-arab-world-1.850848>, Erişim Tarihi:24.03.2022.

⁴⁵⁹ Xu Yi-chong and Gawdat Bahgat, **Sovereign Wealth Funds in the United Arab Emirates**, New York: Palgrave Macmillan, 2010, p. 96.

artırma isteğiyle yatırımlar tekrar artmaya başladı. Mısır'da olduğu gibi, Emaar, ADQ, el-Futtaim ve diğer şirket ve gruplar 2000'li yıllar boyunca Fas'ta çeşitli sektörlerde yatırımlar yaptılar. Abu Dabi ve Dubai kökenli inşaat şirketleri 2000'li yılların ortasından itibaren önemli bir ekonomik potansiyele sahip olan Fas'ın turizm sektörüne yatırım yapmaya başladılar.⁴⁶⁰ Tablo 33'deki Fas'ın resmi verileri de BAE'nin istikrarlı bir şekilde devam eden doğrudan yatırımlarını göstermektedir. Bu dönemde özellikle Emaar ve Dubai International Properties (DIP) yatırımlarıyla ön plana çıktı. 2006 yılına kadar Fas'a 3 milyar dolar yatırım yapan Emaar, DIP ile birlikte de gelecek on yıl için 20 milyar dolarlık yatırım planladığını açıklamıştı.⁴⁶¹

Abu Dabi'nin kamu şirketi TAQA da Fas'ta enerji sektöründe faaliyet göstermektedir. 2009 yılında iki farklı şehirde elektrik santralleri kurulumu için Fas hükümeti ile anlaşılan TAQA, toplamda 2 milyar dolarlık bir yatırımı planladıklarını duyurdu.⁴⁶² Dubai kökenli bir başka gayrimenkul şirketi el-Futtaim grubu da Mısır'da olduğu gibi Fas'ta da yüksek bütçeli konut ve alışveriş merkezleri projeleri ile yatırımlar yaptı.⁴⁶³ BAE'nin telekomünikasyon şirketi Etisalat'ın 4,2 milyar euro bedelle Fas'ın en büyük telekomünikasyon şirketi Maroc Telecom'un yüzde 53,4'ünü satın alması Abu Dabi yönetiminin bu tarihe kadarki en büyük yatırımı oldu.⁴⁶⁴

Tablo 33'de de görüldüğü üzere BAE'nin Fas'a 2000'li yılların ortasından günümüze kadar birkaç yıl hariç yıllık 300 milyon doların üzerinde bir doğrudan yatırımı söz konusudur. Fas, 2020 itibarıyla 13,8 milyar dolar doğrudan yatırım varlığı ile BAE şirketi

⁴⁶⁰ "Emaar venture invests Dh1.2b in Morocco Project", Gulf News, 25.11.2005, <https://gulfnews.com/business/property/emaar-venture-invests-dh12b-in-morocco-project-1.305555>; Sylvia Smith, "UAE investing billions in Morocco", CNN, 13.04.2006, <https://edition.cnn.com/2006/WORLD/africa/04/13/morocco/>, Erişim Tarihi:24.03.2022.

⁴⁶¹ Salfur Rahman, "Dubai firms announce 19b morocco projects", Gulf News, 30.03.2016, <https://gulfnews.com/business/property/dubai-firms-announce-19b-morocco-projects-1.230923>, Erişim Tarihi:24.03.2022.

⁴⁶² Haseeb Haider, "Abu Dhabi Firms to Invest \$2b in Morocco Projects", Khaleej Times, 15.05.2009, <https://www.khaleejtimes.com/business/abu-dhabi-firms-to-invest-2b-in-morocco-projects>, Erişim Tarihi:24.03.2022.

⁴⁶³ "Al-Futtaim's \$2bn plan for Morocco stalls", National News, 09.09.2010, <https://www.thenationalnews.com/business/property/al-futtaim-s-2bn-plan-for-morocco-stalls-1.499146>; Larbi Arbaoui, "Dubai-based conglomerate to build Morocco's largest mall", Morocco World News, 21.11.2013, <https://www.moroccoworldnews.com/2013/12/117562/dubai-based-conglomerate-to-build-moroccos-largest-mall>, Erişim Tarihi:24.03.2022.

⁴⁶⁴ "Etisalat buys controlling stake in Maroc Telecom for €4.2bn", Financier, January 2014, <https://www.financierworldwide.com/etisalat-buys-controlling-stake-in-maroc-telecom-for-42bn#.YkAdS9XP34Y>, Erişim Tarihi:24.03.2022.

ve fonlarının Mısır'dan sonra en çok yatırım yaptığı bölge ülkesi oldu. Buna ek olarak BAE, Fransa'dan sonra bu ülkeye en çok yatırım yapan ülke olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 32: Yıllara Göre BAE'nin Fas'taki Doğrudan Yatırımları (bin dolar)

Yıl	Miktar	Yıl	Miktar
2007	392.549	2014	465.843
2008	485.947	2015	686.931
2009	118.581	2016	371.343
2010	269.105	2017	368.736
2011	477.291	2018	406.316
2012	802.668	2019	272.649
2013	312.135	2020	239.470

Kaynak: Office des Changes (<https://www.oc.gov.ma/index.php/fr>)

Yukarıda da değinildiği üzere Fas ve Birleşik Arap Emirlikleri uzun yıllardır süre gelen iyi ilişkilere sahip ülkelerdir. Özellikle Arap Ayaklanmaları'nın ardından bu iki ülkenin bölgesel meselelere karşı politikalarına bakıldığında genel bir uyum olduğu görülmektedir. Örneğin İran konusunda BAE ve Suudi Arabistan'ın yanında yer alan Rabat yönetimi, Yemen'e düzenlenen Kararlılık Fırtınası operasyonuna da katılan ülkeler arasında yer alarak bu ülkelere desteğini gösterdi. Son olarak BAE ve Bahreyn'in ardından İsrail'i tanıyarak bu ülkeyle diplomatik ilişkilerini başlatan Rabat yönetiminin politikası bu konuda da BAE ile örtüştü.⁴⁶⁵

Bahsi geçen ortaklıklara rağmen iki ülke arasındaki ilişkilerde son yıllarda bazı sorunlar da meydana geldi. BAE'nin Suudi Arabistan, Mısır ve Bahreyn ile birlikte Katar'a uyguladığı ablukaya katılmayan Fas'ın bu kararının ardından iki ülke arasında peş peşe sorunlar ortaya çıktı. Fas'ın Katar ablukası konusundaki tutumuna karşı Moritanya ile stratejik bir yatırım anlaşması yapan Abu Dabi yönetimi Rabat tarafından uyarıldı. Buna ek olarak Fas dış politikasının en önemli gündem maddesi olan Batı Sahra konusunda BAE tarafından gelen rahatsız edici açıklamalar da iki ülkenin karşılıklı olarak elçilerini geri çağırmasına ve Fas'ın Yemen operasyonlarından ayrılmasına kadar gitti.⁴⁶⁶ 2020

⁴⁶⁵ Aya Benazizi, "Morocco-UAE: Championing Bilateral Reciprocity and Regional Solidarity", Morocco World News, 15.03.2022, <https://www.moroccoworldnews.com/2022/03/347682/morocco-uae-championing-bilateral-reciprocity-and-regional-solidarity>, Erişim Tarihi: 27.03.2022.

⁴⁶⁶ Antonino Occhiuto and Giorgio Cafiero, "Why the downward spiral in Morocco-UAE relations?", Responsible Statecraft, 31.03.2020, <https://responsiblestatecraft.org/2020/03/31/why-the-downward-spiral-in-morocco-uae-relations/>; "Morocco suspends participation in Saudi-led war in Yemen", Aljazeera, 08.02.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/8/morocco-suspends-participation-in-saudi-led-war-in-yemen>, Erişim Tarihi: 27.03.2022.

yılında atılan adımlarla iki ülke arasındaki kriz yerini yumuşamaya bırakırken her iki ülkenin de İsrail ile normalleşme anlaşması imzalaması ve Batı Sahra konusunda Abu Dabi yönetiminin Fas’a verdiği somut destekle ikili ilişkiler eski seviyesine geri dönmeye başladı.⁴⁶⁷

Fas uzun yıllardır hem Suudi Arabistan hem de BAE için bir müttefik konumundadır. Bu ittifak ilişkisinin en önemli taraflarında birini ise Abu Dabi ve Riyad yönetimlerinin Fas’a yaptığı finansal destek oluşturmaktadır. Fransa’nın ardından Fas’a en çok yatırım yapan ülke olan BAE’nin bu yatırımları, yabancı yatırımcıya ihtiyaç duyan Fas ekonomisi için önemlidir. Fas ekonomisinin bu zafiyeti BAE’nin bu ülkeyle olan ilişkilerini de doğrudan etkilemektedir. Nitekim Rabat yönetimi son yıllarda bölgesel düzlemde yaşanan ve BAE’nin taraf olduğu tüm gelişmelerde bu ülkenin yanında yer aldı. Bu durumun tek istisnası ise 2017’deki katar ablukası oldu. Katar’a karşı uygulanan ablukaya katılmayı ve destek olmayı reddeden Rabat, sonraki birkaç yılda yaşanan gelişmeler nedeniyle de Yemen’a karşı oluşturulan ittifaktan da ayrıldı. Her ne kadar BAE sermayesinin yatırımları Fas için önemli olsa da Katar ablukası sonrasında yaşanan gelişmeler bu yatırımların iki ülke arasında bir bağımlılık durumu oluşturmadığı göstermektedir.

2.2.3. Nüfuz Mücadelesi ve Ekonomik Diplomasi: Katar’ın Ortadoğu Ülkelerine Yatırımları

Hamad bin Halife el-Sani’nin 1995’te Emir olmasının ardından Katar’da birçok alanda yaşanan değişimler gibi dış politikada da önemli bir dönüşüm yaşandığına değinmiştik. Halife el-Sani döneminde dış politikada Suudi Arabistan’ın uydusu gibi hareket eden Katar, 1995’ten sonra bölgesel ve uluslararası alanda bağımsız ve aktif bir dış politika izlemeye başladı. Devletler arası ilişkilerde tarafsız kalarak, uyuşmazlık ve çatışmalarda arabuluculuk yaparak etkinliğinin artırmaya çalışan Doha yönetimi, doğalgaz gelirleri arttıkça yatırımları da etkinliğini artırmak için bir araç olarak kullanmaya başladı. Avrupa ülkelerinde 2005’ten sonra oldukça yüksek miktarda önemli yatırımlar yaparak bunu başaran Katar’ın Ortadoğu ülkelerindeki yatırımlarının ise 2010’dan sonra arttığı görülmektedir.

⁴⁶⁷ Safaa Kasraoui, “Emirati Official: Morocco, UAE Keen to Consolidate Partnership”, Morocco World News, 27.12.2021, <https://www.moroccoworldnews.com/2021/12/346213/emirati-official-morocco-uae-keen-to-consolidate-partnership>, Erişim Tarihi: 27.03.2022.

Doha yönetiminin bölge ülkelerindeki yatırımlarının 2010'dan sonra artmasının en önemli nedeni Arap Ayaklanmaları'nın ardından yaşanan bölgesel değişimle birlikte başlayan nüfuz mücadelesidir. Özellikle Kuzey Afrika ülkeleri üzerinde görülen bu nüfuz mücadelesinde Katar, komşuları Suudi Arabistan, BAE ve protestolara karşı ayakta kalmaya çalışan yönetimleri karşısına alma pahasına Ayaklanmaları destekledi. Doha yönetiminin uzun yıllardır sürdürdüğü bu politikasını değiştirmesinin en önemli nedeni ise Ayaklanmalarla başlayan değişim sürecinden faydalanarak nüfuzunu artırma isteğiydi. Katar'ın 2011'de Hamad el-Sani döneminde başlayan 2013'te oğlu Tamim el-Sani ile birlikte devam eden bu politikasındaki önemli araçlardan biri de yatırımlar ve üçüncü bölümde de görüleceği üzere yardımlar oldu.

Mısır'da Hüsnü Mübarek karşısındaki protestoları destekleyen Katar, Mübarek sonrası yapılan ilk seçimlerde iktidara gelen Müslüman Kardeşlerin adayı Muhammed Mursi'nin en büyük destekçilerinden biri oldu. Politik alanda verilen desteğin yanı sıra milyarca dolarlık yatırım ve kredi ile de ekonomik krizle baş etmek zorunda olan Mursi iktidarının destekledi. Katar'ın yatırım ve yardımlarla destek olduğu bir diğer ülke ise Tunus oldu. Ayaklanmalarının ardından başlayan dönüşüm sürecinde bu ülkeye yatırımlar yapmaya başlayan Doha yönetimi, uluslararası yatırımların artması için de Tunus'a destek verdi. Kitleli protestolar karşısında anayasa reformu yaparak nispeten yumuşak bir süreç geçiren Fas da Katar'ın yatırım yaptığı ülkelerden biri oldu. Diğer ülkelere farklı olarak Rabat'ta bir iktidar değişimi yaşanmasa da Suudi Arabistan ve BAE ile oldukça iyi ilişkileri olan Fas-Katar ilişkileri yatırımlar da kullanılarak geliştirilmeye çalışıldı.

Katar'ın 2010'dan bölgede en çok yatırım yaptığı ülke ise Türkiye oldu. Ayaklanmaların ardından yaşanan değişim sürecinde ortak hedefleri ve politikaları iki ülkeyi birbirine yaklaştırmaya başladı. Bu ittifakın en önemli göstergelerinden biri ise Doha yönetiminin Türkiye'ye yaptığı yatırımlar oldu. İki ülke arasındaki yakınlaşmanın ittifaka dönüşmesiyle artmaya başlayan yatırımlar, Türkiye ekonomisinin 2018'den sonra yaşadığı döviz kriziyle birlikte zirveye ulaştı.

Katar'ın ekonomik araçlarının da vasıtasıyla kurduğu ilişkiler 2017'de Suudi Arabistan, BAE, Mısır ve Bahreyn'in kendisine karşı uygulamaya başladığı abluka sırasında daha açık bir şekilde ortaya çıktı. Doha yönetiminin nüfuzun olduğu ya da iyi ilişkilere sahip

olduğu ülkeler abluka sırasında Katar'ın yanında yer aldı ya da dörtlü ülkenin baskısına rağmen ablukaya destek vermedi. Buna ek olarak Katar'a en önemli destek ise en çok yatırımının olduğu Türkiye'den geldi. Aşağıda Katar'ın 2010'dan sonra bölge ülkelerine yaptığı yatırımlar ve bunların politik etkinliği incelenecektir. İlk olarak en çok yatırım yaptığı Türkiye yatırımları iki ülke arasındaki ittifak ilişkisinin gelişimi bağlamında ele alınırken sonrasında Kuzey Afrika ülkelerinde yaptığı yatırımlar incelenecektir.

2.2.3.1. Müttefiki Desteklemek: Katar'ın Türkiye Yatırımları

Körfez ülkeleri arasında Osmanlı İmparatorluğu'ndan en son ayrılan ülke olan Katar ve Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilk diplomatik temas 1972'de kurulmuştur. 1982 ve 1990'da karşılıklı diplomatik temsilcilikle açılırken 1985'te ise "Ekonomik ve Teknik İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır. 1991'de de bu anlaşmaya binaen iki ülke heyetleri arasında çeşitli alanlarda işbirliği yapmak üzere bir toplantı gerçekleştirilmiştir.⁴⁶⁸ Turgut Özal'ın başbakan ve cumhurbaşkanı olarak karar alma süreçlerinde etkili olduğu (1984-1991) dönem hariç Türkiye hükümetlerinin Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerini geliştirme hedefinin olmayışı, Katar'ın da bölgede küçük ve etkisiz bir aktör olması iki ülke ilişkilerinin gelişmesini geciktirmiştir.⁴⁶⁹

Katar ve Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişimi 2000'li yıllarda iki ülkenin de iç ve dış siyasetinde yaşanan değişim ve bölgelerinde yükselen birer ülke olmasıyla başladı. 1995'te Emir olan Hamad bin Halife el-Sani döneminde Katar'ın proaktif dış politikası, 2002'te Türkiye'de iktidara gelen AK Parti'nin ise bölge ülkeleriyle siyasi ve ekonomik ilişkilerini geliştirme yönündeki politikaları ilişkilerinin gelişmesi için zemin hazırladı. Ancak siyasi ve ekonomik ilişkiler 2000'li yıllarda gelişmeye başlasa da iki ülke ilişkilerini bugünkü ittifak ilişkisine taşıyan süreç Arap Ayaklanmaları'nın ardından bölgesel siyasette yaşanan değişimle başladı. İki ülke de Tunus'ta başlayarak Libya, Mısır ve Suriye'ye sığınan kitlesel protestoları halkların iradesine vurgu yaparak desteklerken Ayaklanmaların tetiklediği bölgesel nüfuz mücadelesinde müttefik olarak birçok alanda birlikte hareket ettiler. Ankara ve Doha yönetimleri Mısır'da ilk serbest seçimlerle devlet başkanı seçilen Muhammed Mursi hükümetini ve Suriye'de ise Esed rejime karşı

⁴⁶⁸ Resmi Gazete, 21.09.1991, sayı 20998, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20998.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

⁴⁶⁹ Bayram Sinkaya, "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", **Adam Akademi**, 2011, No. 1, s. 87.

oluşturulan muhalefeti diplomatik ve ekonomik olarak desteklediler. Bunun yanında Tunus'taki demokratik geçişi her iki ülke de desteklerken Filistin konusunda da ortak görüşleri paylaşmaktadır.⁴⁷⁰

Hamad el-Sani'nin Haziran 2013'te iktidarı oğlu Tamim bin Hamad el-Sani'ye bırakması ve Mısır'da Suudi Arabistan ve BAE'nin desteğiyle meydana gelen askeri darbe Ankara ve Doha'yı birbirine daha yakınlaştırdı. 2014 sonunda yeni emir Temim el-Sani'nin Ankara ziyaretinde iki ülke arasında kurulan Yüksek Stratejik Komite mekanizması ve yapılan anlaşmalarla Türkiye ve Katar ittifakı oluşturuldu.⁴⁷¹ Bu tarihten sonra en üst düzeyde sık sık yapılan ziyaretlerin yanı sıra savunma, ekonomi, istihbarat, eğitim, kültür, sağlık gibi birçok alanda yapılan anlaşmalarla da bağlantılar güçlendirildi. 2014 sonunda oluşturulan Yüksek Stratejik Komite bugüne kadar yedi kez toplanırken Türkiye ve Katar arasında toplamda 67 anlaşma imzalandı.⁴⁷² Bunlar arasında en öne çıkan başlıklar Türkiye'nin Katar'da kurduğu askeri üs ve Katar'ın Türkiye'deki yatırımlarına dair yapılan anlaşmalar oldu. 2014'ten günümüze kadar Katar sermayesinin Türkiye'de gerçekleştirdiği doğrudan ve dolaylı yatırımlarla birlikte Katar, Türkiye'de en çok yatırım yapan Ortadoğu ülkesi oldu.⁴⁷³

Tablo 33: Yıllara göre Katar'ın Türkiye'deki Doğrudan Yatırım Varlığı (Milyon Dolar)

Yıl	Miktar	Yıl	Miktar
2002	1	2012	80
2003	2	2013	323
2004		2014	778
2005		2015	715
2006	1	2016	4.941
2007		2017	5.663
2008	468	2018	6.257
2009	378	2019	22.029
2010	515	2020	32.993

⁴⁷⁰ Ali Bakır, “The Evolution of Turkey—Qatar Relations Amid a Growing Gulf Divide”, Andreas King (Ed.), **Divided Gulf: The Anatomy of a Crisis**, içinde (pp. 197-215), London: Palgrave Macmillan, 2019.

⁴⁷¹ 'Katar'la hiç ayrı düşmedik', Dünya, 19.12.2014, <https://www.dunya.com/gundem/039katar039la-hic-ayri-dusmedik039-haberi-266256>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

⁴⁷² Serdar Bitmez, Ekrem Biçeroğlu, Çağrı Koşak, “Türkiye ile Katar arasında 6. Yüksek Stratejik Komitesi Toplantısı düzenlendi”, Anadolu Ajansı, 26.11.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/turkiye-ile-katar-arasinda-6-yuksek-stratejik-komitesi-toplantisi-duzenlendi/2056892#i>; “Türkiye ile Katar arasında 15 anlaşma imzalandı”, TRT, 07.12.2021, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-ile-katar-arasinda-15-anlasma-imzalandi-633584.html>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

⁴⁷³ TCMB, EVDS, Yurt Dışında Yerleşik Kişilerin Türkiye'deki Doğrudan Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?evds/dashboard/4944>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

2011	59		
------	----	--	--

Kaynak: Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

Katar'ın ABD ve Avrupa yatırımlarının incelendiği bölümde de görüldüğü üzere Katar'ın aktif yatırım politikası 2005'te QIA'nın kuruluşundan itibaren başladı. Tablo 34'de görüldüğü üzere Türkiye'deki yatırımları da bu tarihten önce 1-2 milyon dolar civarındayken 2008'den itibaren artmaya başladı. 2008'de Katarlı Lusail Medya ile Türkiye'de birçok sektörde faaliyetleri olan Çalık Grubu'nun Atv-Sabah medya grubunu satın alması Katar sermayesinin ilk önemli yatırım oldu. 2010'da ise Qatar First Investment Bank, İngiliz Argus Capital ile birlikte sağlık sektöründe faaliyet gösteren Memorial'ın yüzde 40'ını aldı. 2013'te Katarlı Commercial Bank'ın Alternatif Bank'ın yüzde 75'ini 460 milyon dolara satın alması ile Katar sermayesi Türkiye'nin bankacılık sektörüne ilk yatırımını gerçekleştirdi. 2015'te Finansbank'ın Katar Ulusal Bankası (QNB) tarafından 2,9 milyar dolara satın alınmasıyla Türkiye'nin önemli bankalarından biri Katar sermayesinin kontrolüne geçti.

2014'te iki ülke arasında Yüksek Stratejik Komite'nin kurulmasının ardından yapılan yatırım anlaşmalarıyla birlikte Katar'ın Türkiye'deki yatırımları da katlanarak artmaya başladı. 2014 ve 2015'te 700 milyon dolar seviyesinde olan yatırımlar 2016'da 4,9 milyar dolara 2017'de 5,6 milyar dolara kadar çıktı. Bu dönemde farklı Katar şirketlerinin Türk firmalarıyla olan ortaklıkları ve satın almaları devam etti. 2018'de ABD ile Türkiye arasında yaşanan Rahip Brunson Krizi nedeniyle TL'nin dolar karşısında neredeyse iki katı kadar değer kaybetmesi Türkiye'de bir döviz açığına neden oldu.⁴⁷⁴ Türkiye, Katar'la ilk etapta yaptığı 3 milyar dolarlık SWAP anlaşması ile bu sorunu aşmaya çalışırken 2019'da iki ülke merkez bankaları arasında 2 milyar dolarlık bir anlaşma daha yapıldı.⁴⁷⁵

Kasım 2020'de Ankara'da 6. Yüksek Stratejik Komite toplantısı sonrasında yapılan anlaşmalarla Katar'ın Türkiye'deki yeni yatırımları ortaya çıktı. Borsa İstanbul'un yüzde 10'u ve alışveriş merkezi 200 milyon dolara, İstinye Park'ın ise yüzde 42'si 1 milyar dolara, Haliç ile ilgili bir projenin finansmanı için iki ülkenin ortak fon kurması ve Antalya Liman İşletmeleri'nin Katarlı QTerminals'e devri komite toplantısı sırasında

⁴⁷⁴ Aram Ekin Duran, "Dolarda 'Brunson' hareketliliği", DW, 12.10.2018, <https://www.dw.com/tr/dolarda-brunson-hareketlili%C4%9Fi/a-45868010>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

⁴⁷⁵ "Katar ile yapılan swap anlaşması, 15 milyar dolara yükseltildi", BBC Türkçe, 20.05.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52738148>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

imzalanan on maddelik anlaşmada yer alan yatırımlardır.⁴⁷⁶ Aynı yılın Kasım ayında ise yine iki ülke merkez bankaları arasında yapılan anlaşmayla SWAP miktarı 5 milyar dolardan 15 milyar dolara yükseltildi. 2021 yılı sonunda yedincisi düzenlenen Yüksek Stratejik Komite sırasında ise Türkiye Yatırım Ofisi ile Katarlı İş Adamları Derneği arasında mutabakat zaptı anlaşması imzalandı.⁴⁷⁷

Tablo 34: Katar’ın Türkiye’de öne çıkan yatırımları

Şirket	Miktar (Dolar)	Oran (%)	Yıl	Alıcı Şirket/Fon
Turkuvaz	-	25	2008	Lusail International Media
Memorial	-	20	2010	Qatar First Investment Bank
Munamar Oteli	15 Milyon	100	2010	Al Maselah
Cine 5	40,5 Milyon	-	2011	Aljazeera
English Home	-	40	2012	Qatar First Investment Bank
Alternatif Bank	460 Milyon	75	2013	The Commercial Bank
BMC	-	50	2014	Qatar Armed Forces Industry Committee
Digitürk	1-1,5 Milyon	100	2015	Bein Media Grup
Finansbank	2,9 Milyar	99,81	2015	QNB
Boyner Grup	331 Milyon	30,7	2015	Mayhoola
Erbilgin Yalısı	100 Milyon	100	2015	Abdulahdi Mana
Alternatif Bank	225 Milyon	100	2016	The Commercial Bank
ERGO Portföy	-	100	2016	QInvest
Ritim İstanbul	26 Milyon	50	2016	Mazaya Qatar Real Estate Development
Boyner Grup	46 Milyon	12	2017	Mayhoola
Banvit	315 Milyon	92	2017	TBQ Foods
Sea Pearl Ataköy	2,7 Milyar	100	2017	Qatari Diar
Mado	-	42,7	2018	Al Sraiya Holding
SWAP	3 Milyar	-	2018	Katar Merkez Bankası
SWAP	2 Milyar		2019	Katar Merkez Bankası

⁴⁷⁶ Erdinç Çelikkan, “Katar’la 10 anlaşma”, Hürriyet, 27.11.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/katarla-10-anlasma-41673227>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

⁴⁷⁷ “Katar ile yapılan swap anlaşması, 15 milyar dolara yükseltildi”, BBC Türkçe, 20.05.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52738148>,; Sefa Mutlu, “Türkiye ile Katar arasında 15 anlaşma imzalandı”, Anadolu Ajansı, 07.12.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ile-katar-arasinda-15-anlasma-imzalandi/2440919>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Dolapdere Titanic Hotel ve Veli Alemdar Han Hotel	101 Milyon	100	2019	Al Rayyan Tourism Investment
Borsa İstanbul	200 Milyon	10	2020	QIA
İstinye Park	1 Milyar	42	2020	Qatar Holding
SWAP	10 Milyar		2020	Katar Merkez Bankası
Ortadoğu Antalya Liman İşletmeleri AŞ	140 Milyon	100	2021	QTerminals
Trendyol	1,5 Milyar	-	2021	QIA ve diğerleri

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve Invest Turkey raporlarından derlenmiştir.

2020 yılında iki ülke arasındaki anlaşmalar neticesinde yapılan yatırımların ardından QIA, 2021 yılında Alman Princeville Capital ve Abu Dabi fonu ADQ ile Türkiye'nin yükselen şirketlerinden Trendyol'a 1,5 milyar dolarlık yatırım yaptı.⁴⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın resmi verilerine göre 2020 sonu itibariyle Katar sermayesinin Türkiye'deki doğrudan yatırımlarının değeri 32,9 milyar dolara ulaştı.

Katar sermayesinin 2016'tan itibaren yoğun bir şekilde Türkiye'ye yatırım yapmasının en önemli nedeni Doha ve Ankara arasındaki ittifaktır. Dolayısıyla Katar'ın bu yatırımlarının temel amacı müttefiki olan Türkiye'nin ekonomisini desteklemektir. Nitekim 2005'te QIA'nın kurulmasıyla farklı ülkelerde yatırımlar yapan Katar'ın önceliği kolonyal dönemden iyi ilişkilere sahip olduğu İngiltere'nin yanı sıra Avrupa'nın gelişmiş ekonomileri olduğu görülmektedir. Buna ek olarak Katar'ın bu ülkelerdeki yatırımlarına bakıldığında QIA ve yan kuruluşlarının belirli sektörleri ve büyük şirketleri hedef alarak bu yatırımları yapan kurumlar olduğu görülmektedir. Katar sermayesinin Türkiye'ye yüksek miktarlarda girişi ise 2008'den sonra başlarken bu dönemdeki yatırımların genellikle özel şirketler tarafından yapıldığı görülmektedir. 2008 Krizi'ni hafif atlatan ve krizden sonra yüksek büyüme rakamları yakalayan Türkiye ekonomisinin bu performansına rağmen 2011-2013 yılları arasında Katar yatırımlarının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu tarihten sonra Türkiye'deki Katar yatırımlarının katlanarak artmasının nedeni ise iki ülkenin politik olarak her geçen yıl birbirine daha fazla yaklaşmasıdır.

Arap Ayaklanmaları sırasından benzer bir politika izleyen iki ülke yönetimleri devrimlerin 2013'te Mısır'da darbeye Suriye'de ise iç savaşa dönüşmesi sonrasında

⁴⁷⁸ "Trendyol yeni yatırım aldı, değerlemesi 16,5 milyar dolar oldu", Bloomberg HT, 09.08.2021, <https://www.bloomberght.com/trendyol-yeni-yatirim-aldi-degerlemesi-16-5-milyar-dolar-oldu-2285446>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

birbirlerine daha da yakınlaştılar. Suudi Arabistan ve BAE'nin yanı sıra Bahreyn ve yeni Mısır hükümetinin Doha'dan büyükelçilerini çekmesiyle Katar bölgesel siyasette bu dörtlüyü karşısında buldu. Yukarıda değinildiği üzere 2014 sonunda oluşturulan Yüksek Stratejik Komite ile iki ülke arasındaki ittifakın temelleri atıldı. 2016'da FETÖ'nün Türkiye'de gerçekleştirdiği başarısız darbe girişimi, 2017'de ise dörtlünün Katar'a yönelik başlattığı abluka iki ülke hükümetlerinin de varlığını tehdit eden gelişmeler oldu. Abluka sonrasında Katar'da daha önce kurulmaya başlanan Türk üssüne asker sevkiyatının yapılması, 2018'den sonra Türkiye ekonomisinin yaşamaya başladığı döviz krizinde ise Katar sermayesi Türkiye'ye akması ittifakı güçlendirdi.

Türkiye ve Katar arasındaki Yüksek Stratejik Komite toplantılarının en önemli gündem maddelerinden biri Katar sermayesinin Türkiye'deki yatırımları oldu. Nitekim komitenin ilk toplantılarının yapıldığı 2014 ve 2015'te 700 milyon dolar olan Katar'ın Türkiye'deki yatırımları 2016'da 4 milyar dolardan fazla arttı. Türkiye'nin döviz krizi yaşamaya başladığı 2018'den sonra yatırımlar daha da artarken 2019'da 15 milyar dolar, 2020'de de 10 milyar dolar yatırım geldi. Sonuç olarak iki ülkenin karşılaştığı tehditlerle oluşan ittifak sonrasında Türkiye, Katar'ın en çok yatırım yaptığı ülkelere biri oldu. Doha yönetiminin uluslararası alanda görünürlüğünü ve etkinliğini artırmak için bir araç olarak kullandığı yatırımların ekonomik olarak zor durumda olan müttefikine göndermesi de bu yatırımların politik yönünü ortaya koymaktadır.

2.2.3.2. Nüfuz Mücadelesi: Katar'ın Kuzey Afrika Ülkelerine Yatırımları

Arap Ayaklanmaları'nın ardından yaşanan değişimi bir fırsat olarak gören Doha yönetimi, özellikle Kuzey Afrika ülkelerinde nüfuzunu artırarak komşuları BAE ve Suudi Arabistan ile ciddi bir mücadeleye içine girdi. Doha yönetimi Mısır'da iktidara gelen Müslüman Kardeşler, Tunus siyasetinde etkili olmaya başlayan Nahda ve Libya'da Ulusal Mutabakat Hükümetini destekleyerek bu ülkelerdeki nüfuzunu artırmaya çalıştı. Bunun yanında Fas'taki değişim sürecini ise Kral VI. Muhammed'i karşısına almadan destekleyerek Rabat ile de ilişkilerini geliştirmeye çalıştı.

Medya alanında Aljazeera televizyonu, diplomatik ve politik alanda da kendi etkinliğini kullanarak bu aktörlere destek olan Doha yönetiminin bir diğer aracı da şirketleri ve fonları aracılığı ile yaptığı yatırımlar oldu. Katar, ekonomik olarak uzun yıllardır zor durumda olan bu iktidara gelen aktörlerin ayakta kalabilmesi ve değişim sürecinin devamı

için milyarlarca dolarlık sermaye akıttı. QIA, Qatar Petroleum ve Qatari Diar gibi bölgede daha önce çok fazla yatırımı olmayan kuruluşlar bu ülkelerde önemli yatırımlar yaptılar. Aşağıda Katar'ın Kuzey Afrika ülkelerinde yaptığı yatırımları bu yatırımların Katar'ın nüfuz mücadelesindeki yeri incelenecektir.

2.2.3.2.1. Katar'ın Mısır Yatırımları

2005 yılında yatırım fonları kurarak farklı ülkelerde yatırımlar yapmaya başlayan Katar'ın Mısır'a bu yöndeki ilgisi 2007'den sonra başlamıştır. Önemli bir nüfusa sahip olmasına rağmen ekonomik sorunlarla mücadele eden ve körfez sermayesini ülkesine çekmek isteyen dönemin Mısır hükümeti, Doha yönetimini de bu yönde ikna etmeye çalışmıştır.⁴⁷⁹ QIA'nın yan kuruluşu Qatari Diar bu dönemde Mısır'da yatırımlar yapmak için çalışmalara başlamış ve 2007'de ülkenin Akdeniz kıyısında yer alan Borg El Arab'ta büyük bir sanayi sitesi kurulması için Mısır'la anlaşılma yapılmıştır. Yaklaşık 480 milyon dolar maliyetle başlanan yatırımla Mısır'a 2,5 milyar dolar yatırım çekmeyi planlayan Qatari Diar, 2008'den sonra da turizm sektörüne yatırımlar yapmaya başlamıştır.⁴⁸⁰ Ancak Avrupa ülkelerine yapılan yatırımlara bakıldığında Katar'ın bu dönemde Mısır'a oldukça düşük miktarda yatırım yaptığı görülmektedir. Bunun en önemli nedeni ise Hüsnü Mübarek döneminde Katar ve Mısır arasındaki ilişkilerin sorunlu olmasıdır.⁴⁸¹

2010 sonunda Tunus'ta başlayan ve 2011 yılı başında Mısır'a sıçrayan halk ayaklanmalarının en büyük destekçilerinden biri Katar oldu. Yaklaşık kırk yıl ülkeyi yöneten Hüsnü Mübarek'in devrilmesinin hemen ardından Mısır'ı ziyaret eden Hamad el-Sani, Mısır'daki ekonomik sıkıntıların farkında olduklarını söyleyerek gelecek beş yılda 10 milyar dolar yatırım yapacaklarını açıkladı.⁴⁸² Hüsnü Mübarek'in ardından oluşturulan geçiş dönemi sonrası yapılan serbest seçimlerle devlet başkanı seçilen Müslüman Kardeşler adayı Muhammed Mursi'nin bölgedeki en önemli destekçisi Katar

⁴⁷⁹ "Egyptian Investment Minister discuss cooperation in Qatar", Kuwait News Agency, 26.03.2006, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?language=en&id=1652661#>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁸⁰ Dylan Bowman, "Qatar to build Egypt's largest industrial zone", Arabian Business, 30.05.2007, <https://www.arabianbusiness.com/industries/construction/qatar-build-egypt-s-largest-industrial-zone-144268>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁸¹ "Al Jazeera's troubled history in Egypt", **The Conversation**, 03.03.2014, <https://theconversation.com/al-jazeeras-troubled-history-in-egypt-23504>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁸² "Qatar pledges \$ 10 billion investment in Egypt", Al Arabiya, 28.05.2011, <https://english.alarabiya.net/articles/2011%2F05%2F28%2F150909>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

oldu. Doha yönetimi Mursi'nin iktidarda kaldığı bir yılda Mısır'a yaklaşık 13,5 milyar dolar yatırım ve kredi açıkladı.

Muhammed Mursi'nin 2012 Haziran'ında cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Eylül ayında Katar Başbakanı Hamad bin Jassim el-Sani, ülkesinin Mısır'a gelecek yılları da kapsayacak şekilde 18 milyar dolar yatırım yapacağını açıkladı. Bu yatırımların 8 milyar dolarının doğalgaz tesisleri, demir-çelik fabrikaları kurulumu için yapılacağı 10 milyar doların ise Akdeniz kıyısında inşa edilecek turizm tesisleri için kullanılacağı açıklandı.⁴⁸³ Açıklanan 18 milyar dolarlık yatırımın ilk aşaması olarak Katar Petroleum ile Mısır'ın petrol şirketi arasında Kahire'de yeni bir rafineri kurulması için 3,6 milyar dolarlık anlaşma imzalandı.⁴⁸⁴ Aynı yıl Qatari Diar da Kuzey ve Güney Sina ve de Mısır'ın turizm şehrin Şarm el-Şeyh'te toplamda 2,5 milyar dolara mal olacak gayrimenkul yatırımlarına başladı.⁴⁸⁵

Yatırım haberlerinin yanı sıra Katar Emiri Hamad el-Sani'nin Kahire'ye düzenlediği resmi ziyaret sırasında Katar Merkez Bankası tarafından Mısır Merkez Bankasına 2 milyar dolar mevduat verildiği duyuruldu.⁴⁸⁶ Katar'dan ve diğer bazı ülkelere gelen desteklere rağmen Mısır ekonomisinin içine düştüğü döviz krizi ülkenin en önemli sorunlarından biri olmaya devam etti. Ocak 2013'te Kahire'yi ziyaret eden Katar Başbakanı Hamid bin Jasim el-Sani, Mısır'a 1 milyar dolar bağış ve 4 milyar dolar da borç vereceklerini ilan etti.⁴⁸⁷ Katar'ın Mursi döneminde Mısır'a verdiği toplam borç miktarı 7,5 milyar doları buldu. Bunların bir kısmı doğrudan Katar hükümeti tarafından açıklanırken bir kısmı ise duyurulmadı.⁴⁸⁸

⁴⁸³ Marwa Awad, "Qatar says to invest \$18 billion in Egypt economy", Reuters, 06.09.2012, Marwa Awad, "Qatar says to invest \$18 billion in Egypt economy", Reuters, 06.09.2012, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁸⁴ "Qatar backs \$3.6bn Egyptian refinery", Egypt oil-gas, 24.09.2012, <https://egyptoil-gas.com/news/qatar-backs-3-6bn-egyptian-refinery/>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁸⁵ Hend El-Behary, "Qatari Diar invests in Egypt with 2 major tourist projects", Egypt Daily News, 11.01.2015, <https://dailynewsegypt.com/2015/01/11/qatari-diar-invests-egypt-two-major-tourist-projects/>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁸⁶ "Qatar's Emir leaves \$2 billion 'deposit' to Egypt after meeting President Morsi", Ahram, 11.09.2012, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/50171/Egypt/Politics-/Qatars-Emir-leaves--billion-deposit-to-Egypt-after.aspx>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁸⁷ "Egypt finance: Qatar steps in to ease Cairo cash crisis", BBC, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-20945844>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁸⁸ "Egyptian cenbank pays back \$1 billion debt owed to Qatar", Reuters, 01.07.2016, <https://www.reuters.com/article/ozabs-uk-egypt-qatar-cenbank-idAFKCN0ZH5GC>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

Tablo 35: Katar'ın Mısır'da öne çıkan yatırımları

Şirket	Miktar (Dolar)	Oran (%)	Yıl	Alıcı Şirket/Fon
Organize Sanayi Bölgesi	480 Milyon	100	2007	Qatari Diar
Mısır Merkez Bankası	7,5 Milyar	-	2012-2013	Katar Merkez Bankası
Petrol Rafinerisi	3,6 Milyar	-	2012	QP ve EGPC ortak girişim
St. Regis Hotel	1.3 Milyar	100	2012-2020	Qatari Diar
City Gate	600 Milyon		2012-2021	Qatari Diar
-	5 Milyar	-	2022-	Belirsiz

Kaynak: Ana akım medyada yer alan haberlerden ve fonların resmi sitelerinden derlenmiştir.

Doha yönetiminin 2000'li yıllardan itibaren varlık fonları aracılığı ile yaptığı yatırımlarla etkinliğini artırmaya çalıştığına değinilmişti. Arap Ayaklanmaları'nın ardından Doha yönetiminin Mısır'a yaptığı yatırımların temel nedeni de iyi ilişkilerinin olduğu Müslüman Kardeşler iktidarının ayakta kalmasını sağlamaktı. Müslüman Kardeşlerin bu ülkede iktidara gelişini kendi çıkarları için fırsat gören Doha yönetimi, yardım ve özellikle de yatırımlarla bu iktidarı maddi yönden en çok destekleyen ülke oldu. Nitekim 2012'den önce Mısır'da sadece Qatari Diar ile birkaç yatırım yapan Doha yönetimi, 2012 yazından itibaren milyarlarca dolarlık yatırım yaptı.

Katar'ın parasal desteğine rağmen karşısında uzun yıllardır Mısır'da iktidar ortağı olan kesimlerin karşı devrim faaliyetleri karşısında başarısız olan Mursi iktidarının ömrü bir yıl sürdü. Temmuz 2013'te Mısır ordusunun gerçekleştirdiği darbe sonrasında Muhammed Mursi tutuklanırken yerine Adli Mansur geçici Cumhurbaşkanı olarak atandı. Mısır'daki karşı devrim sürecini bölgede politik ve ekonomik olarak en çok destekleyen ülkeler ise Suudi Arabistan ve BAE oldu. Darbeden önceki Haziran ayında Katar'da Emirliği babası Hamad el-Sani'den devralan Tamim bin Haman el-Sani'nin önündeki en ilk büyük dış politika sorunu da Doha yönetiminin son bir yıldır politik ve ekonomik olarak destek verdiği Mursi iktidarına karşı yapılan darbe oldu. Darbenin ardından bir süre sessiz kalan ve sonrasında "Katar, Mısır halkının iradesine saygı duymaya devam edecek" açıklaması yapan Doha ile yeni Kahire yönetimleri bir süre sonra karşı karşıya geldi. Darbe sonrasında yapılan protestoların polis ve asker tarafından sert bir şekilde bastırılması ve Mursi dahil birçok insanın tutuklanmasına yeni Doha yönetiminin tepki göstermesi, Katar'ın Mısır politikasının değişmeyeceğini gösterir

nitelikteydi. Tutuklanan Muhammed Mursi'ye karşı isnat edilen suçlar arasında Katar'a belge sızdırmanın da yer alması, Aljazeera televizyonunun Kahire çalışanlarının tutuklanması sonrasında iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler tamamen koptu.⁴⁸⁹

Mısır'daki darbe oluşan geçiş hükümeti ve bir yıl sonra iktidara gelen Sisi döneminde Katar ile ilişkilerin oldukça kötü olması Doha yönetiminin bu ülkedeki yatırımlarını doğrudan etkiledi. Kahire yönetimi Katar'ın bir önceki dönemde merkez bankası aracılığı ile verdiği borç ve hibelerin geri ödeneceğini açıklarken Qatari Diar gibi şirketlerin yatırımları da durmaya başladı. Yatırımların bir kısmı Katarlı şirketler tarafından yönetsel gerekçelerle ertelenirken özellikle Qatari Diar'ın yatırımları ise Mısır mahkemeleri tarafından çeşitli nedenler öne sürülerek durduruldu. Katar'ın darbe öncesi Mısır'da gerçekleştiği yatırımlardan sadece Qatar Petroleum ile Mısır'ın petrol şirketi arasındaki yatırım devam etti.⁴⁹⁰ Buna ek olarak Qatari Diar'ın 2012'de başladığı ancak mahkeme kararları ile inşasının ertelendiği St Regis oteli de 2020 yılında açılabilirdi. Bütün sorunlara rağmen aradan geçen zaman diliminde Katar'ın Mısır'daki yatırımlarının 2020 itibarıyla 5 milyar dolar civarında olduğu açıklandı.⁴⁹¹

Mısır ve Katar arasındaki ilişkiler zaman zaman karşılıklı adımlarla iyileşme emareleri gösterse de Katar'a karşı uygulanan ablukayı sona erdiren el-Ula anlaşmasına kadar devam etti. 5 Ocak 2021 tarihinde imzalanan anlaşmayla Katar ve komşuları Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn ile diplomatik ilişkileri yeniden tesis edilirken ay sonuna doğru da Doha ve Kahire arasındaki diplomatik ilişkiler başladı.⁴⁹² Kısa süre sonra yapılan üst düzey ziyaretler ve sorunların çözümü ile ilişkiler oldukça iyi bir noktaya geldi. İki ülke arasındaki ilişkilerin düzelmesi sonrasında Katar'ın bu ülkeye yatırımları da yeniden başladı. 2022 yılının Mart ayında Sisi ile görüşen Katar Dışişleri Bakanı

⁴⁸⁹ Mustafa Yetim, "Katar 2013", Kemal İnat ve İsmail Numan Telci (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2013** içinde (ss. 337-352), İstanbul: Açılım Kitap, 2015, s. 342-343.

⁴⁹⁰ بمصر قطر استثمارات تجميد المقاطعة من أشهر 6 بعد، أحمد فهيمه، Al Arabiya, 10.12.2017; Mohamed Saied, Qatari investments continued in Egypt despite political tensions, Al-monitor, 30.07.2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/07/egypt-qatar-investments-economy-political-relations-tension.html#ixzz7QILobF1P>; "Qatar launches refinery project in Egypt", **Middle East Monitor**, 11.11.2019, <https://www.middleeastmonitor.com/20191111-qatar-launches-refinery-project-in-egypt/>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁹¹ Menatalla Ibrahim, "Qatar opens \$1 billion St. Regis Hotel in Cairo", Doha News, 06.01.2021, <https://dohanews.co/qatar-opens-1-billion-st-regis-hotel-in-cairo/>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

⁴⁹² Muhammed Semiz, "Mısır ile Katar arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden başlıyor", Anadolu Ajansı, 20.01.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-ile-katar-arasindaki-diplomatik-iliskiler-yeniden-basliyor/2116682>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

Abdurrahman el-Sani, Doha yönetiminin Covid-19 etkisinin etkileri ile sarsılan Mısır ekonomisine 5 milyar dolar yatırım yapacağını açıkladı. Mısır makamları da “5 milyar dolarlık yatırımın iki kardeş ülke arasındaki ekonomik ilişkileri güçlendirmeyi amaçladığı” ifade edildi.

Katar’ın hem Mursi’nin kısa süreli iktidarı döneminde yaptığı yoğun yatırımlara hem de Sisi yönetimiyle ilişkiler düzeldikten sonra açıklanan yatırıma bakıldığında Doha yönetiminin Mısır’a yaptığı yatırımları politik bir araç olarak kullandığı görülmektedir. Arap Ayaklanmaları sonrasında özellikle Mısır ve Suriye’de revizyonist bir dış politika izleyen Katar, Mısır’da uzun yıllar sonra değişen iktidara eşi görülmemiş bir maddi destek de bulunarak desteklediği görülmektedir. Sisi yönetimiyle uzun süren sorunlu ilişkilerin sona ermesinden yaklaşık bir yıl sonra ise yüksek miktarda bir yatırım anlaşmasıyla ilişkileri daha fazla geliştirmek istemektedir. Sonuç olarak Mısır’ın bu iki farklı döneminde Doha yönetiminin yatırımları iki farklı amaçla ancak politik bir şekilde kullandığı görülmektedir.

2.2.3.2.2. Katar’ın Tunus Yatırımları

Katar’ın Arap Ayaklanmaları’nın ardından bölgesel nüfuzunu artırma çabalarının en açık şekilde görüldüğü ülkelerden biri Tunus oldu. Ayaklanmaların başladığı yer olan Tunus’ta 24 yıl ülkeyi yöneten Zeynel Abidin bin Ali’nin 14 Ocak 2011’de devrilmesinin ardından körfez ülkelerinin Tunus’taki etkinliğini artırma çabalarında Katar ön plana çıktı. Hem Hamad el-Sani hem de 2013’ten sonra oğlu Tamim el-Sani döneminde Katar’ın Tunus üzerindeki nüfuzunun artmasında yatırımlar ve yardımlar yürüttüğü ekonomik diplomasi de önemli bir rol oynadı.

Bin Ali iktidarının bitmesinin ardından devam eden ekonomik sorunlar karşısında döviz ihtiyacı olan Munsif Merzuki başkanlığındaki Tunus yönetimi körfez ve Avrupa ülkelerinden ekonomik destek talep etti. Katar, Avrupa’dan Fransa ve Almanya ile birlikte Tunus’a ekonomik anlamda en çok destek veren ülke oldu. Nisan ayında Merzuki’nin Doha ziyaretinin ardından Katar, 500 milyon doları kredi olarak(yüzde 2,5 faizle ödemeli) ve 500 milyon doları alt yapı yatırımlarında kullanmak üzere Tunus’a toplamda 1 milyar dolar verdi. Kredi desteğinin yanı sıra Doha yönetimi 20 bin

Tunuslunun Katar’da istihdam edileceğini de ilan etti.⁴⁹³ Bu görüşmeden bir ay sonra da Katar’ın kamu şirketleri Qatari Diar ve Qatar Petroleum’un yapacağı yatırımlar ilan edildi. Qatar Petroleum ülkenin kıyı kesiminde Libya petrolünün işleneceği bir rafineri projesi için 2,5 milyarlık yatırım yapacağını ilan ederken Qatari Diar da 78 milyon dolara mâl olacak Anantara-Tozeur Resort otel yatırımını duyurdu.⁴⁹⁴

Bu ilk yatırımların ardından Tunus’un devam eden ekonomik sorunlarının çözümü için 2016’da Katar’ın da sponsorluğuyla Tunus 2020 Yatırım Konferansı organizasyonu düzenlendi. Batılı gelişmiş ülkelerin yanı sıra Asya ülkelerinin de katıldığı konferansa katılan tek yabancı devlet başkanı olan Tamim el-Sani, Tunus’a 1,25 milyar dolar doğrudan yatırım yapacaklarını açıkladı. Almanya’dan sonra (1,35 milyar dolar) en yüksek yatırımı açıklayan Katar, körfez ülkeleri arasında da en büyük desteği açıklayan ülke oldu.⁴⁹⁵

Yukarıda da belirtildiği üzere Arap Ayaklanmaları’nın ardından Katar ve komşuları Suudi Arabistan ile BAE arasında bölgesel bir güç mücadelesi başladı. Bu mücadelenin yaşandığı ülkelerden biri olan Tunus’ta diğer iki ülkeye göre Katar’ın nüfuzu belirgin bir şekilde etkili olduğu görülmektedir. Katar ve bu iki ülke arasında Mısır’da gerçekleşen darbenin ardından sertleşen bu mücadelede 2017’deki ablukayla zirveye ulaştı. Abluka sürecinde diğer ülkelerin desteğini de alarak Katar’ı daha da yalnızlaştırmak isteyen Suudi Arabistan ve BAE yönetiminin baskılarına rağmen Tunus yönetiminden destek gelmedi. Tunus hükümetinde koalisyon ortağı olan Nahda’dan Doha yönetimine destek gelirken diğer partiler de diyalog çağrısı yaptılar. Devlet başkanı ve dışişleri bakanlığı düzeyinden yapılan açıklamalarda da istikrar vurgusu ön plana çıktı.⁴⁹⁶ 2012’den sonra

⁴⁹³ Jihen Laghmari, “Qatar giving tunisia 1 billion loan may provide jobs”, Bloomberg, 26.04.2012, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2012-04-26/qatar-giving-tunisia-1-billion-loan-may-provide-jobs>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

⁴⁹⁴ “Qatari Diar’s Anantara-Tozeur Resort inaugurated”, TMO News, 02.12.2019, <https://www.tunisianmonitoronline.com/index.php/2019/12/02/qatari-diars-anantara-tozeur-resort-inaugurated/>; “Qatar to proceed with \$2 bln refinery in Tunisia”, Reuters, 15.05.2012, <https://www.reuters.com/article/tunisia-qatar-refinery-idUSL5E8GFLZ20120515>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

⁴⁹⁵ Sarah Yerkes, “Tunisia: Gulf’s Loss Could be China’s Gain”, **Carnegie**, 09.06.2020, <https://carnegieendowment.org/2020/06/09/tunisia-gulf-s-loss-could-be-china-s-gain-pub-82012>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

⁴⁹⁶ Enrico Trotta, “Between Qatar, Saudi Arabia, and the UAE: Tunisia’s Quest for Neutrality”, **Geopolitical Monitor**, 15.08.2018, <https://www.geopoliticalmonitor.com/between-qatar-saudi-arabia-and-the-uae-tunisias-quest-for-neutrality/>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

Tunus'ta yaptığı yatırımlar sonrasında Fransa'dan sonra en çok yatırım yapan ülke olan Katar'ın Tunus'taki etkinliğini artırmasında bu yatırımlar önemli bir rol oynamaktadır.⁴⁹⁷

2.2.3.2.3. Katar'ın Fas Yatırımları

Suudi Arabistan-BAE ittifakı ile Katar arasındaki nüfuz mücadelesine konu olan bir diğer ülke Fas Krallığı olmuştur. Uzun yıllardır bu üç ülke de dahil olmak üzere körfez ülkeleri iyi ilişkiler kurmayı başaran Fas, bir dönem Ürdün ile birlikte KİK'e üye olmanın eşliğinden dahi döndü.⁴⁹⁸ Her ne kadar bu üyelik gerçekleşmese de Fas'ın bu ülkelerle iyi ilişkileri devam etti. Rabat yönetiminin Suudi Arabistan, BAE, Katar ve Kuveyt ile kurduğu iyi ilişkilerin önemli bir tarafını ise bu ülkelerin Fas'a yaptıkları yatırımlar ve verdikleri dış yardımlar oluşturmaktadır. Özellikle Arap Ayaklanmaları'nın ardından ülke ekonomisinde yaşanan çalkantı sırasında Fas'a en önemli destek Katar ve körfezin diğer iki büyük ekonomilerinden geldi.⁴⁹⁹

Arap Ayaklanmalarının ardından yatırım ve yardımlarla vasıtasıyla Kuzey Afrika ülkelerinde etkinliğini artırmaya çalışan Katar, Fas'a da 2011'den itibaren önemli yatırımlar yaptı. İlk olarak Kasım 2011'de Emir Hamad ve Fas Kralı VI. Muhammed arasındaki görüşmede Fas'ta yatırımlar yapmak için ortak bir fon kurulmasına karar verildi. Yüzde 50-50 ortaklıkla toplamda 2 milyar dolar bütçeli fonun Fas'taki kalkınma projelerini finanse edeceği duyuruldu. Buna ek olarak Katar'ın devlet şirketi Qatar Holding, Kuveyt'ten Al Ajial ve BAE'den Aabar Yatırımın da katılımıyla Fas'ın turizm sektörüne yatırım yapmak amacıyla 2,5 milyar dolar bütçeli Wassal Capital'i kurdu.⁵⁰⁰

⁴⁹⁷ Anna L. Jacobs, "Qatar-Tunisia Ties Spur Competition with Gulf Arab Neighbors", **AGSIW**, 14.12.2020,

https://apps.webofknowledge.com/WOS_GeneralSearch_input.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&SID=F1JivTvCkByHBEyS2nc&preferencesSaved=, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

⁴⁹⁸ "Morocco, Jordan attend first GCC ministerial meeting in Jeddah", Al Arabiya, 11.11.2011, <https://english.alarabiya.net/articles/2011%2F09%2F11%2F166422>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

⁴⁹⁹ Samir Bennis, "Morocco-GCC Countries: A Genuine Strategic Alliance", Morocco World News, 25.04.2016, <https://www.moroccoworldnews.com/2016/04/185022/morocco-gcc-countries-a-genuine-strategic-alliance>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

⁵⁰⁰ Souhail Karam, "Gulf states court cash-strapped Morocco with investment", Reuters, 24.11.2011, <https://www.reuters.com/article/qatar-morocco-investment-idUSL5E7MO46120111124>; Tarek Bazza, "Qatari Diar to Open Al Houara Project in Tangier in 2019", Morocco World News, 11.10.2018, <https://www.moroccoworldnews.com/2018/10/255107/qatari-diar-to-open-al-houara-project-in-tangier-in-2019>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

Katar’ın hem Fas hem de körfez fonlarıyla birlikte kurduğu bu yatırımların dışında Qatari Diar ve Qatar Petroleum aracılığıyla Fas’taki yatırımları devam etti.⁵⁰¹ Fas’ın resmi rakamlarına göre (bkz Tablo 37) Katar’ın bu ülkedeki yatırımları 2014’ten itibaren artarak devam ederken toplamda 2 milyar doları geçti.

Tablo 36: Yıllara göre Katar’ın Fas’taki Yatırımları (Milyon dolar)

Yıl	Miktar	Yıl	Miktar
2014	52,2	2017	396
2015	182,4	2018	523
2016	322,5	2019	593

Kaynak: Fas Değişim Ofisi İstatistikleri

Arap Ayaklanmaları sırasında kitlesel protestoların yaşandığı ülkelerden biri olan Fas’ta yapılan anayasa değişikliği sayesinde yumuşak bir geçiş yaşandı. Ancak bu yumuşak geçiş ve sonrasında yapılan seçimlerle oluşturulan iktidar döneminde de ekonomik çalkantı devam etti. Doha yönetimi ekonomik sorunların yaşandığı bu dönemde yaptığı yatırımlarla Rabat yönetimine desteğini gösterirken ilişkilerin de gelişmesini sağladı. Nitekim Suudi Arabistan ve BAE’nin Katar’a uyguladığı abluka sırasında yanlarına çekmeye çalıştıkları Rabat yönetimi, ablukayı desteklememek bir yana Katar’a gıda yardımında dahi bulundu.⁵⁰² İran’a gösterilen diplomatik tepkilerde ve Yemen’e müdahale konusunda bu iki ülkenin yanında yer alan Fas’ın abluka sırasında Katar’a destek olması, Doha yönetiminin ekonomik araçlar vasıtasıyla kurduğu bir sonucudur. Nitekim abluka sırasında verilen desteğin ardından Katar-Fas ilişkileri için daha iyi bir dönem başlarken aralarında ekonomik konuların öne çıktığı 11 adet anlaşma mutabakatı zaptı imzalandı.⁵⁰³

Sonuç olarak Doha yönetimi 2011’den sonra tırmanan bölgesel güç mücadelesinde sermaye gücünü de bir araç olarak kullanarak Türkiye, Mısır, Tunus ve Fas’a milyarlarca dolarlık yatırım yapmıştır. Bu yatırımların ne derece etkili olduğu sorusu ise Katar

⁵⁰¹ Katya Schwenk, “Qatar Petroleum Buys Stake in Moroccan Offshore Oil Exploration”, Morocco World News, 14.03.2019, <https://www.moroccoworldnews.com/2019/03/267995/qatar-petroleum-moroccan-oil-exploration>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

⁵⁰² “Blockade of Qatar: Expectations and repercussions”, Al Jazeera Center for Studies, 02.07.2022, https://studies.aljazeera.net/sites/default/files/articles/documents/2019-11/ed8db33a7d3145cebbbcad7a27245cc1_100.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

⁵⁰³ “Morocco and Qatar strengthen bilateral co-operation”, The Economist, 23.03.2018, <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=726550056&Country=Qatar&topic=Politics&subtopic=For>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

Krizi’nde nispeten cevabını bulmuştur. Bununla birlikte Katar Krizi sırasında ülkelerin aldığı pozisyonun tek nedeni elbette Katar’ın bu ülkelerdeki yatırımları olmayabilir. Ancak hem müttefiki Türkiye hem de Kuzey Afrika ülkelerinin ekonomik olarak dış yatırımlara ya da dövizle olan ihtiyaçları Katar sermayesini bu ülkeler için daha önemli bir hale getirmektedir. Bu nedenle Katar’ın bölgedeki yatırımlarının politik bir etkinliğe sahip olduğu görülmektedir.

BÖLÜM III: DIŞ YARDIMLAR ve POLİTİK ETKİNLİĞİ

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar'ın sahip olduğu sermaye gücünü kullanma yöntemlerinden biri de dış yardımlardır. Kavramsal çerçeve bölümünde de değinildiği üzere dış yardımlar bir ülkenin başka bir ülkeye yaptığı karşılıksız maddi yardımları içermektedir. Bu yardımlar doğrudan parasal yardımlar olabileceği gibi teknik yardımlar da olabilir. Uzun yıllardır bu dış yardım süreçlerinin içinde yer alan söz konusu üç ülke de 2020 yılı itibariyle önde gelen bağışçı ülkeler arasında yer alıyorlar.

Bu üç ülkeden Suudi Arabistan resmi olarak 1960'tan itibaren dış yardım yapmaktadır. 1950'lerden itibaren petrol gelirlerinin artmaya başlamasının ardından bölgedeki Arap ülkelerine yardımlar yapmaya başlayan Riyad yönetimi, 1973'ten sonra gelirlerinin rekor seviyeye çıkmasının ardından ise oldukça yüksek miktarda yardım yapmaya başladı. Suudi Arabistan'ın bu ilk dönemde bağışçı ülke olarak birincil motivasyonu Arap-İsrail çatışması nedeniyle yükselen Arap Milliyetçiliği ve dayanışma duygusu oldu. Arap dayanışmasının yanı sıra İslam dayanışmasının da yavaş yavaş önem kazanmaya başlamasının ardından Riyad yönetiminin Arap ülkeleri dışında diğer Müslüman nüfusu yoğunlukta olan ülkelere de yardımları artmaya başladı.

Suudi dış yardımları zamanla farklı kıtalara ve farklı dinlere mensup insanların yaşadığı ülkelere gitse de çoğunluğu Asya ve Afrika kıtalarının Müslüman nüfusu yoğunluklu ülkelere gitmeye devam etti. Suudi yardımlarının geride kalan uzun geçmişinde zaman zaman belirli gelişmelere göre bazı ülkelere yoğunlaştığı görülmektedir. Örneğin Arap-İsrail çatışması sırasında bu çatışmanın içindeki Arap ülkelere yoğunlaşan Suudi yardımları, İran-Irak Savaşı sırasında Irak'a, Körfez Savaşı sırasında ise Irak'a karşı oluşturulan koalisyona destek veren ülkelere yöneldi. Benzer bir durum Arap Ayaklanmalarının ardından da yaşandı ve Riyad yönetimi dış yardımlarını belirli hedefler gözeterek bazı ülkelere yoğunlaştırdı.

Bu üç ülke arasında dış yardımlarıyla ön plana çıkan bir diğer ülke de Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Bağımsızlığından itibaren gelirlerine oranla oldukça yüksek miktarda yardım yapan BAE, Suudi Arabistan gibi ilk dönemlerde Arap ve İslam dayanışması motivasyonu ile yardımlar yaptı. Suudi Arabistan'ın aksine küçük bir körfez ülkesi olarak başta kendi bölgesinde olmak üzere diğer ülkelerle iyi ilişkiler kurma hedefiyle hareket eden Abu Dabi yönetimi, dış yardımlarını birçok ülkeye göndererek bu yardımları politik

bir araç olarak kullandı. 2000’li yıllarla birlikte uluslararası arenada etkinliğini artırmaya çalışan BAE’nin yardımları petrol fiyatlarının yükselmesiyle daha da artarken, bu ülke 2010 sonrasında Ortadoğu’nun en çok dış yardım yapan bağışçısı oldu. 1970’ten 2010’lu yıllara kadar tarafsızlık politikası izleyen ve dış yardımlarını da farklı ülkelere yönlendiren Abu Dabi yönetimi, 2010’lu yıllarda bu politikasını terk ederek farklı stratejilerle de yardım yaptı.

Bu çalışmanın araştırma konusu olan bir diğer ülke Katar ise Suudi Arabistan ve BAE kadar olmasa bölgenin bir diğer bağışçı ülkesi konumundadır. 1995’e kadar diğer iki ülke kadar ekonomik bir güce sahip olmayan Katar, LNG ihraç etmeye başladıktan sonra gelirleri artmaya başladı. 2000’li yıllarda artık git gide büyüyen bir ekonomisi olan Katar’ın dış yardımları da hızlı bir şekilde artmaya başladı. İkinci bölümde de vurgulandığı üzere 2000’li yılların ortasından itibaren sermaye gücünü uluslararası arenada etkinliğini artırmak için kullanan Doha yönetimi başta Ortadoğu ülkeleri olmak üzere birçok ülkeye yardım yapmaya başladı. Arap Ayaklanmalarının ardından Katar’ın da bu politikası kısmen değişirken farklı ülkelere yardım yapmaya devam etse de yardımlarını bölgedeki hedefleri için bir araç olarak kullandı.

Suudi Arabistan, BAE ve Katar’ın dış yardımlarının 2010 sonrasında bölge siyasetinde daha çok görünür olması dış yardımların bu üç ülke için politik bir etkinliğe sahip olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Aşağıda bahsi geçen dönemde her üç ülkenin de dış yardım politikaları, hangi ülkelere ne kadar dış yardım yaptıkları ve bu yardımların politik etkinliği ele alınmıştır.

3.1. Suudi Arabistan’ın Dış Yardımları

Yukarıda da bahsedildiği üzere Suudi Arabistan uzun zamandır diğer ülkelere maddi yardımlarda bulunan bağışçı ülkelerden biridir. Suudi dış yardımlarının yoğunlaşması 1973 Petrol Krizi’nin ardından gelen zenginleşme ile birlikte başladı. Riyad yönetimi hem krallık hem de İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) ve Arap Birliği gibi teşkilatlar bünyesinde oluşturulan kurumlar vasıtasıyla milyarca dolarlık yardım yaptı. 1974’te kurulan Kalkınma için Suudi Fonu (Saudi Fund for Development), Suudi Kızılay’ı, Suudi hanedanına mensup birey ya da grupların kurduğu vakıflar ve doğrudan Riyad yönetimi tarafından oluşturulan kurumlar Suudi Arabistan’ın yardımlarına aracılık etmesi için

kurulan kurumlardır.⁵⁰⁴ Bunların yanı sıra Suudi Arabistan, 1975'te İslam Konferans Örgütü (İKÖ)⁵⁰⁵ bünyesinde kurulan İslam Kalkınma Bankası (İKB) ve 1968'te Arap Birliği bünyesinde kurulan Ekonomik ve Sosyal Kalkınma için Arap Fonu'nun (AFESD) kuruluşuna öncülük ederken bu fonlara en çok sermaye katkısı yapan ülke oldu.⁵⁰⁶

Suudi Arabistan'ın resmi verilerine göre Riyad yönetiminin 1970'li yıllardan 2021 yılına kadar 65,7 milyar dolar kalkınma ve insani yardım yaptığı görülmektedir. Bu rakama Arap birliği ve İKB'nin yanı sıra diğer uluslararası kuruluşlar aracılığıyla yaptığı yardımlar ve doğrudan bütçe destekleri dâhil değildir. Suudi Arabistan'ı önde gelen bağışçı ülkelerden biri haline getiren bu dış yardımlarına bakıldığında kalkınma yardımlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Suudi dış yardımlarının yüzde 59,9'unu kalkınma yardımları oluştururken doğrudan bütçe destekleri, proje finansmanları, petrol yardımları ve diğer finansal destekler bu kalkınma yardımları içerisinde yer almaktadır. Kalkınma yardımları dışındaki yaklaşık yüzde 40'lık kısmı ise insani yardımlar oluşturmaktadır. Özellikle savaşlardan etkilenen Filistin, Irak ve Ürdün'e yapılan yardımlar ve kıtlık yaşayan Somali, Sudan, Etiyopya gibi ülkelere yapılan yardımlar da insani yardımların büyük kısmını oluşturmaktadır.⁵⁰⁷

Suudi Arabistan'ın dış yardım motivasyonlarına bakıldığında ise politik faktörlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Dış yardım, Suudi Arabistan'ın yardım yapmaya başladığı ilk dönemlerden itibaren Riyad yönetimi için bir dış politika aracı olmuştur.⁵⁰⁸ Buna ek olarak dini-ideolojik nedenlerle ve insani amaçlarla yapılan yardımlar da Riyad yönetiminin dış yardımlarının diğer amaçları arasındadır. 1970'li yıllarda özellikle

⁵⁰⁴ Shivit Bakrania, "Political Economy of Saudi Arabia's Overseas Aid Assistance", **Helpdesk Research Report**, 24.09.2012, <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08a5ae5274a31e0000568/hdq839.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁰⁵ Sonradan ismi İslam İşbirliği Teşkilatı'na dönüştü.

⁵⁰⁶ IsDB Member Countries, <https://www.isdb.org/isdb-member-countries>; Ijaz S. Gilani, "OAPEC and AFESD: Oil Money And Arab Economic Cooperation", **Strategic Studies**, Vol. 2, No. 1, (April — June 1978), p. 63.

⁵⁰⁷ Makki Hamid, "Why the World Needs Partnership with Saudi Arabia: Saudi Arabia's Global Humanitarian and Development Aid", **KS Relief**, Special Report, Ocak 2022, <https://kfcris.com/pdf/c2a6d869685a22b236cafc6d8aaf275161d6c986b220f.pdf>, p. 18, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁰⁸ Peter Salisbury, "Aiding and Abetting? The GCC States, Foreign Assistance, and Shifting Approaches to Stability", **Chatham House**; Arab Gulf States Institute, September 2018, <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/8cb451f5/cme-pub-carnegie-salisbury-091718.pdf>, p. 10, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Ortadoğu ve Asya ülkelerine yaptığı kalkınma yardımları ile dünyanın önde gelen bağışçı ülkeleri arasına giren Riyad yönetimi, 1973-1981 arasında 47 farklı ülkeye 25,7 milyar dolar dış yardım yaptı. Suudi Arabistan'ın bu dönemde yaptığı dış yardımlara bakıldığında devam eden Arap-İsrail çatışmasının bu yardımların temel motivasyon kaynağı olduğu görülmektedir.⁵⁰⁹

1970'lerde Arap-İsrail çatışmasından en çok etkilenen ülkelerden biri olan Mısır'a destek olmak için Suudi Arabistan öncülüğünde ayrı bir fon kuruldu. Riyad yönetimiyle birlikte Kuveyt, Katar ve BAE'nin de katıldığı Mısır'ın Kalkınması için Körfez Fonu (Gulf Organization for the Development of Egypt) aracılığı ile Mısır'a önemli miktarda yardımlar yapıldı.⁵¹⁰ Mısır dışında İsrail ile çatışma içinde olan diğer ülkeler Suriye, Ürdün ve Irak da Suudi dış yardımının alıcısı ülkeler oldu.⁵¹¹ 1980'lere bakıldığında ise Suudi dış yardımlarının İran-Irak Savaşı'na göre yönlendirildiği görülmektedir. 1979'da İran'da gerçekleşen devrimin ardından kurulan yeni rejimin devrimi yayma amacını tehdit olarak gören Riyad yönetimi, savaş sırasında Irak'a milyarca dolarlık yardımda bulundu. Irak'a ek olarak savaş sırasında İran'ı destekleyen Suriye yönetimine de bu politikasını değiştirmesi için cömert maddi yardımlar teklif edildi.⁵¹²

1980'lerde İran-Irak Savaşı nedeniyle Irak'a yardım eden Suudi Arabistan, Irak'ın 1991'de bir diğer körfez ülkesi Kuveyt'i işgali ile bu ülkeye yardımları kesti. Buna ek olarak Suudi dış yardımının alıcılarından Ürdün, Körfez Savaşı sırasında Bağdat yönetiminin yanında yer aldığı için uzun bir süre Riyad yönetiminden destek alamadı.⁵¹³ Körfez Savaşı sırasında Suudi Arabistan'a destek veren Mısır ise bu dönemde en çok Suudi dış yardımı alan ülkelerden biri oldu. Bölgenin bir diğer önemli ülkesi Türkiye de Irak'ın Kuveyt'i işgaline karşı çıkarken Riyad yönetimi Irak'a uygulanan yaptırımlar nedeniyle mali kayıplar yaşayan Türkiye'ye 1,2 milyar dolar bağış ve 1 milyar dolar

⁵⁰⁹ Deborah J. Gerner, "Petro-Dollar Recycling: Imports, Arms, Investment and Aid", **Arab Studies Quarterly**, Winter 1985, Vol. 7, No. 1, p. 16.

⁵¹⁰ Khalid Ikram, **The Egyptian Economy, 1952-2000: Performance, Policies, and Issues**, New York: Routledge, 2016, p. 16

⁵¹¹ Deborah J. Gerner, p.18.

⁵¹² Gerd Nonneman, **Iran, Iraq, and the Legacies of War**, New York: Palgrave Macmillan, 2004, p. 167-189.

⁵¹³ Ziad Swaidan and Mihai Nica, "The 1991 Gulf War and Jordan's Economy", **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 6, No. 2, (June 2002), p. 72-73.

değerinde petrol hibe etti.⁵¹⁴ 1990'lı yıllarda petrol fiyatlarının düşmesi nedeniyle dış yardımları azalan Suudi Arabistan, 2000'li yıllarda fiyatların artması ile yardımlarını yeniden artırdı.⁵¹⁵

1970'lerin ortasından 2010'lara kadar geçen kırk yıllık süreçte Mısır, Fas, Ürdün, Sudan, Yemen ve Tunus Ortadoğu'da Suudi dış yardımlarından en çok faydalanan ülkeler olmuştur. Bunlara ek olarak Afrika boynuzu ülkeleri Somali, Cibuti, Etiyopya da bölgedeki Arap ülkeleri kadar olmasa da Suudi Arabistan'ın dış yardım yaptığı ülkeler arasındadır.⁵¹⁶ Ortadoğu ülkelerine yönelik Suudi dış yardımlarının 2010'lu yıllardan sonra ise daha da arttığı görülmektedir. OECD'nin verilerine göre 2010-2019 arasındaki on yılda 40,8 milyar dolar dış yardım yapan Riyad yönetiminin bu yardımlarının büyük kısmı Ortadoğu'ya gitti.⁵¹⁷ Suudi Arabistan'ın verileri ise Yemen, Mısır, Filistin, Lübnan, Tunus, Sudan, Bahreyn ve Fas'ın en çok Suudi dış yardımı alan ülkeler olduğunu göstermektedir.⁵¹⁸

3.1.1. Suudi Arabistan'ın Dış Yardım Görünümü

Suudi Arabistan'ın 2010 sonrası dış yardımlarına bakıldığında politik amaçlı yardımların ön plana çıktığı görülmektedir. 2010 yılı sonunda başlayan Arap Ayaklanmaları'nın tetiklediği değişim süreci ve bölgesel güçler arasında yaşanan rekabet Riyad yönetiminin dış yardımları daha fazla kullanmasına neden oldu. Nitekim Suudi Arabistan'ın bu dönemde Katar, BAE, Kuveyt ve Cezayir dışında bütün bölge ülkelerine maddi yardımlar yaptığı görülmektedir.

Tablo 37: Suudi Arabistan'ın Ortadoğu Ülkelerine Yaptığı Yardımlar: 2011-2021 (Milyar Dolar)

Ülkeler	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Toplam
Mısır		1	1+2		1			5,955				10,955
Yemen			4					6,670				10,670
Bahreyn	2,5							10 ^u				2,5+-

⁵¹⁴ Muhittin Ataman, "Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok-Taraflı Birlikteliğe", **Ortadoğu Analiz**, Eylül 2009, Cilt 1 - Sayı 9, s. 75.

⁵¹⁵ Yi Li, "Saudi Arabia's Economic Diplomacy through Foreign Aid: Dynamics, Objectives and Mode", **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**, Vol. 13, No. 1, 2019, p. 4-5.

⁵¹⁶ Bknz. Espen Villanger, "Arab Foreign Aid: Disbursement Patterns, Aid Policies and Motives", **Forum for Development Studies**, Vol.34, No.2, pp. 223-256.

⁵¹⁷ OECD Library, Saudi Arabia, Development Co-operation Profiles, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b2156c99-en/index.html?itemId=/content/component/b2156c99-en#:~:text=In%202019%2C%20Saudi%20Arabia%20provided%20USD%20849.5%20million%20of%20gross.%2C%20region%2C%20theme%20or%20purpose.,> Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵¹⁸ Saudi Aid Platform, <https://data.ksrelief.org/Projects/FS>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

^u Suudi Arabistan, Kuveyt ve BAE'nin verdiği toplam destek 10 milyar dolardır. Bu rakamın ne kadarının Riyad yönetimi tarafından karşılanacağı açıklanmamıştır.

Suriye										5*	5
Lübnan			3	1							-
Umman	2,5										2,5
Sudan					1				0,50	1	2,5
Fas		1,25						0,60			1,85
Ürdün		0,73	0,25					0,75			1,73
Tunus							0,83				0,83
Etiyopya								0,64			0,64
Filistin								0,31			0,31
Cibuti								0,18			0,18
Moritanya							0,11				0,11
Somali						0,10					0,10

Kaynak: Suudi Arabistan'ın kamu kuruluşlarından ve haber kaynaklarından derlenmiştir

2010'da resmi olarak sadece Umman'a 210 milyon dolarlık yardım yapan Riyad yönetimi 2011'den sonra oldukça yüklü miktarda yardımlar yapmaya başladı. İlk olarak ekonomik sorunlar ve protestolarla karşı karşıya olan iki körfez ülkesi Bahreyn ve Umman bu yardımlardan faydalanan ülkeler oldu. Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt ve Katar ile birlikte Bahreyn ve Umman'a 10'ar milyar dolar yardımda bulundu. Toplamda 20 milyar dolarlık bu paketin 5 milyar dolarını Suudi Arabistan üstlendi.⁵¹⁹ Riyad yönetimi 2011'de Bahreyn ve Umman dışından Mısır ve Fas'a da yardım yapacağını ilan etti. Mısır'da Hüsnü Mübarek'in devrilmesinin ardından oluşturulan geçiş hükümeti döneminde bu ülkeye 4 milyar dolarlık destek paketi açıklayan Riyad yönetimi, 2012'de bu taahhüdünün 1 milyar dolarını yerine getirdi. Ancak 2012 yazında Mısır'da Müslüman Kardeşlerin iktidara gelmesinin ardından bu ülkeye yaptığı yardımları durdurdu.⁵²⁰

Riyad yönetimi, ekonomik sorunlar nedeniyle kitlesel protestolarla karşılaşan bir diğer müttefiki Fas'a da diğer körfez ülkeleri ile birlikte 5 milyar dolarlık bir destek verileceğini açıkladı. Suudi Arabistan'a düşen 1,25 milyar dolarlık kısmı ile Fas'taki kalkınma projelerinin finanse edileceği duyuruldu.⁵²¹ Suudi Arabistan'ın ekonomik sorunlar nedeniyle yardım ettiği bir diğer ülke ise Ürdün oldu. Suudi Arabistan ve diğer körfez ülkeleri, Fas'ta olduğu gibi ekonomik sorunlar nedeniyle protestolar yaşanan Ürdün'e 5 milyar dolarlık bir destek paketi açıkladı. Suudi Arabistan yine kendisine düşen 1,25

* Suriye muhalefetine yapılan dış yardımları ifade etmektedir.

⁵¹⁹ Ulf Laessing, "Cynthia Johnston, Gulf states launch \$20 billion fund for Oman and Bahrain", Reuters, 10.03.2011, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-fund-idUSTRE7294B120110310>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵²⁰ Muhittin Ataman ve İsmail Akdoğan, *Suudi Arabistan 2012....* s. 174.

⁵²¹ "KSA to finance Morocco projects worth \$ 1.25 bn, Arab news", 14.05.2012, <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/ksa-finance-morocco-projects-worth-125-bn>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

milyar dolarlık kısmın 738 milyon dolarını doğrudan bütçe desteği olarak Amman yönetimine verdi.⁵²² Riyad yönetimi 2013'te de Ürdün'e 250 milyon dolarlık bir yardımda daha bulundu.⁵²³

Suudi Arabistan 2013'te de Lübnan ve Mısır'a toplamda 6 milyar dolar yardım açıkladı. Lübnan'da İran destekli Hizbullah'ın etkisini kırabilmek için Lübnan ordusunun güçlendirilmesine destek olmak isteyen Riyad yönetimi, bu ülkenin Fransa'dan yapacağı 3 milyar dolarlık silah alımını finanse edeceğini açıkladı. Bu 3 milyar dolarlık yardıma ek olarak 2014'te de Lübnan'ın iç güvenlik servisini güçlendirmek için Suudi Arabistan tarafından 1 milyar dolarlık bir bağış yapılacağı açıklandı.⁵²⁴ Temmuz 2013'te Mısır'da yaşanan darbe ile Müslüman Kardeşler iktidarının sona ermesinin ardından darbenin en önde gelen destekçilerinden Suudi Arabistan, Mısır'a milyarlarca dolarlık yardım ve yatırım yaptı. Riyad yönetimi darbeden bir hafta sonra bu ülkeye 2 milyar dolarlık krediye ek olarak 1 milyar dolarlık bütçe desteği ve 2 milyar dolarlık petrol yardımı yaptı.⁵²⁵ Riyad yönetiminin 2012-2014 arasında yardımda bulunduğu bir diğer ülke ise Yemen oldu. Suudi Arabistan güney komşusu Yemen'e 2012-2014 yılları arasında toplamda 4 milyar dolarlık bütçe desteği ve petrol yardımı yaptı.⁵²⁶

Mısır'da gerçekleşen darbenin ardından yapılan ilk seçimlerde devlet başkanı seçilen Abdelfettah el-Sisi'nin en büyük destekçisi BAE ile birlikte Suudi Arabistan oldu. Mısır'ın içinde bulunduğu ekonomik zorluklar devam ederken 2015'te Riyad yönetimi Mısır'a 1 milyar dolar daha yardımda bulundu.⁵²⁷ 2015'te Suudi Arabistan'dan yardım alan bir başka ülke ise Sudan oldu.⁵²⁸ 2015'te Kral Selman'ın tahta çıkışının ardından bölge ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini geliştirmek isteyen yeni yönetim, Vizyon 2030

⁵²² Nayla Razzouk, "Saudi Arabia Grants \$400 Million to Support Jordanian Economy", Bloomberg, 02.06.2011; Suleiman Al-Khalidi, "Jordan about to get aid cash from Gulf states-PM", Reuters, 28.11.2012, <https://www.reuters.com/article/jordan-gulf-aid-idUKL5E8MSDAQ20121128>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵²³ "Saudi Arabia transfers USD 250 million to Jordan", Kuwait News Agency, 06.12.2012, <https://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=2279085&language=en>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵²⁴ "Saudi Arabia halts \$4b aid to Lebanon", Gulf News, 19.02.2016, <https://gulfnews.com/world/mena/saudi-arabia-halts-4b-aid-to-lebanon-1.1675864>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵²⁵ Simon Henderson, "Gulf Aid to Egypt and U.S. Policy", **Washington Institute**, 10.03.2013, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/gulf-aid-egypt-and-us-policy>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵²⁶ Peter Salisbury, *Aiding and Abetting*..., p. 15.

⁵²⁷ Karen E. Young, "The Gulf's Entanglement in Egypt", AGSIW, 25.08.2016, <https://agsiw.org/the-gulfs-entanglement-in-egypt/>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵²⁸ Sima Aldardari, "The Politics of Gulf Aid to Sudan", AGSIW, 22.09.2020, <https://agsiw.org/the-politics-of-gulf-aid-to-sudan/>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

çerçevesinde “Sürdürülebilir Kalkınma için Ortaklıklar” adında bir program başlattı. Bu program çerçevesinde 2016-2021 yılları arasında bölge ülkelerinde kalkınma projelerini finanse eden Suudi Arabistan, Yemen’de 6,6, Mısır’da 5,95 milyar dolar; Tunus’ta 796,8, Ürdün’de 744, Etiyopya’da 648, Fas’ta 603, Sudan’da 470, Filistin’de 310, Cibuti’de ise 188 milyon dolar yardımda bulundu.⁵²⁹

Suudi Arabistan yardımlarından en çok faydalanan ülkelere Bahreyn ve Ürdün’ün 2018’de yaşadığı ekonomik sorunlar sonrası Riyad yönetimi bu ülkelere yardım etmekten geri durmadı. Ürdün’e körfez ülkeleri ile birlikte 5 milyar dolarlık bir paket ile yardım eli uzatılırken, bunun 750 milyon doları Riyad yönetimi tarafından bağış olarak yapıldı. Suudi Arabistan, Kuveyt ve BAE’nin destek verdiği bir diğer ülke ise Bahreyn oldu. Bu üç ülke 2014’ten sonra petrol fiyatlarının düşmesiyle mali istikrarsızlık yaşayan Bahreyn’e toplamda 10 milyar dolar destek verdi. Ancak bu 10 milyar doların ne kadarının yardım olduğu ve ne kadarının Suudi Arabistan tarafından karşılanacağı açıklanmadı.⁵³⁰

Sudan’da ülkeyi uzun yıllardır yöneten devlet başkanı Ömer el-Beşir’in Nisan 2019’da ülkedeki ekonomik sorunlar ve protestoların ardından darbeye devrilmesinin ardında darbe yönetimine en büyük destek yine Suudi Arabistan ve BAE’den geldi. Darbenin hemen ardından iki ülke 3 milyar dolarlık bir destek açıklarken Riyad yönetimi ilk etapta 500 milyon dolar bağışladığını açıkladı.⁵³¹ 2019’da söz verilen bu desteğin geri kalanı ise Suudi Arabistan’ın pandemi nedeniyle yaşadığı ekonomik kayıplardan dolayı 2021 yılında verilebildi.⁵³² Riyad yönetiminin bölgedeki son önemli yardımı ise Yemen’e yapıldı. Suudi Arabistan’ın Yemen’de desteklediği resmi hükümetin başkanlığını yapan

⁵²⁹ Makki Hamid, *Why the World Needs Partnership...*, p. 22.

⁵³⁰ “Saudi, Kuwait, UAE to sign \$10 billion Bahrain aid deal: Kuwait newspaper”, Reuters, 04.11.2018, <https://www.reuters.com/article/us-bahrain-economy/saudi-kuwait-uae-to-sign-10-billion-bahrain-aid-deal-kuwait-newspaper-idUSKCN1ME0GC>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵³¹ Khalid Abdelaziz, “Saudi Arabia, UAE to send \$3 billion in aid to Sudan”, Reuters, 21.04.2019, <https://www.reuters.com/article/us-sudan-protests/saudi-arabia-uae-to-send-3-billion-in-aid-to-sudan-idUSKCN1RX0DG>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵³² Jafar Qasim, “Saudi Arabia promises Sudan \$1.5B grant”, Anadolu Agency, 12.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/saudi-arabia-promises-sudan-15b-grant/2174038>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Abd-Rabbu Mansur Hadi'nin Nisan 2022'de görevi devretmesinin ardından Riyad yönetimi tarafından desteklenen hükümete 3 milyar dolar yardım yapılacağı açıklandı.⁵³³

3.1.2. Suudi Arabistan Dış Yardımlarının Politik Etkinliği

Yukarıda da belirtildiği üzere dış yardımlar 1970'li yıllardan beri Riyad yönetimi için önemli bir dış politika aracı olmuştur. İyi ilişkilere sahip olduğu ya da müttefik olduğu bir ülkeyi/rejimi desteklemek, bir ülkenin karar vericilerini herhangi bir konuda istediği yönde karar almaya teşvik etmek, uluslararası arenada ya da kuruluşlarda ülkelerin desteğini alabilmek gibi çıkarlar Riyad yönetiminin dış yardım yapmasının arkasındaki motivasyonlar olmuştur. Tablo 38'de de görüldüğü gibi Suudi Arabistan 2011-2021 yılları arasında Ortadoğu ve Afrika ülkelerine oldukça yoğun bir şekilde dış yardım yapmıştır. Suudi Arabistan'ın bu süreçte yaptığı dış yardımlara bakıldığında yardımların politik yönleri daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunun en önemli nedeni Arap Ayaklanmaları sonrasında bölgede hızlanan güç mücadelesi sırasında Riyad yönetiminin dış yardımları aktif bir şekilde kullanması ve bu yardımları politik amaçlarla yapmasıdır.

Bu bölümde Suudi Arabistan'ın dış yardımlarının politik etkinliği iki düzlemde incelenecektir. İlk olarak Riyad yönetiminin öncülük ettiği ittifaklar ve başrolde olduğu krizlerde Suudi dış yardımı alan ülkelerin pozisyonları ele alınacaktır. İkinci olarak ise Suudi Arabistan'ın bahsi geçen dönemde İran ile bölgede yaşadığı rekabeti diplomatik alana çektiği Arap birliği ve İİT'de alınan kararlarda dış yardım alıcı ülkelerin kararlarına bakılacaktır. Arap Ayaklanmaları sonrası bölgesel denkleme yaşanan değişim ve ortaya çıkan tehdit ve fırsatlar karşısında oldukça proaktif bir politika izleyen Suudi Arabistan, çeşitli ittifaklar kurarak tehditlerin üstesinden gelmeye ve rekabette öne geçmeye çalıştı. Suudi dış yardımı alan ülkelerin Riyad yönetimi öncülüğünde kurulan bu rekabette nasıl bir pozisyon aldığı yardımların etkinliği açısından önemlidir. Buna ek olarak artan rekabetin kaçınılmaz sonucu olarak ortaya çıkan krizlerde dış yardım alıcısı ülkelerin nasıl bir tavır takındıkları da politik etkinliği gösterebilir.

Arap Ayaklanmaları öncesinde Lübnan, Irak ve Suriye'de nüfuzu artan İran, Ayaklanmaların ardından değişmeye başlayan denkleme Yemen'de de etkinliğini

⁵³³ “Yemen president hands powers to new leadership council”, Aljazeera, 07.04.2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/7/yemen-president-transfers-powers-saudi-calls-for-houthis-talks>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

artırmaya başladı. Ayaklanmaların ardından Yemen’de bir türlü istikrar sağlanamazken İran destekli Husiler, 2014 başından itibaren başlayan çatışmalarla ülkenin başkentine doğru ilerlemeye başladı. Ocak 2015’te ise bu ilerleyiş başkent Sana’nın Husiler tarafından ele geçirilmesiyle sonuçlandı. Irak, Suriye ve Lübnan’dan sonra bir diğer Arap ülkesinin daha İran etkisine girmesi Riyad yönetimi ve müttefiki BAE’yi harekete geçirdi. Riyad ve Abu Dabi yönetimlerinin öncülüğünde oluşturulan ve 10 ülkeden oluşan Arap İttifakı ile Yemen’deki Husiler’e yönelik Kararlılık Fırtınası Operasyonları başlatıldı. Arap İttifakı’na Suudi Arabistan ve BAE dışında, Katar, Bahreyn, Kuveyt, Sudan, Mısır, Fas, Ürdün ve Mayıs ayında da Senegal katıldı.⁵³⁴

Arap İttifakı’na katılan ve operasyonlara destek açıklaması yapan ülkelere bakıldığında hepsinin (BAE, Kuveyt ve Katar hariç) Suudi dış yardımının alıcısı ülkeler olduğu görülmektedir. Örneğin İttifak’ta Arap olmayan tek ülke Senegal, Suudi Arabistan’ın hem İslam Kalkınma Bankası hem de kendi fonlarıyla yardım yaptığı ülkelere biridir.⁵³⁵ İttifakın diğer üyeleri Mısır, Ürdün, Fas ve Sudan da son 12 yılda Suudi Arabistan’dan en çok yardım alan ülkelerdir. Suudi yardımının diğer alıcıları Somali, Cibuti, Etiyopya ve Moritanya ise Mart ayında olumlu açıklamaları ile operasyonlara diplomatik destek verirken Eritre, Cibuti ve Moritanya sonraki aylarda az sayıda askerle operasyonlara katılmaya başladı.⁵³⁶ İran’dan tehdit algılamayan Senegal, Moritanya, Eritre gibi ülkelerin bu ittifaka destek vermeleri dış yardımların politik etkinliğini göstermektedir. Suudi dış yardımı almayan ve İran’a yakın ülkeler Irak, Suriye ve ittifakta yer almazken tarafsız bir politika izleyen Cezayir ve Umman’ın da ittifaka katılmadığı görülmektedir. Suudi yardımı almasına rağmen ittifaka katılmayan tek ülke ise Lübnan oldu.

⁵³⁴ Jawad Iqbal, “Orta Doğu’da vekalet savaşları ve çıkar ittifakları”, BBC Türkçe, 09.04.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150408_ortadogu_analiz, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵³⁵ Senegal and the AfDB, AfDB, <https://www.afdb.org/en/countries/west-africa/senegal/senegal-and-the-afdb>, “Petrodollars behind Senegal's support for Saudi in Yemen”, **Middle East Eye**, 14.05.2015, <https://www.middleeasteye.net/news/analysis-petrodollars-behind-senegals-support-saudi-yemen>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵³⁶ Jon Gambrell, “Here are the members of the Saudi-led coalition in Yemen and what they're contributing”, Insider, 30.03.2015, <https://www.businessinsider.com/members-of-saudi-led-coalition-in-yemen-their-contributions-2015-3>; Malik Ibrahim, “Can Djibouti handle the proxy war in Yemen?”, **Middle East Monitor**, 08.04.2015, <https://www.middleeastmonitor.com/20150408-can-djibouti-handle-the-proxy-war-in-yemen/>; Camille Lons, “Saudi Arabia and the UAE Look to Africa”, **Carnegie**, 23.10.2018, <https://carnegieendowment.org/sada/77561>; “Mauritania to send ground boots to Yemen, military source”, The North Africa Post, 16.10.2016, <https://northafricapost.com/9559-mauritania-to-send-ground-boots-to-yemen-military-source.html>; Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Suudi Arabistan'ın öncülüğünü yaptığı bir diğer ittifak ise Teröre Karşı İslam İttifakı oldu. IŞİD'in Suriye ve Irak'ta yaptıkları nedeniyle dünya gündemini meşgul ettiği 2015'in son ayında kurulan ittifaka başlangıçta 34 ülke katılırken sonradan üye sayısı 41'e yükseldi. İslam İttifakı her ne kadar teröre karşı oluşturulmuş olsa da İran ve İran'a yakın devletler ittifaka dâhil edilmedi. Bu durum ittifakın İran'a ve İran destekli Husiler, Haşdi Şa'bi ve Hizbullah gibi silahlı grupları hedef alarak kurulduğu iddialarına yol açtı.⁵³⁷ Kuruluş amacı ne olursa olsun Riyad yönetiminin tehditlere yönelik ittifaklar oluşturma stratejisine uygun bir şekilde oluşturulan ittifaka katılan ülkelere bakıldığında yine Suudi dış yardımının alıcısı ülkeler göze çarpmaktadır. Suriye ve Irak dışında ittifaka katılmayan tek ülke hem İran'a hem de Suudi Arabistan'a karşı bağımsız bir dış politika izleyen Cezayir'dir. İran'ın etkisinde olan Lübnan ittifaka bu kez dâhil olurken Umman da 2017'de ittifaka katıldı.⁵³⁸

Riyad yönetiminin bölgedeki rakiplerine karşı kurduğu bir diğer ittifak ise Kızıldeniz Konseyi'dir. 2018'in sonunda Suudi Arabistan, Mısır, Sudan, Somali, Yemen (Hadi hükümeti), Cibuti ve Ürdün'ün ön anlaşma imzalayarak oluşturduğu ittifak, Ocak 2020'de nihai kuruluş şartlarını içeren anlaşmanın imzalanmasıyla hayata geçti.⁵³⁹ İran'ın Yemen'de Husiler aracılığıyla elde ettiği nüfuz, Katar ve Türkiye'nin de Afrika Boynuzu ülkeleriyle kurduğu ilişkiler Kızıldeniz ve Aden'de bölgesel güçler arasında rekabeti artırdı. Riyad yönetimi ise bölge ülkeleriyle kurduğu Kızıldeniz Konseyi ile diğer ülkelerin nüfuzunu artırmasına engel olmaya çalıştı. Son 12 yılda Suudi dış yardımından en çok faydalanan ülkeler Mısır, Yemen (Hadi hükümeti) ve Ürdün konseyde yer alırken yine Suudi dış yardımının alıcısı Afrika Boynuzu ülkeleri de bu ittifaka dâhil oldular.⁵⁴⁰

⁵³⁷ "Saudis announce Islamic anti-terrorism coalition", BBC, 15.12.2015, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35099318>, Erişim Tarihi: 13.05.2022; Simon Mabon, "Saudi Arabia, The Middle East and Quest for to Securitize Iran", **British Journal of Middle Eastern Studies**, Cilt 45, No 5, 2018, ss. 742-759.

⁵³⁸ Giorgio Cafiero, "Why did Oman join Saudi Arabia's anti-terrorism alliance?", El-Monitor, 05.01.2017, <https://www.al-monitor.com/originals/2017/01/oman-join-saudi-arabia-anti-terror-alliance.html#ixzz7TMFjrK23>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵³⁹ "Saudi Arabia and 7 countries form council to secure Red Sea and Gulf of Aden", Arab News, 06.01.2020, <https://www.arabnews.com/node/1609121/saudi-arabia>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁴⁰ "Desirée Custers, Red Sea Multilateralism: Power Politics or Unlocked Potential", Stimson, 07.04.2021, <https://www.stimson.org/2021/red-sea-multilateralism-power-politics-or-unlocked-potential/#:~:text=In%20January%202020%2C%20Saudi%20Arabia,in%20the%20Red%20Sea%20region>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

İttifakların yanı sıra Riyad yönetiminin şiddetlenen bölgesel rekabet sırasında çıkan krizler karşısında dış yardım yaptığı ülkelerin desteğini talep ettiği ve genellikle de bu desteği aldığı görülmektedir. Bu minvalde ilk kriz 2016 yılı başında Suudi Arabistan İçişleri Bakanlığı'nın kararıyla aralarında Şii bir din adamının da olduğu 47 kişiyi idam etmesiyle çıktı. Tahran yönetimi olaya tepki gösterirken İran halkının Tahran ve Meşhed'deki protestolar sırasında Suudi büyükelçiliğini ve konsolosluğunu ateşe vermesi krizi daha da büyüttü. Suudi Arabistan diplomatik temsilciliklerine yapılan saldırılar sonrası İran ile diplomatik ilişkilerini keserken ticari ilişkilerini durdurdu ve hava sahasını da İran uçaklarına kapattı.⁵⁴¹

Suudi Arabistan'ın bu kararlarının hemen ardından Sudan, Bahreyn, Eritre ve Cibuti de İran ile diplomatik ilişkilerini keserken Ürdün ise İran'ın Amman büyükelçisini dışişleri bakanlığına çağırarak bu ülkeye nota verdi.⁵⁴² Suudi dış yardımın alıcısı diğer ülkeler Mısır, Yemen, Filistin, Fas ve Moritanya ise Suudi temsilciliklere yapılan saldırıları kınayarak saldırıların diplomatik teamüllerin ihlali olduğuna vurgu yaptılar.⁵⁴³ İran'ın etkisinde bulunan Irak ve Suriye, kriz sırasında Suudi Arabistan'ın idamlarını kınarken Cezayir, Lübnan ve Umman ise tarafsız kalmayı tercih etti.⁵⁴⁴ Sonuç olarak İdam Krizi sırasında İran'ın etkisinde yer alan ya da bu iki ülke arasında tarafsız kalmayı benimseyen ülkeler dışında Suudi yardımlarından faydalanan ülkeler Riyad yönetimini destekledi.

Riyad yönetiminin başrolünde olduğu bir diğer kriz ise Haziran 2017'de yaşandı. Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır 5 Haziran 2017'de Katar'la olan tüm diplomatik ve ticari ilişkilerini keserken bu ülkenin uçaklarına da hava sahalarını kapattılar.⁵⁴⁵ İkinci bölümde de bahsedildiği üzere Arap Ayaklanmalarına yönelik farklı politika uygulayan Riyad ve müttefikleri ile Doha yönetimi arasındaki gerginlik dörtlünün Katar'ı tecrit etme girişimiyle zirveye ulaştı. Riyad yönetiminin Katar'ı tecrit etme çabası, birlikte hareket

⁵⁴¹ Mahmut Hamsici, "5 soruda Suudi Arabistan - İran gerilimi", BBC News, 05.01.2016, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160105_5_soruda_iran_suudi_gerilimi, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁴² Daniel Gallego, "Ürdün'den İran'a nota", Anadolu Ajansı, 06.01.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/urdunden-irana-nota/501518>, "Gulf crisis: Qatar pulls troops from Djibouti border", **Middle East Eye**, 14.07.2017, <https://www.middleeasteye.net/news/gulf-crisis-qatar-pulls-troops-djibouti-border>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁴³ İsmail Akdoğan, *Suudi Arabistan 2016*.... S. 177.

⁵⁴⁴ İsmail Akdoğan, *Suudi Arabistan 2016*.... S. 177.

⁵⁴⁵ "6 soruda Katar krizi", BBC Türkçe, 06.06.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40159120>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

ettiği bu üç ülkeyle de sınırlı kalmadı. Suudi Arabistan bölgedeki müttefikleri Fas ve Ürdün'ün yanı sıra dış yardım verdiği diğer ülkeleri de abluka sırasında yanında görmek istedi. Katar'dan hem yatırım hem de dış yardım alan Ürdün, Riyad ve Abu Dabi yönetimlerinin baskılarına boyun eğerek Doha ile diplomatik ilişkilerinin seviyesini düşürdü ve ülkesindeki el-Cezire temsilciliğini kapattı.⁵⁴⁶

Suudi Arabistan'ın bölgedeki bir diğer müttefiki Fas ise baskılara rağmen Katar ile ilişkilerini devam ettirmesinin yanı sıra abluka sonrası zor durumda olan Katar'a gıda göndererek destek verdi.⁵⁴⁷ Rabat yönetiminin Katar konusunda verdiği karar Suudi Arabistan ile ilişkilerini olumsuz etkiledi. Suudi Arabistan ve BAE'nin Fas'ın da aday olduğu 2026 Dünya Kupası organizasyonun ev sahibini belirleyecek oylamada Fas'ı desteklemesi ile devam eden süreç Rabat yönetiminin Yemen operasyonlarından çekilmesiyle devam etti. Riyad yönetiminin ilişkilerin bozulmasının ardından bu ülkeye yaptığı yatırımları (ikinci bölüm) ve yardımları da düşürdüğü görülmektedir.⁵⁴⁸ Suudi dış yardımlarının diğer alıcılarından Somali de Türkiye ve Katar'a yakın durarak Doha yönetimi ile ilişkilerini kesmezken Moritanya Katar ile diplomatik ilişkilerini kesti.⁵⁴⁹ Somali dışında Afrika Boynuzu'nun diğer ülkeleri Eritre ve Cibuti de Katar ile ilişkilerini keserken Sudan ise krizin barışçıl yollarla sona ermesi için arabuluculuk teklif etti.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Laith Al-jnaidi, Gülşen Topçu, "Ürdün ve Katar ilişkilerini yeniden canlandırmayı istiyor", Anadolu Ajansı, 23.02.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/urdun-ve-katar-iliskilerini-yeniden-canlandirmayi-istiyor-/1742673>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁴⁷ "Fas'tan Katar'a gıda yardımı", Sabah, 12.06.2017, <https://www.sabah.com.tr/dunya/fastan-katara-gida-yardimi-3962187>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁴⁸ Andrew Das, Wilson Andrews, Anjali Singhvi and Joe Ward, "World Cup 2026: How Each Country Voted", The New York Times, 13.07.2018, <https://www.nytimes.com/interactive/2018/06/08/sports/worldcup/fifa-vote-world-cup-2026-host.html?mtref=undefined&gwh=8D287C11860212D2AC29C041AA9EF2BD&gwt=pay&assetType=PAYWALL>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

⁵⁴⁹ "Somalia and the Gulf Crisis", **International Crisis Group**, 05.07.2018, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/260-somalia-and-gulf-crisis>; Mohammad al-Bakkawi, "Qatar, Mauritania discuss resumption of diplomatic ties", Anadolu Agency, 21.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/qatar-mauritania-discuss-resumption-of-diplomatic-ties/2183405#:~:text=Mauritania%20severed%20diplomatic%20relations%20with,claim%20vehemently%20dismissed%20by%20Qatar>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁵⁰ "Qatar withdraws troops from Djibouti-Eritrea border mission", Reuters, 14.07.2017, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-djibouti-idUSKBN1950W5>; Giorgio Cafiero, "Qatar-GCC crisis unsettles Sudan", 19.07.2017, <https://www.al-monitor.com/originals/2017/06/qatar-gcc-crisis-sudan-saudi-arabia-economic-support.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Cezayir, tarafsızlık politikasını Katar Krizi sırasında da devam ettirirken Tunus ve Umman da krizin çözülmesi için taraflara arabuluculuk teklif ettiler.⁵⁵¹

Suudi Arabistan'ın dış yardımlarının etkinliğini gösteren bir başka olay ise Ekim 2018'te Suudi Arabistan'ın İstanbul Başkonsolosluğunda gazeteci Cemal Kaşıkçı'nın öldürülmesidir. Kaşıkçı'nın konsolosluğa girmesinin ardından geri çıkmaması ve kaybolması sonrası Riyad yönetimi ve özellikle de veliaht prens MBS üzerindeki şüpheler artarken Batı kamuoyunda da Suudi Arabistan üzerindeki baskı artmaya başladı. Baskılar karşısında Riyad yönetiminin en önemli destekçileri ise Suudi Arabistan'ın müttefikleri ve dış yardımlarının alıcısı olan ülkeler oldu. Mısır, Sudan, Bahreyn, Ürdün, Somali, Cibuti, Fas ve diğer alıcı ülkeler Suudi Arabistan ile dayanışma açıklaması yaparak Riyad yönetimine destek verdiler.⁵⁵²

İttifaklar ve krizler dışında Suudi dış yardımlarının etkinliğine bakılacak bir diğer düzlem İİT ve Arap Birliği'nde alınan kararlardır. 2011-2021 yılları arasında Suudi Arabistan'ın özellikle İran ve İran bağlantılı örgütlerle yaşadığı sorunları bu örgütlere de taşıması ve Riyad yönetiminin dış yardım alıcısı ülkelerin oyları etkileyebilme düzeyi bu yardımların etkili olup olmadığını göstermektedir. Arap Ayaklanmaları'nın ardından Riyad ve Tahran yönetimleri arasındaki rekabet alanlarından biri Suriye oldu. İran'ın etkisinde olan Esed rejiminin devrilmesi için muhaliflere yüklü miktarda yardım yapan Riyad yönetimi, diğer yandan da bu rejimi diplomatik alanda yalnızlaştırmak için Arap Birliği ve İİT'deki üyeliğinin askıya alınmasını sağladı. Suriye'nin Arap Birliğine üyeliği Kasım 2011'de askıya alınırken Esed rejimine ambargo uygulanmaya da başlandı. Birliğin bu kararına, ülkesinde ayaklanmalara karşı ayakta kalmaya çalışan Ali Abdullah Salih yönetimindeki Yemen'in yanı sıra İran'ın nüfuzunun etkili olduğu Lübnan ve Irak ret oyu verdi.⁵⁵³

⁵⁵¹ “The Qatar Crisis, October 2017”, **POMEPS Briefings**, https://pomeps.org/wp-content/uploads/2017/10/POMEPS_GCC_Qatar-Crisis.pdf, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁵² Mohamad Bazzi, “How Saudi Arabia Wins Friends”, The New York Times, 29.10.2018, <https://www.nytimes.com/2018/10/29/opinion/saudi-arabia-checkbook-diplomacy-arab-world-uae-egypt-mbs-khashoggi.html>; “Arab Countries Voice Solidarity with Saudi against Any Threats”, Asharq Al-Awsat, 15.10.2018, <https://english.aawsat.com/home/article/1426991/arab-countries-voice-solidarity-saudi-against-any-threats>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁵³ David Batty and Jack Shenker, “Syria suspended from Arab League”, The Guardian, 12.11.2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/12/syria-suspended-arab-league>; Arap Birliği'nden Suriye'ye Yaptırım”, Aljazeera Türk, 13.11.2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginden-suriyeye-yaptirim>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Arap Birliğinin Suudi dış yardımı alan üyeleri Mısır, Ürdün, Bahreyn, Sudan, Fas, Somali, Umman, Filistin, Tunus, Moritanya ve Cibuti, Suriye'nin üyeliğinin askıya alınmasını destekledi. Suudi Arabistan'ın Suriye'yi diplomatik alanda yalnızlaştırma çabası İİT'de de devam etti. Ağustos 2012'de teşkilatı Mekke'de acil toplantıya çağıran Riyad yönetimi, Esed rejiminin kınanarak üyeliğinin askıya alınmasını talep etti. Suudi dış yardımının alıcısı tüm ülkeler bu talebi desteklerken bölgeden sadece Cezayir ve İran'ın yanı sıra İran'ın da nüfuzu olduğu Lübnan ve Irak bu karara karşı çıktı.⁵⁵⁴

Suudi Arabistan ve İran arasında 2016'da yaşanan İdam Krizi de Arap Birliği ve İİT gündemine taşındı. İran'daki Suudi temsilciliklerin işgal edilerek yakılmasının ardından Arap Birliği Dışişleri Bakanlarını acil toplantıya çağıran Suudi Arabistan, toplantıda İran'ın kınanmasını sağladı. Suudi dış yardımın alıcısı ülkeler karara destek olurken İran'ın da etkisi olduğu Lübnan karara karşı çıktı, Irak ise toplantıya katılmadı.⁵⁵⁵ Riyad yönetimi benzer bir kararı İİT'de de aldirmek için yine olağanüstü toplantı çağrısı yaptı. İİT'nin Cidde'de yaptığı toplantıda İran, Suudi Arabistan'ın diplomatik temsilciliklerine yönelik saldırıların yanı sıra Tahran yönetiminin Bahreyn, Somali, Yemen ve Suriye'nin içişlerine karıştığı ve bu ülkelerde terörizme destek verdiği gerekçesiyle kınandı.⁵⁵⁶ Suudi Arabistan, her iki toplantıda da kınama kararlarına karşı çıkan ve kriz sırasında idamları kınayan Lübnan'a 2013 ve 2014'te yapacağını açıkladığı 4 milyar dolarlık desteği iptal etti.⁵⁵⁷

Riyad yönetiminin İran ile girdiği bölgesel rekabette Arap Birliği ve İİT nezdinde kararlar aldirarak diplomatik alanda İran'ı sıkıştırma çabası bu kararların ardından daha da arttı. Mart 2016'da Arap Birliği'nin Hizbullah'ı terör listesine almasını sağlayan Suudi Arabistan, Nisan ayında da İstanbul'da toplanan İİT 13. İslam Zirvesi'nde İran ve İran'ın

⁵⁵⁴ Final Communiqué Adopted by the Fourth Extraordinary Session of the Islamic Summit Conference "Promotion of Islamic Solidarity", <https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=25&refID=8>; "OIC Suspends Syrian Membership: Statement", Gulf News, 16.08.2012, <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/oic-suspends-syrian-membership-statement-1.1062522>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁵⁵ "Arab League Ministers Back Saudi Arabia and Condemn Iran", BBC, 10.01.2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35276270>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁵⁶ "Over 45 Muslim Countries from OIC Condemned Iran over Attack on S. Arabia Embassy", Hurriyet Daily News, 22.01.2016, <https://www.hurriyetaailynews.com/over-45-muslim-countries-from-oic-condemned-iran-over-attack-on-s-arabia-embassy--94195>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁵⁷ "Anne Barnard, Saudi Arabia Cuts Billions in Aid to Lebanon, Opening Door for Iran", the New York Times, 02.03.2016, <https://www.nytimes.com/2016/03/03/world/middleeast/saudi-arabia-cuts-billions-in-aid-to-lebanon-opening-door-for-iran.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

desteklediği gruplara karşı oldukça sert kararlar aldırdı. Zirve'nin nihai bildirgesinde ilk olarak Suudi temsilciliklerine yapılan saldırıdan dolayı İran kınandı. İkinci olarak, terör suçlarından idam edilen birine karşı gösterilen tepkiden dolayı Tahran yönetimi Suudi Arabistan'ın içişlerine karışmakla suçlandı. Bir diğer kararda da İran'ın Bahreyn, Yemen, Suriye ve Somali'nin içişlerine karışmasından dolayı üzüntü duyulduğu ifade edildi. Buna ek olarak İran'ın bölge ülkeleriyle ilişkilerinin iyi komşuluk ilişkilerine dayanması ve diğer ülkelerin içişlerine karışmaması gerektiği vurgulandı. Nihai Bildirge'de İran aleyhine alınan kararlar bunlarla sınırlı kalmadı. Son birkaç ayda hem KİK hem de Arap Birliği nezdinde Hizbullah'ın terör örgütü olarak tanınmasını sağlayan Riyad yönetimi, İİT zirvesinin sonuç bildirgesinde de Hizbullah'ın eylemlerinin IŞİD ve Boko Haram gibi terörist eylemler olarak yazılmasını sağladı.⁵⁵⁸

Suudi Arabistan'ın özellikle Arap Birliği üzerinden İran ve İran destekli gruplar aleyhine bölgedeki gelişmeler üzerine aldırıldığı kınama kararları sonraki yıllarda devam etti. Riyad yönetiminin birlik üzerindeki hegemonyasını gösteren önemli bir gelişme de 2019'da yaşandı. Başta Suudi Arabistan'ın yakın müttefikleri BAE ve Mısır olmak üzere Sudan, Bahreyn, Ürdün, Umman, Lübnan ve Irak'ın yönetimlerinden Suriye'nin tekrardan birliğe alınması yönünde açıklamalar gelmeye başladı.⁵⁵⁹ Üyelerin çoğundan gelen bu açıklamaların ardından Suriye'nin birliğe geri dönüşü konusunda olumlu bir hava oluşmuşken Riyad yönetimi, bu karar için henüz erken olduğunu açıklayarak havayı değiştirdi. Suudi Arabistan'ın bu kararının ardından üyelerin çoğunun olumlu görüşüne rağmen Suriye'nin birliğe dönüşü gerçekleşmedi.⁵⁶⁰

Sonuç olarak Suudi Arabistan'ın dış yardımlar vasıtasıyla politik bir çıkar elde edip etmediğine -diğer bir ifadeyle bu yardımların politik bir etkinliğinin olup olmadığına bakıldığında- Ortadoğu ve Afrika ülkelerine yapılan Suudi dış yardımlarının politik olarak etkili olduğu görülmektedir. İlk olarak bölgede iyi ilişkilere sahip olduğu ülkelerde yaşanan değişimi engellemeye çalışan Riyad yönetimi Fas ve Ürdün'deki yönetimlere

⁵⁵⁸ İsmail Akdoğan, "Suudi Arabistan Nüfuzunun Ulaştığı Nokta; İİT İstanbul Zirvesi", **Ortadoğu Analiz**, Mayıs-Haziran 2016, Cilt: 8 Sayı: 74, s. 18.

⁵⁵⁹ Bethan McKernan ve Martin Chulov, "Arab League Set to Readmit Syria Eight Years after Expulsion", *The Guardian*, 26.12.2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/26/arab-league-set-to-readmit-syria-eight-years-after-expulsion>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁶⁰ Marwa Rashad, "Saudi Arabia Says It is Too Early to Restore Ties with Syria", *Reuters*, 04.03.2019, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-saudi-idUSKCN1QL1NP>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

finansal destek sağladı. Mısır'a 2011 yılında taahhüt ettiği yatırımın Müslüman Kardeşler iktidarında verilmemesi ise Suudi Arabistan'ın dış yardımları politik amaçlarla kullandığını açık bir şekilde orta koydu. Nitekim bu dönemde taahhüt ettiği yardımları vermeyen Riyad yönetimi, Temmuz 2013'te gerçekleşen darbeden bir hafta sonra toplam 3 milyar dolar değerinde yardım yaparak Mısır'da tekrardan iktidarı ele geçiren taraflara desteğini gösterdi.

Suudi Arabistan'ın olası bir iktidar değişiminden endişeli olduğu diğer ülkeler Bahreyn ve Yemen de bu süreçte yardımlardan en çok faydalanan ülkeler arasında yerini aldı. Riyad yönetimi ekonomik ve politik desteğine rağmen protestoların devam ettiği Bahreyn'e askeri müdahalede bulunarak iktidar değişimini engellerken Yemen'de ise İran destekli Husilerin başkent Sana'yı ele geçirmesinin ardından bu ülkeye de askeri müdahalede bulundu. Suriye'de muhaliflerin organizasyonu ve teçhizat olarak desteklenmesi için 5 milyar dolar yardım yapan Riyad yönetimi İran'ın etkisinin olduğu bir diğer ülke olan Lübnan'da ise Hizbullah'ın etkisinin kırılması için 4 milyar dolarlık bir yardım sözü verdi.⁵⁶¹

Suudi Arabistan'ın iktidar değişikliğini desteklediği bir diğer ülke ise Sudan oldu. Sudan'da uzun yıllardır iktidarda olan ve Suudi Arabistan'ın İran ile yürüttüğü rekabette Riyad yönetimine destek veren Ömer el-Beşir, Nisan 2019'da askeri darbeye devrildi. Ürdün ve Fas'ta ekonomik sorunlar nedeniyle yaşanan protestolar karşısında bu ülkelere yardım gönderen Riyad yönetimi, aynı durumda olan Beşir yönetimine destek vermezken darbenin ardından da BAE ile birlikte bu ülkeye 3 milyar dolar yardım yapacağını açıkladı.⁵⁶²

⁵⁶¹ "Syrian opposition seeks unified front at Riyadh conference", BBC, 08.12.2015, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35035232>, Erişim Tarihi: 13.05.2022; Yehuda U. Banga, "Saudi Arabia's Motives in the Syrian Civil War", **Middle East Policy**, Vol. XXIV, No. 4, Winter 2017, pp. 45-62; Martin Chulov and Matthew Weaver, "Saudi Arabia backs arming Syrian opposition", The Guardian, 24.02.2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/24/saudi-arabia-backs-arming-syrian-opposition>; Mark Mazzetti and Matt Apuzzo, "U.S. Relies Heavily on Saudi Money to Support Syrian Rebels", The New York Times, 23.01.2016, <https://www.nytimes.com/2016/01/24/world/middleeast/us-relies-heavily-on-saudi-money-to-support-syrian-rebels.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁶² Camille Lons, "The Gulf states and the Sudan coup – all is not what it seems", **IISS**, 16.11.2021, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2021/11/gulf-states-and-the-sudan-coup>; Hussein Mahmoud Ragab Elkabany, Hamdi Yıldız, "Suudi Arabistan ve BAE'den Sudan'daki darbeye destek", Anadolu Ajansı, 14.04.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suudi-arabistan-ve-baeden-sudandaki-darbeye-destek/1451737>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

İşbirliği içinde olduğu yönetimleri yardımlarla destekleyen Riyad yönetimi, İran'ın ya da diğer bölgesel güçlerin etkisinin olduğu ülkelerde muhaliflere ya da Sudan ve Mısır örneğinde olduğu gibi darbecilere yardım yapmaktadır. Suudi Arabistan, dış yardımları sadece destek olarak değil ödül ve ceza olarak da kullanmaktadır. Kendi istediği yönde hareket eden yönetimleri yardımlarını artırarak ya da devam ettirerek ödüllendirirken aksi yönde hareket edenleri ise yardımları keserek ya da iptal ederek cezalandırmaktadır. Örneğin Suudi Arabistan'ın bölgede kurduğu ittifaklarda en önemli destekçilerinden biri olan Kahire yönetiminin, Ekim 2016'da Rusya'nın BMGK'ya sunduğu tasarıya Evet oyu kullanması Riyad yönetimini rahatsız etti. Fransa'nın BMGK'ya sunduğu Rusya tarafından Halep'e düzenlenen hava saldırılarını durdurmasını içeren tasarısına karşı Rusya da sadece ateşkes ve insani yardım çağrılarını içeren bir tasarı sundu. Kahire yönetimi Rusya, Çin ve Venezuela ile birlikte tasarıya evet oyu veren ülkelerden biri olurken Suudi Arabistan, Mısır'ın bu kararı sonrası aynı yıl içinde açıkladığı petrol yardımını keserek cevap verdi.⁵⁶³

Suudi yönetiminin bir diğer müttefiki Ürdün de Riyad yönetiminin öncülüğünü yaptığı ittifaklara katılıp İran ile yaşadığı krizlerde destek olurken Suudi dış yardımlarından faydalanmaya devam etti. Ancak Haziran 2017'deki Katar Krizi sırasında Riyad yönetiminin Ürdün'ü de Katar'a abluka uygulayan ülkeler arasına katmak istemesine karşılık Amman yönetimi buna katılmayarak daha düşük düzeyde yaptırımlar uyguladı. Suudi Arabistan yönetimi İran ile yaşanan İdam Krizi'nde Tahran'a sadece nota veren, Katar Krizi'nde ise ablukaya katılmayan Amman yönetimine yönelik 2018'de yenilenmesi beklenen ekonomik destek paketini yenilemeyerek yaptırım uyguladı.⁵⁶⁴

Suudi Arabistan'ın dış yardımları keserek cezalandırdığı ülkelerden biri de Lübnan oldu. 2014 yılında Lübnan silahlı kuvvetlerinin Fransa'dan alacağı 3 milyar dolar değerindeki silahları fonlayacağını ve 1 milyar dolar da içişleri bakanlığına bağışlayacağını açıklayan Suudi Arabistan, Beyrut yönetiminin İdam Krizi sırasında İran'a yakın durarak Arap Birliği ve İİT nezdinden yapılan oylamalarda hayır oyu vermesi sonrası bu yardımları

⁵⁶³ Ersin Arslan, "Suudi Arabistan Mısıra petrol sevkiyatını durdurdu", Hürriyet, 07.11.2016, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/suudi-arabistan-misira-petrol-sevkiyatini-durdurdu-40271175>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁶⁴ Gregory Aftandilian, "Jordan Maneuvers in GCC Politics to Protect Its Interests, Arab Center", 27.05.2020, <https://arabcenterdc.org/resource/jordan-maneuvers-in-gcc-politics-to-protect-its-interests/>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

iptal etti.⁵⁶⁵ Suudi Arabistan'ın bölgedeki geleneksel müttefiklerinden olan Fas da Katar Krizi sırasında Riyad yönetiminin baskılarına karşın tarafsız kaldı. Buna ek olarak Katar'a gıda yardımında bulunan Fas'ın Suudi Arabistan ile ilişkileri bozulmaya başladı.⁵⁶⁶

Suudi dış yardımlarının alıcısı ülkelerin ittifaklara katılıp katılmadığı, krizler sırasında nasıl bir tavır takındığı ve uluslararası örgütlerin (Arap Birliği ve İİT) aldığı kararlardaki tercihlerine bakıldığında bu yardımların etkili bir araç olduğu görülmektedir. Riyad yönetiminin İran'daki Yemen etkisini kırmak için kurduğu Arap İttifakı'na bakıldığında BAE, Kuveyt ve Katar hariç hepsinin Suudi dış yardımı alan ülkeler olduğu görülmektedir. Riyad yönetiminin öncülük ettiği Teröre Karşı İslam İttifakı ve Kızıldeniz Konseyi de Suudi dış yardımının alıcısı ülkelerin iştirak ettiği diğer oluşumlardır. Suudi Arabistan'ın taraf olduğu krizlerde dış yardım alıcısı ülkelerin tavırlarına bakıldığında da bu yardımların genel olarak etkili olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan ile İran arasında yaşanan krizlerde Irak, Lübnan ve Umman dışında yardım alan tüm ülkelerin desteğini almayı başaran Riyad yönetimi, Katar Krizi'nde ise Ürdün, Sudan, Somali, Tunus ve Fas'tan istediği desteği alamadı.⁵⁶⁷

Suudi Arabistan'ın özellikle İran ile bölgesel rekabeti taşıdığı Arap Birliği ve İİT'nin aldığı kararlara bakıldığında da Suudi yardımlarının etkili olduğu görülmektedir. Suriye'nin bu örgütlerdeki üyeliğinin askıya alınması ile başlayan süreçte Riyad yönetimi bu örgütlerde İran ve İran ile bağlantılı devlet dışı örgütlere karşı önemli diplomatik kazanımlar elde etti. Sonuç olarak 2011'den sonra Suudi Arabistan'ın bu örgütler içinde kurduğu hegemonyada yaptığı dış yardımların önemli bir etkisi vardır. Bu Suudi dış yardımlarının politik olarak etkili olduğunu gösteren bir başka faktördür.⁵⁶⁸

⁵⁶⁵ "Saudi Arabia halts \$3 billion package to Lebanese army, security aid", Reuters, 19.02.2016, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-lebanon-idUSKCN0VS1KK>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

⁵⁶⁶ Intissiar Fakir, "As the Qatar crisis worsens, Morocco is struggling to remain neutral", **Carnegie**, 10.07.2017, <https://carnegie-mec.org/diwan/71469>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

⁵⁶⁷ Abdüssamet Pulat, İsmail Akdoğan, Mustafa Küpeli, "Suudi Arabistan-İran Bölgesel Rekabetinde Suudi Dış Yardımlarının Siyasi Etkinliği (2010-2020)", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 18, Sayı: 69, 2021, ss. 113-119.

⁵⁶⁸ Shahram Akbarzadeh and Zahid Shahab Ahmed, "Impacts of Saudi Hegemony on the Organization of Islamic Cooperation (OIC)", **International Journal of Politics, Culture, and Society**, Vol. 31, No. 3, 2018, pp. 297-311; Maximilian Felsch, "The Ascent of Saudi Arabia to a Regional Hegemon: The Role of Institutional Power in the League of Arab States", **International Studies**, Vol 57, Issue 2, 2020, pp. 132-143.

Suudi Arabistan'ın dış yardım yaptığı ülkelerden hem bölgesel ittifaklara katılım hem de krizler sırasında ve örgütler düzeyinde bu derece destek almasının tek nedeni dış yardımlar olmayabilir. Ancak Moritanya, Fas, Tunus ve Senegal gibi ülkelerin İran'dan tehdit algılamamasına ve İran ile ilişkileri olmasına rağmen hem ittifaklarda hem krizlerde Riyad yönetiminin yanında yer almaları bu ülkelerin Suudi Arabistan'dan aldıkları finansal desteğin kararlarını etkilediğini göstermektedir. Katar Krizi sırasında görüldüğü gibi her ne kadar istediği düzeyde olmasa da Ürdün ve Moritanya gibi Katar ile hiçbir sorunu olmaya ülkelerin Doha ile diplomatik ilişkilerini kesmeleri ya da seviyelerini düşürmeleri de dış yardımların etkinliğini gösteren bir başka örnektir. Ancak Fas ve Sudan'ın diğer durumlarda Riyad yönetiminin yanında yer alırken Katar Krizi sırasında tarafsız kalmaları bu yardımların Suudi Arabistan'a her istediğini yaptıracak kadar bir güç vermediğini de göstermektedir.

3.2. BAE'nin Dış Yardımları

Kurulduğu 1971 tarihinden itibaren dış yardım yapmaya başlayan BAE, aradan geçen yarım asırda bağışçı ülke olarak dış yardım süreçlerinin içinde olmuş bir ülkedir. Bu süreçte yüze yakın ülkeye yaklaşık 83 milyar dolar yardım yapan BAE, körfez ülkeleri arasında en çok yardım yapan ülke olurken milli gelirine oranla da dünyada en çok yardım yapan ülkelerden biridir.⁵⁶⁹ 2022 itibariyle doğrudan devlet bütçesinin yanında 27 farklı vakıf ve organizasyon ile bu yardımları gerçekleştiren BAE'nin en önemli yardım kuruluşu Abu Dabi Kalkınma Fonu (Abu Dhabi Fund for Development)'dur. 1971'te ülkenin kurucusu Zayed bin Sultan el-Nahyan tarafından kurulan fon hali hazırda ülkenin en çok dış yardım sağlayan kurumudur. BAE'nin ikinci büyük emirliği Dubai'de ise Maktum Vakfı ve Dubai Cares gibi vakıflar önemli bağışçı kurumlardır. BAE dış yardımlarının büyük kısmı doğrudan hükümet bütçesinden sağlanırken bunu Abu Dabi Kalkınma Fonu takip etmektedir.⁵⁷⁰

Kendi kurumlarına ek olarak uluslararası örgütlerin yardım kurumlarında da etkili olan BAE, 3,8 milyar dolar ile İslam Kalkınma Bankası'nın beşinci büyük katılımcısıdır. Abu

⁵⁶⁹ Adam Krzymowski, "Role and Significance of the United Arab Emirates Foreign Aid for Its Soft Power Strategy and Sustainable Development Goals", **Social Sciences**, 2012, Vol. 11, No. 48, pp. 2-18.

⁵⁷⁰ "United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs & International Cooperation", UAE Foreign Aid 2020, pp. 169-176; IsDB, IsDB Member Countries, <https://www.isdb.org/isdb-member-countries>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Dabi yönetimi İslam Kalkınma Bankası ve Arap Birliği nezdinde yaptığı yardımların yanı sıra BM bünyesinde faaliyet gösteren kuruluşlar aracılığı ile de yardımlar yapmaktadır. Yardımların çoğunu kalkınma yardımı ve insani yardım olarak yapan BAE, kalkınma yardımlarını kendi vakıfları ve doğrudan devlet eliyle yaparken insani yardımlar konusunda ise kendi kurumlarının yanı sıra uluslararası kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır. 2000’li yılların başında dış yardımlarını sadece Ortadoğu’da yapmaktan çıkarıp küresel ölçeğe yayan Abu Dabi yönetimi, 2003 yılında Uluslararası İnsani Şehir (International Humanitary City)’i açtı. Açılan bu merkez sayesinde, BM dâhil yüzden fazla kuruluş insani yardımlar konusunda işbirliği yaparken Dubai de insani yardımların dağıtımı için bir merkez haline geldi.⁵⁷¹

Dış yardımlar, bağımsızlığını ilan ettiği günden itibaren BAE dış politikasının önemli bir aracı olarak görülmektedir. Kurucu emir ve 2004’e kadar ülkesini yöneten Zayed bin Sultan el-Nahyan, dış yardımları ülkesinin dış politikasının temel sütunlarından biri olarak tarif ederken bu durumu ortaya koymuştur. 1970’li yıllarda devam eden Arap-İsrail çatışmasının etkisiyle Arap dayanışmasına büyük önem veren Zayed el-Nahyan, dış yardımları İsrail ile savaşan ülkelere yönlendirmiştir. Bu dönemde Mısır, Suriye, Ürdün, Lübnan ve Irak, BAE yardımlarından en çok faydalanan ülkeler olurken diğer Arap ülkeleri de bu yardımların az da olsa alıcısı olmuştur. Bu dönemde Arap dayanışmasını ve bütün ülkelerle ilişkileri geliştirmeyi düstur edinen Abu Dabi yönetimi, dış yardımlarla kurduğu diplomatik bağlantılarla aralarında sorunlar bulunan Arap ülkeleri arasında arabuluculuk faaliyetleri yürütmüştür. 1975 yılında GSYİH’sinin yüzde 10’unu dış yardımlara ayıran Abu Dabi yönetimi bu oranla dünyada ikinci sırada yer alırken, dış yardımlar sayesinde bölgede kendine önemli bir konum elde etmiştir.⁵⁷²

Arap dayanışmasının ön planda olduğu bu dönemde Arap ülkelerine yapılan yardımların ardından 1980’li yıllarda Pakistan, Afganistan, Endonezya, Malezya ve Bangladeş gibi nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkeler de BAE yardımlarının alıcısı olmaya başladı.⁵⁷³ Abu Dabi yönetimi 1980’li yıllarda bölgenin en önemli gelişmesi olan İran-

⁵⁷¹ Deniz Gökalp, “The UAE’s Humanitarian Diplomacy: Claiming State Sovereignty, Regional Leverage and International Recognition”, **CMI Working Paper**, 2020.

⁵⁷² Khalid S. Almezaini, **The UAE and Foreign Policy: Foreign aid, Identities and Interests**, New York: Routledge, 2012, p. 1, 39.

⁵⁷³ “Abu Dhabi Development Fund, Beneficiary Countries”, <https://www.adfd.ae/english/Countries/Pages/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Irak Savaşı'nda geleneksel tarafsızlık politikasını devam ettirmeye çalışırken Suudi Arabistan'ın aksine Irak'a çok az yardım yaptı.⁵⁷⁴ Irak'ın 1991'de Kuveyt'i işgali ve 1996'te ABD ile imzalanan savunma işbirliği anlaşmasının ardından BAE'nin geleneksel Arap ve İslam merkezli dış politikası değişmeye başlarken dış yardımlarının dağılımı da çeşitlenmeye başladı.⁵⁷⁵

11 Eylül 2001'de ABD'nin New York şehrinde gerçekleştirilen terör eylemi ve ABD'nin Afganistan ile Irak'ı işgali, 2004'te ise kurucu emir Zayed el-Nahyan'ın ölümünün ardından BAE dış politikası için yeni bir dönem başladı. Emir Zayed'in BAE'nin dış politikasını Arap ve İslam ülkeleri merkezli olmaktan çıkarıp uluslararasılaştırma çabası yeni emir Halife el-Nahyan ve kardeşi Muhammed bin Zayed'in danışmanlığında hızla devam etti. İkinci bölümde de ifade edildiği üzere bu politikasında sermaye gücünü önemli bir araç olarak kullanan Abu Dabi yönetimi, yatırımların yanında dış yardımlarını artırarak devam etti. Yatırımlarını yoğun olarak ABD'ye yönlendiren BAE, dış yardımlarını ise ağırlıklı Ortadoğu olmak üzere Asya ve Afrika ülkelerine yaptı.⁵⁷⁶

2000'li yıllarda ülkenin dış politikasının değişmesi ve artan petrol fiyatları bu yardımları artırsa da asıl artış 2011'den sonra gerçekleşti. Arap Ayaklanmaları'nın ardından Suudi Arabistan ile birlikte bölgede oldukça saldırgan bir politika izleyen BAE'nin dış yardım politikasında da farklılık görülmeye başlandı.⁵⁷⁷ Eskiden olduğu gibi yardımların çoğu Asya ve Afrika ülkelerine yapılırken Ortadoğu ülkeleri de bu yardımların yoğunlaştığı ülkeler oldu. Ancak eskisinden farklı olarak tek bir ülke bu ülkelerin önemli birçoğunu (yüzde 36) aldı. Buna ek olarak 2011'den sonra kalkınma ve insani yardımların yanında doğrudan bütçe destekleri de BAE'nin dış yardım türleri arasında yerini aldı.⁵⁷⁸ Aşağıda BAE'nin 2010'dan sonra Ortadoğu ve bazı Afrika ülkelerine (yardımların çok büyük kısmı bu ülkelere yapıldığı için) yaptığı yardımların politik etkinliği ele alınmıştır.

⁵⁷⁴ Stephen C. Pelletiere, **THE Iran-Iraq War: Chaos in a Vacuum**, New York: Praeger, 1992, p. 72.

⁵⁷⁵ Khalid S. Almezaini, *The UAE and Foreign...* p. 42.

⁵⁷⁶ Khalid S. Almezaini, *The UAE and Foreign...* p. 42-44.

⁵⁷⁷ Peter Salisbury, *Aiding and abetting...*, P. 10-11.

⁵⁷⁸ Khalid Al-Mezaini, "From Identities to Politics: UAE Foreign Aid" Isaline Bergamaschi, Phoebe Moore and Arlene B. Tickner (ed.), **South-South Cooperation Beyond the Myths: Rising Donors, New Aid Practices?** içinde, New York: Palgrave, 2017, pp. 225-245.

3.2.1. BAE Dış Yardımının Görünümü

Yukarıda da değinildiği üzere bağımsızlığını ilan ettiği 1971’den itibaren resmi olarak dış yardımlar yapan BAE, geride kalan yarım asırlık dönemde milyarlarca dolarlık yardım yapmıştır. BAE yardımlarının önemli bir kısmı petrol rezervlerine sahip olan Abu Dabi tarafından yapılırken 2008’deki küresel finans krizi sırasında Dubai’nin ekonomik kriz yaşaması sonrasında yardımların daha büyük kısmı Abu Dabi tarafından yapılmaya devam etmiştir.⁵⁷⁹

Tablo 38: 2010-2020 Yılları Arasında BAE’nin Toplam Dış Yardımları

Yıl	Miktar	Yıl	Miktar
2010	2,800	2016	6,056
2011	7,740	2017	5,099
2012	5,827	2018	7,791
2013	5,893	2019	8,005
2014	6,146	2020	2,788
2015	8,804	Toplam	61,122

Kaynak: BAE Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı

BAE’nin bu uzun zaman diliminde yaptığı dış yardımlara bakıldığında ise 2010’lu yıllarda bu yardımlarının miktar olarak en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir.⁵⁸⁰ Bunun en önemli nedeni ise Arap Ayaklanmaları’nın ardından bölgesel siyasette ve BAE dış politikasında yaşanan değişimdir. Arap Ayaklanmalarının ardından bölgede tehdit olarak gördüğü aktörlere karşı saldırgan bir politika izleyen Abu Dabi yönetimi, ittifaklar ve askeri müdahalelerin yanında sermaye gücünü de bu mücadelenin bir aracı haline getirdi. İkinci bölümde de görüldüğü üzere son on yılda bazı ülkelere yoğun yatırım yapan BAE, bölge ülkelerine yönelik yatırımların yanı sıra doğrudan bütçe destekleri ve kalkınma yardımları ile dış yardımlarını da artırdı.

Tablo 40’da görüldüğü üzere bahsi geçen dönemde BAE’nin dış yardımlarının çoğu Ortadoğu ve Afrika ülkelerine gitti. Bu on yılda BAE dış yardımının alıcısı ülkeler arasında Mısır en çok dikkati çeken ülke olarak görünmektedir. 2011 yılı başında iktidarın değiştiği Mısır’da devam eden ekonomik kriz sırasında bu ülkeye yardım elini uzatan

⁵⁷⁹ Bknz. “United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs & International Cooperation”, **Annual UAE Foreign Reports**, <https://www.mofaic.gov.ae/en/The-Ministry/UAE-International-Development-Cooperation/Annual-Foreign-Aid-Report>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁸⁰ Khalid S. Almezaini, “The UAE and Foreign Policy: Foreign aid, identities”; **Annual UAE Reports**, <https://www.mofaic.gov.ae/en/The-Ministry/UAE-International-Development-Cooperation/Annual-Foreign-Aid-Report>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Abu Dabi yönetimi, Halife bin Zayed vakfı aracılığıyla Mısır'a 3 milyar dolar yardım yapılacağını açıkladı.⁵⁸¹ Temmuz 2013'teki darbenin ardından ise bu ülkeye olan yardımlarını üç kat artıran Abu Dabi yönetimi 2020 sonu itibarıyla Mısır'a toplamda 22,2 milyar dolar dış yardım yaptı. Son olarak 2021 yılı sonunda yeniden döviz krizi yaşayan Mısır'a diğer ülkelerle birlikte finansal olarak destek veren BAE, 2 milyar dolar daha yardımda bulundu.⁵⁸²

Abu Dabi yönetiminin Mısır'dan sonra ayaklanmaların ilk yılında yardım gönderdiği ülkelerden biri de Umman ve Ürdün oldu. Ürdün'de yaşanan ekonomik sorunlar nedeniyle devam eden protestolar karşısında harekete geçen körfez ülkeleri bu ülkeye 5 milyar dolarlık bir finansal destek sağladı. Suudi Arabistan, Kuveyt ve Katar ile birlikte bu pakete katkı yapan BAE, kendisine düşen 1,25 milyar dolarlık düşük faizli kredi ve mevduatın yanı sıra 200 milyon doları aşkın da yardım yaptı.⁵⁸³ Ürdün sonraki yıllarda da BAE dış yardımının önde gelen alıcılarından biri olurken tekrardan ekonomik kriz yaşadığı 2018'de 830 milyon, 2019'da 500 ve 2020 yılında da 980 milyon dolar yardım aldı.⁵⁸⁴

Tablo 39: Ülkelere göre BAE'nin son 10 yıldaki dış yardımları (milyar dolar)

Ülkeler	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Mısır	3	-	4,63	3,206	6,366	2,420	0,16	0,60	1,29	0,60	22,27
Yemen	0,08	0,04	0,07	0,06	0,90	1,067	0,81	2,6	0,48	0,60	6,10
Ürdün	0,20	0,26	0,13	0,71	0,23	0,24	0,46	0,83	0,50	0,98	4,54
Sudan	0,04	0,01	0,01	0,01	0,10	0,52	0,16	0,13	0,54	0,98	2,5
Bahreyn	0,03	-	-	-	-	-	-	1,5	-	0,56	2,09
Fas	0,03	0,01	0,06	0,51	0,10	0,20	0,47	0,11	0,15	-	1,64
Cibuti	-	-	-	-	0,01	0,4	0,51	-	0,24	-	1,16
Etiyopya	-	-	0,01	0,02	-	-	-	1,03	0,05	-	1,11
Umman	1	-	-	-	-	-	-	0,02	-	-	1,02
Irak	-	-	-	0,02	0,13	0,39	0,39	0,07	-	0,02	1,002
Filistin	0,03	0,11	0,06	0,12	0,04	0,06	0,11	0,24	-	-	0,77
Lübnan	0,01	0,02	0,02	0,03	0,03	0,02	0,02	0,01	0,50	-	0,66
Eritre	-	0,05	-	-	0,03	-	0,01	0,01	0,27	-	0,37
Somali	0,02	0,02	0,02	0,03	0,03	0,1	0,03	0,03	0,02	0,01	0,29

⁵⁸¹ Karen E. Young, "The Limits of Gulf Arab Aid: Energy Markets and Foreign Policy", **EUCERS**, 'Reflections' Working Paper Series, Vol. 1, Summer 2015, p. 48.

⁵⁸² Patrick Werr, "Egypt gets Gulf help again as eyes turn to currency flexibility", Reuters, 04.04.2022, <https://www.reuters.com/world/middle-east/egypt-gets-gulf-help-again-eyes-turn-currency-flexibility-2022-04-04/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁸³ Suleiman Al-Khalidi, "Jordan taps \$5 billion Gulf fund to ease economic woes", Al Arabiya News, 27.02.2013, <https://english.alarabiya.net/articles/2013/02/27/268715>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁸⁴ "UAE extends AED3 billion economic aid package to support Jordanian economy", WAM, 04.10.2019, <http://wam.ae/en/details/1395302712066>; "Foreign Aid", **Embassy of UAE**, <https://www.uae-embassy.org/discover-uae/foreign-policy/foreign-aid>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Suriye	0,02	-	-	0,05	0,02	0,04	0,02	0,06	-	0,03	0,24
Libya	0,01	-	-	0,05	0,06	0,04	0,01	-	-		0,17
Moritanya	0,01	0,04	-	-	0,05	0,05	-	-	0,01	-	0,16
Tunus	-	0,04	-	0,03	0,01	0,02	0,02	-	0,01	0,01	0,14
Cezayir	-	-	0,05	-	-	-	-	-	-		0,05

Kaynak: BAE Uluslararası İşbirliği ve Kalkınma Bakanlığı

BAE'nin son on yılda en çok dış yardım yaptığı ülkelerden biri de Fas oldu. İkinci bölümde de vurgulandığı üzere Abu Dabi yönetiminin uzun yıllardır iyi ilişkilere sahip olduğu Fas, 2012'de tıpkı Ürdün'de olduğu gibi bu dört körfez ülkesinden finansal olarak destek aldı. Buna ek olarak Abu Dabi yönetimi Fas'a her yıl 100 milyon doların üzerinde kalkınma yardımı sağladı. BAE'nin dış yardımlarla destek verdiği bir diğer ülke ise Bahreyn'dir. 2014'ten sonra petrol fiyatlarının düşmeye başlaması nedeniyle bütçe açıkları vermeye başlayan Bahreyn, 2018'de borç krizi yaşamaya başladı. Suudi Arabistan ve Kuveyt ile birlikte bu ülkeye finansal destek paketi açıklayan Abu Dabi yönetimi bu paketten kendisine düşen kısmın 1,5 milyar dolarını da bağış olarak verdi.⁵⁸⁵ Abu Dabi yönetimi 2020 yılında da pandemi nedeniyle ekonomik sorunlar yaşayan Bahreyn'e 560 milyon dolar yardım yaptı.⁵⁸⁶

Abu Dabi yönetiminin yardımlar yaptığı bir diğer coğrafya da Afrika Boynuzu ülkeleri Sudan, Somali, Cibuti, Eritre ve Etiyopya oldu. Bölgedeki nüfuzunu artırmaya çalışan BAE'nin istikrarlı bir şekilde bu ülkelere teknik ve maddi yardımlar yaptığı görülmektedir. 2017'deki Katar Krizi'nden sonra Somali ve Cibuti ile ilişkileri kopma noktasına gelen BAE, Etiyopya ile ilişkilerini iletirmek isterken ülkede yaşanan kıtlık sırasında 1 milyar dolar yardım yaptı.⁵⁸⁷ Bölgede Türkiye ve Katar'ın artan etkinliğine karşı birlikte hareket eden Suudi Arabistan ve BAE, 2018'de Sudan'da gerçekleşen darbeyi desteklerken darbenin ardından da bu ülkeye 3 milyar dolar yardım gönderdiler.⁵⁸⁸ 2011-2016 yılları arasında BAE'den 20 milyar dolar dış yardım alan

⁵⁸⁵ "Saudi, Kuwait, UAE to sign \$10 billion Bahrain aid deal", Reuters, 04.10.2018, <https://www.reuters.com/article/us-bahrain-economy-idUSKCN1ME0GC>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁸⁶ "Saudi, UAE, Kuwait vow to help Bahrain", Khaleej Times, 21.10.2021, <https://www.khaleejtimes.com/gulf/saudi-uae-kuwait-vow-to-help-bahrain>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁸⁷ Ahmet Üçağaç, "Birleşik Arap Emirlikleri 2018", Kemal İnâat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2018** içinde, İdeal Kültür Yayıncılık, Kasım 2019, Sakarya, s. 226; "Somalia and the Gulf Crisis", **International Crisis Group**, 05.06.2018, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/260-somalia-and-gulf-crisis>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁸⁸ "Khalid Abdelaziz, Saudi Arabia, UAE to send \$3 billion in aid to Sudan", Reuters, 21.04.2019, <https://www.reuters.com/article/us-sudan-protests-idUSKCN1RX0DG>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

Mısır, Abu Dabi yönetiminin 2010'lu yıllarda yaptığı yardımların açık ara ilk alıcısıdır. Ürdün, Fas, Bahreyn ve Umman da Mısır'ı takip eden ülkelerdir.

3.2.2. BAE Dış Yardımlarının Politik Etkinliği

1970'li yıllardan itibaren oldukça yüksek miktarda dış yardım yapan BAE'nin 2010'lu yıllara kadar yaptığı dış yardımlara bakıldığında Arap ve İslam dayanışmasının yanı sıra 1990'ların sonundan itibaren uluslararası arenada görünür olma hedeflerinin ön plana çıktığı görülmektedir. BAE'nin bu dönemdeki dış yardım politikası özellikle bölgesindeki İsrail hariç her devletle ilişkilerini iyi tutma ve çatışmalarda arabuluculuk rolüne uygun bir şekilde ilerledi. Ancak 2000'li yılların ortasından itibaren uluslararası arenada etkinliğini artırmaya başlayan Abu Dabi yönetiminin, Arap Ayaklanmaları sonrası bölgede ortaya çıkan tehdit ve fırsatları değerlendirme isteği dış yardım politikasının da değişmesine neden oldu.⁵⁸⁹

BAE'nin 2010'dan sonra değişen bu dış yardım politikasına bakıldığında üç önemli strateji görülmektedir. İlki Ayaklanmalar sonrası ortaya çıkan tehditlerle (İran yayılcılığı, Müslüman Kardeşlerin yükselişi, Türkiye ve Katar'ın artan nüfuzu ve terör örgütleri) mücadele etmek için bazı rejimleri, aktörleri veya grupları dış yardımlarla desteklemektir. İkinci olarak diğer körfez ülkeleri ile birlikte hareket ederek Bahreyn, Umman, Ürdün ve Fas'a ekonomik sorunlar karşısında yardım ederek bu ülkelerdeki olası bir istikrarsızlığın önüne geçmektir. Son olarak 2010'dan önceki dönemlerde olduğu gibi Asya, Afrika, Avrupa ve Amerika kıtalarında yüze yakın ülkeye tek taraflı ve çok taraflı yardımlar yaparak görünürlüğünü artırmak da Abu Dabi yönetiminin bir diğer yardım politikasıdır.⁵⁹⁰

Abu Dabi yönetiminin son on yılda dış yardım politikasının en önemli hedeflerinden biri kendisine tehdit olarak gördüğü Müslüman Kardeşlerin bölgeden tasfiye olmasıdır. Müslüman Kardeşler teşkilatının doğduğu ve en önemli düşünürlerinin yetiştiği Mısır'da bu hareketin adayı Muhammed Mursi'nin devlet başkanı seçilmesi Suudi Arabistan ile

⁵⁸⁹ Khalid S. Almezaini, "The UAE and Foreign Policy: Foreign aid, identities"; **Annual UAE Reports**, <https://www.mofaic.gov.ae/en/The-Ministry/UAE-International-Development-Cooperation/Annual-Foreign-Aid-Report>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁹⁰ Eman Ragab, "Beyond Money and Diplomacy: Regional Policies of Saudi Arabia and UAE after the Arab Spring", **The International Spectator**, Vol. 52, No. 2, 37-53; Ingo Forstenlechner, Emilie Rutledge and Rashed Salem Alnuaimi, "The UAE, the "Arab Spring" and Different Types of Dissent", **Middle East Policy**, Vol. XIX, No. 4, Winter 2012.

birlikte BAE'yi de oldukça rahatsız etti. Mübarek'in ayrılmasının ardından bu ülkeye kalkınma finansmanı için iki yılda 3 milyar dolar yardım yapacağını açıklayan Abu Dabi yönetiminin, Mursi'nin başkan olmasının ardından yeni Kahire yönetimiyle ilişkileri bozuldu. Ancak Mursi yönetiminin bir yılı dolmadan Mısır'daki muhaliflerin düzenlediği protestolarla başlayan karşı devrim süreci Abu Dabi ve Riyad yönetimi tarafından desteklendi. Karşı devrim sürecinin 3 Temmuz 2012'de Mursi ve Müslüman Kardeşlere yönelik darbeyle başarılı olmasının ardından darbe yönetiminin en büyük destekçileri de bu iki ülke oldu.⁵⁹¹

Tablo 40'da görüldüğü üzere BAE 2010'lu yıllardaki dış yardımlarının yüzde 36'sını Mısır'a yaptı. Darbeden sonra oluşan geçiş hükümeti ve yaklaşık bir yıl sonra yapılan seçimlerle iktidara gelen Abdelfettah el-Sisi döneminde yardımlarına devam eden BAE ile Mısır arasında Suudi Arabistan ve Bahreyn'in de içinde olduğu dörtlü bir ittifak oluştu. Katar'ın darbeye tepki göstermesi ve yeni yönetimi tanımaması, darbe sonrası yapılan protestoların sert bir şekilde bastırılmasına tepki göstermesi ve Müslüman Kardeşler in bazı üyelerinin bu ülkeye sığınması dörtlü ülkeyi harekete geçirdi. İlk olarak Mart 2014'te Katar ile diplomatik ilişkilerini kesen dörtlü ittifak, Haziran 2017'de de Katar ile olan tüm ilişkilerini keserken hava ve kara sahalarını da bu ülkeye kapattı.⁵⁹²

Abu Dabi yönetimi Riyad ile birlikte Mısır'da devam eden döviz krizine yatırım ve yardımlarla çare olurken Mısır da iki ülkenin İran yayılmacılığına karşı yürüttüğü mücadeleye destek verdi. Yukarıda da bahsedildiği üzere 2015'de Yemen'de İran destekli Husilerin başkent Sana'yı ele geçirmesi sonrası harekete geçen Suudi Arabistan ve BAE, Arap ülkelerinin katıldığı bir ittifak oluşturarak Yemen'e yönelik Kararlılık Fırtınası operasyonunu başlattı. Kahire yönetimi de ittifaka katılırken Mısır Hava Kuvvetleri de operasyonlarda görev yaptı. Buna ek olarak Mısır, yine 2015 sonunda Suudi Arabistan ve

⁵⁹¹ Khalil Al-Anani, "Gulf Countries' Aid to Egypt: It Is Politics, Not the Economy, Stupid!", **Arab Center**, 05.05.2022, <https://arabcenterdc.org/resource/gulf-countries-aid-to-egypt-it-is-politics-not-the-economy-stupid/>; Karen E. Young, "The Gulf's Entanglement in Egypt", **The AGSIW**, 25.08.2016, <https://agsiw.org/the-gulfs-entanglement-in-egypt/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁹² Sanam Vakil, "Qatar crisis: A beginning to the end?", **Chatham House**, 08.01.2021, <https://www.chathamhouse.org/2021/01/qatar-crisis-beginning-end>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

BAE'nin de içinde olduğu Teröre Karşı İslam İttifakı'na da katılarak Abu Dabi ve Riyad yönetiminin politikalarını desteklemeye devam etti.⁵⁹³

BAE ile Mısır arasındaki stratejik ittifak bu dörtlünün dışında Libya'da da devam etti. Libya'da da ideolojik olarak Müslüman Kardeşlere yakın grupların güçlenmesini istemeyen Abu Dabi yönetimi, Türkiye ve Katar'ın da bu ülkede artan nüfuzuna karşı Mısır'la işbirliği yaptı. BM tarafından tanınan Ulusal Geçiş Konseyi ve Milli Genel Kongre'ye karşı Şubat 2014'te darbe yapan Halife Hafter'i destekleyen Abu Dabi yönetimi, Mısır ile birlikte düzenlediği hava operasyonları ile darbecilere destek verdi.⁵⁹⁴ BAE ve Mısır'ın müdahalesi ile Libya'da iç savaş başlarken Halife Hafter'in oluşturduğu Tobruk Hükümeti Kahire ve Abu Dabi, BM tarafından tanınan Ulusal Mutabakat Hükümeti ise Doha ve Ankara yönetimleri tarafından desteklendi.⁵⁹⁵ Elbette Mısır'ın Libya'ya müdahalesinin tek nedeni BAE'den aldığı yardımlar ya da Abu Dabi yönetiminin Kuzey Afrika'daki çıkarları değildir. Ancak Libya yayönelik politikaları, BAE yardımları ile desteklenen yeni Kahire yönetimi ile Abu Dabi arasındaki ittifakın önemli bir tezahürüdür.

BAE'nin Mısır'a yardımları ve bunun politik etkinliği Suudi Arabistan'ın da aynı süreçte yaptığı yardımlarla birlikte değerlendirilmelidir. Suudi Arabistan'ın dış yardımlarının anlatıldığı bölümde de değinildiği üzere Riyad yönetimi, Mısır'a yaptığı milyarlarca dolarlık yatırım ve yardımın karşılığında Kahire yönetiminden bölgesel mücadelede kendine destek vermesini beklemiş ve bu desteği bulamadığında finansal desteğini çekmişti. İran, Katar ve Türkiye ile Müslüman Kardeşler gibi tehdit olarak gördükleri aktörler karşısında Riyad yönetimi ile birlikte hareket eden BAE, Mısır'dan aynı beklenti içinde olmuş ancak herhangi bir ayrılığa düşmemiştir. Ancak Kahire yönetiminin hem Suudi Arabistan hem de BAE'den aldığı finansal desteği göz önüne alarak ittifaklara dâhil

⁵⁹³ David Butter, "Egypt and the Gulf: Allies and Rivals", **Chatham House**, Research Paper, April 2020, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHHJ8102-Egypt-and-Gulf-RP-WEB_0.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁹⁴ Anne Gearan, "Egypt and UAE strike Islamist militias in Libya", The Washington Post, 25.08.2014, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/egypt-and-uae-strike-islamist-militias-in-libya/2014/08/25/8685ef04-2c98-11e4-be9e-60cc44c01e7f_story.html, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁹⁵ Aslı Aydıntaşbaş and Cinzia Bianco, "Useful enemies: How the Turkey-UAE rivalry is remaking the Middle East", **European Council on Foreign Relations**, 15.03.2021, <https://ecfr.eu/publication/useful-enemies-how-the-turkey-uae-rivalry-is-remaking-the-middle-east/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

olması ve krizlerde buna göre davranması BAE yardımlarının da bu durumda etkili olduğunu göstermektedir.⁵⁹⁶

Sonuç olarak Birleşik Arap Emirlikleri'nin Arap Ayaklanmaları'nın ardından bölgedeki en önemli iki müttefikinden biri Mısır oldu. Karşı devrim sürecine verilen destek ve darbenin ardından yapılan finansal destek sonrasında Mısır, Abu Dabi yönetiminin zamanla Müslüman Kardeşler, İran ve Katar-Türkiye ile mücadelesinde en önemli destekçisi oldu. BAE, 2013'te yaptığı toplam dış yardımın yüzde 79,5'ini, 2014'te yüzde 52,1'ini, 2015'te yüzde 72,3'ünü ve 2016'da yaklaşık yüzde 40'ını Mısır'a yaparak Kahire yönetiminin yaşadığı ekonomik sorunlar karşısında finansal destek sundu. Mısır'ın Abu Dabi yönetimine bahsi geçen grup ve ülkelerle mücadelesinde destek vermesinin tek sebebi bu ülkeden yardım ve yatırımlar alması değildir. Örneğin Müslüman Kardeşler ve bir dönem bu teşkilata destek veren Türkiye ve Katar'ın artan nüfuzuna karşı mücadele etmek Kahire yönetimi için de kritik bir öneme sahiptir. Ancak Mısır'ın dışardan sermaye akışına ihtiyaç duyduğu bir anda BAE tarafından yatırım ve yardımlarla toplamda 25 milyar dolar (2013-2020 arasında dış yardım ve doğrudan yatırım toplamı) ile desteklenmesi, Kahire yönetimini Abu Dabi ve Riyad ile ittifak yapmaya iten önemli bir neden oldu.⁵⁹⁷

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Suudi Arabistan ile birlikte desteklediği bir diğer darbe de 2018'de Sudan'da gerçekleştirildi. Sudan'ı uzun yıllar yöneten Ömer el-Beşir'e karşı gerçekleşen darbeyi politik olarak destekleyen iki ülke, el-Beşir'in devrilmesinden kısa süre sonra da bu ülkeye 3 milyar dolar yardım açıkladı. Kızıldeniz ve Aden bölgesinde Türkiye ve Katar ile güç mücadelesi yapan BAE ve Suudi Arabistan, 2017 Katar Krizi'nde tarafsız kalan ve Türkiye ile ilişkilerini geliştiren el-Beşir'in devrilmesini destekledi.⁵⁹⁸ Darbenin ardından gelen yönetim de Suudi Arabistan ve BAE ile yakınlaşarak bu desteğin karşılığını verdi.⁵⁹⁹

Abu Dabi yönetiminin Katar ve Türkiye ile son yıllarda nüfuz mücadelesi verdiği bir diğer bölge ise Afrika Boynuzu ülkeleri oldu. Sudan'ın yanı sıra Somali, Etiyopya, Cibuti

⁵⁹⁶ Karen E. Young, "A New Politics of GCC Economic Statecraft: The Case of UAE Aid and Financial Intervention in Egypt", **Journal of Arabian Studies**, Vol. 7, No. 1, pp.113-136.

⁵⁹⁷ David Butter, *Egypt and the Gulf: Allies and...* pp. 17-22.

⁵⁹⁸ Sima Aldardari, "The Politics of Gulf Aid to Sudan", 22.09.2020, <https://agsiw.org/the-politics-of-gulf-aid-to-sudan/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁵⁹⁹ Jean-Baptiste Gallopin, "The Great Game of the UAE and Saudi Arabia in Sudan", POMEPS,

ve Eritre'den oluşan bölgedeki tüm ülkelere önemli miktarda yatırım yapan BAE, askeri ve teknik yardımların yanı sıra parasal yardımlarla bu ülkelerin zayıf ekonomilerine destek verdi. Suudi Arabistan ile birlikte verdikleri yardımın karşılığında bu ülkelerden diplomatik ve politik destek bekleyen BAE yönetiminin bu isteği İran'a karşı kurulan ittifaklarda karşılığını bulsa da Katar Krizi sırasında bu söz konusu olmadı. Hem Katar hem de müttefiki Türkiye'den de parasal ve askeri destek alan Somali kriz sırasında tarafsız bir politika izlerken Etiyopya ise BAE'nin son dönemde Eritre'ye yaptığı askeri yardımlardan duyduğu rahatsızlıktan dolayı tarafsız bir tutum takındı. Abu Dabi ve Riyad yönetiminden askeri ve mali destek alan Eritre ve Cibuti ise Katar ile diplomatik ilişkilerini keserek bağışçılarına destek oldular.⁶⁰⁰

Abu Dabi yönetiminin bir diğer stratejisi ise Suudi Arabistan, Katar ve Kuveyt ile birlikte ekonomik kriz yaşayan bazı bölge ülkelerine finansal destek vererek bu ülkelerde meydana gelebilecek istikrarsızlığın önüne geçmek oldu. BAE, bu hedefi gözeterek son on yılda Körfez'den Bahreyn ve Umman'ın yanı sıra Ürdün ve Fas'a da önemli miktarda yardım yaptı. BAE, doğrudan bütçe destekleri ve vakıfların yaptığı yardımlarla 2011-2020 yılları arasında Ürdün'e 4,64 milyar, Fas'a ise 1,2 milyar dolar bağış yaptı. Bu ülkelerden Ürdün, Suudi Arabistan-BAE ittifakının aktif politikasına her alanda destek verirken Fas ise Katar Krizi sırasında tarafsız kaldı. Rabat yönetiminin bu kararı sonrasında bu ülkeye yatırım ve yardımlarla önemli miktarda sermaye desteği sağlayan Abu Dabi yönetimi ile Fas arasında ilişkiler soğumaya başladı. Tablo'da da görüldüğü üzere BAE'nin Fas'a yönelik yardımları 2017'den sonra azalırken yatırımlarda da belirli bir düşüş oldu. Bu durum BAE'nin de tıpkı Suudi Arabistan gibi finansal destek verdiği ülkelere politik bir karşılık beklediği gösterilmektedir.⁶⁰¹

BAE'nin 2010'lu yıllarda yaptığı yardımlarla önceki yıllar karşılaştırıldığında bazı benzerlikler ve farklılıklar olduğu görülmektedir. İlk olarak 1970 ve 1980'li yıllarda Arap dayanışması ve dini motivasyonlarla yapılan yardımlar 2010'lu yıllarda daha çok politik amaçlarla yapılmaya devam etmiştir. Bu çerçevede yardımların BAE'nin bölgede tehdit olarak gördüğü Arap ve Müslüman ülke ya da gruplara yönelik mücadelede kullanıldığı

⁶⁰⁰ Hamza Mohamed, "Africa and the Gulf crisis: the peril of picking sides", Aljazeera, 15.06.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/6/15/africa-and-the-gulf-crisis-the-peril-of-picking-sides>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

⁶⁰¹ Karen E. Young, "The Gulf States Foreign Policies", The AGSIW, 31.01.2017, <https://agsiw.org/gulf-states-foreign-policies/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

görülmektedir. BAE'nin 1990'larda başlattığı ve 2000'li yıllarda devam ettirdiği uluslararasılaşma hedefi doğrultusunda sadece Arap ve Müslüman ülkelere değil ihtiyaç duyan her ülkeye yardım gönderme politikası 2010'lu yıllarda da devam etti. Hemen hemen her kıtadan yüze yakın ülkeye giden bu yardımları diplomatik bir araç olarak göre Abu Dabi yönetimi, yardımlar vasıtasıyla yumuşak gücünü artırmaktadır.

2010'lardaki yardımların önceki yıllarda yapılan yardımlardan en önemli farkı bu yardımların bazı yıllarda yüzde 80'ine yakını toplamda ise yüzde 36'sının tek bir ülkeye yani Mısır'a yapılmış olmasıdır. Yukarıda da değinildiği üzere Arap Ayaklanmalarının ardından tüm ülkelerle ilişkilerini iyi tutma politikasını bir yana bırakarak bölgede belirli gruplara karşı oldukça saldırgan bir politika izleyen ve bazı ülkelerle de ciddi bir rekabete giren Abu Dabi yönetiminin dış yardım politikası da yatırımlarda olduğu gibi bu politikalara göre şekillendi. Çoğunluğu Mısır'a olmak üzere Ürdün, Sudan ve Fas'a yönelik yapılan yardımların temel motivasyonu da ekonomik krizlerle mücadele eden bu ülkelerdeki iktidarları desteklemek ya da Sudan'da olduğu gibi değişime destek olmaktır. Abu Dabi yönetiminin bu ülkelere yönelik yardımları ve başta Mısır olmak üzere ilişkilerdeki seyri bölgesel gelişmelerle birlikte düşünüldüğünde bu yardımların politik olarak etkili olduğu görülmektedir.

BAE'nin Arap Ayaklanmalarının ardından yaptığı milyarlarca dolarlık dış yardımın politik etkinliğine Suudi Arabistan'ın da bu ülkeye yaptığı yardımlardan ayrı bakmak zor görünmektedir. Zira Temmuz 2013'teki darbeden sonra her iki ülkede Mısır'a milyarlarca dolarlık yardım ve yatırım yaparken Kahire yönetimi de İran yayılmacılığı, Müslüman Kardeşler tehdidi, artan terör tehdidi ve şiddetlenen bölgesel rekabet konusunda Suudi Arabistan ve BAE'ye destek oldu. Mısır'ı bu iki ülkeyle ittifak yapmaya motive eden faktör sadece dış yardımlar olmasa da sadece BAE'nin 20 milyar dolara yakın parasal desteği bile ekonomik krizlerle ve döviz açığı ile mücadele eden bir ülke için kritik bir öneme sahiptir. Suudi Arabistan'ın ve BAE'nin toplam yatırım ve yardımları da birlikte düşünüldüğünde bu desteğin politik bir etkinliği olduğu görülebilir.

Mısır'a ek olarak Afrika Boynuzu ülkeler üzerinden de BAE dış yardımlarının tek başına etkinliği olduğunu iddia etmek zordur. Yıllardır birbirleriyle ve iç savaşlarla mücadele eden bu ülkeler için ekonomik yardımlar oldukça önemli olsa da bölgedeki dengeler ve diğer ülkelerin de bu ülkelerle ilişkileri de hesaba katılması gereken bir faktördür. Ancak

Cibuti ve Eritre gibi hem Katar hem de BAE ile iyi ilişkilere sahip olan devletlerin kriz sırasında daha çok finansal destek aldıkları BAE ve Suudi Arabistan'ın yanında yer almaları da finansal desteğin önemini göstermektedir. Bununla birlikte Etiyopya ve Somali örnekleri ise bölge içi dengelerin ve iç gelişmelerin finansal destekten daha önemli olduğunu göstermektedir.⁶⁰²

BAE'nin diğer körfez ülkeleriyle birlikte Ürdün ve Fas'a yaptığı yatırımlara bakıldığında da yine Suudi Arabistan'ın desteğiyle birlikte bakılması gerektiği görülmektedir. Zira Riyad yönetiminin öncülük ettiği ve BAE'nin tam destek verdiği ittifaklar ve krizlerde her iki ülke de Riyad ve Abu Dabi yönetimine destek verdi. Bunun tek istisnası ise Katar Krizi oldu. Yukarıda da değinildiği üzere Katar ile de ekonomik ilişkileri olan Rabat yönetimi, Riyad ve Abu Dabi yönetimlerinin baskısına karşı koyarken Ürdün ise her ne kadar Doha yönetimiyle ilişkisini koparmasa da oldukça sert bir tepki verdi.

3.3. Katar'ın Dış Yardımları

Suudi Arabistan ve BAE dışında Körfez bölgesinin bir diğer bağışçı ülkesi ise Katar'dır. Yukarıda da belirtildiği üzere 1995 yılına kadar doğal kaynak gelirleri oldukça az olan Katar, bağımsızlığından sonra dış yardım yapmaya başlasa da bu yardımlar oldukça düşük miktardaydı. Gelirlerin az olması ve küçük bir ekonomiye sahip olmasının yanı sıra bağımsız bir dış politikası da olmayan Katar, Suudi Arabistan'a bağımlı bir şekilde hareket ediyordu. 1995'ten önce sadece Arap dayanışması nedeniyle Arap ülkelerine ve dini dayanışmadan dolayı da İslam ülkelerine yardım yapan Doha yönetimi, bu yardımları da İslam Kalkınma Bankası ve Arap Fonu gibi kurumlar üzerinden yapmaktaydı. Arap Para Fonu'nun (Arab Monetary Fund) verilerine göre 1970-1995 yılları arasında Arap ülkelerine yapılan yardımların sadece yüzde 2'si Katar tarafından yapıldı.⁶⁰³

İkinci bölümde de bahsedildiği üzere bugünkü Katar'ın oluşumunda kırılma noktası olan 1995'teki iktidar değişimi ile birlikte Doha yönetiminin dış politikası da değişti. Suudi Arabistan'a bağımlı dış politikasını terk eden Katar'ın yeni emiri Hamad bin el-Sani, ülkesinin bölgede ve uluslararası alanda etkinliğini artırmaya yönelik bir politika

⁶⁰² Abu Dabi son yapılan seçimde Somali'de başka bir adayı desteklemiş ve Katar'ın desteklediği aday başbakan olmuştu

⁶⁰³ Fadhl Bashir and Elfatih Abdelsalam, "Qatar's Foreign Aid Policy: Evolution, Motives and Values", **Al-Hikmah International Journal of Islamic Studies and Human Sciences**, Vol. 4, Issue 1, January 2021, P. 4.

izlemeye başladı. Bu politikanın arkasındaki en önemli faktörlerden biri de ülkenin doğalgaz sahalarının geliştirilmesi ile LNG ihracatından elde edilen gelirlerdi. LNG ihracatı arttıkça Katar ekonomisi gelişirken 2000’li yıllarla birlikte ülkenin dış yardımları da artmaya başladı.⁶⁰⁴

Katar’ın dış yardımlarıyla ilgili ilk kurumu ise 2002 yılında kuruldu. 2000’li yıllara kadar uluslararası örgütler aracılığıyla yapılan yardımlar 2002’de kurulan Katar Kalkınma Fonu (Qatar Fund for Development) ile yapılmaya başladı. Hali hazırda Katar’ın yardımlarının yüzde 97,2’si doğrudan dışişleri bakanlığına bağlı olan bu fon tarafından yapılmaktadır.⁶⁰⁵ Buna ek olarak aşağıda da ayrıntılı bir şekilde ele alındığı gibi 2011’den sonra merkez bankası aracılığı ile doğrudan bütçe destekleri de verilmeye başlandı.⁶⁰⁶ Katar’ın uluslararası kuruluşlar aracılığı yaptığı yardımlar da az da olsa devam etmektedir. Doha yönetimi Birleşmiş Milletler bünyesinde faaliyet gösteren kuruluşların yanı sıra Arap Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Fonu ve İslam Kalkınma Bankası’na da sermaye aktararak çok taraflı yardımlar yapmaktadır. Katar hali hazırda 3,6 milyar dolar sermaye ile İslam Kalkınma Bankası’na en çok katkı yapan altıncı ülkedir.⁶⁰⁷

Katar’ın dış yardımları da Suudi Arabistan ve BAE gibi kalkınma ve insani yardımlardan oluşurken, bazı özel durumlarda da doğrudan bütçe desteklerinden oluşmaktadır. Katar Kalkınma Fonu’nun verilerine göre Doha yönetimi kalkınma ve insani yardımlar kapsamında Afrika, Asya, Avrupa ve Amerika kıtasından 70’den fazla ülkeye yardım yapmaktadır.⁶⁰⁸ Dış yardımlar diğer körfez ülkelerinde olduğu gibi Katar’ın da dış politikası için önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. 2000’li yıllarda uluslararası arenada etkinliği artırma hedefiyle hareket eden Doha yönetimi, sermaye gücünü yatırım ve yardımlarla politik bir araç olarak kullandı. Aşağıda Katar’ın dış yardımları, bu yardımların dış politikada nasıl kullandığı ve politik etkinliği incelenmiştir.

⁶⁰⁴ Mehran Kamrava, “Qatari Foreign Policy and the Exercise of Subtle Power”, **International Studies Journal (ISJ)**, Vol. 14, No. 2, 2017, p. 108.

⁶⁰⁵ OECD, Development of Cooperation Profiles, Qatar, <https://l24.im/BghH>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶⁰⁶ Khulood Fahim, “Kuwait and Qatar: Big Donors, Different Approaches”, **Carnegie**, <https://carnegieendowment.org/2020/06/09/kuwait-and-qatar-big-donors-different-approaches-pub-82005>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶⁰⁷ IsDB, Member Countries, <https://www.isdb.org/isdb-member-countries>; Arab Fund for Economic and Social Development, Member States, <https://www.arabfund.org/Default.aspx?pageId=129&mid=235>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶⁰⁸ “Qatar Fund for Development”, **Annual Reports**, <https://qatarfund.org.qa/en/annual-reports/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

3.3.1. Katar Dış Yardımının Görünümü

Katar'ın toplam dış yardımlarının Suudi Arabistan ve BAE ile karşılaştırıldığında oldukça az olduğu görülmektedir. 1995'ten 2001'e kadar yıllık 100 milyon dolara ulaşmayan Katar'ın dış yardımları, 2006'da 636 milyon dolar ile en yüksek seviyesine çıktı. Katar'ın 2000'li yıllarda yaptığı yardımların önemli bir kısmı Filistin, Lübnan, Darfur gibi çatışmaların yaşandığı bölgelere oldu. Doha yönetimi de tıpkı Riyad ve Abu Dabi yönetimleri gibi 2011'den sonra yardımlarını artırmaya başladı. Tablo 41'de görüldüğü üzere Katar'ın dış yardımları ilk kez milyar dolar seviyesini aştı. Bunda Katar'ın Arap Ayaklanmaları sonrası bazı ülkelere verdiği doğrudan bütçe desteğinin önemli bir katkısı vardır.⁶⁰⁹

Tablo 40: Yıllara göre Katar'ın Dış Yardımları (milyon dolar)

Yıl	Kamu	Kamu Dışı	Toplam
1995	11,2	11,6	22,8
1996	12	12	24
1997	16,7	12,1	28,8
1998	16	14,2	30,2
1999	34,5	14,3	48,8
2000	78,4	20	98,4
2001	93,2	22,1	115,3
2002	120,4	72,3	192,7
2003	64,6	62	126,6
2004	90,1	13,7	103,8
2005	122	22	144
2006	575	61	636
2007	356	70	427
2008	329	112	440
2009	159	217	376
2010	301	219	521
2011	740	221	961
2012	548	274	822
2013	1397	364	1762
2014	1589	493	2082
2015	272	447	718
2016	512	367	879
2017	679	214	893
2018	585	45	630
2019	577	Veri yok	577

⁶⁰⁹ Khulood Fahim, "Kuwait and Qatar: Big Donors, Different Approaches", **Carnegie**, <https://carnegieendowment.org/2020/06/09/kuwait-and-qatar-big-donors-different-approaches-pub-82005>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

2020	533	Veri yok	533
------	-----	----------	-----

Kaynak: Katar Dışişleri Bakanlığı, Katar Vakfı, Dünya Bankası ve OECD verilerinden derlenmiştir.⁶¹⁰

Katar'ın 1995 yılından itibaren kamu kuruluşları ve uluslararası kurumlar (BM, İslam Kalkınma Bankası, Arap Fonu vs) vasıtasıyla yaptığı yardımları görünmektedir. Tablo'da da görüldüğü üzere 1990'lı yıllarda tek taraflı ve çok taraflı yardımları hemen hemen aynı düzeydeyken 2000'den sonra bu değişmeye başlamıştır. Bunun en önemli nedeni Doha yönetiminin artan gelirleri ve değişen dış politikasıyla birlikte yardımları politik bir araç olarak kullanmaya başlamasıdır.

Arap Ayaklanmaları öncesinde yaptığı nispeten düşük miktarda yatırımları insani krizlerin ve çatışmaların olduğu bölgelere ve arabuluculuk yaptığı ülkelere yönlendiren Doha yönetimi, 2010'dan sonra Bahreyn, Umman, Mısır, Ürdün ve Sudan'a önemli miktarda yardımda bulundu. Katar'ın bu yardımlarının bir kısmı Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt ile birlikte finansal destek amaçlı gerçekleşirken bir kısmı ise kendi dış politikasına uygun olarak yapıldı. Bahreyn, Umman, Ürdün ve Fas'a 2011 ve 2012 yılları arasında yapılan yardımlar yukarıda da bahsedildiği üzere körfez ülkelerinin birlikte destek verdiği ülkelerdir. Katar da bu destek paketinin içinde Umman ve Bahreyn'e 2,5, Ürdün ve Fas'a ise 1,25 milyar dolar yardımda bulundu.⁶¹¹

Katar'ın daimi olarak dış yardım yaptığı ülkelere biri de Filistin'dir. Doha yönetimi hem Hamas ve el-Fetih arasındaki sorunların çözülmesi için arabuluculuk yaparken hem de başta mülteci kamplarında yaşayanlar olmak üzere Filistin halkına önemli miktarda dış yardım yaptı. Tablo 42'de Doha yönetiminin nispeten düşük miktarlarda ama daha istikrarlı bir şekilde Filistin'e yardım yaptığı görülmektedir. Bu yardımlara ek olarak Filistin'in İsrail tarafından abluka altında tutulan bölgesi Gazze'de kamu görevlilerin maaşlarının bir kısmı da Katar tarafından ödenmektedir.⁶¹²

⁶¹⁰ Fadhil Bashir and Elfatih Abdelsalam, *Qatar's Foreign Aid Policy*.. P. 6-7

⁶¹¹ Ulf Laessing, Cynthia Johnston, "Gulf states launch \$20 billion fund for Oman and Bahrain", Reuters, 10.03.2011, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-fund-idUSTRE7294B120110310>; Suleiman Al-Khalidi, "Jordan about to get aid cash from Gulf states", Reuters, 28.11.2012, <https://www.reuters.com/article/jordan-gulf-aid-idUKL5E8MSDAQ20121128>; "Qatar signs aid deal worth \$1.25 billion for Morocco", Reuters, 28.12.2013, <https://www.reuters.com/article/us-morocco-qatar-aid-idUSBRE9BR06520131228>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶¹² Mustafa Yetim, "Katar 2014", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yılı 2014** içinde, İstanbul: Açılım Kitap, 2015, s. 303; Fares Akram, "Hamas: Qatar paying public salaries by sending fuel to Gaza", AP News, 01.12.2021, <https://apnews.com/article/business-africa-israel-egypt-qatar-167abbe0cf82ab374e3fc1c0c84ca1fa>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

Tablo 41: Katar'ın Ortadoğu ve Afrika Ülkelerine Yardımları (Milyon Dolar)

Ülkeler	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2018	2019	2020	Toplam
Mısır		500	5000							5500
Umman			2500						1000	3500*
Bahreyn			2500							2500 ^{613*}
Sudan	147		500		1000	70				1717
Fas				1250						1250
Filistin	136			400	60		225	312		853
Lübnan	40							500		540
Ürdün							500			500
Libya	400									400
Yemen				400						400
Suriye	194									194
Tunus	145							21		186
Somali							385	67		452
Eritre	40									40
Cibuti	13									13

Kaynak: Katar Kalkınma Fonu ve haber kaynaklarından derlenmiştir.

Doha yönetiminin 2010'dan sonra en çok yardımda bulunduğu ülkelerden biri de Sudan'dır. 2003'de Sudan'ın Darfur bölgesinde başlayan ve kabileler ile Sudan hükümetini karşı karşıya getiren çatışmalar sonucu binlerce insan ölürken 2006'da çatışmanın durması için taraflar arasında arabulucu olan Katar, bölgedeki aktörleri çözüm masasında ikna etmek için yatırım ve yardım sözü vermişti.⁶¹⁴ 2010'dan sonra da Katar'ın hem çatışma bölgelerine hem de Sudan hükümetine yardımları devam etti. Doha yönetimi tarafından Sudan ve Darfur'a 2010-2012 arasında 147 milyon, 2012'de 500 milyon dolar yardım yapıldı. 2014'de yine Darfur ile ilgili müzakerelerin yürütüldüğü sırada Sudan'a 1 milyar dolar doğrudan bütçe desteği sağlandı.⁶¹⁵

* Umman ve Bahreyn'e verilen finansal desteğin ne kadarının yardım ne kadarının kredi olduğu açıklanmadı.

⁶¹⁴ Sultan Barakat, "Qatari Mediation: Between Ambition and Achievement", **Brookings Doha Center Analysis Paper**, Number 12, November 2014, p. 18-20

⁶¹⁵ Khaled Abdel Aziz, "Sudan says Qatar to deposit \$1 billion as part of aid package", Al Arabiya News, 02.04.2014, <https://english.alarabiya.net/business/2014/04/02/Sudan-says-Qatar-to-deposit-1-billion-as-part-of-aid-package>; "Qatar pledges \$500m for Darfur reconstruction", Aljazeera, 08.04.2013,

Katar'ın arabulucu rolüyle ön plana çıktığı bir diğer çatışma bölgesi ise Lübnan oldu. 2006'da İsrail ile Hizbullah arasındaki savaşın ardından Lübnan iç siyasetindeki aktörler arasında başlayan anlaşmazlıkların giderilmesi için arabulucu rolü üstlenen Doha yönetiminin yine yardımları etkili bir şekilde kullandığı görülmektedir. 2008'de İsrail saldırılarında zarar gören yerleşim yerlerinin yeniden inşası için 300 milyon dolar bağış yapan katar, Lübnan'a diğer devletlerin de yardım yapması için önyak oldu.⁶¹⁶ 2010'lu yıllarda Lübnan'daki aktörlerle çözüm için ilişkilerini devam ettiren Doha yönetimi bu ülkeye 2010-12 arasında 40 milyon dolar bağış yaptı. Katar, 2010'ların sonuna doğru ekonomik olarak iflas eden ve borç krizi ile mücadele eden Lübnan'a yardım için Beyrut'ta düzenlenen Arap Ekonomi Zirvesinde de bu ülkeye 500 milyon dolar vereceğini açıkladı.⁶¹⁷

Katar'ın dış yardım politikasının 2010'lu yıllarda önceki dönemden en önemli farkı ise Mısır, Libya, Suriye gibi ülkelere yaptığı yardımlar oldu. Arap Ayaklanmaları'nın ardından Tunus, Libya, Mısır ve Suriye'deki değişimlerin en önemli destekçilerinden olan Doha yönetimi, bu ülkelerde bazı aktörleri de sermaye gücü ile destekledi. İkinci bölümde de görüldüğü üzere özellikle Mısır'a Müslüman Kardeşler iktidarı döneminde Doha yönetimi tarafından yüklü miktarda finansal destek sunuldu. 2012-2013 yılları arasında reel sektör yatırımlarının yanı sıra Mısır Merkez Bankasına 4 milyar dolar düşük faizli kredi ve mevduat veren Katar, 1,5 milyar dolar da bağış yaptı.⁶¹⁸

Doha yönetimi, Libya'da Fransa ve ABD'nin öncülüğünü yaptığı uluslararası koalisyonun Muammer Kaddafi yönetimine karşı başlattığı operasyonlara katılırken ülkedeki muhaliflere de yardımlarda bulundu.⁶¹⁹ Katar'ın protestoları ve muhalifleri desteklediği bir başka ülke de Suriye oldu. Suriye'de aralarında bu ülkedeki Müslüman Kardeşler teşkilatının da olduğu muhalifleri finansal ve politik olarak destekledi. 2010-2012 yılları arasında muhaliflere yaklaşık 200 milyon dolar yardım eden Doha yönetimi,

<https://www.aljazeera.com/news/2013/4/8/qatar-pledges-500m-for-darfur-reconstruction>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶¹⁶ Sultan Barakat, *Qatari Mediation*, p. 16-17.

⁶¹⁷ "Qatar emir to attend Beirut's Arab economic summit", Reuters, 19.06.2019, <https://www.reuters.com/article/us-arabs-summit-qatar-idUSKCN1PD0AX>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶¹⁸ Karen E. Young, "The Gulf's Entanglement in Egypt", The AGSIW, 25.08.2016, <https://agsiw.org/the-gulfs-entanglement-in-egypt/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶¹⁹ Kristian Coates Ulrichsen, "Libya and the Gulf: Revolution and Counter-revolution", **Hurst**, 16.12.2011, <https://www.hurstpublishers.com/libya-and-the-gulf-revolution-and-counter-revolution/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

buna ek olarak iç savaş sırasında Türkiye, Ürdün ve Lübnan gibi ülkelere iltica etmek zorunda kalan Suriye vatandaşlarına da insani yardımlar yaptı.⁶²⁰ Katar'ın 2010'lu yıllarda etkinliğini artırmaya yönelik dış yardım yaptığı bir diğer bölge ise Afrika Boynuzu ülkeleridir. Etiyopya ve Eritre arasında arabuluculuk yapan ve bölgenin sorunlarını gidermek için yardımlar Yapan Doha yönetimi, Somali'ye de 2018-2019 yılları arasında 400 milyon dolardan fazla yardım yaptı.⁶²¹

3.3.2. Katar Dış Yardımlarının Politik Etkinliği

Katar'ın dış yardımları 2000'li yıllarla birlikte dış politikada belirli stratejilerle bir araç olarak kullanılmaya başlandı. Bu stratejilerden ilki Doha yönetiminin tarafsızlık ve çatışmalarda arabuluculuk politikasına uygun olarak dış yardım yapılmasıdır. Lübnan, Yemen, Filistin, Sudan, Somali ve Eritre'de çatışmaların ya da sorunların tarafı olan aktörleri anlaşmaya teşvik etmek için yapılan yardımlar bu stratejinin bir ürünüdür. Doha yönetiminin dış yardım politikasının bir diğer stratejisi yine dış politikasıyla uyumlu bir şekilde uluslararası arenada ülkenin görünürliğini artırmak üzere hemen hemen her kıtada yapılan yardımlardır. Bu stratejisi özellikle Abu Dabi'nin dış yardım politikasına benzemektedir. Yukarıda da değinildiği gibi BAE de yüze yakın ülkeye yardımda bulunmaktadır. Son olarak tıpkı Suudi Arabistan ve BAE gibi Katar'ın da Arap Ayaklanmaları'nın ardından Ortadoğu'da yaşanan değişimden faydalanmak ve nüfuzunu artırmak için dış yardımlarını bir araç olarak kullandığı görülmektedir.

Katar'ın dış yardımlarını arabulucu olarak kullandığı ilk ülkelerden biri Yemen oldu. 2004 yılında Yemen'in kuzeyinde Zeydi mezhebine mensup Husiler ile Yemen hükümeti arasında devam eden sorunlar çatışmaya evirildi. Taraflar arasındaki çatışmalar devam ederken 2007'de arabulucu rolüyle çatışmaya müdahil olan Katar'ın girişimleriyle ateşkes görüşmeleri başladı. Yemen Hükümeti ile Husiler arasında yapılan uzun görüşmelerin ardından Şubat 2008'de Doha'da bir barış anlaşması imzalandı. Katar da bu anlaşmaya karşılık Kuzey Yemen'de Husiler'in yaşadığı Saada şehrinin yeniden inşası için 300 ila 500 milyon dolar arası yardım yapacaktı. Ancak anlaşmadan kısa süre sonra

⁶²⁰ "Qatar Fund for Development", **Annual Reports**, <https://qatarfund.org.qa/en/annual-reports/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶²¹ Dominic Dudley, "East Africa Becomes A Testing Ground For UAE And Qatar As They Battle For Influence And Opportunity", **Forbes**, 04.04.2018, <https://www.forbes.com/sites/dominicdudley/2018/04/04/uae-qatar-horn-of-africa-proxy-dispute/?sh=70a905ad6ad2>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

çatışmalar yeniden başladı ve Katar'ın yardım için taahhüt ettiği fon Yemen ve Doha yönetimleri arasında tartışma konusu oldu.⁶²²

Uluslararası Kriz Grubu'nun çatışmayla ilgili raporunda Katar'ın arabuluculuk rolünün başarısız olmasının nedeninin Yemen'e nüfuz edecek kadar güçlü bir aktör olmaması olduğu iddia edilmektedir. Zira Yemen'de Ali Abdullah Salih başkanlığındaki hükümet üzerinde Suudi Arabistan'ın etkisinin olması ve Riyad yönetiminin bu arabuluculuktan hoşnut olmaması başarısızlığın nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir.⁶²³ Yemen'deki çatışma durmasa da Şubat 2008'de imzalanan anlaşma ve Doha yönetiminin anlaşma koşulunda sunduğu yardım Katar'ın bir arabulucu olarak kısmen başarılı olduğunu göstermektedir. Anlaşmanın ardından Yemen hükümetinin Katar'ın taahhüt ettiği yardımları hemen kullanmak istemesi dış yardımların bu anlaşmada önemli bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır.

Doha yönetiminin arabulucu rolüyle ön plana çıktığı bir başka vaka Lübnan'daki aktörler arasında yaşanan sorundur. Katar, 2006'da Hizbullah ve İsrail arasındaki savaştan sonra Lübnan'daki siyasi aktörler arasında baş gösteren sorunların yeniden bir iç savaşa yol açmaması için arabulucu oldu. Lübnan'daki durumu bir yandan bu ülkedeki gruplar üzerinde nüfuzu olan Suriye, İran ve Suudi Arabistan ile görüşen Doha yönetimi, diğer yandan da Hizbullah, Maruni ve Sünni aktörlerle görüştü. Mayıs 2008'de aktörleri Doha'da buluşan bu aktörler, beş gün süren müzakerelerin ardından Doha anlaşmasını imzalayarak sorunları geçici de olsa çözüme kavuşturdular.⁶²⁴

Doha anlaşmasının vadesi de uzun sürmedi ve anlaşmanın ardından oluşturulan hükümet 2011'de çöktü. Anlaşmanın bitmesinde özellikle Arap Ayaklanmaları sonrası şiddeti artan bölgesel mücadelenin rolü büyük oldu. Bununla birlikte Doha anlaşmasının uzun süreli olmasa da taraflar arasındaki sorunların iç çatışmaya dönmemesi ve geçici de olsa bir istikrar oluşması açısından kritik bir önemi oldu.⁶²⁵ Katar'ın bu arabuluculuk faaliyeti sırasında da yine sermaye gücünü kullandığı görülmektedir. Doha yönetimi müzakereler

⁶²² International Crisis Group, "Yemen: Defusing the Saada Time Bomb," **Middle East Report**, No. 86, May 2009, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Final-PDF-English.pdf>, p. 22, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶²³ Sultan Barakat, *Qatari Mediation*, p. 15.

⁶²⁴ Simon Haddad, "Lebanon: From Consociationalism to Conciliation", **Nationalism and Ethnic Politics**, Vol. 15, (2009), p.3-4, 409, 410.

⁶²⁵ Sultan Barakat, *Qatari Mediation*, p. 22.

başlamadan önce İsrail ile olan savaşta zarar gören yerleşim merkezlerinin yeniden inşası için Lübnan'a 300 milyon dolar bağış yaparken diğer yandan da Suriye ile birlikte bu ülkeye yatırımlar yaptı. Arabulucu rolüne soyunmadan önce verilen bu finansal destek de Katar'ın bu rolü oynamasında önemli bir avantaj oldu.⁶²⁶

Katar'ın sermaye gücünü kullanarak arabuluculuk yaptığı bir diğer çatışma alanı ise Sudan'ın Darfur bölgesidir. 2003 yılında Darfur'daki kabilelerle Sudan'daki Ömer el-Beşir yönetimi arasında başlayan çatışmaların ardından Doha yönetimi 2008'de çatışmalara müdahil oldu. Diğer müzakerelerde olduğu gibi çatışmanın tarafları arasındaki görüşmeler Doha'da yapılırken Katar, müzakerelerden önce taraflara 500 milyon dolar yardım ve 2 milyar dolara varan yatırım taahhüt etti. Bu finansal destek sözü müzakerelerin başlaması için tarafları motive ederken Doha yönetiminin arabulucu rolü Lübnan ve Yemen'e göre daha başarılı oldu denebilir. Ancak yine tarafların Doha'da yapılan anlaşmaya tam anlamıyla uymamaları çatışmanın tamamen sona ermesini engelledi.⁶²⁷ Bununla birlikte 2010'da Sudan hükümeti ile Darfur bölgesini temsilen Adalet ve Eşitlik Hareketi arasında imzanan Doha Anlaşması çatışmanın yoğunluğunu oldukça düşürdü ve diğer silahlı hareketlerle de sonraki dönemde anlaşmalar yapıldı. Sonuç olarak Doha yönetimi Darfur konusunda da yardımları da kullanarak tarafları barış masasına oturmaya ve bir anlaşma yapmaya ikna etti.⁶²⁸

Katar'ın her üç vakada da arabulucu olarak oynadığı rolde sermaye gücünün önemli bir katkısı oldu. Ancak bu durum çatışan ya da sorunları olan grupların Doha yönetimi tarafından müzakere masasında buluşturabilmesi başarısının tek nedeni değildir. Örneğin Lübnan örneğinde Katar'ın bu ülkede nüfuzları olan Suriye, İran ve Suudi Arabistan ile ilişkilerinin iyi olması da oldukça önemli bir rol oynamıştır. Ancak her üç örnekte de müzakereler öncesinde ya da müzakere sırasında Katar'ın arabulucu rolüyle anlaşma sağlanması halinde yapacağı yatırım ve yardımları koşul olarak koyması bu faktörün de etkili olduğunu göstermektedir. Nitekim Yemen ve Sudan örneklerinde çatışmaların devam etmesi durumunda Katar tarafından yardımların kesilmesi çatışan tarafları rahatsız

⁶²⁶ Mehran Kamrava, "Mediation and Qatari Foreign Policy", **Middle East Journal**, Vol. 65, No. 4 (Autumn 2011), p. 549.

⁶²⁷ Sultan Barakat, *Qatari Mediation*, p. 18-19.

⁶²⁸ Kristian Coates Ulrichsen, "Qatar's mediation initiatives", **NOREF**, Policy Brief, February 2013, <https://www.files.ethz.ch/isn/160109/da1df25567ebd34af26d634892934b03.pdf>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

etmiştir. Bu da Doha yönetiminin sermaye gücünün de bu rolü başarıyla oynamasında katkısı olduğunu ya da bir başka deyişle yardımların politik alanda ekili olduğunu göstermektedir.

2010 yılı sonunda başlayarak tüm bölgeye yayılan Arap Ayaklanmaları Suudi Arabistan ve BAE gibi Katar'ın dış yardım yapma stratejisini de etkiledi. Doha yönetiminin bu dönemde yaptığı yardımlara bakıldığında üç farklı yardım politikası izlediği görülmektedir. İlk olarak Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt ile birlikte Umman, Bahreyn, Fas ve Ürdün'de yaşanan ekonomik sorunlar ve protestolara karşı bu ülkelere yapılan finansal destek paketlerine Katar da katkı yaptı. Bunun nedeni Umman ve Bahreyn'in yanı sıra diğer iki monarşi Fas ve Ürdün'de de ortaya çıkabilecek bir istikrarsızlığın önüne geçmektir.⁶²⁹ İkinci olarak ise Riyad ve Abu Dabi yönetimlerinin aksine Mısır, Tunus ve Libya'da iktidar değişimlerini desteklemek için yapılan yardımlar oldu.⁶³⁰ Son olarak ayaklanmaların iç savaşa dönüştüğü Suriye'de ise Suudi Arabistan ve BAE ile birlikte kendisine yakın muhaliflere maddi olarak destek verdi.⁶³¹

Doha yönetiminin ayaklanmaların ardından en çok finansal destek verdiği ülke Mısır oldu. Suudi Arabistan'ın aksine Hüsnü Mübarek döneminde Mısır ile ilişkilerinde sorunlar yaşayan Doha yönetimi, Mübarek'in devrilmesinin ardından Mısır'daki nüfuzunu artırmak için sermaye gücünü kullandı. Mübarek'in devrilmesinin ardından kurulan geçiş hükümeti döneminde ekonomik sorunların çözümüne katkı için 500 milyon dolar bağışlayan Katar, Haziran 2012'de Müslüman Kardeşlerin iktidara gelişi ile bu desteğini daha da artırdı. Müslüman Kardeşlerin adayı olarak devlet başkanlığına seçilen Muhammed Mursi'nin önünde çözülmesi gerek en önemli sorunlardan biri ekonomik krizdi. Mursi, sorunun çözümü için gözünü yabancı sermayeye dikmişken körfez sermayesi ilk hedef oldu. Mursi'nin devlet başkanlığına seçildikten sonra düzenlediği

⁶²⁹ Simon Henderson, "Gulf States Mull Massive Aid to Oman and Bahrain", **The Washington Institute**, 04.03.2011, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/gulf-states-mull-massive-aid-oman-and-bahrain>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶³⁰ Karen E. Young, "The Gulf States' Foreign Policies", the AGSIW, 31.01.2017, <https://agsiw.org/gulf-states-foreign-policies/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶³¹ Kristian Coates Ulrichsen, "Qatar and the Arab Spring: Policy Drivers and Regional Implications", **The Carnegie**, 24.09.2014, <https://carnegieendowment.org/2014/09/24/qatar-and-arab-spring-policy-drivers-and-regional-implications-pub-56723>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

körfez ziyareti sonrasında Suudi Arabistan ve BAE taahhüt ettikleri desteği vermezken Mursi iktidarının en önemli destekçisi Katar oldu.⁶³²

Doha yönetimi bir önceki yıl verdiği 500 milyon dolara ek olarak Eylül 2012’de de Mısır’a 1 milyar doları karşılıksız olmak üzere 5 milyar dolar bütçe desteği verdi. Katar 4 milyar doları düşük faizli kredi ve 1,5 milyar doları bağış olmak üzere Mısır’a iki yılda 5 milyar dolar yardım yapmış oldu. Ancak Katar’ın ekonomik ve politik desteğine karşı Mısır’da karşı devrim süreci protestolarla başlayıp Temmuz 2013’te askeri darbeye başarıya ulaştı. Katar’ın karşı devrim süreci sonrasında yeni Mısır yönetimiyle ilişkisi tamamen koparken darbe sonrası bu ülkeye milyarlarca dolar yardım ve yatırım yapan Suudi Arabistan ve BAE’nin Mısır üzerindeki etkinliği daha da arttı.⁶³³

Yukarıda da değinildiği üzere Katar’ın 2011’den sonra en çok yardım yaptığı ülkeler arasında Mısır’dan sonra Ürdün, Fas ve Sudan gelmektedir. Fas ve Ürdün’e diğer körfez ülkeleri ile birlikte yardım yapan Katar, ayrıca bu ülkelere yatırımlar da yaptı. Geçmişten beri hem Amman hem de Rabat yönetimiyle iyi ilişkilere sahip olan Doha yönetimi, her iki ülkede de yaşanan ekonomik sorunlar sırasında bu yönetimlere destek oldu. İkinci bölümde de değinildiği üzere Katar, BAE’den sonra Ürdün’e en çok yatırım yapan ikinci bölge ülkesi olmanın yanı sıra az miktarda da olsa insani ve kalkınma yardımları da yapan bir ülkedir. Arap Ayaklanmalarının ardından da devam eden ekonomik sorunlar nedeniyle protestoların yaşandığı Ürdün’de Kral Abdullah çözümü başbakan ve bakanları değiştirmekte bulurken Suudi Arabistan, BAE, Kuveyt ve Katar da bu ülkeye 5 milyar dolarlık bir finansal destek paketi açıkladı. Beş yılı kapsayan bu paketin içinde Katar’a düşen 1,5 milyar dolarlık kısım ise Doha yönetimi tarafından karşılandı.⁶³⁴

Katar’ın bahsi geçen diğer üç körfez ülkesiyle birlikte yardımda bulunduğu bir diğer ülke ise Fas oldu. Diğer ülkelerle benzer şekilde başta ekonomik kriz olmak üzere ülkedeki sorunların günlerce süren gösterilerle protesto edilmesinin ardından referandum ile

⁶³² Simeon Kerr, “Fall of Egypt’s Mohamed Morsi is blow to Qatari leadership”, Financial Times, 03.07.2013, <https://www.ft.com/content/af5d068a-e3ef-11e2-b35b-00144feabdc0>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶³³ Marwa Awad, “Qatar says to invest \$18 billion in Egypt economy”, Reuters, 06.09.2012, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-qatar-investment-idUSBRE8850YK20120906>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶³⁴ Sally Khalifa Isaac, “Gulf Assistance Funds Post-2011: Allocation, Motivation and Influence”, **European Institute of the Mediterranean**, 2015, <https://www.iemed.org/publication/gulf-assistance-funds-post-2011-allocation-motivation-and-influence/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

anayasa değişikliğine gidildi. Devam eden ekonomik sorunlar karşısında dış desteğe ihtiyaç duyan Rabat yönetimine diğer ülkelerle birlikte el uzatan Doha yönetimi, 2012’de bu ülkeye yapılacağı açıklanan 5 milyar dolarlık destek paketine 1,25 milyar dolar katkı yaptı. Katar bir yıl önce verdiği bu taahhüdünü 2013 sonunda iki ülke arasında anlaşmayla yerine getirdi.⁶³⁵

Katar’ın iki ülkeyle de iyi ilişkileri 2017’deki Katar Krizi sırasında ciddi bir teste tabi tutuldu. Suudi Arabistan, BAE, Bahreyn ve Mısır, Katar ile tüm ilişkilerini keserken hava sahalarını da bu ülkeye kapattılar. Riyad ve Abu Dabi yönetimi bununla da yetinmeyerek bölgede finansal olarak destekledikleri ülkelere Katar’a uygulanan tecride katılmaları yönünde telkin ve baskı uyguladılar. Ürdün yönetimi Suudi Arabistan ve BAE’nin baskılarına rağmen Katar ile ilişkilerini kesmek istemedi ancak sonrasında ilişkilerin seviyesini düşürdü ve Amman’daki Aljazeera ofisini kapatmak zorunda kaldı. Rabat yönetimi ise Ürdün’ün aksine Riyad ve Abu Dabi yönetimlerinin baskılarına rağmen Katar ile ilişkilerini kesmediği gibi abluka başlangıcında gıda yardımında dahi bulundu.⁶³⁶ Ürdün Katar’dan da yardım ve yatırım alıyor olsa da Suudi Arabistan ve BAE’den aldıklarının çok daha fazla olması ve bu ülkelere ekonomik olarak bağımlılığı Amman yönetimini böyle bir karara yöneltti. Fas da Suudi Arabistan ve BAE’den oldukça yüksek miktarda yardım ve yatırım alsa da her iki ülkenin böyle bir zorlamasına karşı durabilmiş ve bağımsız bir karar alabirmiştir.⁶³⁷

Suudi Arabistan ve BAE’nin Katar’a abluka uygulamaları için baskı yaptığı ülkeler sadece Fas ve Ürdün değildi. Her iki ülkenin de finansal olarak desteklediği bir diğer ülke Sudan da bu baskıyla karşı karşıya kaldı. Bu iki ülkenin yanı sıra Katar’dan da ciddi bir finansal destek alan Hartum yönetimi, Doha yönetimi ile uzun bir geçmişe dayanan bu

⁶³⁵ “Qatar signs aid deal worth \$1.25 billion for Morocco”, Al Arabiya, 28.12.2013, <https://english.alarabiya.net/business/economy/2013/12/28/Qatar-signs-aid-deal-worth-1-25-billion-for-Morocco>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶³⁶ Ali Younes, “Inching away from Saudi-UAE axis, Jordan restores ties with Qatar”, Aljazeera, 09.07.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/7/9/inching-away-from-saudi-uae-axis-jordan-restores-ties-with-qatar>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶³⁷ “Jordan downgrades diplomatic relations with Qatar”, Reuters, 06.06.2017, <https://www.reuters.com/article/gulf-qatar-jordan-idUSL8N1J3510>; “Morocco offers to mediate Qatar-GCC crisis”, Aljazeera, 11.06.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/6/11/morocco-offers-to-mediate-qatar-gcc-crisis>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

ilişkisini de göze alarak bu baskıya direndi.⁶³⁸ Devlet Başkanı Ömer el-Beşir Kuveyt'in abluka sonrasında başlattığı arabulucu diplomasisine katkı vermek için taraflarla görüşse de Riyad ve Abu Dabi yönetiminin tepkisini engelleyemedi. Özellikle Arap Ayaklanmaları sonrasında Suudi Arabistan ve BAE'nin bölge politikalarını ve İran ile mücadelesini her zaman destekleyen el-Beşir yönetiminin ablukaya katılmaması her iki ülkeyi de kızdırdı. 2019 yılı başında ekonomik sorunlar nedeniyle el-Beşir yönetimine karşı düzenlenen protestoların Nisan ayında darbeye sonuçlanmasının ardından Suudi Arabistan ve BAE darbe yönetimini tanıyan açıklamalar yaptı. Birkaç ay sonra ise iki ülke darbe yönetimini ekonomik olarak desteklemek için toplamda 3 milyar dolarlık bir yardım paketi açıkladı.⁶³⁹

Sudan'ın yanı sıra Katar ile Suudi Arabistan ve BAE arasında son yıllarda nüfuz mücadelesinin yaşandığı diğer Afrika ülkeleri ise Somali, Cibuti, Eritre ve Etiyopya oldu. Afrika Boynuzu olarak adlandırılan coğrafyada yer alan bu dört ülkeyle de uzun bir geçmişe dayanan ilişkileri bulunan Doha, Riyad ve Abu Dabi yönetimleri, dini ve tarihi bağlantıların yanı sıra sermaye güçlerini de kullanarak bölge üzerindeki etkilerini artırmaya çalışmaktadırlar. Abu Dabi ve Riyad yönetimlerinin Katar'a uyguladıkları abluka sırasında bu ülkelere uyguladıkları baskı ve bu ülkelerin tepkisi bu mücadelenin göstergesi oldu. Somali ve Etiyopya, kriz sırasında tarafsız bir politika izlerken Cibuti ve Eritre ise Katar ile ilişkilerini keserek Suudi Arabistan ve BAE'nin yanında yer aldı.⁶⁴⁰

Bu ülkelere yapılan yardımlara bakıldığında BAE'nin Somali hariç diğer dört ülkeye de Katar'dan daha fazla yardım yaptığı görülmektedir (Bknz. Tablo 40 ve Tablo 42). Buna ek olarak yukarıda da görüldüğü üzere Suudi Arabistan'ın da bu ülkelere uzun yıllardır hem tek hem de çok taraflı yardımlar gönderdiği görülmektedir. Özellikle Etiyopya'nın son yıllarda BAE'den 1 milyar doların üzerinde yardım aldığı görülmektedir. Buna rağmen Etiyopya, Katar Krizi sırasında baskılara direnerek tarafsız kaldı. Etiyopya

⁶³⁸ Giorgio Cafiero, "Qatar-GCC crisis unsettles Sudan", Al-Monitor, 19.06.2017, <https://www.al-monitor.com/originals/2017/06/qatar-gcc-crisis-sudan-saudi-arabia-economic-support.html>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶³⁹ Julietta Mirghani, "How the End of the Gulf Crisis Affects Sudan", **Fair Observer**, 09.04.2021, <https://www.fairobserver.com/region/africa/julietta-mirghani-gulf-qatar-crisis-saudi-arabia-uae-sudan-arab-world-news-86914/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶⁴⁰ Hamza Mohamed, "Africa and the Gulf crisis: the peril of picking sides", Aljazeera, 15.06.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/6/15/africa-and-the-gulf-crisis-the-peril-of-picking-sides>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

başbakanı, kriz sırasında Afrika Boynuzu'ndaki güç dengesine vurgu yaparak krizde neden tarafsız kaldıklarını bölge içi dengelere dayandırdı. Özellikle Abu Dabi yönetiminin son yıllarda Eritre'ye yönelik askeri ve parasal yardımlarının artmasının bu ülkeyle savaş halinde olan Etiyopya'yı rahatsız ettiği söylenebilir.⁶⁴¹

Tarafsız kalan bir diğer ülke olan Somali de son yıllarda Katar'dan 500 milyon dolara yakın yardım alsa da BAE ve Suudi Arabistan'dan da 300 milyon doların üzerinde destek aldı. Bununla birlikte Somali uzun yıllardır Suudi yardımlarının alıcısı ülkeler arasında yer alırken BAE de Somali askerlerinin eğitimine katkı vermektedir. Somali yönetiminin tarafsız kalmasında üç ülkeyle de yakın ilişkilerinin olmasının yanı sıra Katar'ın müttefiki Türkiye ile de ticari ve askeri bağlantılarının olması önemli rol oynadı. Buna ek olarak Abu Dabi yönetiminin Somali'deki son seçimlerde başka bir adayı desteklemesi ve Katar'ın desteklediği adayın Başbakan olması da bu kararda etkili olabilir.⁶⁴²

Somali ve Etiyopya dışında Cibuti ve Eritre'nin tavrı ise oldukça kesin bir şekilde ablukacı ülkelerin yanında yer almak oldu. Her iki ülke de Katar ile diplomatik ilişkilerini keserken dördünün Katar'a yönelik terörizme destek verdiği suçlamalarına yer veren açıklamalar yaptılar. Her iki ülkenin de uzun yıllardır Suudi Arabistan ve BAE'den yardım alması yanında BAE'nin bu ülkelere askeri desteği de bulunmaktadır.⁶⁴³ Sonuç olarak Katar Krizi sırasında Afrika Boynuzu ülkelerinin tavırlarına bakıldığında dış yardımların bu ülkelerin tavırlarında etkili olup olmadığı açık değildir. Zira bu ülkeler arasındaki mücadele ve Katar, Suudi Arabistan ve BAE'nin bu ülkeler üzerindeki nüfuz mücadelesi bu ülkelerin kriz sırasındaki politikasında oldukça etkili olmuş görünmektedir.

⁶⁴¹ Jon Gambrell, "Qatar crisis shakes East Africa, a home to Gulf militaries", AP News, 30.08.2017, <https://apnews.com/article/yemen-ap-top-news-qatar-international-news-red-sea-5ad4f46bfc314a978a68c20e4b89b1dc>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶⁴² Jon Gambrell...; Berouk Mesfin, "Qatar's diplomatic incursions into the Horn of Africa", **Institute For Security Studies**, Issue 8, November 2016, <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/ear8.pdf>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

⁶⁴³ Dominic Dudley, "East Africa Becomes A Testing Ground For UAE And Qatar As They Battle For Influence And Opportunity", **Forbes**, 04.04.2018, <https://www.forbes.com/sites/dominicdudley/2018/04/04/uae-qatar-horn-of-africa-proxy-dispute/?sh=70a905ad6ad2>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

SONUÇ

Bu çalışma üç körfez ülkesi Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın 2000'li yıllardan itibaren artan nüfuzlarında sermaye güçlerinin etkisi olup olmadığı sorusuna yanıt aramıştır. 1970'li yılların başında yaşanan kırılmalar sonucu dünya ekonomisinde başlayan değişim devletler arasındaki ilişkilerde de bazı değişikliklere yol açmıştır. Serbestleşmenin artması ve teknolojinin gelişmesi ülkeler arasındaki bağlantıların sayısını ve karşılıklı bağımlılık temelli ilişkilerin düzeyini artırmıştır. Devletler arasındaki ilişkilerin bu yeni halinde ekonomik konular yöneticiler için eskisinden daha önemli bir etken olmuştur. Neo-liberal uluslararası ilişkiler teorisyenlerinin uluslararası ilişkilerin değişen doğasına yönelik tezlerinden hareketle bu çalışmada, seçilen Körfez ülkelerinin sermaye güçlerinin artan nüfuzlarında etkisi olup olmadığı araştırılmıştır. Bunu yaparken söz konusu ülkelerin Batılı gelişmiş ülkeler ve Ortadoğu ülkelerine yaptığı yoğun yatırım ve yardımlar (parasal) incelenmiştir.

Çalışmada Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın artan nüfuzları ve sermaye güçleri arasındaki bağlantıyı araştırmak için iki önemli soru sorulmuştur. İlk olarak bu ülkeler sermaye güçlerini politik bir araç olarak kullanmakta mıdır? Bununla bağlantılı olarak ikinci soru ise bahsi geçen üç ülkenin yatırım ve yardımlarının politik etkinliği bulunmakta mıdır? Konuyla ilgili literatüre bakıldığında yatırım ve dış yardımların devletler tarafından politik bir araç olarak kullanılabileceğine dair önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bu tezin üç ülke üzerinde yaptığı araştırmada da yatırım ve yardımların bilinçli bir şekilde dış politikada araç olarak kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Bu durum yoğun yatırım ve dış yardım yapılan ülkeleri yatırımları çekmekle tehdit etmek veya yatırımları/yardımları sonlandırıp cezalandırma, parasal desteklerle bir konuda teşvik etmek ya da bu durumu bir ödül gibi kullanma şeklinde gerçekleştirilmektedir.

Tezde, giriş bölümünde de belirtildiği gibi, Suudi Arabistan, BAE ve Katar vakaları üzerinden bu ülkelerin yaptığı yatırım ve yardımların politik etkinliğine dair beş hipotezi test etmiştir. Bunlardan ilki, doğal kaynak ihracatı sayesinde sermaye birikimine sahip olan devletlerin bu sermayelerini çeşitli araçlar vasıtasıyla bir dış politika aracı olarak kullandıkları iddiasıydı. Söz konusu üç ülke örnekleri üzerinden yapılan araştırmada, bu ülkelerin gerek yatırımları gerekse de dış yardımları genel olarak bir dış politika aracı

olarak kullandığını görülmüştür. Suudi Arabistan, ABD'ye yaptığı yoğun yatırımları zaman zaman bu ülkeyle siyasi ilişkilerinin konusu haline getirmiştir. Örneğin 2016'da ABD'de Suudi Arabistan aleyhine sonuçları olabilecek JASTA yasa tasarısı gündeme geldiğinde Suudi yetkililer Washington yönetimini bu ülkedeki yatırımları çekmekle tehdit ederek tasarının yasalaşmasını engellemeye çalışmışlardır. Riyad yönetiminin Arap Ayaklanmaları sonrasında Mısır, Ürdün, Fas gibi ülkelere yaptığı yatırımlar da bu ülkelerdeki yönetimleri desteklemeye yönelik politik amaçlı yatırımlardan bazılarıdır. Benzer şekilde BAE ve Katar'ın da 2011'den sonra Türkiye, Mısır, Fas, Tunus gibi ülkelere yakın ilişkide olduklarına yatırımlar yaparak bu ülkelerdeki yönetimleri desteklediği görülmektedir.

Araştırmanın vaka incelemesi kısmının konusunu oluşturan üç ülkenin dış yardımlarının da doğrudan birer dış politika aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Yatırımların aksine Batılı ülkelere ziyade Ortadoğu ve bazı Afrika ülkelerine yoğunlaşan bu ülkelerin parasal yardımları nüfuz artırmak, bazı rejimleri ya da kesimleri desteklemek için kullanılmıştır. Mısır, Ürdün, Fas, Sudan ve Bahreyn gibi ekonomik kırılganlıkları olan ülkelerin yanı sıra Moritanya, Cibuti, Somali gibi az gelişmiş Afrika ülkeleri birçok kez Suudi Arabistan ve BAE tarafından parasal yardımlarla desteklenmiştir. Riyad ve Abu Dabi yönetimleri bu ülkelerdeki nüfuzlarını yardımlarla da artırırken alıcı ülkeler bağışçı ülkelerin istediği yönde davranmadığında bu yardımların kesildiği görülmüştür. Katar ise diğer iki ülkeden farklı olarak yardımlarını arabuluculuk politikasının da bir aracı haline getirmiştir. Lübnan, Yemen ve Sudan'da tarafları ikna edebilmek için yardımları diplomasinin bir aracı haline getiren Doha yönetimi, Arap Ayaklanmaları'nın ardından desteklediği rejimlere bütçe desteği ve kalkınma yardımları göndermiştir.

Çalışmanın test ettiği bir diğer hipotez ise doğal kaynak ihracatı sayesinde sermaye gücüne sahip ülkelerin yatırım ve dış yardımlarını genelde askeri işbirliği içinde oldukları müttefik ülkelere yönlendirdikleri iddiasıydı. Yatırım ve yardımları bir dış politika aracı olarak kullanan sermaye gücüne sahip ülkelere Suudi Arabistan, hem ülkesinin hem de rejiminin güvenliğini sağlama noktasında önemli bir payı olan ABD'ye 1974'ten itibaren yatırım yapmaktadır. Bu yatırımlar petrol fiyatlarıyla doğru orantılı olarak artıp azalsa da yüksek miktarda Suudi sermayesi bu ülkede daimi olarak kalmaktadır. Suudi Arabistan'ın 2010'dan sonra yatırım yaptığı bölge ülkelere bakıldığında da savunma işbirliği içinde olduğu Mısır'ın en önde ülke olduğu görülmektedir. BAE'nin yoğun yatırım yaptığı

ülkelere bakıldığında ise gelişmiş ülkeler arasında ABD ve İngiltere, bölge ülkeleri arasında ise Mısır ön plana çıkmaktadır. 1971'e kadar İngiltere'nin özerk yönetimi altında olan ve bu ülke tarafından korunan BAE, 1994'te de ABD ile yaptığı savunma işbirliği anlaşması ile bu ülkenin güvenlik şemsiyesi altına girmiştir. BAE'nin 2000'li yılların ortasından itibaren yaptığı yatırımların çok büyük çoğunluğu ABD'ye giderken, Avrupa ülkeleri arasında da İngiltere ön plana çıkmıştır.

Katar'ın yatırımlarına bakıldığında ise gelişmiş ülkeler arasında İngiltere'nin bölge ülkeleri arasında ise son yıllarda güvenlik alanındaki işbirliği yaptığı Türkiye'nin ön plana çıktığı görülmektedir. BAE gibi 1971'e kadar İngiltere'nin özerk yönetimi altında olan Katar'ın bu ülkeyle savunma işbirliği devam ederken 2016'dan sonra da Türkiye ile güvenlik konusunda işbirliği yaptı. Katar'a uygulanmaya başlayan abluka sonrasında Türkiye'nin bu ülkedeki askeri üssü faaliyete geçerken Katar sermayesinin Türkiye'deki yatırımları da artarak devam etti. Katar'ın güvenlik konusunda en önemli müttefiki olan ABD'ye ise çok fazla yatırım yapmadığı görülmektedir. Her ne kadar son beş yılda bu ülkeye yatırımlarını artırsa da Katar'ın diğer ülkelere yatırımlarıyla kıyaslandığında ABD ile ekonomik ilişkisi hipotezin istisnasını oluşturmaktadır.

Tezin test ettiği üçüncü hipotez ise doğal kaynak ihracatı sayesinde sermaye gücüne sahip ülkelerin yaptığı yatırım ve yardımların politik etkinliğinin bulunduğu iddiasıdır. Söz konusu üç ülkenin yaptığı milyarlarca dolarlık yatırım ve yardım incelendiğinde bu sermaye akışının politik olarak etkili olduğuna dair güçlü deliller olduğu görülmektedir. BAE ve Katar 2000'li yılların ortasından itibaren uyguladıkları aktif dış politikanın bir parçası olarak varlık fonlarını kullanmışlardır. Bu durum her iki ülkenin de özellikle gelişmiş ülkeler nezdinde etkinliklerinin artmasına yardımcı olmuştur. BAE'nin ABD ve İngiltere ile Katar'ın da aynı şekilde İngiltere ve Almanya ile olan ilişkilerine bakıldığında yatırımların bu ilişkide önemli bir bağlantı olduğu görülmektedir. Elbette bahsi geçen ülkeler arasındaki ilişkilerde tek önemli bağlantı yatırımlar değildir. Ancak 2017'deki Katar Krizi sırasında Almanya ve İngiltere'nin izlediği politikaların 2009'daki dünya ekonomik krizi sırasında Katar'ın bu ülkelere yaptığı yatırımlarla ve 2016'da başlayan Brexit süreci sırasında yaşanan gelişmelerle yakın ilişkisi olduğu görülmektedir.

Suudi Arabistan'ın da uzun yıllardır ABD'de tuttuğu ve 2016'dan sonra artırdığı sermayeyi ikili ilişkilerde zaman zaman tehdit olarak kullandığı ve bunun Washington

yönetimi tarafından önemsendiği görülmektedir. Suudi Arabistan ile ABD arasındaki uzun yıllara dayanan güçlü ilişkilerin en önemli bağlantısı bu sermayenin varlığı olmayabilir. Ancak JASTA yasa tasarısı gündeme geldiğinde olduğu gibi Riyad yönetiminin bu tehdidi dönemin ABD yönetimi tarafından dikkate alınmıştır.

Araştırmaya konu olan üç ülkenin sadece gelişmiş ülkelere değil Ortadoğu ülkelerine yaptığı yatırımların da politik etkinliği olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan ve BAE'nin Arap Ayaklanmaları'nın ardından milyarlarca dolarlık yatırım ve yardımlarla desteklediği ülkeler bu iki ülkenin bölge politikasına genel olarak destek vermiştir. Bu durumun sadece birkaç tane istisnasına rastlanmıştır. Örneğin Suudi Arabistan ve BAE'nin yatırım ve yardımlarla desteklediği Fas ve Sudan baskılara rağmen Katar Krizi sırasında tarafsız kalmıştır. Bununla birlikte yatırım ve yardım alan birçok bölge ülkesi Riyad ve Abu Dabi yönetimlerini diğer konularda olduğu gibi desteklediler.

Araştırmanın dördüncü hipotezi ise sermaye gücüne sahip ülkelerin yatırım ve yardımlarının ekonomik olarak görece zayıf olan ülkelere karşı daha etkili olduğudur. Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın yatırım ve yardım yaptığı ülkelere bakıldığında gelişmiş Batılı ülkelere ziyade bölge ülkeleri üzerinde sermaye gücünün politik olarak daha etkili olduğu görülmektedir. Arap Ayaklanmaları'ndan sonra Ortadoğu'da şiddetlenen bölgesel güç mücadelesinde söz konusu üç ülke de en etkili araçları olan yatırım ve yardımları kullanmaktan geri durmadı. Mısır, Libya, Tunus, Fas, Ürdün, Sudan ve diğer Afrika Boynuzu ülkelerine milyarlarca dolarlık yardım ve yatırım yapıldı. Suudi Arabistan ve BAE, Tahran yönetimiyle yaşadıkları krizlerde ve Katar'ın tecrit edilmesine yönelik politikaları sırasında yatırım ve yardımlarla destek verdikleri ülkelerin çoğundan tam destek aldılar. Örneğin İran'dan hiçbir tehdit almayan Kuzey Afrika ülkeleri ve Senegal, Moritanya gibi Afrika ülkeleri Suudi Arabistan ve BAE'nin İran ile mücadelesinde hem askeri hem de diplomatik anlamda bu iki körfez ülkesinin yanında yer aldı. Katar da özellikle abluka sırasında Fas, Sudan ve Somali gibi ülkelere destek gördü. Bu üç ülke BAE ve Suudi Arabistan'dan destek almasına rağmen kriz sırasında tarafsız kalarak farklı bir tavır sergilediler. Sonuç olarak Mısır, Sudan, Ürdün, Somali, Cibuti, Moritanya gibi dış kaynaklara bağımlı ülkeler üzerinde bu sermaye gücünün daha etkili olduğu görülmektedir.

Suudi Arabistan, BAE ve Katar vakaları üzerinden test edilen son hipotez ise aynı bölgede yer alan sermaye gücüne sahip ülkelerin bölgesel rekabetin arttığı dönemlerde yatırım ve yardımlarını artırdıkları iddiasıydı. Yukarıda da bahsedildiği üzere 2010 sonunda Tunus'ta başlayarak tüm bölgeye yayılan kitlesel protestolar Ortadoğu'daki güç rekabetini de şiddetlendirmişti. Suudi Arabistan, Türkiye ve İran gibi bölgesel güçlerin yanı sıra Katar ve BAE gibi nüfuzlu ülkeler bu güç rekabetinde fırsatları değerlendirmek ve tehditlerle mücadele etmek için aktif politikalar izlediler. Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın son on yılda yaptığı yatırım ve yardımlara bakıldığında ise bu yatırım ve yardımların önceki dönemlerden çok daha yüksek olduğu görülmektedir. Ortadoğu'nun en büyük bağışçıları olan Suudi Arabistan ve BAE, son on yılda önceki kırk yılda yaptıklarından daha fazla yardım yapmışlardır. Katar ise yardımlarını ilk defa bu dönemde milyar dolar seviyesine çıkarmıştır. Yatırımlar konusunda da benzer bir durum söz konusudur. 2010'dan önce Batılı gelişmiş ülkelere yoğun yatırım yapan söz konusu üç ülke de Arap Ayaklanmaları sonrasında Ortadoğu ülkelerine yüksek miktarda yatırım yapmaya başlamıştır. Suudi Arabistan ve BAE'nin bu dönemde en çok yatırım yaptığı ülkelerden biri Mısır olurken, Katar ise son beş yılda en çok yatırımı Türkiye'ye yapmıştır.

Bu tezin araştırma ve yazım sürecinde bazı kısıtlamalar ile karşılaşmıştır. Bunlarda ilki söz konusu üç ülkenin yatırım ve yardımlarıyla ilgili verilere ulaşmakta yaşanan zorluktur. Örneğin Suudi Arabistan'ın ABD'deki dolaylı yatırımlarına 1974 tarihli anlaşmada geçen gizlilik kararı nedeniyle ulaşamamış, bu konuda yapılan önemli çalışmaların tahminlerinden faydalanılabilmektedir. Benzer bir şekilde ilk yıllarda yapılan resmi yardım miktarlarına da açıklanmadığı için ulaşamamıştır. Birleşik Arap Emirlikleri'nin ilk dönemdeki yatırım ve yardımları da resmi olarak açıklanmadığı için kullanılamadı. Bununla birlikte her iki ülkenin de son yıllardaki yatırım ve yardımları resmi raporlar ve haber kaynakları üzerinden derlenerek gösterilmiş ve analiz edilmiştir.

Araştırmanın kısıtlamalarından biri yine bu ülkelerin şeffaf bir şekilde yatırımlarla ilgili ayrıntıları açıklamamasından kaynaklanan yatırımların ekonomik getirilerinin tam olarak bilinmemesi sorunudur. Üç ülkenin de yoğun yatırım yaptığı ülkelerdeki yatırımlardan ne kadar bir gelir elde ettiğine dair veri olmaması politik etkinliği ile ilgili analizlerin de sınırlı olması sonucunu doğurmaktadır. Buna ek olarak tezin yazıldığı dönemde bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisi araştırma sürecini etkilemiştir. 2020 yılı

başında araştırma için gidilen Katar'da pandemi nedeniyle sadece iki ay kalınabilmiş ve bu da araştırma sürecini kötü etkilemiştir.

Her ne kadar bu araştırma literatüre önemli bir katkı sunacak potansiyele sahip olsa da başka araştırmalarla literatüre önemli eklemeler yapılabilir. Örneğin vaka sayısı düşürülerek 2000'li yıllarda benzer dış politika ve yatırım stratejileri ile etkinliklerini artıran BAE ve Katar'a odaklanılabilir. Buna ek olarak bu ülkelerden herhangi biriyle bölge dışından başka bir doğal kaynak zengini ülkenin –örneğin Rusya veya Norveç'in- politik yönü karşılaştırılabilir. Bir diğer tavsiye ise bu ülkelerin son yıllarda sermayesini yönlendirmeye başladığı Asya ülkelerine yaptığı yatırım ve yardımların araştırılmasıdır. Çin ve Hindistan gibi Asya ülkelerinin Ortadoğu'ya ilgisi artarken körfez ülkeleri de gözlerini başta Çin olmak üzere bu ülkelere çevirmeye başlamıştır. Söz konusu üç ülkenin birlikte ya da ayrı ayrı bu ülkelere yönelik sermaye hareketleri ve bunun politik olarak gelecekte nasıl bir sonuç doğurabileceği araştırılabilir.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki bu tez Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın nüfuzlarının artmasındaki tek faktörün yatırım ve yardımları olduğunu iddia etmemektedir. Başka bir deyişle bu ülkelerin yatırım ve yardım yaptığı ülkelerle arasındaki ilişkilerin tek belirleyicisi bu sermaye akışı değildir. Örneğin ABD'nin Suudi Arabistan ile ilişkisine bakıldığında Riyad yönetiminin stratejik konumundan petrol piyasası üzerindeki belirleyici rolüne kadar birçok faktörün önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Katar ile Avrupa ülkeleri arasında da silah ihracatından Avrupalı şirketlerin bu ülkedeki yatırımları da dâhil olmak üzere başka ekonomik konular da oldukça önemlidir. Bu araştırma, bu ve benzeri konuları göz ardı etmeden sadece yatırım ve dış yardımların bu ilişkideki politik etkinliğine odaklanmaktadır. Suudi Arabistan, BAE ve Katar'ın sermaye güçlerinin bu devletlerin güç kapasitesini oluşturan unsurlar arasında önemli bir rol oynadığı ancak tek unsur olmadığı kabul edilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ajami, Riada A. ve diğerkleri, **International Business; Theory and Practice**, 2. Baskı, Londra: M.E. Sharpe, 2006.
- al-Mashat, Abdul-Monem. "Politics of Constructive Engagement: The Foreign Policy of the United Arab Emirates," Bahgat Korany and Ali Hillal Dessouki (ed.), **The Foreign Policies of Arab States: The Challenge of Globalization**, Cairo: American University of Cairo Press, 2008, pp. 457-480.
- Almezaini, Khalid S. **The UAE and Foreign Policy: Foreign aid, Identities and Interests**, New York: Routledge, 2012.
- Angotti, Thomas. "The Political Implications of Dependency Theory", **Latin American Perspectives**, Vol. 8, No. ¾, 1981, pp. 124-137.
- Badie, Dina. "Petro-Patrons: Economic Security and the U.S. in the Gulf", **PhD Thesis**, University of Connecticut, 2012.
- Bakir, Ali. "The Evolution of Turkey—Qatar Relations Amid a Growing Gulf Divide", Andreas King (Ed.), **Divided Gulf: The Anatomy of a Crisis**, London: Palgrave Macmillan, 2019, pp. 197-215.
- Baldwini, David A. **Power and International Relations**, New Jersey: Princeton University Press, 2016.
- Bazoobandi, Sara. **Political Economy of the Gulf Sovereign Wealth Funds: A Case Study of Iran, Kuwait, Saudi Arabia and the United Arab Emirates**, New York: Routledge, 2017.
- Benafe, Ahmed ve Rory Macleod, **The Saudi Arabian Monetary Agency: 1952-2016**, New York: Palgrave, 2017.
- Berridge, G. R. and Alan James, **A Dictionary of Diplomacy**, 2nd Edition, New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Bishop, Matthew. **A'dan Z'ye Ekonomi Sözlüğü**, Şeyma Akın, Bahadır Akın ve Ceren Yıldız (çev.), Ankara: Adres Yayınları, 2013.
- Bronson, Rachel. **Thicker Than Oil: American Uneasy Partnership with Saudi Arabia**, New York: Oxford University Press, 2006.
- Caves, Richard E. **Multinational Enterprise and Economic Analysis**, Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Chang, Ha-Joon ve Ilene Grabel. **Reclaiming Development: An Alternative Economic Policy Manuel**, New York: Zed Books, 2004.

- Chilsom, Andrew M. **An Introduction to Capital Markets: Production, Strategies, Participants**, 2. Baskı, Chichester: Wiley, 2009.
- Demir, Soliman. **Arab Development Funds in the Middle East**, New York: Pergamon Press, 1979.
- Eralp, Atilla. **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Ferguson, Niall. **The Ascent Of Money: A Financial History of the World**, New York: The Penguin Press, 2008.
- Gause, F. Gregory III. **The International Relations of the Persian Gulf**, New York: Cambridge University Press, 2012.
- Gilpin, Robert. **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikası**, Ankara: Kripto, 2013.
- Gilpin, Robert. **War and Change in World Politics**, New York: Princeton University Press, 1981.
- Griffith-Jones, Stephany. **Global Capital Flows: Should They Regulated?**, New York: Palgrave, 1998.
- Hawkins, E. K. **The Principles of Development Aid**, Harmondsworth, England: Penguin Books, 1970.
- Hook, Steven W. "Foreign Aid in Comparative Perspective: Regime Dynamics and Donor Interests", Louis A. Picard, Robert Groelsama, Terry F. Buss (Ed.), **Foreign Aid and Foreign Policy: Lessons for the Next Half-Century**, içinde (86-108), New York: M.E. Sharpe, 2008.
- Ikram, Khalid. **The Egyptian Economy, 1952–2000: Performance, Policies, and Issues**, New York: Routledge, 2016.
- Kéchichian, Joseph A. **Power and Succession in Arab Monarchies**, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2008.
- Kennedy, Paul. **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, 14. Basım, Birtane Karanakçı (Çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2015.
- Keohane, Robert O. and Joseph S. Nye, **Power and Interdependence**, 2. Baskı, New York: Harper Collins, 1989.
- Kerr, Malcolm. **The Arab Cold War, 1958–1964: A Study of Ideology in Politics**, London: Oxford University Press, Toronto, 1965.
- Khalid Al-Mezaini, "From Identities to Politics: UAE Foreign Aid" Isaline Bergamaschi, Phoebe Moore and Arlene B. Tickner (ed.), **South–South Cooperation Beyond the Myths: Rising Donors, New Aid Practices?** içinde, New York: Palgrave, 2017.

- Kindleberger, Charles P. **American Business Abroad: Six Lectures On Direct Investment**, Third Edition, Basımyeri: Yale University Press, 1969.
- Knorr, Klaus. **Power and Wealth: The Political Economy of International Power**, New York: Palgrave Macmillan, 1973.
- Küçük, Mustafa. “Marksist Teoriler”, Ali Balcı ve Şaban Kardaş (Ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş**, İstanbul: Küre Yayınları, (137-148), 2014.
- Lanchester, Carroll. **Foreign Aid: Diplomacy, Development, Domestic Politics**, Chicago: The University of Chicago Press, 2007.
- Mastanduno, Michael. “Economic Statecraft”, Steve Smith (Ed.), **Foreign Policy Theory, Actors, Cases** içinde, (222-241), London: Oxford University Press, 2012.
- McFarland, Victor. **Oil Powers: A History of the US-Saudi Alliance**, New York: Columbia University Press, 2020.
- Mearsheimer, John. “Yapısal Realizm”, Tim Dunne, Milja Kurki ve Steve Smith (ed.), **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Disiplin ve Çeşitlilik** içinde, Özge Kelekçi (çev.), (86-106), Sakarya: SAÜ Kültür Yayınları, 2010.
- Mearsheimer, John. **Tragedy of Great Power Politics**, New York: W.W. Norton, 2001.
- Moosa, Imad. **A. Foreign Direct Investment**, New York: Palgrave, 2002.
- Morgenthau, Hans J. **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**. New York: McGraw Hill, 1964.
- Niblock, Tim. ve Monica Malik, **The Political Economy of Saudi Arabia**, New York: Routledge, 2007.
- Nonneman, Gerd. “The Gulf States and the Iran-Iraq War: Pattern Shifts and Continuities”, Lawrence G. Potter, Gary G. Sick (ed), **Iran, Iraq, and the Legacies of War** içinde, New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- Nye, Joseph S. **The Future of Power**, New York: Public Affairs, 2011.
- Ocampo, José Antonio. Shari Spiegel, and Joseph E. Stiglitz, “Capital Market Liberalization and Development” New York: Oxford University Press, 2008.
- Oğuzlu, Tarık. “Liberalizm”, Ali Balcı, Şaban Kardaş (ed.), **Uluslararası İlişkilere Giriş** içinde, İstanbul: Küre Yayınları, (97-109), 2014.
- Owen, Roger ve Şevket Pamuk, **20. Yüzyılda Ortadoğu Ekonomileri Tarihi**, Ayşe Edirne (çev.), İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2002.
- Pelletiere, Stephen C. **THE Iran-Iraq War: Chaos in a Vacuum**, New York: Praeger, 1992.

- Riddell, Roger C. **Does Foreign Aid Really Work?**, London: Oxford University Press, 2007.
- Rios-Morales, Ruth. Mohamed A. Ramady, and Louis Brennan, “GCC Sovereign Wealth Funds: Challenges, Opportunities, and Issues Arising from Their Growing Presence on the Global Landscape”, Mohamed A. Ramady (ed.), **The GCC Economies: Stepping up to Future Challenges** içinde, New York: Springer, 2012, pp. 237-250
- Roberts, David B. **Qatar: Securing Global Ambitions of a City-State**, New York: Hurst & Company, 2017.
- Rosecrance, Richard and Arthur A. Stein, “Beyond Realism: The Study of Grand Strategy”, Richard Rosecrance and Arthur Stein (ed.), **In Domestic Bases of Grand Strategy** içinde, (3-21), New York: Cornell University Press, 1993.
- Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat**, Geliştirilmiş 15. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2003.
- Spiro, David E. **The Hidden Hand of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Market**, New York: Cornell University Press, 1999.
- Stiglitz, Joseph E. **90’ların Yükselişi: Dünyanın En Parlak 10 Yılının Hikayesi**, Barış Güven, Aytül Özer (Çev.), İstanbul: Güncel Kitaplar Dizisi, 2003.
- Şahin, Hüseyin. **Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1998.
- Tanrısever, Oktay F. “Güç”, **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, Atilla Eralp (drl.), (53-72), İstanbul: İletişim Yayınları, 2014,
- Turner, Philip. **Capital Flows: A Major Trends**, *Bis Economic Papers*, 1991.
- Ulrichsen, Kristian Coates. **The United Arab Emirates: Power, Politics and Policymaking**, New York: Routledge, 2017.
- Ulrichsen, Kristian. **Qatar and the Gulf crisis**, London: Oxford University Press, 2020.
- Van der Veen, A. Maurits. **Ideas, Interests and Foreign Aid**, New York: Cambridge University Press, 2011.
- Walt, Stephen M. **The Origins of Alliances**, New York: Cornell University Press, 1990.
- Weingast, Barry R. and Donald A. Wittman, **The Oxford Handbook of Political Economy**, London: Oxford University Press, 2006.
- Yi-chong, Xu. and Gawdat Bahgat, **Sovereign Wealth Funds in the United Arab Emirates**, New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Sürekli Yayınlar

- Ahmed, Hisham H. and Mary A. Williams-Ahmed, "The Impact of The Gulf Crisis on Jordan's Economic Infra-Structure: A Study Of The Responses of 207 Displaced Palestinian and Jordanian Workers", **Arab Studies Quarterly**, Vol. 15, No. 4, Fall 1993, pp. 33-61.
- Akbarzadeh, Shahram and Zahid Shahab Ahmed, "Impacts of Saudi Hegemony on the Organization of Islamic Cooperation (OIC)", **International Journal of Politics, Culture, and Society**, Vol.31, 2018, pp. 297-311.
- Akdoğan, İsmail. "11 Eylül Yasası ve Riyad-Washington İlişkilerinin Geleceği", **Ortadoğu Analiz**, Kasım-Aralık 2016, Cilt: 8, Sayı: 77, ss. 30-41.
- Akdoğan, İsmail. "Suudi Arabistan 2018", Kemal İnat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2018**, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019, ss.123-147.
- Akdoğan, İsmail. "Suudi Arabistan Nüfuzunun Ulaştığı Nokta; İİT İstanbul Zirvesi", **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 8 Sayı: 74, Mayıs-Haziran 2016.
- Alesina, A., and Dollar, D. "Who Gives Foreign Aid to Whom and Why?" **Journal of Economic Growth**, Vol. 6, No. 1, 2000, pp.33-64.
- Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. "Suudi Arabistan 2012", Kemal İnat ve Muhittin Ataman ed., **Ortadoğu Yıllığı 2012**, İstanbul: Açılım Kitap, 2014, ss.157-181.
- Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. "Suudi Arabistan 2013", Kemal İnat ve Muhittin Ataman ed., **Ortadoğu Yıllığı 2013**, İstanbul: Açılım Kitap, 2014, ss.129-163.
- Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. "Suudi Arabistan 2014", Kemal İnat ve Muhittin Ataman ed., **Ortadoğu Yıllığı 2014**, İstanbul: Açılım Kitap, 2015, ss.113-138.
- Ataman, Muhittin ve İsmail Akdoğan. "Suudi Arabistan 2017", Kemal İnat ve Muhittin Ataman ed., **Ortadoğu Yıllığı 2017**, İstanbul: Kadim Yayınları, 2018, ss.153-192.
- Ataman, Muhittin. "Suudi Arabistan 2005", Kemal İnat, Ali Balcı(ed), **Ortadoğu Yıllığı 2005**, İstanbul: Nobel yayınları, 2006, ss.182-199.
- Ataman, Muhittin. "Suudi Arabistan 2007", Kemal İnat, Muhittin Ataman, Murat Yeşiltaş (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2007**, Küre Yayınları: İstanbul 2009, ss.186-221.
- Ataman, Muhittin. "Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok-Taraflı Birlikteliğe", **Ortadoğu Analiz**, Cilt 1 - Sayı 9, Eylül 2009, ss.72-81.
- Bahgat, Gawdat "Sovereign Wealth Funds: Dangers and Opportunities", **International Affairs**, Vol. 84, No. 6, (Nov., 2008), pp. 1189-1204.

- Balcı, Ali ve Murat Yeşiltaş. “Bir Dış Politika Aracı Olarak Dış Yardımların Kullanılması: Japonya Örneği”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 8 (Kış 2005-2006), ss. 167-198.
- Baldwin, David A. “Power Analysis and World Politics: New Trends versus Old Tendencies”, **World Politics**, Volume 31, Issue 2, 1979, pp. 161-194.
- Barakat, Sultan. “Qatari Mediation: Between Ambition and Achievement”, **Brookings Doha Center Analysis Paper**, No 12, November 2014.
- Bashir, Fadhl and Elfatih Abdelsalam, “Qatar's Foreign Aid Policy: Evolution, Motives and Values”, **Al-Hikmah International Journal of Islamic Studies and Human Sciences**, Vol. 4, Issue 1, January 2021.
- Bialowolski, Piotr. and Dorota Weziak-Bialowolska, “External Factors Affecting Investment Decisions of Companies”, **Economics**, Vol 8, Issue 1, March 2014, ss. 1-21.
- Blanga, Yehuda U. “Saudi Arabia’s Motives in the Syrian Civil War”, **Middle East Policy**, Vol. 24, No. 4, Winter 2017, pp. 45-62.
- Bonaparte, Yosef. and Alok Kumar, Jeremy K. Page, “Political climate, optimism, and investment decisions”, **Journal of Financial Markets**, Vol. 34, 2017, pp. 69-94.
- Cengiz, Vedat ve Rıdvan Karacan, “Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Sermaye Hareketleri ve Ekonomik Sonuçları”, **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl: 8, Sayı:15, Yaz 2015, ss. 327-344.
- Cherkaoui, Tarek. “Qatar’s Public Diplomacy, International Broadcasting, and The Gulf Crisis”, **Public Diplomacy of Rising and Regional Powers**, Vol. 3, Issue 3, Dec. 2018, pp. 127-149.
- Claessens, Stijn. Dooley, Michael P. and Warner, Andrew. “Portfolio Capital Flows: Hot or Cold?”, **The World Bank Economic Review**, Vol. 9, No. 1, 1995, pp.153-174.
- Dahl, Robert. “The Concept of Power,” **Behavioral Sciences**, Vol. 2, Issue 3, 1957, pp.201-215.
- Dippel, C. “Foreign aid and voting in international organizations: Evidence from the IWC”, **Journal of Public Economics**, 132(December), 2015, pp.1–12.
- Diwan, Kristin Smith. “Sovereign Dilemmas: Saudi Arabia and Sovereign Wealth Funds”, **Geopolitics**, Vol.14, No.2, 2009, ss. 345-359
- Draege, J. B., & Lestra, M. “Gulf-funding of British Universities and the Focus on Human Development”, **Middle East Law and Governance**, Vol.7, No.1, 2015, ss.25-49

- Dreher, Axel and Peter Nunnenkamp, Rainer Thiele, “Does US aid buy UN general assembly votes? A disaggregated analysis”, **Public Choice**, No.136, 2008, pp.139–164.
- Esen, Oğuz. “Finansal Piyasaların Küreselleşmesi ve Sermaye Kontrolleri”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt 8, Sayı 27, 1997, ss.31-45.
- Farhang, Mansour. “The Iran-Iraq War: The Feud, the Tragedy, the Spoils”, **World Policy Journal**, Vol. 2, No. 4, 1985, pp.659-680.
- Felsch, Maximilian. “The Ascent of Saudi Arabia to a Regional Hegemon: The Role of Institutional Power in the League of Arab States”, **International Studies**, Vol 57, Issue 2, 2020, pp. 132-143.
- Findley, Michael. G. Helen V. Milner and Daniel L. Nielson, “The Choice Among Aid Donors: The Effects Of Multilateral Vs. Bilateral Aid On Recipient Behavioral Support”, **The Review of International Organizations**, No. 12, 2017, ss. 307–334.
- Forstenlechner, Ingo and Emilie Rutledge and Rashed Salem Alnuaimi, “The UAE, the “Arab Spring” and Different Types of Dissent”, **Middle East Policy**, Vol. 19, No. 4, Winter 2012, ss.54-67.
- Gerner, Deborah J. “Petro-Dollar Recycling: Imports, Arms, Investment and Aid”, **Arab Studies Quarterly**, Vol. 7, No. 1, Winter 1985, ss.1-26.
- Gılanı, İjaz S. “OAPEC and AFESD: Oil Money And Arab Economic Cooperation”, **Strategic Studies**, Vol. 2, No. 1, (April — June 1978), pp.56-75.
- Gökalp, Deniz. “The UAE’s Humanitarian Diplomacy: Claiming State Sovereignty, Regional Leverage and International Recognition”, **CMI Working Paper**, 2020.
- Haddad, Simon. “Lebanon: From Consociationalism to Conciliation”, **Nationalism and Ethnic Politics**, Vol. 15, No. 3, 2009, pp.398-416.
- Hammoudeh, Shawkat M. and Ramazan Sarı, “GCC Petrodollar Surpluses and the Us Current Account Imbalance”, **Ekonomik Yaklaşım**, Cilt: 20, Sayı: 73, ss. 39-54.
- Hattori, Tomohisa. “Reconceptualizing Foreign Aid”, **Review of International Political Economy**, Vol.8, No.4, 2001, pp. 633-660.
- Hegghammer, Thomas. “Terrorist Recruitment and Radicalization in Saudi Arabia”, **Middle East Policy**, Cilt 13, No. 1, ss 39-60.
- Holsti, K.J. “The Concept of Power in the Study of International Relations,” **Background**, Vol. 7, No. 4, 1964, pp. 179-194.

- Issawi, Charles. "The 1973 Oil Crisis and After", **Journal of Post Keynesian Economics**, Vol. 1, No. 2, Winter, 1978-1979, pp. 3-26.
- Joyner, Christopher C. "The Petrodollar Phenomenon and Changing International Economic Relations", **World Affairs**, Vol. 138, No. 2 (Fall 1975), pp. 152-176.
- Kamrava, Mehran. "Mediation and Qatari Foreign Policy." **Middle East Journal**, Vol.65, No. 4, 2011, ss.539-56.
- Kamrava, Mehran. "Mediation and Qatari Foreign Policy", **Middle East Journal**, Vol. 65, No. 4, (Autumn 2011), pp. 539-556.
- Kamrava, Mehran. "Qatari Foreign Policy and the Exercise of Subtle Power", **International Studies Journal (ISJ)**, Vol. 14, No. 2, 2017, pp.91-123.
- Kara, Mehmet. "Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye'deki Sıcak Para Akımının Değerlendirilmesi", **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 6, Aralık 2001, ss. 29-45.
- Kisangani, Emizet F. and Jeffrey Pickering, "Soldiers and development aid: Military intervention and foreign aid flows", **Journal of Peace Research**, Vol. 52, No.2, 2015, pp. 215-227.
- Koch, Natalia. "The Geopolitics of Gulf Sport Sponsorship, Sport", **Ethics and Philosophy**, Vol.14, No.3, 2019, pp.355-376
- Krzymowski, Adam. "Role and Significance of the United Arab Emirates Foreign Aid for Its Soft Power Strategy and Sustainable Development Goals", **Social Sciences**, 2012, Vol.11, No.2, pp.1-18.
- Küpelı, Mustafa Ş. "Dış Politika Aracı Olarak Yaptırımlar: İran'a Uygulanan Yaptırımların Etkileri", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 3, Sayı: 1, 2016, ss. 97-135.
- Li, Yi. "Saudi Arabia's Economic Diplomacy through Foreign Aid: Dynamics, Objectives and Mode", **Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies**, Vol.13, No.1, 2019, pp.110-122.
- Lipman, Thomas. "W. The Day FDR met Saudi Arabia's Ibn Saud", **The Link**, Vol. 38, Issue 2, April-May 2005.
- Mabon, Simon. "Saudi Arabia, The Middle East and Quest for to Securitize Iran", **British Journal of Middle Eastern Studies**, Cilt 45, No 5, 2018, ss. 742-759.
- McPherson-Smith, Oliver. "Diversification, Khashoggi, and Saudi Arabia's Public Investment Fund", **Global Policy**, Vol 12, Issue 2, April 2021, pp.190-203.
- Mevludiye, Şimşek ve Behdioğlu, Sema. "Türkiye'de Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımlarının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma", **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt: 20, Sayı: 2, Eylül 2006, ss. 47 – 65.

- Nonneman, Gerd. "European Policies Towards the Gulf; Patterns, Dynamics, Evolution, and the Case of the Qatar Blockade", **Journal of Arabian Studies**, vol. 10, no. 2, ss.278-304.
- Nye, Joseph S. "Multinational Corporations in World Politics", **Foreign Affairs**, Vol. 53, No. 1, (Oct., 1974), pp. 153-175.
- Nye, Joseph S. And Robert O. Keohane. "Transnational Relations and World Politics: An Introduction", **International Organization**, vol. 25, no. 3. pp. 329-349
- Nye, Joseph. "The Changing Nature of World Power," **Political Science Quarterly**, Vol.105, No.2, 1990, pp.177-192.
- Oktav, Özden Zeynep. "Arap Baharı ve Türkiye-Körfez Devletleri İlişkileri", **Ortadoğu Analiz**, Cilt 5, Sayı 51, Mart 2013, ss. 69-78.
- Özdemir, Haluk. "Uluslararası İlişkilerde Güç Çok Boyutlu Bir Değerlendirme", **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt 63, Sayı 03, ss. 113-144.
- Palmer, Glenn. Scott B. Wohlander and T. Clifton Morgan, "Give or Take: Foreign Aid and Foreign Policy Substitutability", **Journal of Peace Research**, Vol. 39, No.1, January 2002, pp. 5-26.
- Pape, Robert A. "Why Economic Sanctions Do Not Work," **International Security**, Cilt. 22, No. 2, (Güz 1997), ss.90-136.
- Peters, Ralph. "Blood Borders: How A Better Middle East Would Look", **Armed Forces Journal**, Haziran 2006.
- Pulat, Abdüssamet ve İsmail Akdoğan, Mustafa Küpeli, "Suudi Arabistan-İran Bölgesel Rekabetinde Suudi Dış Yardımlarının Siyasi Etkinliği (2010-2020)", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 69, Yıl, ss. 113-119
- Rafique, Najam. "The Changing Nature of US-Saudi Relations", **Strategic Studies**, Vol. 24, No. 1, (Spring 2004), pp. 17-38.
- Ragab, Eman. "Beyond Money and Diplomacy: Regional Policies of Saudi Arabia and UAE after the Arab Spring", **The International Spectator**, Vol. 52, No. 2, pp.37-53.
- Rogers, Elizabeth S. "Using Economic Sanctions to Control Regional Conflicts," **Security Studies**, Cilt. 5, No. 4, 1996.
- Rousseau, P. L. and Wachtel, P. "Equity markets and growth: cross-country evidence on timing and outcomes 1980 – 1995", **Journal of Banking and Finance**, 2000, pp. 1933 – 1957.
- Safer, Arnold E. And Anne Parker Mills, "Oil and The Balance of Payments", **Business Economics**, Vol. 9, No. 3, (May 1974), pp. 21-24.

- Sharfi, Mohammed. "UAE–UK Relations in the Context of Brexit: An Insight into the Opportunities and Challenges", **Contemporary Arab Affairs**, Vol. 11, No. 3, pp. 135–154.
- Sharma, Shalendra D. "The Arab world amidst the global financial crisis of 2008–2009", **Contemporary Arab Affairs**, Vol. 3, No. 1, (January 2010), pp. 38-52.
- Sinkaya, Bayram. "Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Ortadoğu Politikası ve Batı Etkisi", **Adam Akademi**, 2011/1, ss.79-100.
- Swaidan, Ziad and Mihai Nica, "The 1991 Gulf War And Jordan's Economy", **Middle East Review of International Affairs**, Vol. 6, No. 2 (June 2002), pp. 70-76.
- Şenol, Zekai ve Koç, Selahattin. "Yabancı Portföy Yatırımları, Borsa ve Makroekonomik Değişkenler Arası İlişkilerin Var Yöntemiyle Analizi: Türkiye Örneği", **Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi**, Yıl. 11, Sayı. 21, ss. 1-20.
- Treviño, Len J. and Franklin G. Mixon, "Strategic factors affecting foreign direct investment decisions by multi-national enterprises in Latin America", **Journal of World Business**, Vol.39, Issue 3, 2004, pp. 233-243.
- Üçağaç, Ahmet. "Birleşik Arap Emirlikleri 2016", Kemal İnâat ve Muhittin Ataman (Ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2016**, İstanbul: Kadim Yayınları, 2017.
- Üçağaç, Ahmet. "Somali 2018", Kemal İnâat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2018** içinde, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, Kasım 2019.
- Villanger, Espen. "Arab Foreign Aid: Disbursement Patterns, Aid Policies and Motives", **Forum for Development Studies**, Vol.34, No.2, pp. 223-256.
- Woo, Byungwon and Chung, Eunbin. "Aid for Vote? United Nations General Assembly Voting and American Aid Allocation", **Political Studies**, Vol. 66, No.4, 2018, pp.1002– 1026.
- Wright, Joseph. and Matthew Winters, "The Politics of Effective Foreign Aid", **Annual Review of Political Science**, Vol. 13, ss.61-80.
- Xue, Lan. "China's Foreign Aid Policy and Architecture", **IDS Bulletin**, Vol. 45, No. 4, July 2014, pp. 36-45.
- Yang, Li. and Jin Zhang, "Political and Economic Analysis on SWFs of Saudi Arabia", **Journal of Middle Eastern and Islamic Studies** (in Asia), Vol. 6, No. 3, 2012, pp. 28-57.
- Yetim, Mustafa. "Katar 2013", Kemal İnâat ve İsmail Numan Telci (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2013**, İstanbul: Açılım Kitap, 2015, ss. 337-352.
- Yetim, Mustafa. "Katar 2014", Kemal İnâat ve Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2014** içinde, İstanbul: Açılım Kitap, 2015, ss. 295-312.

- Yıldırım, Bilal. “Birleşik Arap Emirlikleri 2008”, Kemal İnât, Burhanettin Duran, Muhittin Ataman (ed.), **Ortadoğu Yıllığı 2008**, İstanbul: Küre Yayınları, Ekim 2009, ss. 9-47.
- Young, Karen E. “A New Politics of GCC Economic Statecraft: The Case of UAE Aid and Financial Intervention in Egypt”, **Journal of Arabian Studies**, Vol.7, No.1, 2017, Pages 113-136.
- Young, Karen E. “A New Politics of GCC Economic Statecraft: The Case of UAE Aid and Financial Intervention in Egypt”, **Journal of Arabian Studies**, Vol. 7, No. 1, pp.113-136.
- Young, Karen E. “The Limits of Gulf Arab Aid: Energy Markets and Foreign Policy”, EUCERS, ‘Reflections’ **Working Paper Series**, Vol. 1, Summer 2015.

Diğer Yayınlar

- 100 Carrefour Stores Opening in Egypt, Majit el-Futtaim, 19.02.2018, <https://www.majidalfuttaim.com/en/media-centre/press-releases/2018/02/majid-al-futtaim-to-open-100-carrefour-stores-in-egypt>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- 6 soruda Katar krizi, BBC Türkçe, 06.06.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40159120>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- 6 soruda Katar krizi, BBC Türkçe, 06.06.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40159120>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- ABD Hazine Bakanlığı, <https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt>, Erişim Tarihi: 01.01.2022
- ABD ile Suudi Arabistan arasında 350 milyar dolarlık imzalar atıldı, Euronews, 25.05.2017, <https://tr.euronews.com/2017/05/20/abd-ile-suudi-arabistan-arasinda-350-milyar-dolarlik-imzalar-atildi>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.
- Abdel Ghafar, Adel and Anna L. Jacobs, Morocco-Saudi relations: Trouble amongst royals?, Brookings, 01.03.2019, <https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2019/03/01/morocco-saudi-relations-trouble-amongst-royals/>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.
- Abdelal, Rawi. Ayesha Khan, and Tarun Khanna, Where Oil-Rich Nations Are Placing Their Bets, **Harward Business Review**, <https://hbr.org/2008/09/where-oil-rich-nations-are-placing-their-bets>, Erişim Tarihi: 25.12.2021.
- Abdelaziz, Khalid. “Saudi Arabia, UAE to send \$3 billion in aid to Sudan”, Reuters, 21.04.2019, <https://www.reuters.com/article/us-sudan-protests/saudi-arabia->

- [uae-to-send-3-billion-in-aid-to-sudan-idUSKCN1RX0DG](#), Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Abdelaziz, Khalid. Saudi Arabia, UAE to send \$3 billion in aid to Sudan, Reuters, 21.04.2019, <https://www.reuters.com/article/us-sudan-protests-idUSKCN1RX0DG>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Abdulla, Abdulkhaleq. “New Assertiveness in UAE Foreign Policy,” Gulf News, 9.10.2012, <https://gulfnews.com/opinion/op-eds/new-assertiveness-in-uae-foreign-policy-1.1086667>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Abraaj Grup Netlog’a ortak oldu, Sözcü, 27.07.2017, <https://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/abraaj-grup-netloga-ortak-oldu-1949272/>, Erişim Tarihi: 24.03.2022
- Abu Dhabi conglomerate IHC seeks investment opportunities in Turkey, says CEO, Alarabiya News, 25.08.2021, <https://english.alarabiya.net/business/economy/2021/08/25/Abu-Dhabi-conglomerate-IHC-seeks-investment-opportunities-in-Turkey-says-CEO>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Abu Dhabi Development Fund, Beneficiary Countries, <https://www.adfd.ae/english/Countries/Pages/Home.aspx>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Abu Dhabi investment Authority, <https://www.adia.ae/en/investments>.
- Abu Dhabi’s ADQ to invest \$2bn in Egyptian state-owned stakes: Bloomberg, Arabnews, 22.02.2022, <https://www.arabnews.com/node/2047776/business-economy>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Acıbadem, 2010 Faaliyet Raporu, http://yatirimci.acibadem.com.tr/dosya/faaliyetraporlari/2010_faaliyet_raporu.pdf; Erişim Tarihi: 23.03.2022
- ADIA, Investments, <https://www.adia.ae/en/investments>, Erişim Tarihi: 23.04.2022
- Adraoui, Mohamed-Ali. “Part II: The United States and The Egyptian Muslim Brotherhood: Understanding a Chaotic History”, **Georgetown Journal of International Affairs**, 12.05.2019, <https://www.georgetownjournalofinternationalaffairs.org/online-edition/2019/5/7/qfaw03tmlswuveulpssnmxzdrqh82x> Erişim Tarihi: 22.03.2022.
- Aftandilian, Gregory. Jordan Maneuvers in GCC Politics to Protect Its Interests, Arab Center, 27.05.2020, <https://arabcenterdc.org/resource/jordan-maneuvers-in-gcc-politics-to-protect-its-interests/>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

- Aftandilian, Gregory. Jordan Maneuvers in GCC Politics to Protect Its Interests, Arab Center, 27.05.2020, <https://arabcenterdc.org/resource/jordan-maneuvers-in-gcc-politics-to-protect-its-interests/>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Akyarlı Güven, Ayşegöl. Abraaj Capital Numarine'i aldı Türkiye'ye 1.2 milyar dolar ayırdı, Hürriyet, 29.11.2008, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/abraaj-capital-numarine-i-aldi-turkiye-ye-1-2-milyar-dolar-ayirdi-9772405>, Erişim Tarihi: 23.03.2022.
- Al Jazeera's troubled history in Egypt, The Conversation, 03.03.2014, <https://theconversation.com/al-jazeeras-troubled-history-in-egypt-23504>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Al Maabar to develop Jordan's Aqaba port, Gulf News, 13.04.008, <https://gulfnews.com/business/al-maabar-to-develop-jordans-aqaba-port-1.97643>; Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Al Sharif, Osama. Jordan bets on GCC deal to boost economy, Al-Monitor, 11.01.2021, <https://www.al-monitor.com/originals/2021/01/jordan-welcome-deal-saudi-gulf-qatar-relations.html>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Al Sharif, Osama. Why Jordan was so quick to reject Trump's peace plan, MEI, 03.02.2020, <https://www.mei.edu/publications/why-jordan-was-so-quick-reject-trumps-peace-plan>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Al-Anani, Khalil. Gulf Countries' Aid to Egypt: It Is Politics, Not the Economy, Stupid!, Arab Center, 05.05.2022, <https://arabcenterdc.org/resource/gulf-countries-aid-to-egypt-it-is-politics-not-the-economy-stupid/>; Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- al-Bakkawi, Mohammad. "Qatar, Mauritania discuss resumption of diplomatic ties", Anadolu Agency, 21.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/qatar-mauritania-discuss-resumption-of-diplomatic-ties/2183405#:~:text=Mauritania%20severed%20diplomatic%20relations%20with,claim%20vehemently%20dismissed%20by%20Qatar>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Aldardari, Sima. "The Politics of Gulf Aid to Sudan", AGSIW, 22.09.2020, <https://agsiw.org/the-politics-of-gulf-aid-to-sudan/>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Aldardari, Sima. The Politics of Gulf Aid to Sudan, 22.09.2020, <https://agsiw.org/the-politics-of-gulf-aid-to-sudan/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Al-Futtaim's \$2bn plan for Morocco stalls, National News, 09.09.2010, <https://www.thenationalnews.com/business/property/al-futtaim-s-2bn-plan-for-morocco-stalls-1.499146>;
- Al-jnaidi, Laith Gülşen Topçu, Ürdün ve Katar ilişkilerini yeniden canlandırmayı istiyor, Anadolu Ajansı, 23.02.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/urdun-ve-katar-iliskilerini-yeniden-canlandirmayi-istiyor-/1742673>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

- Al-Khalidi, Suleiman. “Jordan about to get aid cash from Gulf states-PM”, Reuters, 28.11.2012, <https://www.reuters.com/article/jordan-gulf-aid-idUKL5E8MSDAQ20121128>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Al-Khalidi, Suleiman. Jordan about to get aid cash from Gulf states, Reuters, 28.11.2012, <https://www.reuters.com/article/jordan-gulf-aid-idUKL5E8MSDAQ20121128>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Al-Khalidi, Suleiman. Jordan about to get aid cash from Gulf states, Reuters, 28.11.2012, <https://www.reuters.com/article/jordan-gulf-aid-idUKL5E8MSDAQ20121128>; Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Al-Khalidi, Suleiman. Jordan taps \$5 billion Gulf fund to ease economic woes, Al Arabiya News, 27.02.2013, <https://english.alarabiya.net/articles/2013/02/27/268715>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Al-Khalidi, Suleiman. Jordan taps \$5 billion Gulf fund to ease economic woes, Al Arabiya News, 27.02.2013, <https://english.alarabiya.net/articles/2013/02/27/268715>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- All the investments of Qatar in Italy, Aura, 20.06.2017, <https://www.auraree.com/italy/real-estate-news/investments-qatar-italy/>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Almajd, Marwa Abo. Dubai's Emaar to invest \$216mln in Egypt's North Coast projects, 02.02.2021, <https://www.zawya.com/en/projects/projects-dubais-emaar-to-invest-216mln-in-egypts-north-coast-projects-dllzpztg>; Erişim Tarihi: 24.03.2022
- al-Masri, Ahmed. Afra Aksoy, Safiye Karabacak, German FM visits Qatar amid Gulf crisis, Anadolu Agency, 05.07.2017, <https://www.aa.com.tr/en/europe/german-fm-visits-qatar-amid-gulf-crisis/854412>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Almezaini, Khalid S. The UAE and Foreign Policy: Foreign aid, identities, Annual UAE Reports, <https://www.mofaic.gov.ae/en/The-Ministry/UAE-International-Development-Cooperation/Annual-Foreign-Aid-Report>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Almezaini, Khalid S. The UAE and Foreign Policy: Foreign aid, identities; Annual UAE Reports, <https://www.mofaic.gov.ae/en/The-Ministry/UAE-International-Development-Cooperation/Annual-Foreign-Aid-Report>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Alsharif, Ehssan. Zeynep Tüfekçi Gülay, “Yemen meselesini önceleyen Biden yönetimi, 'acil ateşkes ve siyasi çözüm'den' yana”, Anadolu Ajansı, 18.06.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/yemen-meselesini-onceleyen-biden-yonetimi-acil-ateskes-ve-siyasi-cozumden-yana/2278369>, Erişim Tarihi: 24.01.2022

- Aly, Abdel Monem Said and Hussein Ibish, Egypt-GCC Partnership: Bedrock of Regional Security Despite Fissures, The AGSIW, December 12, 2016, https://agsiw.org/wp-content/uploads/2016/12/Hussein_AbelMonem_GCCEgypt_ONLINE-1.pdf, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Andrea Shalal, Riham Alkousaa, Qatar eyes Germany's energy, finance sectors with 10 bln euro investment, Reuters, 7.11.2018, <https://www.reuters.com/article/us-germany-qatar/qatar-eyes-germanys-energy-sector-with-10-billion-euro-investment-idUSKCN1LN0ZJ>, Erişim Tarihi: 05.04.2022
- Andrew Das, Wilson Andrews, Anjali Singhvi and Joe Ward, “World Cup 2026: How Each Country Voted”, The New York Times, 13.07.2018, <https://www.nytimes.com/interactive/2018/06/08/sports/worldcup/fifa-vote-world-cup-2026-host.html?mtrref=undefined&gwh=8D287C11860212D2AC29C041AA9EF2BD&gwt=pay&assetType=PAYWALL>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.
- Anne Barnard, Saudi Arabia Cuts Billions in Aid to Lebanon, Opening Door for Iran, the New York Times, 02.03.2016, <https://www.nytimes.com/2016/03/03/world/middleeast/saudi-arabia-cuts-billions-in-aid-to-lebanon-opening-door-for-iran.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Apodaca, Clair. Foreign Aid as Foreign Policy Tool, Oxford Research Encyclopedia, April 2017 <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-332>, Erişim Tarihi: 26.12.2020.
- Arab Countries Voice Solidarity with Saudi against Any Threats, Asharq Al-Awsat, 15.10.2018, <https://english.aawsat.com/home/article/1426991/arab-countries-voice-solidarity-saudi-against-any-threats>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Arab Fund for Economic and Social Development, Member States, <https://www.arabfund.org/Default.aspx?pageId=129&mid=235>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Arab League Ministers Back Saudi Arabia and Condemn Iran, BBC, 10.01.2016, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35276270>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Aramco'dan dünyanın en büyük halka arzı: 25,6 milyar dolar, BBC, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50682217>, Erişim Tarihi: 22.01.2020.
- Arango, Tim. “Oprah, Rupert Murdoch, Harvard: Saudi Prince’s U.S. Tour”, New York Times, <https://www.nytimes.com/2018/04/06/world/middleeast/saudi-prince-mohammed-bin-salman-us.html>, Erişim Tarihi: 24.01.2022.

- Arap Birliği'nden İran'a Kınama, Al Jazeera Turk, 10 Ocak 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginden-irana-kinama>; Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Arap Birliği'nden Suriye'ye Yaptırım, Aljazeera Türk, 13.11.2011, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/arap-birliginden-suriyeye-yaptirim>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Arbaoui, larbi. Dubai-based conglomerate to build Morocco's largest mall, Morocco World News, 21.11.2013, <https://www.moroccoworldnews.com/2013/12/117562/dubai-based-conglomerate-to-build-moroccos-largest-mall>, Erişim Tarihi:24.03.2022.
- Arnold, Tom. "Adia takes 13% stake in German property owner Deutsche Annington", May 26, 2014, <https://www.thenationalnews.com/business/property/adia-takes-13-stake-in-german-property-owner-deutsche-annington-1.244094>; Erişim Tarihi: 20.03.2022
- Arnold, Tom. Qatar Investment Authority nets \$892 million gain from Tiffany & Co. sale, reuters, 14.01.2021, <https://www.reuters.com/article/qatar-m-a-tiffany-int-idUSKBN29J23C>; Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Arsenal football club in £150m Emirates deal, 25.11.2012, <https://www.bbc.com/news/business-20464096>, Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Arsenal name new ground, BBC News, 5 October 2004, <http://news.bbc.co.uk/sport2/hi/football/teams/a/arsenal/3715678.stm>; Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Arslan, Ersin. Suudi Arabistan Mısıra petrol sevkiyatını durdurdu, Hürriyet, 07.11.2016, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/suudi-arabistan-misira-petrol-sevkiyatini-durdurdu-40271175>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Awad, Marwa. Qatar says to invest \$18 billion in Egypt economy, Reuters, 06.09.2012, <https://www.reuters.com/article/egypt-qatar-investment-idUSL6E8K6FMR20120906>, Erişim Tarihi: 15.05.2022
- Awad, Marwa. Qatar says to invest \$18 billion in Egypt economy, Reuters, 06.09.2012, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-qatar-investment-idUSBRE8850YK20120906>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Aydıntaşbaş, Aslı and Cinzia Bianco, Useful enemies: How the Turkey-UAE rivalry is remaking the Middle East, European Council on Foreign Relations, 15.03.2021, <https://ecfr.eu/publication/useful-enemies-how-the-turkey-uae-rivalry-is-remaking-the-middle-east/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Ayesh, Mohammad. "Why Jordan needs Saudi Arabia", Middle East Eye, 12.06.2018, <https://www.middleeasteye.net/opinion/why-jordan-needs-saudi-arabia>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

- BAE Türkiye'ye büyükelçi gönderiyor, Aljazeera Türk, 26.04.2016, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/bae-turkiyeye-buyukelci-gonderiyor>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Bakrania, Shivit. "Political Economy of Saudi Arabia's Overseas Aid Assistance", **Helpdesk Research Report**, 24.09.2012, https://assets.publishing.service.gov.uk/media/57a08a5ae5274a31e0000568/hd_q839.pdf, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Batty, David and Jack Shenker, Syria suspended from Arab League, The Guardian, 12.11.2011, <https://www.theguardian.com/world/2011/nov/12/syria-suspended-arab-league>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Bawa, Aditi and Ben Freeman, "Is the UAE buying silence at US think tanks?", Responsible Statecraft, 10.08.2021, <https://responsibletatecraft.org/2021/08/10/is-the-uae-buying-silence-at-us-think-tanks/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Baycar, Hamdullah. "Körfez ülkeleri Avrupa futboluna neden ciddi yatırım yapıyor?", Fikir Turu, 15.11.2021, <https://fikirturu.com/spor/korfez-ulkeleri-avrupa-futboluna-neden-ciddi-yatirim-yapiyor/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022
- Bazza, Tarek. Qatari Diar to Open Al Houara Project in Tangier in 2019, Morocco World News, 11.10.2018, <https://www.moroccoworldnews.com/2018/10/255107/qatari-diar-to-open-al-houara-project-in-tangier-in-2019>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Behrendt, Sven and Bassma Kodmani, "Managing Arab Sovereign Wealth in Turbulent Times—and Beyond", CarnegiePapers, No 16, April 2009
- Benazizi, Aya. Morocco-UAE: Championing Bilateral Reciprocity and Regional Solidarity, Morocco World News, 15.03.2022, <https://www.moroccoworldnews.com/2022/03/347682/morocco-uae-championing-bilateral-reciprocity-and-regional-solidarity>, Erişim Tarihi: 27.03.2022.
- Bennis, Samir. Morocco-GCC Countries: A Genuine Strategic Alliance, Morocco World News, 25.04.2016, <https://www.moroccoworldnews.com/2016/04/185022/morocco-gcc-countries-a-genuine-strategic-alliance>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Bergin, Tom. Qatar buys "major" stake in oil giant Shell, Reuters, 12.05.2012, <https://www.reuters.com/article/us-shell-qatar-idUSBRE84A1BG20120511>, Erişim Tarihi: 05.04.2022
- Bilir, Muhammed Cagri. "UK's Gulf and Middle East Politics post-Brexit: Constraints and Opportunities," Anadolu Agency, 10.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-uk-s-gulf-and-middle-east-politics-post-brexit-constraints-and-opportunities/2170581#>, Erişim Tarihi: 20.03.2022

- Bir batışın hikâyesi: Dünyanın en büyük girişim sermayesi şirketlerinden Abraaj Capital nasıl iflas etti?, BBC Türkçe, 18.10.2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-45887069>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Birleşik Arap Emirlikleri şirketi MNG Kargo'ya talip, Bloomberg HT, 09.09.2021, <https://www.bloomberght.com/birlesik-arap-emirlikleri-sirketi-mng-kargo-ya-talip-2287255>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Bitmez, Serdar. Ekrem Biçeroğlu, Çağrı Koşak, Türkiye ile Katar arasında 6. Yüksek Stratejik Komitesi Toplantısı düzenlendi, Anadolu Ajansı, 26.11.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/politika/turkiye-ile-katar-arasinda-6-yuksek-stratejik-komitesi-toplantisi-duzenlendi/2056892#i>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.
- Blackstone, Blackstone commits up to \$2.8 billion to acquire controlling stake in Mphasis; ADIA, UC Investments and other long-term investors to co-invest, 26 April 2021, <https://www.blackstone.com/news/press/blackstone-commits-up-to-2-8-billion-to-acquire-controlling-stake-in-mphasis-adia-uc-investments-and-other-long-term-investors-to-co-invest/>, Erişim Tarihi: 10.02.2022
- Blake, Aaron. “The ugly story of Trump and Jamal Khashoggi is confirmed”, The Washington Post, <https://www.washingtonpost.com/politics/2021/02/26/why-intel-report-jamal-khashoggi-is-so-damning-trump/> Erişim Tarihi: 24.01.2022
- Blockade of Qatar: Expectations and repercussions, Al Jazeera Center for Studies, 02.07.2022, https://studies.aljazeera.net/sites/default/files/articles/documents/2019-11/ed8db33a7d3145cebbbcad7a27245cc1_100.pdf, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Bowman, Dylan. Qatar to build Egypt’s largest industrial zone, Arabian Business, 30.05.2007, <https://www.arabianbusiness.com/industries/construction/qatar-build-egypt-s-largest-industrial-zone-144268>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- BP Statistical Review of World Energy 2021, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-oil.pdf>; <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2021-natural-gas.pdf>, Erişim Tarihi: 25.02.2022
- Bray, Chad. “Investment Consortium Buys Germany’s Tank & Rast”, The New York Times, 3 August 2015, <https://www.nytimes.com/2015/08/04/business/dealbook/investment-consortium-buys-germanys-tank-rast.html>, Erişim Tarihi: 20.03.2022
- Brimelow, Ben. “Saudi Arabia's powerful crown prince met with everyone from Trump and Mattis to The Rock and Oprah on a crazy US tour”, Business Insider, <https://www.businessinsider.com/saudi-arabia-crown-prince-mohammed-bin-salman-us-trip-meetings-2018-3> Erişim Tarihi: 24.01.2022

- Briody, Dan. "The Iron Triangle: Inside The Secret World of the Carlyle Group", John Wiley & Sons, 2004, New York, Oliver Burkeman and Julian Borger, The ex-presidents' club, The Guardian, 31 Ekim 2001, <https://www.theguardian.com/world/2001/oct/31/september11.usa4>, Erişim Tarihi: 10.02.2022
- Bureau of Economic Analysis, <https://www.bea.gov/international/di1fdibal>, Erişim Tarihi: 01.01.2022
- Business France, "French economic presence in the United Arab Emirates", <https://world.businessfrance.fr/middle-east/2020/10/27/french-economic-presence-in-the-uae/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022
- Butter, David. Egypt and the Gulf Allies and Rivals, Research Paper, Chatham House, April 2020, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHHJ8102-Egypt-and-Gulf-RP-WEB_0.pdf, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Butter, David. Egypt and the Gulf: Allies and Rivals, Chatham House, Research Paper, April 2020, https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/CHHJ8102-Egypt-and-Gulf-RP-WEB_0.pdf, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Cafiero, Giorgio. "Why did Oman join Saudi Arabia's anti-terrorism alliance?", El-Monitor, 05.01.2017, <https://www.al-monitor.com/originals/2017/01/oman-join-saudi-arabia-anti-terror-alliance.html#ixzz7TMFjrK23>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Cafiero, Giorgio. Qatar-GCC crisis unsettles Sudan, 19.07.2017, <https://www.al-monitor.com/originals/2017/06/qatar-gcc-crisis-sudan-saudi-arabia-economic-support.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Cafiero, Giorgio. Qatar-GCC crisis unsettles Sudan, Al-Monitor, 19.06.2017, <https://www.al-monitor.com/originals/2017/06/qatar-gcc-crisis-sudan-saudi-arabia-economic-support.html>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Central bank of Egypt, Annual Report 2019-2020, <https://www.cbe.org.eg/en/EconomicResearch/Publications/Pages/AnnualReport.aspx>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Chinese economy to overtake US 'by 2028' due to Covid, BBC News, 26 Aralık 2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-china-55454146>, Erişim Tarihi: 24 Kasım 2021.
- Chulov, Martin and Matthew Weaver, Saudi Arabia backs arming Syrian opposition, The Guardian, 24.02.2012, <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/24/saudi-arabia-backs-arming-syrian-opposition>; Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Cornwell, Alexander. Qatar Airways expands airline investments with Italy's Meridiana, Reuters, 28.09.2017, <https://www.reuters.com/article/us-qatar-airways-italy-meridiana-idUSKCN1C32CC>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

Crown Prince Mohammed bin Salman Talks to TIME About the Middle East, Saudi Arabia's Plans and President Trump, <https://time.com/5228006/mohammed-bin-salman-interview-transcript-full/>, Erişim Tarihi: 24.01.2022

CVC funds sign agreement for ADIA to acquire 30% of Domestic & General, CVC, 10 July 2019, <https://www.cvc.com/media/press-releases/2019/cvc-signs-agreement-adia-acquire-30-of-d-g> Erişim Tarihi: 20.03.2022

Çelikkan, Erdiñ. Katar'la 10 anlaşma, Hürriyet, 27.11.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/katarla-10-anlasma-41673227>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Çınar, Serkan. Uluslararası Sermaye Akımları Üzerindeki Kontroller ve Büyüme Dinamikleri Üzerindeki Etkileri: Gelişmekte Olan Ülkerler Örneği, **Doktora Tezi**, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Çil, Uğur. Sisi'nin dış politika tercihleri ve Riyad-Kahire ilişkileri, Anadolu Ajansı, 17.10.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/sisinin-dis-politika-tercihleri-ve-riyad-kahire-iliskileri/666515>;

Dalton, Melisa and Hijab Shah, "Evolving UAE Military and Foreign Security Cooperation: Path Toward Military Professionalism", **Carnegie Middle East Center**, 12 Jan 2021, <https://carnegie-mec.org/2021/01/12/evolving-uae-military-and-foreign-security-cooperation-path-toward-military-professionalism-pub-83549>, Erişim Tarihi: 10.02.2022

Das, Andrew. Wilson Andrews, Anjali Singhvi and Joe Ward, World Cup 2026: How Each Country Voted, The New York Times, 13.07.2018, <https://www.nytimes.com/interactive/2018/06/08/sports/worldcup/fifa-vote-world-cup-2026-host.html?mtrref=undefined&gwh=8D287C11860212D2AC29C041AA9EF2BD&gwt=pay&assetType=PAYWALL>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

David Roberts, Qatar as a Financial Investor, NOREF, Policy Brief, February 2013, <https://www.files.ethz.ch/isn/160110/e61db69c6eebc2326b43638fde2576a3.pdf>, Erişim Tarihi: 10.04.2022

Deniz Bank Emirates NBD'ye satıldı, DW Türkiye, 31.07.2019, <https://www.dw.com/tr/denizbank-emirates-nbdye-sat%C4%B1ld%C4%B1/a-49832460>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

Department of International Trade, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/1053280/united-arab-emirates-trade-and-investment-factsheet-2022-02-10.pdf, Erişim Tarihi: 20.03.2022

Department of International Trade, <https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/att>

[achment_data/file/1053280/united-arab-emirates-trade-and-investment-factsheet-2022-02-10.pdf](https://www.achment_data/file/1053280/united-arab-emirates-trade-and-investment-factsheet-2022-02-10.pdf), Erişim Tarihi: 20.03.2022

Desirée Custers, Red Sea Multilateralism: Power Politics or Unlocked Potential, Stimson, 07.04.2021, <https://www.stimson.org/2021/red-sea-multilateralism-power-politics-or-unlocked-potential/#:~:text=In%20January%202020%2C%20Saudi%20Arabia,in%20the%20Red%20Sea%20region>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Dubai firm buys stake in EADS, Los Angeles Times, 6.07.2007, <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-2007-jul-06-fi-briefs6.6-story.html>, Erişim Tarihi: 20.03.2022

Dubai International Capital buys Almatiss, Khaleej Times, 3.11.2007, <https://www.khaleejtimes.com/business/dubai-international-capital-buys-almatiss>; Erişim Tarihi: 20.03.2022.

Dubai ports takeover prompts backlash, Financial Times, 16.02.2006, <https://www.ft.com/content/d8156740-9f3f-11da-ba48-0000779e2340>, Erişim Tarihi: 20.03.2022

Dubai prensinden 5 milyar dolarlık yatırım, CNN Türk, 06.10.2005, <https://www.cnntrk.com/2005/turkiye/10/06/dubai.prensinden.5.milyar.dolarli.k.yatirim/130660.0/index.html>, Erişim Tarihi: 23.03.2022.

Dudley, Dominic. "East Africa Becomes A Testing Ground For UAE And Qatar As They Battle For Influence And Opportunity", Forbes, 04.04.2018, <https://www.forbes.com/sites/domicdudley/2018/04/04/uae-qatar-horn-of-africa-proxy-dispute/?sh=70a905ad6ad2>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

Dudley, Dominic. East Africa Becomes A Testing Ground For UAE And Qatar As They Battle For Influence And Opportunity, Forbes, 04.04.2018, <https://www.forbes.com/sites/domicdudley/2018/04/04/uae-qatar-horn-of-africa-proxy-dispute/?sh=70a905ad6ad2>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

Dudley, Dominic. Saudi Arabia Increases Its Bet On Electric Car Maker Lucid, Forbes, <https://www.forbes.com/sites/domicdudley/2021/02/23/saudi-arabia-increases-its-bet-on-electric-car-maker-lucid/?sh=268ae92665a8>, Erişim Tarihi: 17.01.2022.

Duran, Aram Ekin. Dolarda 'Brunson' hareketliliği, DW, 12.10.2018, <https://www.dw.com/tr/dolarda-brunson-hareketlili%C4%9Fi/a-45868010>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Egypt finance: Qatar steps in to ease Cairo cash crisis, BBC, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-20945844>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.

- Egypt says Saudis agree to \$4 bln in assistance, Reuters, 21.05.2021, <https://www.reuters.com/article/egypt-saudi-assistance-idAFLDE74K08A20110521>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Egypt signs deal with Saudi ACWA Power for \$2.3 billion power plant - minister, reuters, 01.11.2018, <https://www.reuters.com/article/egypt-electricity-deal-idUSL8N1XC671>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Egypt, Saudi Arabia agree on \$16b investment fund, settle maritime spat, Gulf News, 10.04.2016, <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/egypt-saudi-arabia-agree-on-16b-investment-fund-settle-maritime-spat-1.1707587>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Egypt: Saudi Arabia halts fuel shipments indefinitely, Al Jazeera, 08.11.2016, <https://www.aljazeera.com/economy/2016/11/8/egypt-saudi-arabia-halts-fuel-shipments-indefinitely>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Egyptian cenbank pays back \$1 billion debt owed to Qatar, Reuters, 01.07.2016, <https://www.reuters.com/article/ozabs-uk-egypt-qatar-cenbank-idAFKCN0ZH5GC>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Egyptian Investment Minister discuss cooperation in Qatar, Kuwait News Agency, 26.03.2006, <https://www.kuna.net.kw/ArticleDetails.aspx?language=en&id=1652661#>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- El Masaiti, Amira. “Morocco re-evaluates role in Saudi-led Yemen war coalition”, ABC News, 08.02.2019, <https://abcnews.go.com/International/wireStory/morocco-freezes-involvement-saudi-led-coalition-yemen-60916950>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.
- El Yaakoubi, Aziz. Gulf states to invest \$737 million in Morocco tourism infrastructure, Al Arabiya News, 01.04.2014, <https://english.alarabiya.net/business/economy/2014/04/01/Gulf-states-to-invest-737-million-in-Morocco-tourism-infrastructure>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.
- El-Behary, Hend. Qatari Diar invests in Egypt with 2 major tourist projects, Egypt Daily News, 11.01.2015, <https://dailynewsegypt.com/2015/01/11/qatari-diar-invests-egypt-two-major-tourist-projects/>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Elkabany, Hussein Mahmoud Ragab. Hamdi Yıldız, Suudi Arabistan ve BAE'den Sudan'daki darbeye destek, Anadolu Ajansı, 14.04.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/suudi-arabistan-ve-baeden-sudandaki-darbeye-destek/1451737>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Ellis, Eric. “Revealed: The truth about Barclays and the Abu Dhabi investment”, Euromoney, 30.05.2013,

- <https://www.euromoney.com/article/b12kjth9h0p0xf/revealed-the-truth-about-barclays-and-the-abu-dhabi-investment>, Erişim Tarihi: 19.03.2022
- Emaar venture invests Dh1.2b in Morocco Project, Gulf News, 25.11.2005, <https://gulfnews.com/business/property/emaar-venture-invests-dh12b-in-morocco-project-1.305555>; Erişim Tarihi:24.03.2022.
- Erdoğan'ın BAE ziyareti başladı, DW Türkçe, 14.02.202, <https://www.dw.com/tr/erdo%C4%9Fan%C4%B1n-bae-ziyareti-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-60772619>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Ereli, Adam. Theodore Karasik, Nations Are Wielding Their Sovereign Wealth Funds as Tools of Power, Foreign Policy, 11 Ocak 2018, <https://foreignpolicy.com/2018/01/11/nations-are-wielding-their-sovereign-wealth-funds-as-tools-of-power/>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.
- Ersel, Hasan. Çin, ABD'ye neden borç veriyor?, http://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/cin-abd-ye-neden-borc-veriyor_ID674474/, Erişim Tarihi: 22.02.2020.
- Eryar Ünlü, Didem. “Emaar'ın hedefi İstanbul'u yeni bir Dubai'ye dönüştürmek”, Dünya Gazetesi, 22.11.2016, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/emaarin-hedefi-istanbulu-yeni-bir-dubaiye-donusturmek/338839>; 23.03.2022.
- Espanol, Marc. Gulf states give Egypt \$22 billion to mitigate fallout from Ukraine war, Al-Monitor, 11.04.2022, <https://www.al-monitor.com/originals/2022/04/gulf-states-give-egypt-22-billion-mitigate-fallout-ukraine-war#ixzz7SDuDJDWf>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Etisalat buys controlling stake in Maroc Telecom for €4.2bn, Financier, January 2014, <https://www.financierworldwide.com/etisalat-buys-controlling-stake-in-maroc-telecom-for-42bn#.YkAdS9XP34Y>, Erişim Tarihi:24.03.2022.
- EU restrictive measures in response to the crisis in Ukraine, EU Council, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-ukraine-crisis/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Exeter Sells 58 Million Square Foot US Industrial Portfolio to PSP Investments / ADIA Joint Venture For \$3.15 Billion, Bloomberg, 17 Aralık 2015, <https://www.bloomberg.com/press-releases/2015-12-17/exeter-sells-58-million-square-foot-us-industrial-portfolio-to-psp-investments-adia-joint-venture-for-3-15-billion>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Expansion of construction works at the Queen Alia international airport, Avax, 05.02.2014, <https://avax.gr/en/news/epektasi-ergwn-kataskeuis-diethnous-aerodromiou/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Exxon Mobil, <https://www.exxonmobil.com.qa/en-QA/Company/Who-we-are/Our-history-in-Qatar>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.

- Factbox: Saudi Arabia's major inward and outward investments, Reuters, 12.01.2022.
<https://www.reuters.com/article/us-saudi-investment-factbox-idUSKBN2AW1IJ>, Erişim Tarihi: 23.01.2022.
- Fahim, Khulood. Kuwait and Qatar: Big Donors, Different Approaches, Carnegie,
<https://carnegieendowment.org/2020/06/09/kuwait-and-qatar-big-donors-different-approaches-pub-82005>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Fahim, Khulood. Kuwait and Qatar: Big Donors, Different Approaches, Carnegie,
<https://carnegieendowment.org/2020/06/09/kuwait-and-qatar-big-donors-different-approaches-pub-82005>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Fakir, Intissar. Morocco: Era of Strategic Partnership Is Over, Carnegie, 09.07.2020,
<https://carnegieendowment.org/2020/06/09/morocco-era-of-strategic-partnership-is-over-pub-82011>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.
- Fakir, Intissar. As the Qatar crisis worsens, Morocco is struggling to remain neutral, Carnegie, 10.07.2017, <https://carnegie-mec.org/diwan/71469>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Fares Akram, " Hamas: Qatar paying public salaries by sending fuel to Gaza", AP News, 01.12.2021, <https://apnews.com/article/business-africa-israel-egypt-qatar-167abbe0cf82ab374e3fc1c0c84ca1fa>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Fas'tan Katar'a gıda yardımı, Sabah, 12.06.2017, <https://www.sabah.com.tr/dunya/fastan-katara-gida-yardimi-3962187>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Final Communiqué Adopted by the Fourth Extraordinary Session of the Islamic Summit Conference "Promotion of Islamic Solidarity", <https://www.oic-oci.org/docdown/?docID=25&refID=8>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Fisher, Max. "How Saudi Arabia captured Washington", Vox, <https://www.vox.com/2016/3/21/11275354/saudi-arabia-gulf-washington>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.
- Fly Emirates, <https://www.emirates.com/uk/english/about-us/our-communities/sponsorship/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Foreign aid hit a record high last year. Here's what it means for the global recovery from COVID, **World Economic Forum**, <https://www.weforum.org/agenda/2021/04/foreign-aid-2020-covid-19-oecd/>, Erişim tarihi: 24.02.2022.
- Foreign Aid, Embassy of UAE, <https://www.uae-embassy.org/discover-uae/foreign-policy/foreign-aid>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Foreign Direct Investment in the U.S.: Balance of Payments and Direct Investment Position Data, Bureau of Economic Analysis, <https://www.bea.gov/international/di1fdibal>, Erişim Tarihi: 01.03.2022

- France calls for lifting of sanctions on Qatar citizens, Aljazeera, 15.07.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/7/15/france-calls-for-lifting-of-sanctions-on-qatar-citizens>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Freeman, Ben. “Foreign Funding of Think Tanks in America”, **The Center for International Policy**, Haziran 2020, https://static.wixstatic.com/ugd/3ba8a1_4f06e99f35d4485b801f8dbfe33b6a3f.pdf Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Furlow, Rachel and Salvatore Borgognone, “Gulf Designs on Jordan’s Foreign Policy”, **Carnegie Endowment for International Peace**, 17.07.2018, <https://carnegieendowment.org/sada/76854>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Gallego, Daniel. Ürdün'den İran'a nota, Anadolu Ajansı, 06.01.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/urdunden-irana-nota/501518>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Gallego, Daniel. Ürdün'den İran'a nota, Anadolu Ajansı, 06.01.2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/urdunden-irana-nota/501518>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Gallopın, Jean-Baptiste. The Great Game of the UAE and Saudi Arabia in Sudan, POMEPS, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Gambrell, Jon ...; Berouk Mesfin, Qatar’s diplomatic incursions into the Horn of Africa, Institute For Security Studies, Issue 8, November 2016, <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/ear8.pdf>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Gambrell, Jon. Here are the members of the Saudi-led coalition in Yemen and what they're contributing, Insider, 30.03.2015, <https://www.businessinsider.com/members-of-saudi-led-coalition-in-yemen-their-contributions-2015-3>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Gambrell, Jon. Qatar crisis shakes East Africa, a home to Gulf militaries, AP News, 30.08.2017, <https://apnews.com/article/yemen-ap-top-news-qatar-international-news-red-sea-5ad4f46bfc314a978a68c20e4b89b1dc>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Gardner, Timothy. Chevron Phillips, “Qatar Petroleum sign \$8 billion petrochemical deal”, Reuters, 09.07.2019, <https://www.reuters.com/article/us-usa-petrochemicals-nphillips-qatar-idUSKCN1U42FK>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Gearan, Anne. Egypt and UAE strike Islamist militias in Libya, The Washington Post, 25.08.2014, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/egypt-and-uae-strike-islamist-militias-in-libya/2014/08/25/8685ef04-2c98-11e4-be9e-60cc44c01e7f_story.html, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Genç, Yusuf Selman. Sissi seeks more investment from the UAE, which supported the coup, Daily Sabah, 11.01.2015,

- <https://www.dailysabah.com/mideast/2015/01/20/sissi-seeks-more-investment-from-the-uae-which-supported-the-coup>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Georgy, Michael. Stephen Kalin, Gulf Arab allies pledge \$12 billion to Egypt at summit, Reuters, 13.03.2015, <https://www.reuters.com/article/egypt-economy-investment-idINKBN0M921520150313>, Erişim Tarihi: 24.03.2022
- Getir son fonlama turunda 768 milyon dolar çekti, Bloomberg HT, 17.03.2022, <https://www.bloomberght.com/getir-son-fonlama-turunda-768-milyon-cekti-2301848>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Ghaffary, Shirin. “The Saudi Crown Prince met with tech VIPs this week in Silicon Valley”, including Sergey Brin and Magic Leap’s CEO, Vox, <https://www.vox.com/2018/4/6/17206358/saudi-crown-prince-visit-tech-silicon-valley> Erişim Tarihi: 24.01.2022
- Gigamon Announces Completion of Acquisition by Elliott Management and Qatar Investment Authority, Gigamon, 27.12.2017, <https://www.gigamon.com/cn/company/news-and-events/newsroom/gigamon-acquisition-elliott-qia.html>, Erişim Tarihi: 04.04.2021.
- Gonçalves, Pedro. “Abu Dhabi Investment Authority buys 21% stake in pensions giant PIC”, International investment, 20 June 2018, <https://www.internationalinvestment.net/internationalinvestment/news/3501537/abu-dhabi-investment-authority-buys-21-stake-pensions-giant-pic>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.
- Gordon, Joy. The Enduring Lessons of the Iraq Sanctions, **Middle East Research and Information Project**, <https://merip.org/2020/06/the-enduring-lessons-of-the-iraq-sanctions/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Greystar announces strategic partnership of up to £2.2bn with ADIA to develop build to rent in London; confirms Fizzy Living acquisition, Greyster, 16 December 2021, <https://www.greystar.com/about-greystar/newsroom/greystar-adia-build-to-rent-strategic-partnership-fizzy-living-acquisition> Erişim Tarihi: 20.03.2022
- Grim, Ryan. “Gulf Government Gave Secret \$20 Million Gift to D.C. Think Tank”, The Intercept, 10.08.2017, <https://theintercept.com/2017/08/09/gulf-government-gave-secret-20-million-gift-to-d-c-think-tank/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Gulf crisis: Qatar pulls troops from Djibouti border, Middle East Eye, 14.07.2017, <https://www.middleeasteye.net/news/gulf-crisis-qatar-pulls-troops-djibouti-border>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Gulf states are becoming more adventurous investors, The Economist, <https://www.economist.com/middle-east-and-africa/2019/06/15/gulf-states-are-becoming-more-adventurous-investors>, Erişim Tarihi: 23.01.2022.

Gulf states pledge \$2.5 billion aid package to Jordan, reuters, 11.07.2018, <https://www.reuters.com/article/us-jordan-protests-gulf/gulf-states-pledge-2-5-billion-aid-package-to-jordan-idUSKBN1J7026>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

Haider, Haseeb. Abu Dhabi Firms to Invest \$2b in Morocco Projects, Khaleej Times, 15.05.2009, <https://www.khaleejtimes.com/business/abu-dhabi-firms-to-invest-2b-in-morocco-projects>, Erişim Tarihi:24.03.2022.

Hamid, Makki. “Why the World Needs Partnership with Saudi Arabia: Saudi Arabia’s Global Humanitarian and Development Aid”, **KS Relief**, Special Report, Ocak 2022, <https://kfcris.com/pdf/c2a6d869685a22b236cafc6d8aaf275161d6c986b220f.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Hamsici, Mahmut. 5 soruda Suudi Arabistan - İran gerilimi, BBC News, 05.01.2016, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160105_5_soruda_iran_suudi_gerilimi, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Harry Papachristou and Ingrid Melander, Qatar signs deal to invest up to \$5 billion in Greece, Reuters, 24.09.2010, <https://www.reuters.com/article/us-greece-qatar-investment-idUSTRE68N3TY20100924>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.

Hartung, William. “Is Mohammed bin Zayed a Bad Influence on U.S. Foreign Policy?”, Forbes, 16.01.2020, <https://www.forbes.com/sites/williamhartung/2020/01/16/is-mohammed-bin-zayed-a-bad-influence-on-us-foreign-policy/?sh=53d3c2f43efb>, Erişim Tarihi: 22.03.2022

Hellier, David. “ADIA Invests in \$7.5 Billion Insurance Broker Ardonagh”, Bloomberg, 15 Dec 2021, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-12-15/insurance-broker-ardonagh-valued-at-7-5-billion-in-adia-deal>, Erişim Tarihi: 20.03.2022.

Henderson, Simon. “Gulf Aid to Egypt and U.S. Policy”, **Washington Institute**, 10.03.2013, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/gulf-aid-egypt-and-us-policy>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Henderson, Simon. Gulf States Mull Massive Aid to Oman and Bahrain, The Washington Institute, 04.03.2011, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/gulf-states-mull-massive-aid-oman-and-bahrain>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

<https://data.oecd.org/fdi/fdi-stocks.htm>, Erişim Tarihi: 21.01.2020.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>, Erişim Tarihi: 23.01.2019.

<https://ticdata.treasury.gov/Publish/mfhhis01.txt>, Erişim tarihi: 02.02.2022

<https://www.katarahospitality.com/our-hotels/>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.

<https://www.oc.gov.ma/index.php/fr>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

<https://www.swfinstitute.org/research/sovereign-wealth-fund>, Erişim Tarihi: 01.02.2020.

<https://www.theguardian.com/business/2015/jan/28/canary-wharf-qatar-brookfield-sale-london>, Erişim Tarihi: 05.04.2022

<https://www.uae-embassy.org/uae-us-cooperation/security>, Erişim Tarihi: 22.02.2022

Hussein, Yasmin and Enas Alashray, “UAE's ADQ signs 4.6 bln-euro investment deal with France”, Reuters, 03.12.2021, [https://www.reuters.com/world/middle-east/uaes-adq-signs-46-bln-euro-investment-deal-with-france-tweet-2021-12-03/#:~:text=CAIRO%2C%20Dec%203%20\(Reuters\),office%20said%20in%20a%20tweet](https://www.reuters.com/world/middle-east/uaes-adq-signs-46-bln-euro-investment-deal-with-france-tweet-2021-12-03/#:~:text=CAIRO%2C%20Dec%203%20(Reuters),office%20said%20in%20a%20tweet), Erişim Tarihi: 20.03.2022

Ibrahim, Malik, Can Djibouti handle the proxy war in Yemen?, Middle East Monitor, 08.04.2015, <https://www.middleeastmonitor.com/20150408-can-djibouti-handle-the-proxy-war-in-yemen/>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Ibrahim, Menatalla. Qatar opens \$1 billion St. Regis Hotel in Cairo, Doha News, 06.01.2021, <https://dohanews.co/qatar-opens-1-billion-st-regis-hotel-in-cairo/>, Erişim Tarihi: 15.05.2022

IFCO Systems, “IFCO acquisition by Triton and ADIA has been finalized”, 3.06.2019, <https://www.ifco.com/tr/ifco-acquisition-by-triton-and-adia-has-been-finalized/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022

IMF, Key Questions on Jordan, 24.08.2016, <https://www.imf.org/external/country/jor/jordanfaq.htm>;

International capital flows: Structural reforms and experience with the OECD Code of Liberalisation of Capital Movements, **OECD reports**, June 2011, <https://www.oecd.org/economy/48972216.pdf>

International Crisis Group, Yemen: Defusing the Saada Time Bomb, **Middle East Report**, No. 86, May 2009, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/Final-PDF-English.pdf>, p. 22, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

International Forum of Sovereign Wealth Fuds, Santiago Principles, <https://www.ifswf.org/santiago-principles-landing/santiago-principles>, Erişim Tarihi: 22.02.2022

Iqbal, Jawad. “Orta Doğu'da vekalet savaşları ve çıkar ittifakları”, BBC Türkçe, 09.04.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/04/150408_ortadogu_analiz, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

Isaac, Mike and M. Je de Marced, “Uber Turns to Saudi Arabia for \$3.5 Billion Cash Infusion”, New York Times, <https://nytimes.com/2016/06/02/technology/uber-investment-saudi-arabia.html>, 12.01.2022;

- Isaac, Sally Khalifa. Gulf Assistance Funds Post-2011: Allocation, Motivation and Influence, **European Institute of the Mediterranean**, 2015, <https://www.iemed.org/publication/gulf-assistance-funds-post-2011-allocation-motivation-and-influence/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- IsDB Member Countries, <https://www.isdb.org/isdb-member-countries>; Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- IsDB, IsDB Member Countries, <https://www.isdb.org/isdb-member-countries>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- IsDB, Member Countries, <https://www.isdb.org/isdb-member-countries>; Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Istithmar buys \$1b stake in Standard Chartered, Khaleej Times, 7 Ekim 2006, <https://www.khaleejtimes.com/business/istithmar-buys-1b-stake-in-standard-chartered>, Erişim Tarihi: 19.03.2022.
- Itay, Goldstein ve Razin, Assaf. Foreign Direct Investment Vs Foreign Portfolio Investment, **National Bureau of Economic Research**, Working Paper 11047.
- İnsel, Aysu ve Sungur, Nesrin. “Sermaye Akımlarının Temel Makroekonomik Göstergeler Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği-1989:III-1999:IV” Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni 2003/8, 2003.
- İpek, Fatih Oğuzhan. “Türkiye’de Körfez Ülkelerinin Yatırımları”, **AYAM**, Ağustos 2021, <https://ayam.com.tr/arastirma/turkiyede-korfez-ulkelerinin-yatirimlari/>, s. 9.
- İslam İşbirliği’nden İran’a Kınama, Sabah, 21 Ocak 2016, <https://www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/21/islam-isbirliginden-irana-kinama>; Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Jacobs, Anna L. Qatar-Tunisia Ties Spur Competition with Gulf Arab Neighbors, AGSIW, 14.12.2020, https://apps.webofknowledge.com/WOS_GeneralSearch_input.do?product=WOS&search_mode=GeneralSearch&SID=F1JIVtVcKBvHBEyS2nc&preferencesSaved=, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Jeremias Kettner, Germany and the Qatar Crisis, Iftimes, 24.06.2017, <https://www.ifimes.org/en/researches/germany-and-the-qatar-crisis/4187?page=23>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.
- John Irish and Regan E. Doherty, Libyan conflict brings French-Qatari ties to the fore, Reuters, 13.04.2011, <https://www.reuters.com/article/france-qatar-idUSLDE73A0KW20110413>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.
- Jonathan Fenton-Harvey, Saudi Arabia And The UAE Fund Academia With Strings Attached, LobeLog, 28.08.2019, <https://lobelog.com/saudi-arabia-and-the-uae-fund-academia-with-strings-attached/>, Erişim Tarihi: 20.03.2022;

Jordan downgrades diplomatic relations with Qatar, Reuters, 06.06.2017, <https://www.reuters.com/article/gulf-qatar-jordan-idUSL8N1J35I0>; Erişim Tarihi: 25.05.2022.

Jordan participates in Saudi-led operation in Yemen: official, Reuters, 26.03.2015, <https://www.reuters.com/article/us-yemen-strikes-jordan-idUSKBN0MM0JT20150326>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

Julia Finch, Qatar ups Sainsbury's stake to 25%, The Guardian, 15.06.2007, <https://www.theguardian.com/business/2007/jun/15/supermarkets.money>; Erişim Tarihi: 05.04.2022

Karam, Souhail. Gulf states court cash-strapped Morocco with investment, Reuters, 24.11.2011, <https://www.reuters.com/article/qatar-morocco-investment-idUSL5E7MO46120111124>; Erişim Tarihi: 20.04.2022

Karaman, Yavuz. Emaar, 2.3 milyar dolara Dubai'yi İstanbul'a getirdi, Milliyet, 26.12.2012, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/emaar-2-3-milyar-dolara-dubai-yi-istanbul-a-getirdi-1647087>, Erişim Tarihi: 23.03.2022.

Kasapoğlu, Çağrı. Teröre karşı İslam İttifakı' ne yapacak?, BBC Türkçe, 16.12.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151215_islam_ittifak_analiz, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

Kasraoui, Safaa. Emirati Official: Morocco, UAE Keen to Consolidate Partnership, Morocco World News, 27.12.2021, <https://www.moroccoworldnews.com/2021/12/346213/emirati-official-morocco-uae-keen-to-consolidate-partnership>, Erişim Tarihi: 27.03.2022.

Katar ile yapılan swap anlaşması, 15 milyar dolara yükseltildi, BBC Türkçe, 20.05.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52738148>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Katar ile yapılan swap anlaşması, 15 milyar dolara yükseltildi, BBC Türkçe, 20.05.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52738148>;

Katar'la hiç ayrı düşmedik, Dünya, 19.12.2014, <https://www.dunya.com/gundem/039katar039la-hic-ayri-dusmedik039-haberi-266256>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Kelly, Kate. "In Trump, Stephen Schwarzman Found a Chance to Burnish His Legacy", 19 Jan 2021, <https://www.nytimes.com/2021/01/19/business/schwarzman-blackstone-trump.html>, Erişim Tarihi: 10.02.2022

Kenner, David and Kameal Al-Ahmad, "The US-Saudi Economic Relationship: More than Arms and Oil", Special Report, **King Faisal Center for Research and Islamic Studies**, March 2021.

- Kerr, Simeon. Fall of Egypt's Mohamed Morsi is blow to Qatari leadership, Financial Times, 03.07.2013, <https://www.ft.com/content/af5d068a-e3ef-11e2-b35b-00144feabdc0>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Khaled Abdel Aziz, "Sudan says Qatar to deposit \$1 billion as part of aid package", Al Arabiya News, 02.04.2014, <https://english.alarabiya.net/business/2014/04/02/Sudan-says-Qatar-to-deposit-1-billion-as-part-of-aid-package>; Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Khrais, Rami. Saudis refine blueprint for post-oil economy, <https://www.al-monitor.com/originals/2016/04/saudi-public-investment-fund-strategy-challenges-income.html>, Erişim Tarihi: 05.01.2022.
- King Opens Big Jordan Project, Arab News, 29.06.2007, <https://www.arabnews.com/node/300163>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Knecht, Eric. "Qatar Investment Authority aims to reach \$45 billion in U.S. investments: CEO", Reuters, 13.01.2019, <https://www.reuters.com/article/us-qatar-investments-united-states-idINKCN1P7090>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Kottasová, Ivana. Here's where Saudi Arabia has invested around the World, <https://edition.cnn.com/2018/10/15/investing/saudi-arabia-global-investments/index.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2022
- Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi (KİK), T.C. Dışişleri Bakanlığı, <https://www.mfa.gov.tr/korfez-arap-ulkeleri-isbirligi-konseyi.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 23.03.2022.
- Kristian Coates Ulrichsen, Qatar-U.K. ties after the blockade and Brexit: What next?, Aljazeera Center for Studies, 23.02.2022, <https://studies.aljazeera.net/en/analyses/qatar-uk-ties-after-blockade-and-brexite-what-next>, Erişim Tarihi: 05.04.2022
- Kristian, Bonnie. Trump copied Obama's failure in Yemen, The Hill, 29.12.2020, <https://thehill.com/opinion/white-house/531891-trump-copied-obamas-failure-in-yemen>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- KSA throws weight behind Egypt, Arab News, 20.08.2013, <https://www.arabnews.com/node/461861/amp>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- KSA to finance Morocco projects worth \$ 1.25 bn, Arab news, 14.05.2012, <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/ksa-finance-morocco-projects-worth-125-bn>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- KSA to finance Morocco projects worth \$ 1.25 bn, Arab news, 18.10.2018, <https://www.arabnews.com/saudi-arabia/ksa-finance-morocco-projects-worth-125-bn>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.

- Laessing, Ulf. Cynthia Johnston, Gulf states launch \$20 billion fund for Oman and Bahrain, Reuters, 10.03.2011, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-fund-idUSTRE7294B120110310>; Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Laghmari, Jihen. Qatar giving tunisia 1 billion loan may provide jobs, Bloomberg, 26.04.2012, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2012-04-26/qatar-giving-tunisia-1-billion-loan-may-provide-jobs>, Erişim Tarihi: 20.04.2022
- Langton, James. Qatar Investment buys 20% of London Stock Exchange Group, Investment Executive, 20.09.2007, <https://www.investmentexecutive.com/news/industry-news/qatar-investment-buys-20-of-london-stock-exchange-group/>, Erişim Tarihi: 05.04.2022
- Langton, James. The UAE and Morocco: twin brothers from the opposite ends of the Arab world, Morocco World News, 29.04.2019, <https://www.thenationalnews.com/arts/the-uae-and-morocco-twin-brothers-from-the-opposite-ends-of-the-arab-world-1.850848>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Leung, Bo. UK's National Grid investment by group including China's CIC approved, China Daily, 03.04.2017, https://www.chinadaily.com.cn/world/2017-04/03/content_28786450.htm; Erişim Tarihi: 05.04.2022
- Lionel Laurent, Special Report: In France, a tax-free property empire, Reuters, 08.09.2013, <https://www.reuters.com/article/us-france-qatar-property-specialreport-idUSBRE98703B20130908>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.
- Lisa Jucca, Simon Meads, Qatari royals buy Italian fashion icon Valentino, Reuters, 12.07.2012, <https://www.reuters.com/article/us-valentino-qatar-idUSBRE86B0TH20120712>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Lons, Camille. Saudi Arabia and the UAE Look to Africa, Carnegie, 23.10.2018, <https://carnegieendowment.org/sada/77561>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Lons, Camille. The Gulf states and the Sudan coup – all is not what it seems, IISS, 16.11.2021, <https://www.iiss.org/blogs/analysis/2021/11/gulf-states-and-the-sudan-coup>; Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- LSE Academic Collaboration with Arab Universities Programme, <https://www.lse.ac.uk/middle-east-centre/research/collaboration-programme>, Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Lynch, Marc. “How Trump’s alignment with Saudi Arabia and the UAE is inflaming the Middle East, The Qatar Crisis”, October 2017, **The Project on Middle East Political Science**.
- Mabrouk, Mirette F. “Getting complicated in a hurry: The implications for Egypt of Russia’s invasion of Ukraine”, Middle East Institute, 04.03.2022, <https://www.mei.edu/publications/getting-complicated-hurry-implications-egypt-russias-invasion-ukraine>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

- Mark Thompson, Qatar is losing billions on Deutsche Bank, CNN Business, 30.11.2016, <https://money.cnn.com/2016/09/30/investing/deutsche-bank-qatar-share-collapse/index.html>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.
- Martínez, David Hernández. Morocco and the GCC: between Saudi Arabia and Qatar, LSE, 25.11.2017, <https://blogs.lse.ac.uk/mec/2017/09/25/morocco-inside-the-gcc-between-saudi-arabia-and-qatar/>, Erişim Tarihi: 05.05.2022.
- Massoudi, Arash. and Richard Waters, Saudi Arabia slashes exposure to Tesla via hedging deal, <https://www.reuters.com/article/us-tesla-saudi-idUSKCN1PM1ZV>, Financial Times, Erişim Tarihi: 17.01.2022.
- Mauritania to send ground boots to Yemen, military source, The North Africa Post, 16.10.2016, <https://northafricapost.com/9559-mauritania-to-send-ground-boots-to-yemen-military-source.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Mazzetti, Mark and Matt Apuzzo, U.S. Relies Heavily on Saudi Money to Support Syrian Rebels, The New York Times, 23.01.2016, <https://www.nytimes.com/2016/01/24/world/middleeast/us-relies-heavily-on-saudi-money-to-support-syrian-rebels.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Mazzetti, Mark. Saudi Arabia Warns of Economic Fallout if Congress Passes 9/11 Bill, New York Times, <https://www.nytimes.com/2016/04/16/world/middleeast/saudi-arabia-warns-of-economic-fallout-if-congress-passes-9-11-bill.html>, Erişim Tarihi: 23.01.2022
- McCormick, Liz. Saudi Arabia's Buying of U.S. Treasuries Is Soaring Under Trump, Bloomberg, <https://www.bloombergquint.com/global-economics/saudi-buying-of-treasuries-is-soaring-under-trump>, Erişim Tarihi: 01.01.2022
- McKernan, Bethan ve Martin Chulov, Arab League Set to Readmit Syria Eight Years after Expulsion, The Guardian, 26.12.2018, <https://www.theguardian.com/world/2018/dec/26/arab-league-set-to-readmit-syria-eight-years-after-expulsion>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Merat, Arron. “The Saudis couldn't do it without us’: the UK's true role in Yemen's deadly war”, the Guardian, 19.06.2019, <https://www.theguardian.com/world/2019/jun/18/the-saudis-couldnt-do-it-without-us-the-uks-true-role-in-yemens-deadly-war>, Erişim Tarihi: 20.03.2022
- Merzaban, Daliah. Saudi \$5 billion investment firm eyes Europe, Asia, U.S., 31.05.2009, Reuters, <https://www.reuters.com/article/businesspro-us-sanabil-investment-interv-idUSTRE54U0LS20090531>, Erişim Tarihi: 05.01.2022.
- Mısır: Mahkeme iki adanın S. Arabistan'a devrini engelleyen kararı bozdu, BBC Türkçe, 02.04.2017, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-39472726>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.

- Midolo, Emanuele. "Who owns London?", Property Week, 16.03.2016, <https://www.propertyweek.com/data/who-owns-london/5088280.article>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.
- Milmo, Dan. Qatar buys 20% stake in Heathrow operator, The Guardian, 17.08.2012, <https://www.theguardian.com/business/2012/aug/17/qatar-buy-20-baa-share-heathrow>; Erişim Tarihi: 05.04.2022
- Mirghani, Julietta. How the End of the Gulf Crisis Affects Sudan, Fair Observer, 09.04.2021, <https://www.fairobserver.com/region/africa/julietta-mirghani-gulf-qatar-crisis-saudi-arabia-uae-sudan-arab-world-news-86914/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Mogielnicki, Robert. "Saudi-Moroccan Political Tensions Challenge Quiet Economic Ties", The AGSIW, 04.03.2019, <https://agsiw.org/saudi-moroccan-political-tensions-challenge-quiet-economic-ties/>; Erişim Tarihi: 05.05.2022.
- Mohamad Bazzi, How Saudi Arabia Wins Friends, The New York Times, 29.10.2018, <https://www.nytimes.com/2018/10/29/opinion/saudi-arabia-checkbook-diplomacy-arab-world-uae-egypt-mbs-khashoggi.html>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Mohamed, Hamza. Africa and the Gulf crisis: the peril of picking sides, Aljazeera, 15.06.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/6/15/africa-and-the-gulf-crisis-the-peril-of-picking-sides>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Mohamed, Hamza. Africa and the Gulf crisis: the peril of picking sides, Aljazeera, 15.06.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/6/15/africa-and-the-gulf-crisis-the-peril-of-picking-sides>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Montague, James. "Manchester City's new owners put national pride before profit", The Guardian, 01.09.2008, <https://www.theguardian.com/football/2008/sep/01/manchestercity.premierleague1>, Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Morad, Amany. Emaar Properties' investments in Egypt exceeds \$12.5 Billion, Nawy, <https://www.nawy.com/blog/2210-emaar-properties-investments-in-egypt-exceeds-12-5-billion/>, Erişim Tarihi: 24.03.2022
- Morocco and Qatar strengthen bilateral co-operation, The Economist, 23.03.2018, http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=726550056&Country=Qatar&topic=Politics&subtopic=For_3, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Morocco offers to mediate Qatar-GCC crisis, Aljazeera, 11.06.2017, <https://www.aljazeera.com/news/2017/6/11/morocco-offers-to-mediate-qatar-gcc-crisis>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Morocco suspends participation in Saudi-led war in Yemen, Aljazeera, 08.02.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/2/8/morocco-suspends-participation-in-saudi-led-war-in-yemen>, Erişim Tarihi: 27.03.2022.

- Morocco, Jordan attend first GCC ministerial meeting in Jeddah, Al Arabiya News, 11.09.2011, <https://english.alarabiya.net/articles/2011%2F09%2F11%2F166422>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Morocco, Jordan attend first GCC ministerial meeting in Jeddah, Al Arabiya, 11.11.2011, <https://english.alarabiya.net/articles/2011%2F09%2F11%2F166422>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Mubadala signs two agreements to facilitate investments in priority sectors in France, Mubadala, 04.12.2021, <https://www.mubadala.com/en/news/mubadala-signs-two-agreements-facilitate-investments-priority-sectors-france>, Erişim Tarihi: 20.03.2022
- Mubadala, <https://www.mubadala.com/en/our-portfolio>, Erişim Tarihi: 01.03.2022
- Mutlu, Sefa. Türkiye ile Katar arasında 15 anlaşma imzalandı, Anadolu Ajansı, 07.12.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/turkiye-ile-katar-arasinda-15-anlasma-imzalandi/2440919>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.
- Nazer, Fahad. Saudi-Egyptian Relations at the Crossroads, The AGSIW, Issue Paper 8, 2015, https://agsiw.org/wp-content/uploads/2015/10/Nazer_SaudiEgyptianRelations_version2.pdf, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Nye, Joseph S. Work With China, Don't Contain It, https://www.nytimes.com/2013/01/26/opinion/work-with-china-dont-contain-it.html?_r=0, Erişim Tarihi: 21.01.2022.
- Occhiuto, Antonino. and Giorgio Cafiero, Why the downward spiral in Morocco-UAE relations?, Responsible Statecraft, 31.03.2020, <https://responsiblestatecraft.org/2020/03/31/why-the-downward-spiral-in-morocco-uae-relations/>;
- OECD Library, Saudi Arabia, Development Co-operation Profiles, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/b2156c99-en/index.html?itemId=/content/component/b2156c99-en#:~:text=In%202019%2C%20Saudi%20Arabia%20provided%20USD%20849.5%20million%20of%20gross.%2C%20region%2C%20theme%20or%20purpose>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- OECD Review of Foreign Direct Investment Statistics Jordan, <https://www.oecd.org/investment/OECD-Review-of-Foreign-Direct-Investment-Statistics-Jordan.pdf>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- OECD, Benchmark of Definition, **OECD Publishing**, 4th edition, 2008.
- OECD, Development of Cooperation Profiles, Qatar, <https://l24.im/BghH>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

- OECD, Foreign investment trends and sustainable development benefits, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/92b3857f-en.pdf?expires=1648580271&id=id&accname=guest&checksum=E4388187971C1550F86AD592AC51A9A4>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- OECD, What is ODA?, <http://www.oecd.org/dac/stats/What-is-ODA.pdf>, Erişim Tarihi: 28.01.2020.
- OIC Suspends Syrian Membership: Statement, Gulf News, 16.08.2012, <https://gulfnews.com/world/gulf/saudi/oic-suspends-syrian-membership-statement-1.1062522>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Okuduci, İdiris. “BAE ve Suudi Arabistan Arap Baharı'ndan bu yana bölgede demokrasi karşıtı yapıları destekliyor”, 17.12.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/bae-ve-suudi-arabistan-arap-baharindan-bu-yana-bolgede-demokrasi-karsiti-yapilari-destekliyor/2080055>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Okuduci, İdiris. “Trump görevinin son gününde BAE'ye F-35 savaş uçağı satışına onay verdi”, Anadolu Ajansı, 20 Ocak 2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trump-gorevinin-son-gununde-baeye-f-35-savas-ucagi-satisina-onay-verdi/2117254>, Erişim Tarihi: 10.02.2022
- Oommen, Anup “Saudi Arabia pledges \$15 billion to support Egypt after Qatar and the UAE step in to aid the nation’s economy, Arabian Business, 31.03.2022, <https://www.arabianbusiness.com/politics-economics/saudi-arabia-pledges-15-billion-to-support-egypt-after-qatar-and-the-uae-step-in-to-aid-the-nations-economy>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Over 45 Muslim Countries from OIC Condemned Iran over Attack on S. Arabia Embassy, Hurriyet Daily News, 22.01.2016, <https://www.hurriyetaailynews.com/over-45-muslim-countries-from-oic-condemned-iran-over-attack-on-s-arabia-embassy--94195>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Partrick, Neil. Saudi Arabia and Jordan: Friends in adversity, July 2013, Number 31, <https://core.ac.uk/download/pdf/19578386.pdf>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Partridge, Diana. What’s Behind Gulf Aid Package to Jordan?, Inside Arabia, 02.07.2018, <https://insidearabia.com/gulf-saudi-arabia-gcc-jordan/>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Perlberg, H & Sergie, Qatar Treads Off the Beaten Path in Quest for U.S. Investments, Bloomberg, 19.04.2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-04-12/qatar-treads-off-the-beaten-path-in-quest-for-u-s-investments>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Petrodollars behind Senegal's support for Saudi in Yemen, Middle East Eye, 14.05.2015, <https://www.middleeasteye.net/news/analysis-petrodollars-behind-senegals-support-saudi-yemen>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

- Porsche sells 10 percent voting stake to Qatar, New York Times, 14.08.2009, <https://www.nytimes.com/2009/08/15/business/global/15auto.html>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.
- Powers, Colin. "Dollars and Decadence Making Sense of the US-UAE Relationship", Onario Research, March 2021, <https://noria-research.com/dollars-and-decadence-1/>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Powers, Colin. "Swaying Washington: How Abu Dhabi Exploits Political Decadence", Onario, Mart 2021, <https://noria-research.com/dollars-and-decadence-2/>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Powers, Colin. "The Ties That Bind: How Abu Dhabi Invests in its American Partnership", Onario Research, March 2021, <https://noria-research.com/dollars-and-decadence-1/>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Powers, Colin. "The Ties That Bind: How Abu Dhabi Invests in its American Partnership", Onario Research, March 2021, <https://noria-research.com/dollars-and-decadence-1/>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Public Investment Fund, Our History, <https://www.pif.gov.sa/en/Pages/About-Timeline.aspx>, Erişim Tarihi: 01.01.2022.
- Qasim, Jafar. "Saudi Arabia promises Sudan \$1.5B grant", Anadolu Agency, 12.03.2021, <https://www.aa.com.tr/en/africa/saudi-arabia-promises-sudan-15b-grant/2174038>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Qatar Acquires 17% of VW, Industry Week, 18.12.2009, <https://www.industryweek.com/finance/software-systems/article/21949371/qatar-acquires-17-of-vw>, Erişim Tarihi: 05.04.2022
- Qatar backs \$3.6bn Egyptian refinery, Egypt oil-gas, 24.09.2012, <https://egyptoil-gas.com/news/qatar-backs-3-6bn-egyptian-refinery/>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Qatar buys stake in Empire State Building, The Peninsula, 24.08.2016, <https://thepeninsulaqatar.com/article/24/08/2016/Qatar-buys-stake-in-Empire-State-Building>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Qatar emir meets Merkel, Macron on first foreign tour since crisis, France24, 15.09.2017, <https://www.france24.com/en/20170915-qatar-emir-angela-merkel-emmanuel-macron-gulf-crisis>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Qatar emir to attend Beirut's Arab economic summit, Reuters, 19.06.2019, <https://www.reuters.com/article/us-arabs-summit-qatar-idUSKCN1PD0AX>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Qatar Fund for Development, Annual Reports, <https://qatarfund.org.qa/en/annual-reports/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.

- Qatar Fund for Development, Annual Reports, <https://qatarfund.org.qa/en/annual-reports/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Qatar Investment Authority Acquires 100 Percent Interest in Porta Nuova Development in Milan, Italy, Hines, 27.02.2015, <https://www.hines.com/news/qatar-investment-authority-acquires-100-percent-interest-in-porta-nuova-development-in-milan-italy>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Qatar Investment Authority opens first U.S. office in New York, Opalesque, 28.11.2015, <https://www.opalesque.com/industry-updates/4314/qatar-investment-authority-opens-first-office-in.html>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Qatar launches refinery project in Egypt, Middle East Monitor, 11.11.2019, <https://www.middleeastmonitor.com/20191111-qatar-launches-refinery-project-in-egypt/>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Qatar pledges \$ 10 billion investment in Egypt, Al Arabiya, 28.05.2011, <https://english.alarabiya.net/articles/2011%2F05%2F28%2F150909>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Qatar pledges \$500m for Darfur reconstruction, Aljazeera, 08.04.2013, <https://www.aljazeera.com/news/2013/4/8/qatar-pledges-500m-for-darfur-reconstruction>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Qatar signs aid deal worth \$1.25 billion for Morocco, Al Arabiya, 28.12.2013, <https://english.alarabiya.net/business/economy/2013/12/28/Qatar-signs-aid-deal-worth-1-25-billion-for-Morocco>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Qatar signs aid deal worth \$1.25 billion for Morocco, Reuters, 28.12.2013, <https://www.reuters.com/article/us-morocco-qatar-aid-idUSBRE9BR06520131228>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Qatar SWF buys Credit Suisse London HQ, Reuters, 20.02.2012, <https://www.reuters.com/article/idUSL5E8DK18J20120220>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Qatar takes stake in Iberdrola, the National news, 15.03.2011, <https://www.thenationalnews.com/business/qatar-takes-stake-in-iberdrola-1.415663>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Qatar targets \$10 billion of investments in U.S. ports, Qatar Day, 23.12.2021, <https://www.qatarday.com/qatar-targets-10-billion-of-investments-in-u-s-ports-sources>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Qatar to proceed with \$2 bln refinery in Tunisia, Reuters, 15.05.2012, <https://www.reuters.com/article/tunisia-qatar-refinery-idUSL5E8GFLZ20120515>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.

- Qatar withdraws troops from Djibouti-Eritrea border mission, Reuters, 14.07.2017, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-qatar-djibouti-idUSKBN1950W5>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Qatari Diar's Anantara-Tozeur Resort inaugurated, TMO News, 02.12.2019, <https://www.tunisianmonitoronline.com/index.php/2019/12/02/qatari-diars-anantara-tozeur-resort-inaugurated/> Erişim Tarihi: 20.04.2022
- Qatari investment sparks shareholder row at Spain's Corte Ingles, Reuters, 12.08.2015, <https://www.reuters.com/article/spain-corteingles-qatar-idUSL5N10N3WO20150812>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Qatar's Emir leaves \$2 billion 'deposit' to Egypt after meeting President Morsi, Ahram, 11.09.2012, <https://english.ahram.org.eg/NewsContent/1/64/50171/Egypt/Politics-/Qatars-Emir-leaves--billion-deposit-to-Egypt-after.aspx>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Qatar's emir says to invest 10 bln euros in Germany, Reuters, 07.19.2018, <https://www.reuters.com/article/germany-qatar-idCNL5N1VT1N>, Erişim Tarihi:08.04.2022.
- Qureshi, Waqas. "Dubai International Capital to sell packaging firm Mauser in £1bn deal", 12 May 2014; <https://www.khaleejtimes.com/business/dubai-international-capital-buys-almatis>; Erişim Tarihi: 20.03.2022.
- Radelet, Steven. A Primer on Foreign Aid, **Center for Global Development**, Working Paper, No. 92, July 2006.
- Rahman, Salfur. Dubai firms announce 19b morocco projects, Gulf News, 30.03.2016, <https://gulfnews.com/business/property/dubai-firms-announce-19b-morocco-projects-1.230923>, Erişim Tarihi:24.03.2022.
- Rashad, Marwa. Saudi Arabia Says It is Too Early to Restore Ties with Syria, Reuters, 04.03.2019, <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-saudi-idUSKCN1QL1NP>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Raymond, Nate. "Abu Dhabi fund loses crisis-related arbitration against Citigroup", Reuters, 28 Mart 2017, <https://www.reuters.com/article/us-citigroup-lawsuit-idUSKBN16Z2K6>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Razzouk, Nayla. "Saudi Arabia Grants \$400 Million to Support Jordanian Economy", Bloomberg, 02.06.2011, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-06-02/saudi-arabia-grants-400-million-to-support-jordanian-economy>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Regan Doherty, Qatar stakes in Siemens, Shell reflect drive to step up development, Reuters, 23.05.2012, <https://www.reuters.com/article/shell-qatar-idUKL5E8GE9P920120523>, Erişim Tarihi: 05.04.2022

- Reiter, Chris. "Dubai World to invest in MGM Mirage", Reuters, 22.08.2007, <https://www.reuters.com/article/us-mgmmirage-dubaiworld-idUSN2241435520070822>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Resmi Gazete, 21.09.1991, sayı 20998, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20998.pdf>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.
- Roll, Stephan. "A Sovereign Wealth Fund for the Prince: Economic Reforms and Power Consolidation in Saudi Arabia", **German Institute for International and Security Affairs**, SWP Research Paper 8 July 2019, Berlin,
- Rosenberg, Zoe. "Qatar Acquires Major Stake In Manhattan West Development", Curbed NY, 29.10.2015, <https://ny.curbed.com/2015/10/29/9905974/qatar-acquires-major-stake-in-manhattan-west-development>, Erişim Tarihi: 04.04.2022.
- Saeed Azhar and Tom Arnold, Qatar fund's stake in Credit Suisse rises to 6% due to convertibles, Reuters, 06.07.2021, <https://www.reuters.com/world/middle-east/qatar-funds-stake-credit-suisse-rises-6-due-convertibles-2021-07-06/>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Sağlam, Erdal. "UAE Investment Casualty Of Turkey's Egypt Policy", Al-Monitor, 30.08.2013, <https://www.al-monitor.com/originals/2013/08/foreign-policy-affects-turkeys-exports-foreign-investments.html>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Saied, Mohamed. Qatari investments continued in Egypt despite political tensions, Al-monitor, 30.07.2020, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/07/egypt-qatar-investments-economy-political-relations-tension.html#ixzz7QlLobF1P>; Erişim Tarihi: 15.05.2022
- Saif, Ibrahim and Ghassan Omet, "The Fiscal Impact of Aid in the Case of the Jordanian Economy", Conference: Economic Research Forum 12th Annual Conference, January 2005.
- Salisbury, Peter. "Aiding and Abetting? The GCC States, Foreign Assistance, and Shifting Approaches to Stability", Chatham House; Arab Gulf States Institute, September 2018, <https://www.bakerinstitute.org/media/files/files/8cb451f5/cme-pub-carnegie-salisbury-091718.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Sandle, Paul. Alexander Cornwell, Qatar Airways spends \$600 million to lift stake in BA owner to 25%, Reuters, 19.02.2020, <https://www.reuters.com/article/us-iag-qatar-stake-idUSKBN20D0Q2>, Erişim Tarihi: 05.04.2022.
- Saudi Aid Platform, <https://data.ksrelief.org/Projects/FS>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Saudi Arabia and 7 countries form council to secure Red Sea and Gulf of Aden, Arab News, 06.01.2020, <https://www.arabnews.com/node/1609121/saudi-arabia>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.

- Saudi Arabia and Egypt sign \$1.8bn contract for electrical connection, Arab News, 05.10.2021, <https://www.arabnews.com/node/1941806/business-economy>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Saudi Arabia and Egypt sign 'Cairo Declaration', Aljazeera, 31.07.2015, <https://www.aljazeera.com/news/2015/7/31/saudi-arabia-and-egypt-sign-cairo-declaration>; Erişim Tarihi: 02.05.2022
- Saudi Arabia halts \$3 billion package to Lebanese army, security aid, Reuters, 19.02.2016, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-lebanon-idUSKCN0VS1KK>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Saudi Arabia halts \$4b aid to Lebanon, Gulf News, 19.02.2016, <https://gulfnews.com/world/mena/saudi-arabia-halts-4b-aid-to-lebanon-1.1675864>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Saudi Arabia Offers USD 5 Billion as Deposit at Central Bank of Egypt, SPA, 30.03.2022, <https://www.spa.gov.sa/viewstory.php?lang=en&newsid=2342106>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Saudi Arabia recalls ambassador to Germany over Gabriel comments, Reuters, 18.11.2017, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-germany-lebanon-idUSKBN1DI00V>; Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Saudi Arabia transfers USD 250 million to Jordan, Kuwait News Agency, 06.12.2012, <https://www.kuna.net.kw/ArticlePrintPage.aspx?id=2279085&language=en>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Saudi Arabia, Jordan to invest \$705m in Aqaba railway Project, Arabian Business, 11.02.2019, <https://www.arabianbusiness.com/industries/transport/413021-saudi-arabia-jordan-to-invest-705m-in-aqaba-railway-project>; Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Saudi Arabia's PIF takes 8.2% stake in cruise operator Carnival, Financial Times, www.ft.com/content/8dd37fe5-64d0-4524-b115-86aa5a6a7bd0; Erişim Tarihi: 12.01.2022.
- Saudi Arabia's PIF discloses 5.7% stake in Live Nation, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-saudi-pif-live-nation-idUSKCN22921I>, Erişim Tarihi: 12.01.2022.
- Saudi crown prince says kingdom could reduce U.S. investments, Reuters, 03.03.2022, <https://www.reuters.com/world/saudi-crown-prince-says-kingdom-could-reduce-us-investments-spa-2022-03-03/>, Erişim Tarihi: 24.04.2022
- Saudi Crown Prince, Egyptian president sign deal to activate \$16 billion investment fund, Arab news, 05.03.2018, <https://www.arabnews.com/node/1258986/saudi-arabia>, Erişim tarihi: 25.04.2022.

- Saudi Investments in Jordan Exceed \$10bln, Asharq Al-awsat, 05.11.2019, <https://english.aawsat.com/home/article/1977236/saudi-investments-jordan-exceed-10bln>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Saudi PIF acquires \$3.3bn stake in US video-game makers, Arab News, www.arabnews.com/node/1810896/business-economy, Erişim Tarihi: 01.01.2022
- Saudi PIF unit backs \$24mln funding in Jordanian classifieds platform, Zawya, 07.07.2021, <https://www.zawya.com/en/wealth/saudi-pif-unit-backs-24mln-funding-in-jordanian-classifieds-platform-ip3hur36>; Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Saudi pledges \$8 billion to Egypt, Middle East Eye, 16.12.2015, <https://www.middleeasteye.net/news/saudi-pledges-8-billion-egypt>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Saudi SJIF ‘in final stages’ of signing agreements with Jordan to implement \$400mln healthcare project, The Jordan Times, 22.04.2022, <https://www.zawya.com/en/wealth/funds/saudi-sjif-in-final-stages-of-signing-agreements-with-jordan-to-implement-400mln-healthcare-project-qej87fua>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Saudi, Kuwait, UAE to sign \$10 billion Bahrain aid deal, Reuters, 04.10.2018, <https://www.reuters.com/article/us-bahrain-economy-idUSKCN1ME0GC>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Saudi, Kuwait, UAE to sign \$10 billion Bahrain aid deal: Kuwait newspaper, Reuters, 04.11.2018, <https://www.reuters.com/article/us-bahrain-economy/saudi-kuwait-uae-to-sign-10-billion-bahrain-aid-deal-kuwait-newspaper-idUSKCN1ME0GC>, ErişimTarihi: 13.05.2022.
- Saudi, UAE, Kuwait vow to help Bahrain, Khaleej Times, 21.10.2021, <https://www.khaleejtimes.com/gulf/saudi-uae-kuwait-vow-to-help-bahrain>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Saudis announce Islamic anti-terrorism coalition, BBC, 15.12.2015, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35099318>, Erişim Tarihi: 13.05.2022;
- Saudi's PIF commits \$20 bln to \$40 billion fund with Blackstone, Reuters, www.reuters.com/article/us-saudi-economy-pif-idUSKBN1CT0RG, Erişim Tarihi: 17.01.2022.
- Schenker, David and Simon Henderson, “Paradoxes of Egyptian-Saudi Relations”, The Washington Institute, 08.12.2009, <https://www.washingtoninstitute.org/media/3409>, Erişim tarihi: 25.04.2022.
- Schwenk, Katya. Qatar Petroleum Buys Stake in Moroccan Offshore Oil Explorationi, Morocco World News, 14.03.2019,

- <https://www.moroccoworldnews.com/2019/03/267995/qatar-petroleum-moroccan-oil-exploration>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Semiz, Muhammed. Mısır ile Katar arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden başlıyor, Anadolu Ajansı, 20.01.2021, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/misir-ile-katar-arasindaki-diplomatik-iliskiler-yeniden-basliyor/2116682>, Erişim Tarihi: 15.05.2022.
- Senegal and the AfDB, AfDB, <https://www.afdb.org/en/countries/west-africa/senegal/senegal-and-the-afdb>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Setser, Brad and Rachel Ziemba, GCC Sovereign Funds Reversal of Fortune, **Council on Foreign Relations**, January 2009, New York.
- Sevim, Nezahet. İran ile Suudi Arabistan arasında 'idam' krizi, Euronews, 02.01.2016, <https://tr.euronews.com/2016/01/02/iran-ile-suudi-arabistan-arasinda-idam-krizi>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Shakespeare, Ananda. Managing Saudi Arabia's wealth, 11.02.2014, MEED <https://www.meed.com/managing-saudi-arabias-wealth/>, Erişim Tarihi: 05.01.2022
- Sharp, Jeremy M. Jordan: Background and U.S. Relation, April 14, 2022, Congressional Research Service, <https://sgp.fas.org/crs/mideast/RL33546.pdf>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Silver-Greenberg, Jessica. Ben Protess and Michael Corkery “The Benefits of Standing by the President”, New York Times, <https://www.nytimes.com/2017/08/19/business/the-benefits-of-standing-by-the-president.html>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.
- Singh, Michael. “Biden’s Iran Dilemma”, The Washington Institute, Şubat 2021, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/bidens-iran-dilemma>, Erişim Tarihi: 24.01.2022
- Smith, David. Congress overrides Obama's veto of 9/11 bill letting families sue Saudi Arabia, The Guardian, <https://www.theguardian.com/us-news/2016/sep/28/senate-obama-veto-september-11-bill-saudi-arabia>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.
- Smith, M. Shane. Sanctions: Diplomatic Tool, or Warfare by Other Means?, Nisan 2004, <http://www.beyondintractability.org/essay/sanctions>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Smith, Sylvia. UAE investing billions in Morocco, CNN, 13.04.2006, <https://edition.cnn.com/2006/WORLD/africa/04/13/morocco/>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Somalia and the Gulf Crisis, International Crisis Group, 05.06.2018, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/260-somalia-and-gulf-crisis>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.

- Somalia and the Gulf Crisis, International Crisis Group, 05.07.2018, <https://www.crisisgroup.org/africa/horn-africa/somalia/260-somalia-and-gulf-crisis>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Sönmez, Göktuğ. “Ertaç Canalp Korkmaz, Pınar Demirci, Ortadoğı Stratejik İttifakı ve “Arap NATO’su” Tartışmaları”, **ORSAM Analiz**, No: 226 /Nisan 2019, https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/Analiz_No_226_tr.pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Stefania Bianchi, Qatar Buys Figaro Building for 300 Million Euros, Parisien Says, Bloomberg, 24.06.2012, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2012-06-24/qatar-buys-figaro-building-for-300-million-euros-parisien-says>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Stork, Joe. Oil and the International Crisis, **MERIP Reports** , No. 32 (Nov., 1974).
- Susanne Koelbl, Reception Grows Frosty for German Firms in Saudi Arabia, Spiegel, 25.05.2018, <https://www.spiegel.de/international/business/reception-grows-frosty-for-german-firms-in-saudi-arabia-a-1209576.html>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Suudi Arabistan-İran Gerilimi: BM’den İran’a Kınama, BBC Türkçe, 5 Ocak 2016, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160105_bm_iran_kinama, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- SWF’s and Foreign Investment Policies, Deutsche Bank Research, International Topics, **Current Issues**, October 22, 2008.
- Syrian opposition seeks unified front at Riyadh conference, BBC, 08.12.2015, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-35035232>, Erişim Tarihi: 13.05.2022;
- Tarnoff, Curt. Marian L. Lawson, Foreign Aid: An Introduction to U.S. Programs and Policy, **Congressional Research Service Reports**, January 2010, Washington.
- TCMB, EVDS, Yurt Dışında Yerleşik Kişilerin Türkiye’deki Doğrudan Yatırımlarının Ülkelere Göre Dağılımı, <https://evds2.tcmb.gov.tr/index.php?/evds/dashboard/4944>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.
- Telci, İsmail Numan. “Mısır’da Devrim ve Karşı-Devrim Sürecinde İç ve Dış Aktörlerin Rolü: 2011-2015”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Sakarya Üniversitesi, SBE, 2015.
- Telci, İsmail Numan. “Türkiye-BAE ilişkilerindeki yumuşamayı anlamlandırmak”, Aljazeera Türk, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-bae-iliskilerindeki-yumusamayi-anlamlandirmak>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.

- Teröre karşı İslam ittifakı, Al Jazeera Türk, 15.12.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/terore-karsi-islam-ittifaki>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- The Abraaj Group Fibabanka'ya Ortak Oluyor, Fibabank, https://www.fibabanka.com.tr/docs/default-source/basin-bultenleri/2016/fibabanka-the-abraaj-group-ortakligi.pdf?sfvrsn=5cefd494_4; Erişim Tarihi: 24.03.2022
- The Abraaj Group, Hepsiburada.com'un yüzde 25 hissesini satın aldı, CNN Türk, 23.02.2015, <https://www.cnnturk.com/haber/ekonomi/turkiye/the-abraaj-group-hepsiburada-com-un-yuzde-25-hisselerini-satin-aldi> Erişim Tarihi: 24.03.2022
- The Muslim Brotherhood's Global Threat, <https://docs.house.gov/meetings/GO/GO06/20180711/108532/HHRG-115-GO06-Transcript-20180711.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2022.
- The Qatar Crisis, October 2017, POMEPS Briefings, https://pomeps.org/wp-content/uploads/2017/10/POMEPS_GCC_Qatar-Crisis.pdf, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- The Saudi Jordanian Investment Fund (SJIF), About Us, <https://sjifund.com/about-us/>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- The U.S.- Saudi Arabian Joint Commission On Economic Cooperation, <https://www.gao.gov/assets/id-79-7.pdf>, Erişim Tarihi: 27.11.2021
- The United Arab Emirates (UAE): Issues for U.S. Policy, Congressional Research Service, 28.10.2021, <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/RS/RS21852>, Erişim tarihi: 22.02.2022
- Timmons, Heather. "Dubai to Buy P&O, British Shipping Line, for \$5.7 Billion", The New York Times, 30.11.2005, <https://www.nytimes.com/2005/11/30/business/worldbusiness/dubai-to-buy-po-british-shipping-line-for-57-billion.html>, Erişim Tarihi: 19.03.2022
- Tor, Selva. Güçlü Dolar Yeni Bir Krizi Tetikler mi? Aljazeera Türk, 21 Aralık 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/guclu-dolar-yeni-bir-krizi-tetikler-mi>, Erişim Tarihi: 23.01.2019.
- Transnational Corporations, **UNCTAD**, Vol. 8, No 1, April 1990.
- Trendyol yeni yatırım aldı, değerlemesi 16,5 milyar dolar oldu, Bloomberg HT, 09.08.2021, <https://www.bloomberght.com/trendyol-yeni-yatirim-aldi-degerlemesi-16-5-milyar-dolar-oldu-2285446>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Trendyol yeni yatırım aldı, değerlemesi 16,5 milyar dolar oldu, Bloomberg HT, 09.08.2021, <https://www.bloomberght.com/trendyol-yeni-yatirim-aldi-degerlemesi-16-5-milyar-dolar-oldu-2285446>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.

- Trotta, Enrico. Between Qatar, Saudi Arabia, and the UAE: Tunisia's Quest for Neutrality, Geopolitical Monitori 15.08.2018, <https://www.geopoliticalmonitor.com/between-qatar-saudi-arabia-and-the-uae-tunisias-quest-for-neutrality/>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Trump boasted he protected MBS after Khashoggi hit: Report, Aljazeera, <https://www.aljazeera.com/news/2020/9/10/trump-boasted-he-protected-mbs-after-khashoggi-hit-report> Erişim Tarihi: 24.01.2022
- Trump, Kaşıkçı cinayetinin ardından Muhammed bin Selman için 'onun kışını ben kurtardım' dedi, BBC Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54115756>, Erişim Tarihi: 24.01.2022
- Turak, Natasha. "Biden's snub of Saudi Crown Prince Mohammed bin Salman is a 'warning' signaling a relationship downgrade", CNBC, 17.02.2021, <https://www.cnbc.com/2021/02/17/bidens-snub-of-saudi-crown-prince-mohammed-bin-salman-is-a-warning.html>, Erişim Tarihi: 24.01.2022.
- Türkiye ile BAE arasında 9 alanda doğrudan yatırımları içeren anlaşmalar imzalandı, BBC Türkçe, 24.11.2021, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-59392737>, Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Türkiye ile BAE ilişkileri: İki ülke arasında gerginliğe neden olan sorunlu başlıklar neler?, Euronews, 24.11.2021, <https://tr.euronews.com/2021/11/24/turkiye-ile-bae-iliskileri-iki-ulke-aras-nda-gerginlige-neden-olan-basl-klar-nelerdi>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Türkiye ile Katar arasında 15 anlaşma imzalandı, TRT, 07.12.2021, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiye-ile-katar-arasinda-15-anlasma-imzalandi-633584.html>, Erişim Tarihi: 12.04.2022.
- U.S. Security Cooperation With the United Arab Emirates, Bureau of Political-Military Affairs, 25 June 2021, <https://www.state.gov/u-s-security-cooperation-with-the-united-arab-emirates/>, Erişim Tarihi: 10.02.2022
- UAE developers invest \$7bn in Jordan, Emirates 24/7, 27.07.2008, <https://www.emirates247.com/eb247/companies-markets/real-estate/uae-developers-invest-7bn-in-jordan-2008-07-27-1.223227>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- UAE extends AED3 billion economic aid package to support Jordanian economy, WAM, 04.10.2019, <http://wam.ae/en/details/1395302712066>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- UAE, Egypt plan \$20 billion spending on social, economic projects: Abu Dhabi crown prince, Reuters, 14.11.2019, <https://www.reuters.com/article/us-emirates-egypt-investment-idUSKBN1XO19L>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.

- UAE's Arabtec agrees \$40 billion housing project with Egypt army, Reuters, 09.03.2014, <https://www.reuters.com/article/us-arabtec-egypt-idUSBREA280KK20140309>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Ulf Laessing, “Cynthia Johnston, Gulf states launch \$20 billion fund for Oman and Bahrain”, Reuters, 10.03.2011, <https://www.reuters.com/article/us-gulf-fund-idUSTRE7294B120110310>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Ulrichsen, Kristian Coates. “Libya and the Gulf: Revolution and Counter-revolution”, Hurst, 16.12.2011, <https://www.hurstpublishers.com/libya-and-the-gulf-revolution-and-counter-revolution/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Ulrichsen, Kristian Coates. Qatar and the Arab Spring: Policy Drivers and Regional Implications, **The Carnegie**, 24.09.2014, <https://carnegieendowment.org/2014/09/24/qatar-and-arab-spring-policy-drivers-and-regional-implications-pub-56723>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Ulrichsen, Kristian Coates. Qatar’s mediation initiatives, **NOREF**, Policy Brief, February 2013, <https://www.files.ethz.ch/isn/160109/da1df25567ebd34af26d634892934b03.pdf>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- UN Human Rights Council, Situation of human rights in Yemen, including violations and abuses since September 2014, 28 September 2020, <https://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/GEE-Yemen/2020-09-09-report.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Uncovering Trump’s ties to Saudi Investment Funds, Democracy Forward, <https://democracyforward.org/lawsuits/uncovering-trumps-ties-to-saudi-investment-funds/>, Erişim Tarihi: 24.02.2022.
- United Arab Emirates Ministry of Economy, UAE Foreign Direct Investments Dashboard, <https://www.moec.gov.ae/en/foreign-direct-investment-dashboard>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs & International Cooperation, UAE Foreign Aid 2020, pp. 169-176.
- United Arab Emirates Ministry of Foreign Affairs & International Cooperation, Annual UAE Reports, <https://www.mofaic.gov.ae/en/The-Ministry/UAE-International-Development-Cooperation/Annual-Foreign-Aid-Report>, Erişim Tarihi: 01.05.2022
- United States Census Bureau, Foreign Trade, <https://www.census.gov/foreign-trade/balance/c5200.html>, Erişim Tarihi: 01.03.2022
- Ünay, Sadık. Ticaret savaşları ve küresel sistemin geleceği, Anadolu Ajansı Analiz, 22.08.2019, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/ticaret-savaslari-ve-kuresel-sistemin-gelecegi/1562155#>, Erişim Tarihi: 12.02.2022.

- Ürdün, Katar ile diplomatik ilişkilerinin seviyesini düşürdü, NTV, 07.06.2017, <https://www.ntv.com.tr/dunya/urdun-katar-ile-diplomatik-iliskilerinin-seviyesini-dusurdu,dXL6REP5pE-ulhGeQhh0jw>, Erişim Tarihi: 02.05.2022.
- Ürdün'den ABD'nin Kudüs kararı için 'açık ihlal' açıklaması, Anadolu Ajansı, 14.05.2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/urdunden-abd-nin-kudus-karari-icin-acik-ihlal-aciklamasi/1145126>; Erişim Tarihi: 02.05.2022
- Vakil, Sanam. Qatar crisis: A beginning to the end?, Chatham House, 08.01.2021, <https://www.chathamhouse.org/2021/01/qatar-crisis-beginning-end>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Weale, Sally. “Cambridge University accused of Faustian pact in planned £400m deal with UAE”, The Guardian, 7.7.2021, <https://www.theguardian.com/education/2021/jul/07/cambridge-university-accused-of-faustian-pact-in-planned-400m-deal-with-uae>, Erişim Tarihi: 22.02.2022
- Werdigier, Julia. “Dubai bourse buys stake in Nasdaq and London Exchange”, The New York Times, 20.09.2007, <https://www.nytimes.com/2007/09/20/business/worldbusiness/20iht-deals.4.7587910.html> Erişim Tarihi: 19.03.2022.
- Werdigier, Julia. Barclays Seeks \$11.8 Billion From Abu Dhabi and Qatar, The New York Times, 31.10.2008, <https://www.nytimes.com/2008/11/01/business/worldbusiness/01barclays.html>, Erişim Tarihi: 05.04.2022
- Werr, Patrick. Egypt gets Gulf help again as eyes turn to currency flexibility, Reuters, 04.04.2022, <https://www.reuters.com/world/middle-east/egypt-gets-gulf-help-again-eyes-turn-currency-flexibility-2022-04-04/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Werr, Patrick. UAE offers Egypt \$3 billion support, Saudis \$5 billion, Reuters, 09.07.2013, <https://www.reuters.com/article/us-egypt-protests-loan-idUSBRE9680H020130709>, Erişim Tarihi: 24.03.2022.
- Westall, Sylvia. “The UAE set to invest up to \$14bn in post-Brexit UK”, 16.09.2021, <https://www.aljazeera.com/economy/2021/9/16/the-uae-set-to-invest-up-to-14bn-in-post-brexit-uk>, Erişim Tarihi: 20.03.2022
- Wintour, Patrick. Qatar given 10 days to meet 13 sweeping demands by Saudi Arabia, The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2017/jun/23/close-al-jazeera-saudi-arabia-issues-qatar-with-13-demands-to-end-blockade>, Erişim Tarihi: 08.04.2022.
- Woertz, Eckart. Gulf-Maghreb Relations: Investing without Interfering, Opinion Mediterráneo, May 2013.

- Wolf, Jim. “U.S. in \$3.5 billion arms sale to UAE amid Iran tensions”, Reuters, 21 December 2011, <https://www.reuters.com/article/us-usa-uae-iran-idUSTRE7BU0BF20111231> Erişim Tarihi: 10.02.2022
- Wong, Andrea. The Untold Story Behind Saud, Arabia’s 41- Year U.S. Debt Secret, Bloomberg, 31 May 2016, <https://www.bloomberg.com/news/features/2016-05-30/the-untold-story-behind-saudi-arabia-s-41-year-u-s-debt-secret>, Erişim Tarihi: 21.09.2021.
- World Bank, Private Capital FLOws in Historical Perspective, <http://siteresources.worldbank.org/INTGDF2000/Resources/CH6--118-139.pdf>, Erişim Tarihi: 23.01.2019.
- Worstell, Tim. “Saudi Arabia's Threat To Sell Off \$750 Billion Of US Assets Over 9/11 Bill Is Pretty Empty Really”, Forbes, <https://www.forbes.com/sites/timworstell/2016/04/17/saudi-arabias-threat-to-sell-off-750-billion-of-us-assets-over-911-bill-is-pretty-empty-really/?sh=cafaf1a43fdf>, Erişim Tarihi: 24.02.2022
- Wray, Richard. “Revealed: how sovereign wealth funds were left nursing multibillion losses”, The Guardian, 22 Mart 2008, <https://www.theguardian.com/business/2008/mar/22/banking.investmentfunds>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Yakışan Mutlu, Belgin. Türkiye ile BAE merkez bankaları arasında swap anlaşması imzalandı, Anadolu Ajansı, 19.01.2022, <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-ile-bae-merkez-bankalari-arasinda-swap-anlasmasi-imzalandi/2478985>, Erişim Tarihi: 22.02.2022.
- Yemen president hands powers to new leadership council, Aljazeera, 07.04.2022, <https://www.aljazeera.com/news/2022/4/7/yemen-president-transfers-powers-saudi-calls-for-houthis-talks>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Yemen: The Graveyard of the Obama Doctrine, The Atlantic, <https://www.theatlantic.com/international/archive/2016/09/yemen-saudi-arabia-obama-riyadh/501365/> Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Yemen'de 'Kararlılık Fırtınası' operasyonu, Anadolu Ajansı, 26.03.2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yemende-kararlilik-firtinasi-operasyonu/63227>, Erişim Tarihi: 22.03.2022
- Yerkes, Sarah. Tunisia: Gulf’s Loss Could be China’s Gain, Carnegie, 09.06.2020, <https://carnegieendowment.org/2020/06/09/tunisia-gulf-s-loss-could-be-china-s-gain-pub-82012>, Erişim Tarihi: 20.04.2022.
- Yıldırım, Gülbin. Trump'ın yardımları kesme tehdidi işe yaramadı, Anadolu Ajansı, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/trumpin-yardimlari-kesme-tehdidi-ise-yaramadi/1011895>, Erişim tarihi: 24.02.2022.

- Younes, Ali. Inching away from Saudi-UAE axis, Jordan restores ties with Qatar, Aljazeera, 09.07.2019, <https://www.aljazeera.com/news/2019/7/9/inching-away-from-saudi-uae-axis-jordan-restores-ties-with-qatar>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Young, Karen E. “An Emerging Interventionist of the GCC”, **LSE Middle East Center**, Paper Series 2, <http://eprints.lse.ac.uk/55079/>, Erişim Tarihi: 28.03.2022.
- Young, Karen E. “The Gulf’s Entanglement in Egypt”, AGSIW, 25.08.2016, <https://agsiw.org/the-gulfs-entanglement-in-egypt/>, Erişim Tarihi: 13.05.2022.
- Young, Karen E. The Gulf States' Foreign Policies, the AGSIW, 31.01.2017, <https://agsiw.org/gulf-states-foreign-policies/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Young, Karen E. The Gulf States Foreign Policies, The AGSIW, 31.01.2017, <https://agsiw.org/gulf-states-foreign-policies/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Young, Karen E. The Gulf’s Entanglement in Egypt, The AGSIW, 25.08.2016, <https://agsiw.org/the-gulfs-entanglement-in-egypt/>, Erişim Tarihi: 20.05.2022.
- Young, Karen E. The Gulf’s Entanglement in Egypt, The AGSIW, 25.08.2016, <https://agsiw.org/the-gulfs-entanglement-in-egypt/>, Erişim Tarihi: 25.05.2022.
- Yörsan, Dubaili Abraaj Capital'e satıldı, Dünya Gazetesi, 30.11.2013, <https://www.dunya.com/ekonomi/yorsan-dubaili-abraaj-capital039e-satildi-haberi-229179>; Erişim Tarihi: 24.03.2022
- بمصر قطر استثمارات تجميد. المقاطعة من أشهر 6 بعد, أحمد فهمة, Al Arabiya, 10.12.2017, <https://l24.im/bVym>, Erişim Tarihi: 15.05.2022

ÖZGEÇMİŞ

Abdüssamet PULAT 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü'nden mezun oldu. 2011 yılında Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü'nde yüksek lisans eğitimine başlayan Pulat, 2014 yılı başında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi bünyesinde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. Kasım 2014'te "Türkiye-İran Enerji İlişkileri" başlıklı tezle yüksek lisans eğitimini tamamladıktan sonra 2015 yılı başında Sakarya Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nde doktora kabul edildi. Eylül 2022'de "Sermaye Birikiminin Ulusal Güç Unsuru Olarak Politik Etkinliği: Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar Örneği" başlıklı tezini başarıyla savunan Abdüssamet Pulat, bilim doktoru unvanı aldı.